

20.10.2008

Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto - <http://www.uta.fi/jour/>

Kauko Pietilä

Journalistiprofession teoria ja käytäntö

Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen opetusmoniste D49/2008

Johdanto	5
1. Teorian ja käytännön ristiriitainen suhde	10
1.1. Yliopistolaitoksen ristiriidat	10
1.2. Teoria ja käytäntö: yleinen vastakohtaisuus	16
1.3. Tiedotusoppi teoriana, journalismi käytäntönä	19
1.4. Vaihtoehtoinen, sosiologinen argumentti: Georg Simmel	24
1.5. Ekskurssi: tiedotusopin eriytyminen käytännön vaatimuksista	27
1.6. Sosiologinen argumentti jatkuu	29
1.7. Teorian ja käytännön omat itsenäiset oikeudet	32
1.8. Simmelin ratkaisu: <i>Beruf</i>	35
2. Professionalismin idea	41
2.1. Profession määritelmä	41
2.2. Professionalismi – systeemifunktio vai edunvalvontaprojekti?	46
2.3. Profioiden funktio- ja monopoliteoria	48
<i>Funktionalistinen suuntaus</i>	48
<i>Monopolistinen/interaktionistinen suuntaus</i>	52
2.4. Funktionalismissa yleinen tehtävä; monopoliteoriassa statuskilpailu	54
2.5. Journalismi tiedonvälityksenä; journalismi tapahtumiin sekaantumisenä	58
3. Profession taustatieteen rooli	64
3.1. Insinöörin tieto ja valistajan tieto	64
3.2. Keinot ja tavoitteet, tosiasiat ja arvot tieteissä ja toiminnassa	69
3.3. Ekskurssi arvovapauteen ja -sidonnaisuuteen	71
3.4. Keinot ja tavoitteet, tosiasiat ja arvot tieteissä ja toiminnassa (jatkuu)	74
3.5. Tieteelliset ja normatiiviset tieteet ja professiot	82
3.6. Tiedotusoppi journalistisen käytännön tutkimuksena	84

4. Professiotieteiden rakenne	89
4.1. Oikeustieteen rakenne malliksi tiedotusopille	89
4.2. Sopiiko malli tiedotusopille?	93
4.3. Onko tiedotusopin rakenne täysi vai vajaa?	96
4.4. Tiedotusoppi tieteellisenä keskikerroksena	101
4.5. Journalismin instituution kokonaisrakenne	107
4.6. Tiedotusoppi tieteellisenä syvärakenteena – esimerkkinä sanomalehtitiede	108
5. Julkisuusajattelun esivaiheet Suomessa: ennen professionalismia	113
5.1. Porvarillisen julkisuuden alkuidea ja -muoto	113
5.2. Englanti edelläkävijänä	117
5.3. Ensimmäisiä suomalaisia painovapausvaatimuksia: Forsskål ja Chydenius	119
5.4. Lehdistö kansalaismielen herättäjäksi: Arwidsson	121
<i>Arwidssonin elämänvaiheet</i>	121
<i>Arwidssonin ajattelu</i>	122
<i>Arvioita Arwidssonin merkityksestä</i>	123
5.5. Snellmanin idea lehdistön tehtävästä	124
<i>Snellmanin elämänvaiheista</i>	124
<i>Ajatus lehdistön tehtävästä</i>	125
5.6. Snellmanin oppi lehdistön sosiaalisesta vastuusta	128
6. Tiedotusoppi, mediaopit ja journalistiprofessio	135
6.1. Julkisuuden filosofiasta sanomalehtioppiin	135
6.2. Kansalaiskorkeakoulu/Yhteiskunnallinen Korkeakoulu	139
6.3. Objektiivisuuden suuri linja	144
<i>Yhteiskunnallisen Korkeakoulun sanomalehtitieteellinen tiedotusoppi eli sanomalehtioppi</i>	144
<i>Akateemisen aineksen vahvistuminen</i>	148
<i>Yleistys: tutkimuskohteena kommunikaatio ylimalkaan</i>	152
<i>Sosiaalisesti vastullinen kommunikaatio</i>	154

<i>Professionaalisen journalismin peruskivi: objektiivisuus</i>	155
<i>Kolme monumenttia</i>	158
<i>Objektiivisen joukkotiedotuksen yhteiskunnallinen tausta</i>	161
<i>Objektiivisen joukkotiedotuksen toteutus</i>	166
6.4. Tiedotusopista mediatutkimukseen	168
6.5. Journalistiprofessio mediatutkimuksen kaudella	175
Kirjallisuus	180

Johdanto

Tässä tutkielmassa on kysymys siitä mahdollisuudesta, että *journalistin työ olisi professio*.

Professiot ovat ammatteja, mutta eivät mitä tahansa ammatteja. “Professionalismin perustana on [...] ihmiselämän kannalta arvokas spesialisoitunut tieto ja taito.” Spesiaalitiedolle ja -taidolle on omat edellytyksensä. Ne näet “eivät voi edistää elämän ylläpitämisen ja rikastamisen välttämätöntä ja toivottavaa päämäärää ilman, että ne institutionalisoituvat tavalla tai toisella.” (Freidson 1994, 167.) Professiot itse ovat tiedon ja taidon institutionaalisia muotoja, mutta tiedolla sinänsä on myös omat institutionaaliset muotonsa, nimittäin tutkimuksen ja koulutuksen laitokset, ennen kaikkea yliopistot. Tutkielmassani on kysymys siitä, onko journalismi tai voisiko se olla ihmisten elämän kannalta arvokas toimiala, joka perustuisi spesiaalitietoon ja -taitoon ja olisi tässä mielessä professio. Journalismia opetetaan yliopisto- ja korkeakoulutasolla. Sikäli voisi kuvitella, että kysymys todella on professionaalista alasta. Sitäpaitsi journalismille on koetettu luoda ja suoranaisesti vaadittukin tunnustettua professioasemaa. Mutta professioita laajalti ja syvältä tutkinut Freidson varoittaa, että “on erotettava aidosti arvokkaita tietoja ja taitoja koskevat tunnustusvaateet muista ja tuettava sellaisia institutionaalitumisen muotoja, jotka sekä mahdollistavat tiedon ja taidon käytön yhteiseksi hyväksi että estävät niitä kehittymästä riiston ja epäoikeudenmukaisuuden lähteiksi.” Onko siis journalismin yliopisto-opetus aidosti arvokasta tietoa ja taitoa tuottava ja jakava instituutio, jonka ansiosta journalismia toimitetaan ja tuotetaan yhteiseksi hyväksi riistoa ja epäoikeudenmukaisuutta välttäen?

Tutkielman yleinen tarkoitus on tarkastella yliopistojen ja niiden ulkopuolen – tieteiden ja muiden elämänpiirien, teorian ja käytännön – suhteita ja miettiä, miten nuo suhteet olisi mahdollista yhtäältä jäsentää teoreettisesti, toisaalta järjestää käytännöllisesti. Tutkielman erityinen teema on, kuten edellä ilmeni, journalismin yliopisto-opetus. Journalismin yliopisto-opetus merkitsee erityistä teorian ja käytännön suhdetta, jonka osapuolina ovat yhtäältä tiedotusoppi, toisaalta joukkoviestintä, erityisesti

journalismi. Tässä asetelmassa tiedotusoppi kuuluu tietysti yliopistojen, tieteiden ja teorian puolelle, journalismi vastaavasti yliopistojen ulkopuoleen, muihin elämänpiireihin, käytäntöihin.

Tutkielman ensimmäisessä luvussa “Teorian ja käytännön ristiriitainen suhde” esitän tarkastelun lähtökohdan. Jaan maailman kahtia käytäntöön ja teoriaan. Jaettuani maailman kahtia saan seuraavaksi tehtäväkseni koota maailman jälleen yhdeksi, tavalla tai toisella. Yliopiston olemassaolo jossaisenaan merkitsee tätä kahtiajakoa yhtäältä siihen, mikä on yliopistoa itseään, teoriaa, ja toisaalta siihen, mikä yliopiston ulkopuolta, käytäntöä. Kahden puolen välillä on suhde, joka on myös voimasuhde. Voimasuhteella, joka on jännitteinen, on ollut ja on konjunktuurinsa. Nykyinen tendenssi on voimistanut yliopistojen ulkopuolta suhteessa sisäpuoleen. Journalismin ja tiedotusopin suhde on konkreettinen tapaus käytännön ja teorian jännitteistä suhdetta. Myös tiedotusopissa on esiintynyt ja esiintyy pyrkimystä sitoa ala yliopiston ulkopuolisten käytäntöjen, viestintä- ja media-alan tarpeisiin ja vaatimuksiin; mutta myös pyrkimystä pysyä itsenäisenä ja riippumattomana tutkimus- ja oppialana. Kuinka risitiitaa sitten pitäisi käsitellä? Sosiologi Georg Simmelin idea on, että käytännön vaatimukset ja teoreettiset pyrkimykset voidaan sovittaa keskenään *Berufissa*, professionissa eli kutsumusammattissa. Professio olisi sellainen ‘kolmas’, jonka kaksi omista oikeuksistaan kiinni pitävää aluetta, teoria ja käytäntö tuottavat yhdessä. Professio voisi olla malli sille, kuinka tiedotusoppi ja viestintäalojen käytännöt voisivat yhdentyä kummankin alueen omien oikeuksien pohjalta, tasapainoisesti ja tasa-arvoisesti.

Toisessa luvussa “Professionalismin idea” esitän ensiksi profession alustavan määritelmän. Professionia määrittelevistä piirteistä nostan esille kaksi tässä tutkielmassa muita keskeisempää, nimittäin niiden tietoperustan ja niiden toteuttaman yleisen tehtävän. Professionien tietoperustasta tulee tarkemmin puhe kolmannessa luvussa. Toisen luvun keskeisenä sisältönä on eri professioteorioiden käsitykset siitä, mitä professionit ovat eli mistä niissä on keskeisimmin kysymys. Teoriat eroavat toisistaan sen perusteella, millainen asema profession yleiselle tehtävälle annetaan. Funktionaalisessa käsityksessä profession perusta on juuri tehtävässä; statuskilpailua korostavassa monopoliteoriassa tehtävä on sivuosassa. Vastaavasti teoriat

saattavat painottaa tiedon aspekteja eri tavoin, funktioteoria tehtävänkukaista teorettista tietoa, monopolisuuntaus puolestaan suoritusta tukevaa osaamistietoa. Jos kuitenkin katsotaan professionaalisen elämän todellisuutta, teoreettisen ja käytännöllisen, ajatuksen ja suorituksen yhdistäminen professioksi ei ilmene erityisen mutkikkaaksi. Osoitan, kuinka lääkärintoimesta voi ottaa mallia ja yhdistää journalismi (käytäntö, toiminta, suoritus) ja tiedotusoppi (teoria, käsite, ajatus) tiettyä välitystehtävää suorittavaksi journalistiprofessioksi.

Kolmas luku "Profession taustatieteen rooli" keskittyy selvittämään sitä, millaista tietoa se tieto on, jota professioiden melko yleisesti katsotaan edellyttävän. Erityyppisinä lajeina erotetaan toisistaan insinöörin tieto ja valistajan tieto. Eräät käsitykset näyttävät kelpuuttavan professiotiedoksi vain edellisen lajin, instrumentaalisen, vain keinoja koskevan kontrollitiedon tavoitteiden asettelun ja arvojen rajautuessa tieteen ulkopuolelle. Tämä käsitys johtaa tutkimaan keino/tavoite- ja tosiasia/arvo-asetelmia tieteissä ja toiminnassa. Arvovapauskysymyksen tarkastelu osoittaa, että vaikka arvoja ei voi perustella tosiasioilla, tosiasiat edellyttävät tieteen ja tutkimuksen lähtökohdaksi ideaalittyyppejä käsitteitä, jotka ovat arvopitoisia. Tässä suhteessa ihmis- ja yhteiskuntatieteet eroavat luonnontieteistä. Jälkimmäisten käsitteet eivät sisällä niitä ihmisten arvoja, joihin taas edellisten käsitteet perustuvat. Ihmis- ja yhteiskuntatieteet eivät ole suhteessa profession vain keino-tieteitä, vaan ne käsittelevät myös kysymyksiä arvoista, päämääristä ja tavoitteista. Silloin niiden (myös tiedotusopin) suhde profession eli käytäntöön (journalismiin) voi olla myös kriittinen.

Neljäs luku "Professiotieteiden rakenne" asettaa oikeustieteen malliksi tiedotusopille. Kaarlo Tuori näkee oikeuden instituution kolmetasoisesti kokonaisuudeksi, jossa käytäntö on pintatasoa, tiede ja teoria muodostavat keskikerroksen ja syvärakenteen. Rakenteessa tapahtuu liikettä pinnasta syvyyteen ja takaisin käytäntöjen saadessa käsitteellistä hahmoa ja käsitteellisten konstruktioiden muuntuessa taas käytännön toimiksi. Idea toteuttaa hyvin tutkielman lähtökohtana olevan Simmelin ajatuksen käytännön ja tieteen vuorovaikutuksesta. Siksi journalismin instituutio koetetaan jäsentää Tuorin idea mukaan. On esitetty käsityksiä, ettei olisi

olemassa sellaista kehittynettä tiedotusoppia, joka voisi olla journalistiselle käytännölle se rikastava kontrapunkti, joka oikeustiede on oikeudenkäytölle. Joukkoviestinnän ja journalismin tutkimuksen alalta löytyy kuitenkin sekä käsitteellistä syväluotausta että käsitteiden tutkimuksellista eksplikaatiota ja konkretisointia. Yhdessä journalistisen käytännön pintakerroksen kanssa ne mahdollistavat journalismin instituution rekonstruktion osapuilleen Tuorin mallin mukaisesti. Sanomalehtitiede ja Otto Groth ovat esimerkki siitä, miten syvärakenteen käsitteellisistä lähtökohdista voidaan edetä tutkimuksen kautta kohti journalistista käytäntöä – ja tulla samaa reittiä takaisin.

Viidennessä luvussa “Julkisuusajattelun esivaiheet Suomessa: ennen professionalismia” alan tarkastella joukkoviestinnän kannalta relevantin ajattelun vaiheita Suomessa ja koetan selvittää, onko meillä ollut sellaista tietoperustaa, jonka varassa journalismi olisi voinut rakentua professioksi. Ensi vaiheessa kysymyksessä on sanan- ja painovapaudesta käyty kamppailu 1700-luvun puolivälistä 1870-luvulle, keskeisinä niminä Forsskål, Chydenius, Arwidsson ja Snellman. Jakson loppupäässä, Snellmanilla teema alkaa jo muuttua. Enää ei ole kysymys sanan- ja painovapaudesta sellaisenaan ja abstraktisti, vaan esille murtautuu jo kysymys journalismista tietoa ja taitoa vaativana ammattina, professiona, jonka oikeuksiin ja vapauksiin liittyy myös velvollisuuksia ja vastuita.

Kuudes luku “Tiedotusoppi, mediaopit ja journalistiprofessio” tarkastelee journalistiammatin tiedollisen taustan – kutsun sitä yleisesti tiedotusopiksi – vaiheita 1900-luvun aikana. Keskeinen teema on Kansalaiskorkeakoulu, myöhemmin Yhteiskunnallinen Korkeakoulu ja Tampereen yliopisto, ja siinä annettu journalistikoulutus. Koulutus tarkoitettiin alunperin hyvin käytännönläheiseksi, mutta vähä vähältä sen tieteellinen/teoreettinen puoli kasvoi ja vahvistui. Korkeakoulu- ja yliopistotasaisen tiedotusopin pitkä linja on joukkoviestinnän ja journalismin yhteiskunnallisesta tehtävästä ja objektiivisuuden ideaalista lähtevä ja siihen tähtäävä teoria ja tutkimus. Pitkän linjan huippu saavutetaan vähän ennen 70- ja 80-lukujen taitteeseen sijoittuvia käännteitä, joissa suuren linjan lähtökohdista ja tavoitteista pitkälti luovutaan ja tiedotusopista suuntaudutaan kulttuurisesti virittyneisiin mediaoppeihin ja

mediatutkimukseen. Mediaoppien kaudella kyseenalaistuu se journalismin professioidea, jota objektiivisuuden suuri linja oli rakentanut. Nähtäväksi jää, seuraako käänteestä journalismin de- vai reprofessionalisoitumista.

1. Teorian ja käytännön ristiriitainen suhde

Jonkun on kuitenkin hoidettava homma, ja harvalla on teidän taitojanne ja kokemustanne. Te tiedätte mikä ero on tavallisella poliisilla ja sellaisella joka osaa yhdistää teorian käytäntöön. Jälkimmäinen on todellinen ammattilainen, todellinen humanisti. Mutta rivipoliisit – tiedättehän millaisia he ovat.

Manuel Vázquez Montalbán, *Tatuoitu*

1.1. Yliopiston ristiriidat

Kuten koko tutkielman ja sen 1. luvun otsikot ilmoittavat, tarkastelen journalistiprofessiota kahden siihen liittyvän aspektin, teorian ja käytännön määrittämässä kentässä. Teorialla viitataan siihen, että vaikka journalistin ammattiin ei yleensä edellytetä varsinaista tutkintoa, toimialalle valmistavaa koulutusta on jo runsaan sadan vuoden ajan annettu yliopistoissa ja statukseltaan niihin verrattavissa korkeakouluissa. Koulutuksen vahvana elementtinä on ollut ja on teoria – tai vähintään jokin teoriaa muistuttava. Käytäntö puolestaan tarkoittaa tässä tutkielmassa journalismin osuutta joukkoviestinnän tuotannosta. Ensimmäinen laji journalismia oli sanomalehtijournalismi. Nykyjournalismilla on taustanaan historiaa arviolta neljäsataa vuotta, esihistoriaa vielä enemmän. Arvattavasti siihen on kerrostunut kosolti koulutusinstituutioista riippumatontakin kulttuuriainesta.

Journalismin teoria ja käytäntö muodostavat keskenään ristiriitaisen kentän, jonka jännitteet eivät kuitenkaan johdu yksinomaan tai edes ensi sijassa siitä, että kysymys on journalismista. Käytännön ja teorian suhde ylimalkaan on ongelmallinen, ei vain journalismin ja sitä koskevien oppien suhde. Suhteen yleisen ongelmallisuuden vuoksi lähdän liikkeelle kohtalaisen kaukaa journalismista eli koulutuspoliittisista kamppailuista, joita teorioiden ja käytäntöjen kesken käydään koulutuksen instituutioista, vallankin yliopistoista.

*

Eduskunnan säätämä yliopistolaki vuodelta 1997 sisältää määräyksen siitä, millä tavalla yliopistojen tulee toimia (YliopistoL 4§):¹

---

1 Noudatan hyvää tapaa ja sanon yliopistolakia eduskunnan säätämäksi. Hyvään

Yliopistojen tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa. Tehtäviään hoitaessaan yliopistojen tulee toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Tehtävänannon ensimmäinen virke määrittelee sen, mitä yliopistot ovat ihmisten muista toimista erottuvana omana toimintapiirinään: paikkoja joissa edistetään tutkimusta ja sivistystä, annetaan siltä pohjalta ylintä opetusta ja koulutetaan opiskelijoita erilaisiin tehtäviin (kasvatetaan niitä “palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa”). Tämän tehtävän lainsäädäntö on perinteisestikin osoittanut yliopistoille. Vuoden 1923 laissa Helsingin yliopisto sai tehtäväkseen “edistää vapaata tutkimusta ja tieteellistä sivistystä Suomessa sekä kehittää sen nuorisoa kykeneväksi palvelemaan isänmaata” (L Helsingin yliopiston järjestysmuodon perusteista 1§). Vastaavasti, vaikka vähemmän juhlallisesti Tampereen yliopiston tehtäväksi tuli vuoden 1973 laissa “edistää ja harjoittaa vapaata tutkimusta sekä antaa tieteellistä ja käytännöllistä opetusta” (L Tampereen yliopistosta 1§).

Kaikki nämä säädökset viijaavat jo siihen, että vaikka tutkimus-, sivistys- ja opetustehtävä on pääasia, sitä ei ole oikeus pitää itseisarvona ja pelkästään omana tarkoituksenaan, vaan että sillä tulee olla yhteys niihin ihmisten muihin toimiin, joista säädökset joka tapauksessa erottavat yliopistot. Yliopistoille ominaisen toiminnan – tutkimuksen ja opetuksen – tulee olla relevanttia ihmisten muunlaisten toimien kannalta.

---

tapaan on syytä suhtautua varauksin. Se mitä eduskunta säätää, ei nykyisin liene nimeksikään lähtöisin eduskunnasta, jonka panos rajoittune useimmin pelkkään hyväksyntään (asioissa, joiden suhteen sillä ei ole tahtoa eikä käsitystä). Suurin osa todellisesta lainsäädäntävallasta – siitä josta riippuu, mitä asioita laeilla ryhdytään säätämään ja kuinka – on uskoakseni virkamiehillä ja heidän taustallaan vaikuttavilla, usein kansainvälisillä toimi- ja sivuelimillä, joiden valmistelut hallitus välittää eduskunnan hyväksyttäväksi. Yliopistoja koskevan lainsäädäntävallan merkittävimpiä keskittymiä on OECD (asiasta lisää tuonnempana). – Tätä kirjoittaessani voimassa oleva vuoden 1997 yliopistolaki korvasi 32 erillistä eri yliopistoja koskevaa lakia, siis yhtenäisti alan lainsäädännön. Se ei ilmeisesti ole voimassa enää pitkään.

Vuoden 1997 yliopistolain uutuus vanhempiin säädöksiin nähden on sen tarkoituksykälän toinen virke, joka poistaa yliopistoilta niiden yksinoikeuden määrittää lähemmin, miten tutkimus-, sivistys- ja opetustehtävä on paras toteuttaa. Tässä suhteessa yliopistojen on toimittava vuorovaikutuksessa “muun yhteiskunnan kanssa.” Yliopistolaki siis jäsentää paljon aikaisempaa lainsäädäntöä selvemmin ja jyrkemmin käsittelemänsä asiapiirin asetelmaksi, jossa teoria (tutkimus-, sivistys- ja opetustehtävä) ja käytäntö (ihmisten toimet yliopistojen ulkopuolella) yhtäältä erotetaan toisistaan (ensimmäinen virke), toisaalta halutaan saattaa toistensa kanssa kosketukseen ja kanssakäymiseen (toinen virke).

Nykyisenä aikana tällainen tehtävämääritys lienee sikäli hankala, että siinä sentään vielä asetelman yhtenä puolena on “vapaa”, siis itsenäinen ja riippumaton, jossakin mielessä itsetarkoituksellinen tutkimus, sivistys ja opetus. Tätä nykyä itseisarvoisuus ja oman ohjelman seuraaminen ei ole yleinen sääntö, vaan se on erioikeus, privilegio. Yleensä vain niin sanottu *talous* voi olla itsetarkoitus, vailla muuta perustetta kuin se itse. Miltei kaikkea muuta tavallisesti tarkastellaan ja tulee tarkastella talouden kannalta: millainen rasite tai taakka kaikki muu eli talouteen suoranaisesti kuulumaton on taloudelle ja millä tavoin ja missä määrin se voidaan saattaa palvelemaan tai edistämään taloutta (isänmaa ja ihmiskunta on tässä yhteydessä paras unohtaa).

Kun yliopistoja tarkastellaan taloudesta lähtien ja talouteen päätyen, tuloksena on kaksi yliopistopoliittista teemaa. Yhtäältä pitää keventää yliopistojen taloudellista rasitetta lisäämällä yliopistolaitoksen tehokkuutta, toisaalta tulee korostaa niiden roolia taloutta edistävänä tekijänä suuntaamalla yliopistot tuottamaan markkinakelpoisiin sovelluksiin johtavia innovaatioita. Näihin haasteisiin vastaavalla yliopistolla ei ole enää omaa tarkoitusta; se on valjastettu “menestymisen veturiksi globaalissa taloudessa,” kuten Marjo Vuorikoski kirjoittaa *Aamulehden* alakerrassa 10.3.2008 kirjoituksessa “Sivistysyliopistosta markkinayliopistoon”. Raportissa *Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen ja innovaatioyliopiston perustaminen* tasavallan hallitus näkee yliopistot tältä ja vain tältä kannalta: “Yliopistojen merkitys talouden ja hyvinvoinnin kasvulle on noussut aivan uudenlaiseen asemaan”

(Opetusministeriö 2007). Uudenlainen asema edellyttää uudenlaista politiikkaa: “Hallituksen keskeinen tavoite on kehittää Suomesta maailman paras innovaatiojärjestelmä [sic!]. Yliopistot ovat tärkein osa julkista innovaatiojärjestelmää.” Siis yliopistolaitos uudistetaan; ja hallitus havaitsee tyytyväisenä:

Yliopistot suhtautuvat uudistukseen erittäin myönteisesti samoin kuin keskeiset sidosryhmät. Uudistuksella vahvistetaan yliopistojen kilpailukykyä kansainvälisessä toimintaympäristössä ja vahvistetaan yliopistojen mahdollisuutta toimia laaja-alaisina sivistysyliopistoina.

Vuorikoski sanoo kirjoituksessaan Suomelle suunnitellun suuntauksen muistuttavan USA:ssa toteutunutta kehitystä. Siellä yliopisto nähdään “tietotehtaaksi, jonka laajentaminen on perustunut pikemminkin ammatillisen ja teknisen osaamisen tuottamiseen kuin älylliseen valmentamiseen”. Voi ollakin, että markkinasuuntaus (*academic entrepreneurship; entrepreneurial university*; ks. Hakala 2008) on pohjois-amerikkalaista alkuperää. Suunnilleen samalla Amerikan tavalla suuntaudutaan kuitenkin kaikkialla muuallakin. Useimmissa maissa päättäjät suosivat Amerikan mallia tehostaakseen tohtorikoulutuksen tehokkuutta ja nopeutta ja siten uusien tohtorieiden määrää ja työllistävyyttä (Hakala, ilmestyy). Suomen suuntaa viitoittavat vetoavat myös eurooppalaisiin esimerkkeihin ja EU:n hyväksymiin suuntaviivoihin. Yksi keskeinen muutosvoima on OECD. Sen Suomea koskeva maaraportissa kehitystä suunnataan pois juuri humboldtilaisesta sivistysyliopistosta kohti modernia organisaatiota, jolle on muun ohessa ominaista “vahvasti määritetty avoimuus ulkoisille vaikutteille” (Ridell 2008; Davies ym. 2006).²

Uutta suuntausta on valtioiden ja niiden yhteisten organisaatioiden lisäksi luomassa tiede/teoria itsekin, nimittäin tietentutkimus, joka

---

2 OECD on sentään sen verran rehellinen, että sanoo uuden suuntauksen merkitsevän pesäeroa sivistysyliopiston ideaan. Suomen hallituksen valmisteluorganisaatio toteuttaa Orwellin *Vuoden 1984* totalitarismiennustetta. Siinä missä oseanialainen uuskieli sanoo sotaa rauhaksi, vapautta orjuudeksi, tietämättömyyttä voimaksi, siinä Suomen virallinen yliopistopolitiikka puhuu talouden apufunktioksi kytketystä innovaatioyliopistosta laaja-alaisena sivistysyliopistona.

(nimittäin Michael Gibbons kumppaneineen 1994/2006) on hahmotellut kaksi tiedontuotannon perusmallia, vanhemman ja väistyvän (*Mode 1*) ja uudemman eli tulevan (*Mode 2*).³ Suuntauksien ensimmäinen ja keskeinen ero on, että

Mode 1:ssä ongelmat asetetaan ja ratkaistaan tietyn yhteisön paljolti akateemisen kiinnostuksen hallitsemassa asiayhteydessä. Sitä vastoin *Mode 2*:n mukainen tieto tuotetaan sovellusyhteydessä. [...] Vastakkain tässä asettuvat yhtäältä ongelmanratkaisu, jota toteutetaan noudattaen tietyn tieteenalan käytännöllä asianmukaisia sääntöjä, toisaalta ongelmanratkaisu, joka organisoidaan tietyn sovelluksen ympärille. (Gibbons ym., s. 3.)

Vanhempi, väistyvä suuntaus on akateemista tiedettä, jonka tiedontuotannossa “mikään käytännöllinen tavoite ei ole läsnä.” Uuden, tulevan suuntauksen tieto “on tarkoitettu hyödyttämään jotakuta joko teollisuudessa tai valtionhallinnossa tai yhteiskunnassa yleisemmin, ja tämä velvoite on mukana alusta alkaen” (s. 4).

Suomen hallituksen omaksuma suuntaus – joka siis vastaa tarkastikin tieteentutkimuksen käsitteellistämää näköalaja eli *Mode 2*:ta (ks. Hakala, ilmestyy) – näyttäisi merkitsevän uutta vaihetta teorian ja käytännön välisessä voimasuhteessa: edellinen on tarkoitus alistaa jälkimmäiselle, niin ettei voi olla puhuttakaan näiden kahden aspektin sellaisesta samanarvoisesta keskinäisyydestä, jollaiseksi niiden suhteen voi nähdä vielä vuoden 1997 yliopistolain tarkoitussykälän formuloinnissa.⁴

Pyrkimys on ollut hallintokoneiston ohjelmassa jo hyvän aikaa. Sitä on kiertänyt markkinoimassa muiden ohella entinen pääministeri, maisteri Esko Aho, joka kävi joitakin vuosia sitten erään yliopiston järjestämään keskustelutilaisuudessa puhumassa teemasta *Onko yhteiskuntatieteellä enää mitään sanottavaa*. Kuten odottaa saattoi, Aho ei löytänyt sanomaa

---

3 Jo se, että Gibbons kumppaneineen määrittää yliopistot ja tieteenharjoituksen tiedontuotannoksi (*production of knowledge*), merkitsee, että teemaa tarkastellaan *Mode 1*:n ulkopuolelta, *Mode 2*:n sisältä.

4 Suomen yliopistolainsäädännön vaiheet ennen 1990-lukua vastaisivat karkeasti ottaen Gibbonsin ryhmän *Mode 1*:tä. *Mode 2*:n mukaiset säädökset ovat ilmeisesti vasta tulossa, niin että vuoden 1997 yliopistolakia voi pitää välivaiheena sen pyrkiessä ainakin pinnalta katsoen tasapainottamaan akateemiset ja käytännölliset pyrkimykset.

(*Aikalainen* 11.1.2002). Sitä vastoin hän havaitsi, että yhteiskuntatieteen “ongelma on eristäytyminen”; näet “yhteiskuntatieteilijät koteloituivat”. Saman tien Aho esitti ongelmaan ratkaisun, nimittäin “käytännön kokemuksen arvossa pitämistä myös yliopistoissa” eli dosentiksi “ilman akateemisia arvosanoja.” “Yhteiskunnalliset näytöt olisivat oiva lisä.” Käytäntö sisään, teoria ulos.

Aho asetti tavoitteen vielä melko matalalle, dosenttitasoon. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos näytti vähän myöhemmin mallia saadessaan Helsingin Sanomien Säätiöltä lahjoituksen, jolla perustettiin journalistiikan vierailuprofessorin virka vuonna 2007. Virka, siis *professorin* virka, ei mikään joka tohtorin oikeuksiin kuuluva dosentuuri on tarkoitettu journalismin kentällä ansioituneille toimittajille. Virkaan valittavalta edellytetään vankkaa ja monipuolista kokemusta journalistisesta työstä. Hakijoita arvioidaan ammatillisten ansioiden ja työsuunnitelman perusteella; tieteellistä pätevyyttä ei edellytetä. Resurssia perustellessaan tiedotusopin laitos ilmoitti olevansa maan suurin yliopistollinen journalistien kouluttaja, siis merkittävä ammattikouluttaja. Laitoksen tieteellis-teoreettisia ansioita ei mainittu.

Silti, vaikka hallituksen kaavailema yliopistouudistus ahdistaa teoriaa ja haluaa yliopiston ulkopuoliset käytännöt yliopistollisen toiminnan johtoajatukseksi – ja vaikka eri tahoilla suuntaudutaan kilvan hallintokoneiston suunnittelemalla tavalla jo ennen uutta lainsäädäntöä – teoriaa ei sittenkään voi poistaa pelistä. Jos näet ylimalkaan halutaan muuta kuin oppisopimustyypistä koulutusta, teoria ja käytäntö erottuvat väistämättä toisistaan, ja ne joudutaan asettamaan tavalla tai toisella keskinäiseen suhteeseen. Suhde on samalla voimasuhde, ja voimasuhteella on ollut ja on vastakin konjunktuurinsa. Teoreettisen ja käytännöllisen suuntauksen voimasuhde on vaihteleva ja kiinni ihmisistä itsestään. On ollut kausia, jolloin teoreettinen elementti on saattanut olla käytännöllistä vahvempi. Friedrich Tenbruck katsoo yleisesti valistuksen antaneen Amerikan ja Ranskan vallankumouksissa esimerkkejä siitä, “kuinka valtioita voitiin säätää nimenomaan maallisten yhteiskuntaoppien nimessä” (1984, 177–8), siis teoreettisin perustein. Sosiologia, yhtenä huippuesimerkkinä Talcott Parsonsin systemaattinen yhteiskuntatiede

jatkoi samaa suuntausta 1900-luvulla (s. 159; Parsonsista enemmän tuonnempana):

Yhteiskunnan salaisuus näytti paljastuneen; sosiologia näytti saavuttaneen pitkien ponnistusten jälkeen ankarasti empiirisen tieteen kypsyyden; saattoi alkaa politiikan muuttaminen sovelletuksi tieteenksi; edessä väikkyi hyvän ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan järjestämisen aika.

Sosiologia ja muut yhteiskuntatieteet muodostuivat ainakin legendan mukaan Suomessakin merkittäväksi yhteiskunnalliseksi voimatekijäksi toisen maailmansodan jälkeen, etenkin 1960-luvulla. Siihen vaiheeseen liittyy myös joukkoviestintään ja journalismiin kohdistunut suunnittelu ja säädäntä nimenomaan maallisten yhteiskuntaoppien nimessä (tästä tulee puhe tarkimmin edempänä). Joka tapauksessa teorian ja käytännön voimasuhteessa teoriallakin on ollut ja voi vastakin olla mahdollisuutensa siitä huolimatta, että hallintokoneiston uudistushankkeiden pyrkimyksenä on alistaa teoreettinen elementti taloudellisen käytännön apufunktioksi ja innovaatiogeneraattoriksi.

Teoreettisen ja käytännöllisen aspektin välinen suhde on tämän tutkielman punainen lanka. Tutkielman aineksina ovat yhtäältä *tiedotusoppi* (ja sen ohessa lähemmin tarkentamatta muut viestintä- ja media-alan erinimiset oppiaineet, sikäli kuin niillä on jotakin sanottavaa journalismista) teoriaa vastaavana elementtinä; toisaalta joukkoviestintä ja siitä erityisesti journalismi puolestaan käytäntöä vastaavana materiaalina. Tarkastelen näiden kahden puolen, tiedotusopin ja journalismin välistä suhdetta, sen vaiheita ja konjektuureja, sen toteutuneita ja ehkä myös käyttämättä jääneitä mahdollisuuksia.

1.2. Teoria ja käytäntö: yleinen vastakohtaisuus

Teoreettisen ja käytännöllisen aineksen suhde yliopistollisessa tutkimuksessa ja opetuksessa on pysyvästi ristiriitainen. Ristiriita esiintyy hyvin samantapaisena niin tiedotusopissa kuin omassa laitoksessani, Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksessa (nykynimeltään yhteiskuntatutkimuksen instituutti). Jälkimmäisessä teoreettisen ja käytännöllisen suuntauksen välinen kädenvääntö ja kärhä

on vallinnut ainakin niin kauan kuin olen itse ollut mukana eli vähintään 1970-luvun alusta lähtien. Mutta samaa on esiintynyt paljon omaa kokemustani kauemmin. Kahden alueen, teoreettisen ja käytännöllisen erottaminen merkitsee aina konfliktin mahdollisuutta. Ja tämä erottelu löytyy jo Yrjö Ruudulta, joka sanoo yhtäältä, että “[y]hteiskuntatieteellisen tutkimuksen tarkoituksena on täysin järjestelmällisesti koota ja esittää kaikki ne seikat, joilla voi olla vaikutusta jonkin esillä olevan lainsäädännöllisen tai talous- tai sivistyspoliittisen ratkaisun aikaansaamiseksi” (1950, 23). Toisaalta taas “[y]hteiskuntatieteellinen tutkimus voi myös [...] olla laadultaan teoreettista, ajasta ja paikasta riippumatonta, yleisiä käsitteitä ja kehitysilmioitä selvittävää [ilman] välitöntä vaikutusta käytännölliseen valtioelämään” (s. 25).⁵

Ruudun asetelmaan sisältyy jännite yhtäältä ‘käytännölliseksi’ tai ‘soveltavaksi’, toisaalta ‘teoreettiseksi’ tai ‘varsinaisesti tieteelliseksi’ ymmärretyn tutkimuksen välillä, ja se on ollut todellisuutta laitoksen eli yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen sisäisissä suhteissa niin kauan kuin olen ollut työssä mukana (vuodesta 1971 lähtien). Edelliseen kategoriaan kuuluvaa toimintaa, niin sanottua sopimustutkimusta toteutetaan yleensä yhdessä yliopistolaitoksen ulkopuolisten tahojen kanssa, niiden hyväksynnän ja rahojen varassa. Jälkimmäistä eli niin sanottua perustutkimusta tekevät henkilöt ovat joskus niissä pysyvissä tai (nykyään yhä useammin) määräaikaisissa viroissa, jotka on perustettu sitä varten, että ylimalkaan olisi olemassa yliopisto, joka harjoittaa tutkimusta ja antaa siihen perustuvaa opetusta.

Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitokseen kuuluvan työelämän tutkimuskeskuksen itselleen antama määrittey on esimerkki tutkimuksen jakautumisesta kahtia sopimus- ja perustutkimukseen. Keskus näet ilmoittaa tehtäväkseen työelämän monitieteisen tutkimuksen tavoitteenaan

---

5 Paitsi ajatustensa ansiosta Ruutu on tekstissä mukana siksi, että hän vaikutti keskeisesti sen Kansalaiskorkeakoulun syntyyn, josta tuli Yhteiskunnallinen Korkeakoulu ja myöhemmin Tampereen yliopisto (jossa tätä tekstiä kirjoitan). Suomessa journalistikoulutus alkoi juuri Ruudun Kansalaiskorkeakoulussa. Tiedotusoppi syntyi aikanaan Yhteiskunnallisessa Korkakoulussa ja jatkuu nykyisessä Tampereen yliopistossa. Ruutu itse oli korkeakoulun opettaja ja rehtori.

“akateemisen perustutkimuksen ja yhteiskunnan ajankohtaisia tiedontarpeita palvelevan pitkäkestoisen sopimustutkimuksen molempia hyödyttävä läheinen vuorovaikutus” (Työelämän tutkimuskeskus 2005). Keskus hahmottaa tutkimuksensa kokonaiskentän suunnilleen samalla tavalla kuin Ruutu viisikymmentä vuotta aikaisemmin.

Tutkimuskeskuksen ilmoitus, että se pyrkii kahden erilaisen tutkimustyyppin molempia hyödyttävään läheiseen vuorovaikutukseen ilmaisee paitsi tuon nimenomaisen pyrkimyksen myös sen, että tutkimuksen nähdään lohkoutuvan kahteen osaan, jotka nähtävästi suuntautuvat eri tavoin ja eri tahoille ja joiden suhteet voivat siksi olla kireät. “Vaikka erilaiset tutkimussuuntaukset voivat esiintyä rinta rinnan yhdessä ja samassa tutkimusympäristössä, on tavallista, että niiden kesken esiintyy jännitteitä” (Hakala ja Ylijoki 2001, 376).⁶ Kannattaa panna merkille, että tätä jännitettä ja kireyttä ei ole pystytty poistamaan – mahdollisesti ei ole haluttu, kenties ei ole edes ollut syytä poistaa – sinä pian neljänkymmenen vuoden ajanjaksona, josta minulla on omakohtainen kokemus. Voi olla, että jännitteinen suhde pikemmin stimuloi osapuolia kuin lamauttaa niitä.

Journalismin teorian – tarkoitan sillä nyt tiedotusoppia – ja käytännön journalismin väliset suhteet saattaisivat olla suunnilleen samaa tyyppiä kuin Ruudun näkemyksessä: Yhtäältä tutkimus kokoaisi ja esittäisi järjestelmällisesti seikkoja, joilla voi olla vaikutusta mediapolitiikkaa tai -markkinoita koskevissa ratkaisuissa ja suuntauksissa. Toisaalta tutkimus voisi olla teoreettista, yleisiä käsitteitä ja kehitysilmioita selvittävää vailla välitöntä intressiä käytännön mediamaailmaan. Periaatteellisenä ongelmana on näiden kahden alueen tai suuntauksen välisten suhteiden järjestäminen. Ongelma on siis periaatteellinen, ei ilman muuta akuutti. Erityisen ongelmallisena teorian ja käytännön suhde se ei näyttäydy tamperelaisen

---

6 Hakala ja Ylijoki erottavat neljä eri tutkimussuuntausta, nimittäin akateemisen, kansalaisyhteiskuntaa tukevan, valtiollis-hallinnollisen ja yritysrahoitteen. Ensimmäistä voi pitää tutkijoista itsestään eli yliopiston sisältä lähtevinä, kolmatta ja neljättä vastauksina ulkopuolisiin aloitteisiin tai tarpeisiin. Kansalaisyhteiskuntaa tukeva tutkimus voi olla kumpaakin. Hakalan ja Ylijoen luokituksessa ei ole suuntausta, jossa tieteen käytännöllinen vastine olisi jokin professio, jota se pitäisi dialogisena partnerinaan.

tiedotusopin kylkiäisen, journalismin tutkimusyksikön itsemäärittelyssä: “Journalismin tutkimusyksikkö tutkii ja kehittää suomalaista journalismia yhdessä viestintäalan yritysten ja järjestöjen kanssa, seuraa kansallista ja kansainvälistä journalismin tutkimusta, edistää ammatillista ja mediakriittistä keskustelua sekä tarjoaa journalistiseen työhön liittyviä tukipalveluja.” Voi olla, että tutkimusyksikössä pidetään tieteen ja käytännön kummankin osapuolen riippumattomuuteen perustuvaa vuorovaikutusta – siitä tulee tarkemmin puhe tuonnempana – niin itsestään selvänä, ettei sitä tarvitse erikseen painottaa.

Pelkästään harmonista ja ristiriidatonta ei elämä silti tiedotusopinkaan piirissä ole, kuten nähdään, kun alan tarkastella sen kenttää lähemmin.

1.3. Tiedotusoppi teoriana, journalismi käytäntönä

Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksessa opetettavan oppiaineen nimenä on (varmaankin vanhahtavasti, mutta sentään vielä) tiedotusoppi. Oppiaineen opetuksesta laitos ilmoittaa, että sen painopiste on

journalismin teoriassa ja käytännössä. Kyseessä ei kuitenkaan ole kapea ammattitutkinto vaan laajaan yhteiskunnan tuntemukseen ja tieteelliseen sivistykseen tähtäävä koulutusväylä. Se antaa perusvalmiudet myös tutkijan työhön ja kelpoisuuden alan jatko-opintoihin. (Tiedotusopin laitos 2008.)

Opetuksen lisäksi oppiaineen piirissä harjoitetaan tutkimusta keskeisinä aloina

joukkoviestinnän sekä mediakulttuurin rakenteet, sisällöt ja käyttö; journalismi ja sen asema demokratiassa; journalismin tuotantoprosessit ja esitysmuodot eri medioissa; joukkoviestinnän oikeudellinen ja eettinen sääntely; mediakritiikki; viestinnän teoria ja oppihistoria.

Vaikka laitos ei pidä tiedotusopillista tutkintoa “kapeana ammattitutkintona” (joskin pitää itseään, kuten huomasimme, maan suurimpana yliopistollisena journalistien kouluttajana), opiskelijoiden valtaosa kuitenkin lähtee valmistumisensa jälkeen yliopiston ulkopuolelle niihin muihin tehtäviin ja toimiin, joista yliopistolakikin vetää yliopistot erilleen. Opiskelijat lähtevät siis ammatteihin, suurin osa muihin kuin tiedotusopin opetus- ja tutkimustöihin. Merkittävä osa saattaa tavoitella

opiskelun ja tutkinnon jälkeistä tulevaisuutta journalistina tai muuna media-alan toimijana, toimihenkilönä, yrittäjänä, sisällöntuottajana tai muuna vastaavana. Kun siis opiskelijat merkittävältä osalta sijoittuvat muihin kuin yliopistollisiin käytäntöihin, onko silloin tolkkua muussa kuin käytännöllistä *osaamista* tuottavassa ja tukevassa opetuksessa ja sitä taustoittavassa tutkimuksessa? Onko teorialle oikeutusta, ellei se välittömästi ja suoraan johdata osaamiseen? Jos tiedotusoppi teoriana on Ruudun tarkoittamassa mielessä “yleisiä käsitteitä ja kehitysilmioitä selvittävää [ilman] välitöntä vaikutusta käytännölliseen [media]elämään”, niin onko sellainen oppi perusteltavissa? Mitä media-alan toimijana tulevaisuutta tavoittelevat ylimalkaan tekisivät sellaisella tiedotusopilla? Mitä hyötyä siitä olisi heille?

Tarkastellakseni tällaisten kysymysten merkitsemää ongelmapiiriä lähdän liikkeelle eräästä puheenvuorosta, jossa ehkä esittäjänsä tarkoittamattakin tulee esiin huomattavan paljon sitä problematiikkaa, jota voi pitää olennaisena niin tiedotusopin opettajien ja tutkijoiden kuin alan opiskelijoidenkin nykytilanteessa. Kysymys on kuvajournalismin professorin, Hannu Vanhasen kirjoituksesta Tampereen yliopiston julkaisemassa *Aikalainen*-lehdessä nro 18/2005. Kirjoituksen otsikko on “Hengissä Bolognan hengessä”.⁷

Kirjoituksessaan Vanhanen sanoo näin: “Tamperelaisen tiedotusopin ja toimittajakoulutuksen *ainoa kestävä vahvuusalue* on mielestäni pitää yllä opetuksen journalistisen profession arvostusta ja taata sen jatkuvuus.” Journalistisen profession arvostusta ylläpitävän ja arvostuksen jatkuvuutta takaavan opetuksen vastakohtana on Vanhasen *uhkakuvaksi* luonnehtima tilanne. Uhkakuvassa tiedotusopin laitoksen “strateginen ydinsaaminen ja

---

7 Vanhasen kirjoitus on yliopistopoliittista journalismia, ei tieteiden ja käytäntöjen suhteita tarkastelevat tieteellinen esitys. Minulle kirjoitus on tutkimusaineiston asemassa ja ilmentää sitä ongelmakenttää, jota olen lähtenyt erittelemään tässä tekstissä. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen tutkijana olen alusta alkaen joutunut miettimään tieteiden ja niin sanotun käytännön elämän välisiä suhteita – ja esittämään usein hätääntyneenä ja pulassa ollen sekä laitoksen että itseni olemassa olon puolesta perusteluja jälkimmäisen piirissä toimiville. Ehkä nyt, liki neljäkymmenen vuoden kiusaantumisen jälkeen on aika selvittää välini teemana olevaan ongelmalliseen suhteeseen.

rekrytointipolitiikka [ilmaisut tarkoittanevat yksinkertaisesti tiedotusopin laitoksen toimintaa ylimalkaan] käännettäisiin *kohti teoreettista tutkimusta*” (lainauksien korostukset minun – KP). Jos siis suunta otettaisiin kohti teoreettista tutkimusta, opetuksessa ei ilmeisesti pidettäisi yllä journalistisen profession arvostusta eikä taattaisi sen jatkuvuutta.

Vaikka torjuvaa tai suorastaan vihamielistä suhtautumista teoreettiseen ainekseen voi pitää yliopiston piirissä yllättävänä ja oudoksuttavana, tavattoman harvinaista sellainen ei tätä nykyä ole – sellaiseenhan hallintokoneiston yliopistopolitiikan ja -suunnitelmien yleissävy oikeastaan yllyttääkin. Muutama esimerkki:

Pekka Louhelaisen, sosiaaliturvan *professor emerituksen* lausunto (*Aikalainen* nro 4/2007) henkii teoriaan kohdistuvaa torjuntaa, jopa vihamielisyyttä: “Kaikki eivät halua tutkijoiksi; opinnäytteitä ohjaavien, tutkimuksesta viehättyneiden teoretikkojen pitää tajuta käytännön työelämän realiteetit. Siellä maisteriksi valmistuneen opinnäytteen arvosana – on se sitten magna tahi lubenter – ei paljoakaan paina.” Uskon, että Louhelaisen viimeksi sanoma pitää paikkansa. Silti pidän hiukan yllättävänä, että yliopiston professori jäsentää asetelman juuri noin: asettuu yliopiston ulkopuolisen elämän edustajaksi yliopistoon päin eikä päinvastoin – ei esimerkiksi esitä kohteliaasti, että ‘käytännöstä viehättyneiden praktikkojen olisi hyvä ymmärtää tutkivan tiede-elämän teoreemat.’

Toisena esimerkkinä Tampereen yliopiston tiedotusopin laitokselle perustetun, *Helsingin Sanomien* rahoittaman vierailuprofessorin toimen hoitaja lukuvuonna 2007/2008, Hannu Olkinuora. Hän ilmoitti haluavansa vierailuvuotensa aikana “tuoda käytännön mediaelämän näkemystä toimittajakoulutukseen ja antaa virikkeitä tutkimushankkeisiin, joiden tuloksista on hyötyä myös medioille.” Hänen mielestään näyttää siltä, että tiedotusoppi ja journalismin tutkimus ovat lähestyneet käytäntöä viime vuosina, ja hän uskoo, että “käsillä oleva suuri median murros tulee vahvistamaan käytännönläheistä opetustyötä ja vilkastuttamaan yliopiston ja käytännön vuorovaikutusta. Mediayritykset tarvitsevat nyt tutkittua tietoa enemmän kuin koskaan.” (Tampereen yliopiston tiedotuksia 4.9.2007; ajatukset ovat tiivistelmää Olkinuoran avajaisluennosta

“Tiedotusopista sorvin ääreen” 7.9.2007. Vierailuprofessori on kyllä itse noudattanut ohjettaan, ks. Olkinuora 2006.) Olkinuoran asenne teoreettiseen ainekseen ei ole varsinaisesti torjuva; hän näet puhuu pelkästään käytännöllisestä aineksesta, vaikenee teoreettisesta.

Käytännön ja teorian välisillä kireillä suhteilla on journalismikoulutuksessa pitkät perinteet. Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa/Tampereen yliopistossa jännite oli pitkään opetusjaoston toimittajatutkinnon ja siitä eriytyneen tiedekuntatutkinnon välinen ristiriita. Edellinen oli aloitettu 1925, jälkimmäinen 1947: “Sanomalehtiopin opetusta annettiin yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa, kun taas toimittajatutkinto kuului opetusjaoston alaisuuteen” (Tiedotusopin laitos 2008). Kahden linjan välinen vastakkainasettelu kärjistyi sitä mukaa kuin alan koulutuksen akateeminen aines vahvistui: “Oppiaineen tieteellistä puolta ryhdyttiin 1960-luvulla muokkaamaan ajan haasteita vastaavaksi”. Muodollisesti kaksilinjaisuudesta päästiin aikanaan eroon: “Toimittajakoulutuksen uusi aika alkoi Tampereen yliopistossa vuonna 1993, kun tiedekunnan ja opetusjaoston antama journalistiikan opetus yhdistettiin”. Mutta kuten edellä esittämäni antaa ymmärtää, organisatorisen eriseuraisuuden purkaminen ei pannut pistettä teoreettisen ja käytännöllisen aineksen vastakohtaisuuksille.

Journalistisen kentän vastakohtaisuus teorian ja käytännön välillä ei ole suomalainen erikoisuus. Yhdysvalloissa Jake Highton antoi saman tyyppiselle, ei kuitenkaan täysin identtiselle ristiriidalle nimen ‘viherlipat vastaan khin neliöt’ eli käytännön kokemusta painottavat kontra sosiaalitieteiden tilastomenetelmistä viehättyneet (Highton 1967; tästä myös Dickson ja Sellmeyer 1992, Dickson 2000, Sloan 1990). Tätä teorian ja journalistisen käytännön välisen suhteen miltei perinteistä asetelmaa toistaen Vanhanen asettaa edellä mainitsemassani kirjoituksessa vastakkain yhtäältä tiedotusopin “ainoan kestävän vahvuusalueen” eli “journalistisen profession arvostuksen”, toisaalta “teoreettisen tutkimuksen”. Jälkimmäinen uhkaa edellistä eli vaarantaa juuri sen, missä tiedotusoppi on vahva. Vanhasen asetelma ei ole teoreettinen – kuinka voisikaan olla. Se on reaktio käytännöllisiin huoliin. Näet siinä vaiheessa, hän sanoo, “kun yliopistoissa on ajettu alas ammattikoulutus ja taiteen ja viestinnän

ammattikorkeat vahvistaneet riittävästi tutkimusopetustaan, niin ei ole vaikeaa kuvitella, minne toimittajakoulutukseen pyrkivät kevään ylioppilaat pistävät hakupaperinsa.”⁸ Vanhasen ilmaisema huoli ei varmaan ole aiheeton; liioiteltu se kuitenkin on (mutta sellainen kuuluu strategisen kirjoittamisen luonteeseen). Näet yleinen suuntaus on käytännöllisyys, sovellettavuus ja osaaminen pelkän tietämisen vastakohtana: tehokkaana ja kekseliäänä toimintana. Tähänhän hallintokoneistokin tähtää ohjelmassaan. Jos ja kun tiedotusopin yliopisto-opettajien joukossa esiintyy ammatti- tai käytöntäsuuntautuneisuutta ja sen liitännäisenä nurjaa suhtautumista teoreettiseen ainekseen, samanlainen asennekokonaisuus saattaa olla opiskelijoiden joukossa vielä yleisempää. Omasta puolestani en usko, että Vanhasen esitys ratkaisisi ongelman parhaalla mahdollisella tavalla (ongelma sinänsä on kuitenkin todellinen ja monipuolisen valaisun ansaitseva).⁹

Hallintokoneiston sekä ideologisenä doktriinina että käytännön tavoitteena on kilpailu. Myös koulutusta antavat laitokset halutaan saada kilpailemaan toistensa kanssa – ja toisiaan vastaan. Kilpailuun kannustetaan ja houkutellaan tekemällä määrärahoitus riippuvaksi suorituksesta, jota mitataan koko ajan monin arvosteluperustein. Yksi koulutuslaitosten suoritusta mittaavia kriteerejä on vetovoimaisuus opiskelijamarkkinoilla; siihen liittyvä huoli eli huoli kilpailumenestyksestä motivoi osaltaan Vanhasen kirjoitusta. Veikkaisin, että kirjoitus on pitkälti hallintokoneiston toiveiden ja ennakointien mukainen – että osalliset toteuttavat itse halutun suuntauksen pakottomasti vain reunaehtoihin reagoimalla. Luulen, että oppilaitokset ovat opiskelijamarkkinoilla sitä vetovoimaisempia, mitä lupaavammiksi opiskelupaikkaa hakevat arvioivat

---

8 Vanhasen teksti on strateginen ja tarkoittaa tukea ammattisuuntautunutta tiedotusoppia. Ammattisuuntaisuus ei ehkä ole niin uhanalainen kuin Vanhasen strategisesti esittää. Pikemmin ammattisuuntaus näyttää päinvastoin vähä vähältä voimistuneen, esimerkkinä edellä mainitsemani *Helsingin Sanomien* vierailuprofessorin virka journalistiikkaan.

9 Olen tarkastellut Vanhasen kirjoitusta siksi, että se esittää selkeästi ja haastavasti (vaikka yksipuolisesti) teoreettisten ja käytännöllisten pyrkimysten välisen ristiriidan, joka on vaivannut ja uskoakseni vaivaa vastakin yhteiskuntatieteitä.

tutkinnon avaamat käytäntöihin sijoittumisen prospektit – ja näkymä on lupaava, jos se avaa mahdollisuuden hyvin palkattuun paikkaan mediajulkisuudessa hyvin näkyvällä eli yleisesti kiinnostavalla toimialalla. Vastaaminen tällaisiin odotuksiin johtaa helposti siihen, että opetuksessa – ja yliopistossa sen taustana olevassa tutkimuksessa – painotetaan käytännöille tärkeän osaamisen elementtejä sen teorian kustannuksella, joka nähdään ammatillisen osaamisen vastakohtaksi, jopa uhkaksi.

Toinen lähtökohta kilpailun asemesta olisi yhteistyö ja työnjako (silloin yliopistolaissa tai muuallakaan ei pitäisi puhua hierarkisoivasti ‘ylimmästä’ opetuksesta vastakohtana jollekin ‘alemman’ tason opetukselle, vaan mieluummin ehkä ‘perustutkimukseen perustuvasta opetuksesta’). Yhteistyöhön ja työnjakoon suuntautuvan yliopistollisen tiedotusopin ei tarvitsisi nähdä ammattikorkeakouluja uhkaksi, joka edellyttää luopumaan yliopiston yliopistoluonteesta. Ne olisi mahdollista nähdä keskiluokan mieli-ilmaisuja käyttäkseni *mahdollisuutena* vaikkapa niin, että niiden ‘tutkimusopetuksen’ vahvistaminen – mitä se sitten onkin – vaatii niin opettajavoimia kuin opetusmateriaaleja. Siihen kysyntään vastaaminen saattaisi tarjota käytännön toiminnasta viehättyneille hyvän tilaisuuden hakeutua suuntaustaan ehkä paremmin vastaavaan ympäristöön tai ainakin avustaa eri tavoin käytännöllisesti suuntautunutta opetusta. Ylimalkaan ei ole erityisen selvää, miksi yliopistojen pitäisi kilpailla ammattikorkeakoulujen kanssa juuri ammatillisessa koulutuksessa. Ylimalkaan ei ole erityisen selvää, miksi yliopistojen pitäisi kilpailla ylimalkaankaan.

1.4. Vaihtoehtoinen, sosiologinen argumentti: Georg Simmel

Mainitsin edellä Yrjö Ruudun tiede- ja tutkimusjäsenyyksen runsaan puolen vuosisadan takaa: toimenpiteisiin suuntautunut (eli *anwendungsorientiert* kuten saksankieliset sanovat) kontra teoreettisesti viehättynyt tiede. Saman jäsenyyksen paljon varhaisempiakin versioita on, muuan niistä Georg Simmelin. Pidän Simmelin tarkastelua esimerkillisenä ja yhä edelleen kelpoisena, minkä vuoksi lähden kohta tarkastelemaan sitä lähemmin.

Yleisenä lähtökohtana sanoisin, että on vaikea edes kuvitella jotakin erityistä, muusta erottuvaa, erityisen nimen saanutta ihmistoimintaa, joka ei herättäisi tekijöissä itsessään tai sen piiriin tavalla tai toisella joutuvissa ihmisissä tuota toimintaa koskevaa ajattelua – ajattelu puolestaan on jossakin mielessä aina teoreettista. Voi käydä niinkin, että tuota ajattelua aletaan harjoittaa omana tarkoituksenaan, enemmän tai vähemmän, mutta aina jossakin mitassa riippumattomana siitä toiminnasta tai käytännöstä, jonka piirissä ajattelun ensimmäiset ideat heräsivät. Etenkin professioiden piirissä “jotkut kokeilevat, luovat uutta ja tekevät tutkimusta laajentaakseen tieto- ja taitokantaansa asian itsensä vuoksi” (sanoo Freidson, joka lisää: “ja löytääkseen uusia käytännön sovelluksia”, s. 175). Tällaisesta saattaa kehittyä asetelma, yhtäältä toiminta, toisaalta ajattelu, jossa ristiriitojen esiin puhkeaminen on vain ajan kysymys. Luhmann sanoo tällaista toimintaa koskevaa ajattelua itsekuvaukseksi. “Itsekuvausta esiintyy, kun sosiaalinen järjestelmä pysäyttää operaationsa riittävän pitkäksi aikaa puntaroidakseen itseään ykseytenä, jolle se antaa nimen ja nimeten sen, mitä se ei ole” (Luhmannin pohjalta Lee 2000, 325). Georg Simmel, sosiologian klassikkoihin luettu, kirjoitti saman asetelman esiin noin sata vuotta sitten, sekä terävästi että kauniisti.¹⁰

Simmel aloittaa ‘suuren sosiologiansa’ eli teoksen *Soziologie/Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung* (*Sosiologia/Tutkimuksia yhteiskunnallistumisen muodoista*) juuri edellä

---

10 Äsken paikansin käytäntö/teoria-ristiriidan Ruudun avulla runsaan 50 vuoden päähän. Simmelin avulla varhennan asetelman toiset 50 vuotta 1900-luvun alkuun. En epäile, etteikö Simmelin takaa saattaisi löytyä vielä varhaisempia saman asetelman esittäjiä. Simmel itse, persoonana, kuten asetelmansa, on ristiriitainen.

Kirjeenvaihdossaan ranskalaisen sosiologin Célestin Bouglén kanssa 1890-luvulla Simmel kirjoitti olevansa kiinnostunut ennen kaikkea sosiologiasta. Samalle henkilölle hän ilmoitti saman vuosikymmenen lopulla, vuonna 1899 eli yhdeksän vuotta ennen sosiologista pääteostaan *Soziologie* (1908) kokevansa sosiologin maineensa tuskalliseksi, “kun näet tosiasiasa olen filosofi, näen kutsumukseni filosofiassa ja itse asiassa pidän sosiologiaa itselleni vain vähempimerkityksisenä tutkimusalueena” (Lepénies 1985, 293–4). En usko Simmelin itsensä kokeman tai meidän Simmelissä kokemamme ristiriitaisuuden aiheuttavan erityisempiä ongelmia. Voimme vallan hyvin pitää Simmeliä yhtä aikaa sosiologina ja filosofina. Siinä näet, mitä Simmelin pohjalta seuraavaksi esitän, on sekä sosiologisia että filosofisia sävyjä.

esittelemästani käytännön ja tiedon tai teorian keskinäissuhdetta koskevasta ongelmasta. Hänen kolmiaskelisen argumenttinsa ensimmäisessä vaiheessa käytäntö on hallitseva elementti (1908/1917/1999, 15):

Jos on niin, että inhimillinen tieto on kehittynyt käytännön vaatimuksista, koska suhteessa niin ihmisten ulkopuoliseen todellisuuteen kuin heidän keskinäiseen kilpailuunsa tosi tieto on ase olemassaolon taistelussa – niin [...]

...mutta keskeytetään tähän. Lähtökohta on se, että inhimillisen tiedon lähtökohtana ovat “käytännön vaatimukset”, sillä tieto on “ase olemassaolon taistelussa” niin luonnossa kuin ihmisten keskinäisissä suhteissa. Tiedon avulla tullaan toimeen käytännön elämässä; siinä se tarkoitus, johon tietoa tarvitaan. Tietoa tarvitaan käytännöllisiin tarkoituksiin. Tieto on, kuten Vehkavaara esittää (1999, 22), toimintaa perustava:

Me kykenemme paljossa toimimaan halumme mukaan – me *tiedämme* tarpeeksi maailmasta *osataksemme toimia* siinä. Meillä on *tietoa*, joka antaa *valtaa*. [Puheena on] toiminnan edellyttämä tieto – *toimintatieto* – tieto joka *tekee (menestyksellisen) toiminnan mahdolliseksi*.

Toiminta toteuttaa tarkoitusta, tieto on siinä väline. Mutta vaikka näin on, Simmel jatkaa,

niin tieto ei kuitenkaan enää pitkään aikaan ole ollut sidoksissa tähän lähtökohtaansa. Sen asemesta, että se olisi toiminnan tarkoitusta palveleva väline, se on nyt itse perimmäinen tarkoitus.

Siis tieto – pyrkimys tietoon, tiedon hankinta, tiede – on itsenäistynyt; “se on nyt itse perimmäinen tarkoitus”. Tietoon pyritään tiedon itsensä vuoksi, käytännön tarkoituksista ja vaatimuksista riippumatta. Ristiriitatilanne Simmelin argumentin ensimmäisen ja toisen askeleen välillä on valmis (argumentin kolmanteen askeleeseen, sen ratkaisuideaan tulen lyhyen ekskurssin jälkeen). (Sivumennen kannattaa todeta, että Simmelille on tyypillistä lähteä liikkeelle kahden elementin tai aineksen ristiriidasta: “Suuri joukko Simmelin esseitä lähtee liikkeelle käsitteiden kaksinaisuudesta, antinomiasta tai paradoksista joko aivan ensimmäisessä virkkeessä tai ainakin ensimmäisessä kappaleessa” [Frisby 1981, 73]. Tiedon ja käytännön kaksinaisuuden Simmel todellakin esittää miltei 800-sivuisena ilmestyneen *Soziologie*-teoksen ensimmäisessä virkkeessä.

Kaksinaisuudella on yhteys Simmelin kulttuurikritiikkiin, jonka teemana on subjektiivisen ja objektiivisen [kulttuurin] välinen perustava jännite. Ajatukseensa Simmel on saanut vaikutteita Hegelin subjekti-objekti -dialektiikasta [Frisby, s. 74].)

1.5. Ekskurssi: tiedotusopin eriytyminen käytännön vaatimuksista

Laajasti ottaen tarkastelen tässä tekstissä yhteiskuntatieteellisen teorian ja yhteiskunnallisten käytäntöjen välistä suhdetta, ja aineksinani ovat vastaavasti tiedotusoppi ja joukkoviestintä, erityisesti journalismi. Tiedotusopin määrittelen Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen linjausta noudattaen oppialaksi, jonka “painopiste on journalismin teoriassa”. Tiedotusopin laitoshan lisää tähän: “ja käytännössä”. Omasta puolestani pitäisin kuitenkin tiedotusoppia pelkästään journalismin tai yleisemmin joukkoviestinnän teoriana ja varaisin journalismin käytännön tarkoittamaan media-alan yritysten ja organisaatioiden praktiikkoja ja niiden harjoittelua oppilaitoksissa. Tiedotusoppi siis olisi joukkoviestintää, sen eri puolia ja siihen liittyviä ilmiöitä ja kysymyksiä, erityisesti journalismia käsittelevä tiede tai oppi, joka pyrkii kohti kokemukseen perustuvaa, järjellä punnittua, valikoitua ja järjestettyä eli systemaattista tietoa.

Esittämässäni tiedotusopin määrittelyssä keskeinen termi on joukkoviestintä. Mitä sillä tarkoitetaan? Joukkoviestintä on käsite, joka viittaa itsensä ulkopuolelle laajaan joukkoon joukkoviestinnällisiä käytäntöjä – ja tarjoaa siis noista käytännöistä erillisen ja suhteellisen riippumattoman tarkastelupaikan niihin. Joukkoviestinnän käsitteestä katsoen näemme, kuten kaikki tietävät, sanomalehden, television, radion, elokuvan, kirjan ja kirjaston, aikakauslehden, musiikki- tai ylimalkaan äänitallenteen ja sellaisen soittimen (fonografia) ja niin edelleen. John Peters määrittelee brittiläiseen kulttuurintutkijaan Raymond Williamsiin nojautuen generisen lajin: “instituutiot ja muodot, joissa ideoita, informaatiota ja asenteita välitetään ja vastaanotetaan” (Peters 1999, 9; Williams 1962). Edellä mainitsemieni lisäksi generiseen lajiin kuuluvat Petersin esityksessä sellaiset kuin hautamuistomerkit, hieroglyfit,

ylimalkaan kaikenlainen kirjoitus, kolikot, katedraalit, postimerkit, leimat, liput, kellot, posti, sähkötyt (telegrafia), valokuva (fotografia), puhelin (telefoniat), kaapeli, tietokone, internet, multimedia, virtuaalitodellisuus – voi sanoa: mikä tahansa ihmisen tekemä esine/esineistys.

Samaan tapaan Mikko Lehtonen kuvaa mediumien moneutta:

Tämän päivän vakiintuneita mediuineita ovat televisio, elokuva, video, radio, äänitteet, aikakauslehdet, kirjat, puhelimet, telefaksit, tietokoneet, sähköposti ja mainostaulut. Käytössä olevien mediumien luettelo olisi kuitenkin loputon – ja laajenisi kaiken aikaa sitä kirjoitettaessa – koska mikä tahansa lyijykynästä, A4-arkista, toiselle näytetystä keskisormesta tai tietystä pukeutumistyylistä aina keskiaikaista gregoriaanista musiikkia sisältävään cd-levyyn tai juna-aikatauluihin kuuluisi sen piiriin. (Lehtonen 1996/2004, 75.)

Siis joukkoviestintää voi oikeastaan olla miltei mikä tahansa, mihin ihminen on kajoanut, jos sitä tarkastelee potentiaalina, joka sisältää tai pystyy generoimaan “ideoita, informaatiota ja asenteita”, sanalla sanoen merkityksiä. Tarkastelutapa ei ole aivan uusi. Jo tiedotusopin (siltoisen lehdistö- ja tiedotusopin) järjestyksessä toinen professori Suomessa, Raino Vehmas kiinnitti virkaanastujaisesityksessään vuonna 1964 huomiota alansa laajuuteen. Tiedotusopissa näet tutkitaan Vehmaksen mukaan ylimalkaan kommunikaatiota, jolla ymmärretään “sellaista prosessia, jossa yksilö tai ryhmä siirtää toiselle yksilölle tai ryhmälle tietoja, käsityksiä, uskomuksia, kokemuksia tai mielipiteitä. Keinot tähän siirtämiseen ovat varsin monet”, Vehmas sanoo ja mainitsee keinoina sanat, kuvat, eleet, ilmeet, kosketukset, tuoksut, julisteet, lentolehtiset, “hokemiksi juurtuneet mainossanommat”. Vehmas viittaa “suppean linjan kannattajiin”, jotka “esittivät aikoinaan purevan väitteen, että näin halutaan raitiovaunuliput ja hautakirjoituksetkin tuoda tutkimuskenttään” (1964/1982, 40).

Vehmaksen väitteen iva ei enää purrut, hän näet luki raitiovaunuliput ja hautakirjoitukset ilman muuta tiedotusopin tutkimuskentän mediuineiksi.

Joukkoviestintä on siis paitsi käytäntöä myös käsite, jonka molemmilla puolilla on käsitteitä; alapuolella spesifimpiä käsitteitä, sellaisia kuin juuri luettelin (televisio, elokuva, video jne.; ne puolestaan voidaan edelleen sekä ryhmitellä että jakaa monin tavoin alakäsitteisiin), yläpuolella yleisempiä käsitteitä, esimerkiksi ‘instituutiot, joissa informaatiota

välitetään ja vastaanotetaan’, sen jälkeen vielä yleisempänä käsitteenä kommunikaatio eli viestintä ylimalkaan.¹¹

Viestintää puolestaan on potentiaalisesti oikeastaan kaikki, mitä ihmiset tekevät, toimittavat tai saavat aikaan, sillä kaikkeen, mitä ihmiset tekevät, toimittavat tai saavat aikaan, vieläpä kaikkeen, mitä ihmiset ottavat vastaan muistakin lähteistä kuin toisilta ihmisiltä, sisältyy tai liittyy tai voi liittää sellaista merkitystä, joka on mahdollista ymmärtää, tai sellaista potentiaalia, joka on mahdollista merkityksellistää. Aina kun tätä tapahtuu, viestitään, kommunikoidaan.

Tällä ekskurssilla olen halunnut tähdentää, että vaikka yliopistollisen oppiaineen tiedotusopin alku on sanomalehtitiedossa (ja suomalaisen tiedotusopin alku Saksassa: *Zeitungskunde*), joka epäilemättä oli käytännön tarpeiden ja vaatimusten synnyttämä tietämyksen ala, niin Suomessa viimeistään 1960-luvun lehdistö- ja tiedotusoppi on itsenäistynyt ja yleistynyt eli abstrahoitunut Simmelin esittämällä tavalla käytännön vaatimuksista tutkimaan joukkoviestintää, informaation instituutioita ja ylimalkaan viestintää missä mielessä tahansa – tutkimaan näitä asioita jo omana tarkoituksenaan.

1.6. Sosiologinen argumentti jatkuu

Simmelin argumentin kolmesta jäsenestä ennätin ennen ekskurssia tutustuttaa kahteen. Yhtäällä ovat (1) käytännön vaatimukset kaiken tiedon

---

11 Nimenomaisesti viestinnäksi järjestetyn viestinnän monimuotoisuus ilmeisesti lisääntyy. Tätä nykyä puhutaan paljon uusista viestintämuodoista tai uusista viestintävälineistä, joilla tarkoitetaan tekstiviestejä, sähköpostia, internetiä, www-sivuja, multimediaa, powerpointia, virtuaalimalleja, interaktiivista mediaa ja muuta sellaista (minulle osaksi aika tuntematon, elämismaailmaani huonosti järjestynyt todellisuus). Termit uusmedia tai uudet mediat oikeastaan ilmaisevat, ettei niiden tarkoitteista kovin selvästi tiedetä, mitä ne ovat. Uusia kyllä, eivät vanhoja, mutta jos vanhat ovat esimerkiksi massaviestimiä, niin mitä uudet ovat? (Moderni aika, moderniteetti, modernismi, latinan sanoista *modo* eli juuri nyt tai *hodiernus* eli tänään ovat samalla tavalla epä tietoisuutta ilmaisevia termejä.) Koetin löytää jonkin systemaattisen esityksen tai jäsenyyksen uusmediasta, mutta etsintäni tulos oli laiha. Uusmediaan en aio erityisemmin puuttua.

ja tieteen lähtökohtana; toisaalla on (2) tieto/tiede omana perimmäisenä tarkoituksenaan, vaatimuksena itselleen. Jälkimmäinen on eriytynyt edellisistä eikä eriydyttyään enää yksinkertaisesti palvele niitä niiden välineenä. Kuten ekskurssi edellä osoitti, tiedotusoppia ei ole vaikea nähdä Simmelin idean vaiheeksi 2, joukkoviestinnän käytännöistä eriytyneeksi niitä koskevaksi tiedoksi, joka operoi monentasoisilla ja -suuntaisilla käsitteillä.¹²

Mutta Simmel jatkaa kaksi askelta otettuaan kolmanteen ja sanoo (3), että

sittenkään tietäminen ei edes tieteen itsevaltaisessa (*selbstherrlich*) muodossa ole katkaissut kaikkia suhteitaan käytännön pyrkimyksiin, vaikka nuo suhteet eivät nyt olekaan pelkästään käytännön tarpeiden seuraus, vaan esiintyvät *kahden omiin itsenäisiin oikeuksiinsa perustuvan alueen keskinäisinä vaikutuksina*. (Simmel 1908/1917/1999, 15; korostus minun – KP.)

Simmel siis ajattelee ja sanoo, että on kaksi omiin itsenäisiin oikeuksiinsa perustuvaa aluetta, yhtäältä tiede, toisaalta käytännön pyrkimykset (eli muut elämänpiirit ja -muodot kuin tiede), ja niiden kesken kummankin itsenäisyyteen perustuvaa molemminpuolista vaikutusta eli vuorovaikutusta. Simmelin hahmotelman kaksi itsenäistä aluetta, teoreettinen ja käytännöllinen, joutuisivat keskinäisessä vuorovaikutuksessa etsimään ja pitämään yllä *modus vivendiä*, sellaisien osapuolien yhteistä elämäntapaa, jotka tunnustavat perustavan keskinäisen eronsa ja sillä pohjalla vähintään sietävät toisiaan.

Tiedotusoppi ei tietenkään ole ollut ainoa ihmisten keskenäistä elämää tarkasteleva tietämyksen ala, jota teorian ja käytännön, ajattelun ja toiminnan, idean ja realiteetin välinen suhde on askarruttanut. Sosiologia on samanlainen. (Kuten jo huomautin, Simmelkin identifioi itsensä tietyissä vaiheissa sosiologiksi; ja hänen ideansa käytännön vaatimusten ja itsevaltaisen tieteen suhteista on hänen sosiologiseksi yhteenvedokseen tarkoittamastaan *Soziologie*-teoksesta). Yhdysvaltalainen sosiologi Morris Janowitz on esittänyt mainitsemisen arvoisen idean saman ongelman

---

12 Simmelin argumentin ‘vaiheet’ ovat pikemmin loogisia kuin ajallisesti peräkkäisiä jaksoja. Toisin sanoen käytännöllinen toiminta olisi pikemmin sitä koskevan tiedon looginen edellytys kuin ajallinen edeltäjä (joskin voi olla myös sitä).

ratkaisemiseksi. Hän näkee sosiologian itseymmärryksessä kaksi perustyyppiä, joita kutsuu insinöörimalliksi ja valistusmalliksi (1972, 107–9). Insinöörimalli “erottaa jyrkästi perustutkimuksen soveltavasta tutkimuksesta”. Perustutkimus tuottaa abstraktia tietoa, jonka soveltavaa tutkimusta tekevät sovittavat palvelemaan käytäntöjä yhdessä asianomaisilla aloilla toimivien kanssa. Valistusmalli ei samaa eroa näe. Valistava sosiologia tähtäisi “selventämään vaihtoehtoja ja auttamaan professionaaleja ja yleisöä instituutioiden rakennustyössä”, niin että ne pikemmin tekisivät itse omat päätelmänsä kuin noudattaisivat suoraan niille kirjoitettuja toimintaohjeita.

Mainitsin edellä työelämän tutkimuskeskuksen, joka tavoittelee “akateemisen perustutkimuksen ja yhteiskunnan ajankohtaisia tiedontarpeita palvelevan pitkäkestoisen sopimustutkimuksen” vuorovaikutusta. Jäsennys saattaa olla lähempänä Janowitzin insinöörimallia kuin valistusidea. Simmel ei jaa tiedettä perustutkimukseen ja soveltavaan toimintaan ja on sikäli esimerkki pikemmin valitus- kuin insinöörityyppisestä ajatustavasta. Valistusmallissa näet teoreetikkoja ja praktikkoja yhdistäisi jokin asia, jonka kumpikin puoli tuntisi kannaltaan ja voisi dialogissa oppia tuntemaan myös vastapuolen kannalta. Simmelin idea “kahden omiin itsenäisiin oikeuksiinsa perustuvan alueen” keskinäisestä vaikutuksesta saattaisi tarkoittaa juuri tällaista kuviota.

Janowitzin arvio sosiologikumppaneistaan on, että “useimmat elättelevät muodossa tai toisessa toivetta insinöörikomponentin sisältävästä sosiologiasta,” joka tietäisi käytännön toimijoita enemmän ja paremmin, mistä on kysymys ja mitä pitäisi tehdä. Tiedotusoppi on luullakseni periaatteessa mahdollista nähdä kummallakin tavalla, sekä Janowitzin insinöörimallin että hänen valistusmallinsa mukaisena. Voi kuitenkin olla niin, että ihmisten toimintaa ja keskinäistoimintaa tutkivissa tieteissä insinöörit ovat suuremmassa vaarassa epäonnistua ja turhautua kuin valistajat. Näet insinöörimalli ei periaatteessa sisällä sitä tutkittavien ja tutkijoiden välistä dialogia, joka on valistusmallin keskeisiä ideoita. Edelliselle tutkittavat ovat karkeasti sanoen esineitä. Mutta vaikka ihmisiä pidettäisiin esineinä, ihmiset itse eivät ehkä suostu käyttäytymään

esinemäisesti, noudattamaan ja toteuttamaan insinöörien ennakoiteja. Tutkittavien pitäytyminen ennakoimattomaan ihmisyyteensä voi yllättää esineistävän tutkijan. – Omasta puolestani joka tapauksessa jatkan Simmelin idean eli pikemmin Janowitzin valistus- kuin insinöörimalli pohjalta.¹³

Kahteen asiaan on nyt syytä kiinnittää huomiota. Ensiksikin Simmel puhuu kahdesta itsenäisiin oikeuksiinsa perustuvasta alueesta. Alueet tiedämme (ainakin abstraktisti): teoriat ja käytännöt. Oikeuksia emme sitä vastoin vielä tiedä eli joudumme kysymään: Mitkä ovat alueiden itsenäiset oikeudet? Toiseksi on syytä tarkastella lähemmin Simmelin kolmatta askelta eli ajatusta, että toisistaan eriytyneiden käytännön ja tieteen väliset suhteet esiintyvät kahden omaoikeuksisen alueen keskinäisinä vaikutuksina. Kysymys kuuluu: Missä mielessä tai millä tavoin tämä on ratkaisu siihen ristiriitaan, jota Simmelin argumentin kaksi ensimmäistä askelta merkitsevät?

1.7. Teorian ja käytännön omat itsenäiset oikeudet¹⁴

Ensimmäinen edellä esittämistäni kysymyksistä kuului: Mitkä ovat alueiden, siis käytännön ja teorian omat itsenäiset oikeudet?

---

13 Tulevan kehityksen ennusteissa on elementtejä Janowitzin kummastakin tietotyypistä. On arvioitu, että “tulevaisuuden akateeminen tutkija on ennen muuta eksperti, joka kykenee tuottamaan uutta tietoa tiedealarajojen yli yhteistyössä tiedon varsinaisten käyttäjien kanssa” (Hakala 2008, 5, Gibbonsin ym. 1994 viitaten). Tällainen tieto voisi lähellä valistajan dialogista tietoa. Toisaalta tulevan tutkijan arvellaan irtautuvan akateemisesta kontekstista, niin että “*Mode 2:n* mukainen tieto tuotetaan sovellusyhteydessä” (Gibbons ym., s. 3). Silloin tieto saisi insinöörityyppisiä sävyjä.

14 Tässä ja ylimalkaan koko tutkielmassa on syytä pitää mielessä, että puhuessani käytännöstä ja teoriasta puhun yleisessä mielessä siitä tilanteesta, jonka elementit ovat erityisemmässä tarkastelussa yhtäältä journalismi käytäntönä eli hiukan laveammin joukkoviestintäalan työ- ja tuotantoelämä, toisaalta tiedotusoppi teoriana eli tieteellinen yliopistoelämä tiedotusopissa. Tämä suhde yleisessä ja erityisemmässä mielessä on tutkielman punainen lanka. Alueiden oikeuksista puhuttaessa olisi siis kysymys erityisesti kahden viimeksi mainitun alueen, käytännön journalismin ja teoreettisen tiedotusopin itsenäisistä oikeuksista.

Sanoin jo edellä, että niin Simmelin idea kuin Janowitzin valistusmalli edellyttävät jotakin asiaa, joka on praktikoille ja teoreetikoille jossakin mielessä yhteinen, jonka kumpikin puoli tuntee kannaltaan, mutta voisi oppia tuntemaan myös vastapuolen kannalta ja siinä prosessissa rikastua itse. Määrittelen nyt seuraavasti: Käytännön oikeus on alueille yhteisen asian *toiminnallinen* hallinta, teorian oikeus saman *käsitteellinen* hallinta. Olkoon sitten journalismi se asia, josta on kysymys (siten kuin esimerkiksi Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos on ottanut juuri journalismin erityiseksi asiakseen). Jos Simmelin kolmannen askeleen edellyttämä käytännön ja teorian “keskinäinen vaikutus”, siis niiden vuorovaikutus onnistuu, on mahdollista saada pelkän toiminnan asemesta käsitteellistä toimintaa, samalla pelkkien käsitteiden asemesta toiminnallisia käsitteitä.

Viimeksi sanomallani tavoittelen saman tapaista ajatusta kuin Immanuel Kantin puhtaan järjen kritiikissä esittämä: “Ajatukset ilman sisältöä ovat tyhjiä, havainnot ilman käsitteitä ovat sokeita” (1781/1974, 98). Kantin ajatukset (*Gedanken*) vastaisivat niitä käsitteitä, joiden hallinta on teorian erityinen oikeus; hänen havaintonsa (*Anschauungen*) viittaisivat siihen aistisen piiriin, jota voi pitää myös toiminnan alueena. Adornon ja Horkheimerin erittelemässä massayhteiskunnassa ne havainnot ja ajatukset (toiminta ja käsitteet, käytäntö ja teoria), joista Kant puhuu, muodostavat omanlaatuisensa yhdisteen (1944/1979, 202): “Yhteiskuntatieteiden piirissä ja yksilöiden kokemusmaailmassa sokea havainto ja tyhjät käsitteet yhdistetään toisiinsa jäykästi ja ilman välitystä.” Voi olla, että Janowitzilla oli mielessään jotakin vastaavaa, kun hän hahmotteli ideaa insinöörin tiedosta. Vastakohtana Adornon ja Horkheimerin kritikoimille yhteiskuntatieteille Simmelin idea käytännön ja teorian vuorovaikutuksesta (myös Janowitzin idea valistajan tiedosta) voisi tarkoittaa sellaista välitystä, jossa havainnot (toiminta) eivät jäisi sokeiksi, käsitteet (teoria) tyhjiksi ja niiden yhdiste jäykäksi.

Koetan valaista esimerkin avulla. – Ajatus, että käytännöllä olisi oikeus toimintaan, teorialla/tieteellä käsitteisiin, on tietystä mielessä julkea. Se ikään kuin vihjaa, että vain tieteillä on kyky ajatella, käytännön ihmisillä ei. (Toisaalta se vihjaa vastaavasti, että vain käytännön ihmiset osaavat toimia, tutkijat eivät.) Sellainen vihjaus herättäisi oikeutettua torjuntaa. Katsotaan

vaikka *Helsingin Sanomat* -nimistä sanomalehteä, jota julkaisee Sanoma-konserniksi itseään kutsuva laitos. Tuon organisaation itsensä piirissä *Helsingin Sanomat* on toimintaa, sanomalehden julkaisutoimintaa. Suuri joukko ihmisiä toimii tarkoituksenmukaisesti, ja tuloksena on joka päivä ilmestyvä uusi lehti. Lehteä tuottava toiminta, sen ohjaus ja hallinta on tämän käytännöllisen piirin oma itsenäinen oikeus, juridisestikin sellaiseksi vahvistettu. Mutta kuten edellä sanoin, on vaikea kuvitella ihmistoimintaa, joka ei herättäisi ainakin toimijoissa itsessään heidän toimintaansa koskevaa ajattelua, joka on aina jossakin mielessä käsitteellistä ja siinä alkeismielessä teoreettista. Näin on *Helsingin Sanomissakin*.
Julkaisijakonserni on laatinut itselleen “mission, vision ja strategian” (ks. Sanoma 2006), jossa lehden toimittaminen ymmärretään – ja nyt seuraa käsitettä määrittävää sisältöä – “tiedon välittämiseksi, keskustelun herättämiseksi ja ylläpitämiseksi, maailman parantamiseksi ja yhteiskunnan kehittämiseksi tiedonvälityksen ja keskustelun kautta, hyötytiedon antamiseksi lukijoille ja viihteen tarjoamiseksi.”

Helsingin Sanomien missiota, visiota ja strategiaa voi pitää sellaisena spontaanina toimintaa koskevana, toimintaan kiinteässä yhteydessä olevana ajatteluna, jota ilmenee välttämättä, mutta joka ilmettyään pyrkii saman tien itsenäistymään “itsevaltaiseksi” (*selbstherrlich*) tieteksi, jolla on omat käytännön toiminnasta riippumattomat oikeutensa. Niinpä sanoinkin, että toimintaa koskevaa ajattelua voidaan alkaa harjoittaa omana toiminnasta riippumattomana tarkoituksenaan. Silloin käytännön journalismia, esimerkiksi *Helsingin Sanomien* toimittamista katsottaisiin kiinteässä yhteydessä yhteiskuntatieteiden käsitteisiin. Miltä asia näyttäisi yhteiskuntatieteen käsitteellisessä horisontissa? Tutkin kollegani Klaus Sondermannin kanssa *Helsingin Sanomia* seuraavanlaisesta näkökulmasta (Pietilä ja Sondermann 1994, 38 ja 46): “Modernin yhteiskunnan avoin vuorovaikutus on uudenaikaisissa interaktiivälineissä tapahtuvaa kanssakäymistä: kysymys on näiden välineiden (meidän kannaltamme joukkoviestinnä) sidostamasta yhteiskunnasta. [...] Jos siis joukkoviestinnän toimittajilla on funktio, niin juuri yhteiskunnallistamisen funktio: joukkoviestinnässä suuri määrä ihmisiä asetetaan keskinäisiin kosketuksiin ja kanssakäymisiin – ja käsillä on yksinkertaisesti

yhteiskunta.” Toimittaessaan suurta sanomalehteä journalistit toimittavat samalla modernia yhteiskuntaa. Mikä Sanoma-konsernille on lehden toimittamista, voi yhteiskuntatieteelle olla yhteiskunnan toimittamista.

Kaksi aluetta, käytäntö ja teoria omine oikeuksineen. Kummankaan oikeuksien ei pidä olla laki sen oman alueen ulkopuolella: käytännön ei pidä määrätä tiedettä eikä tieteen käskää käytäntöä.¹⁵ Saadaan Janowitzin valistusmalli: alueiden välinen dialogi ja keskinäinen vaikutus.

1.8. Simmelin ratkaisu: *Beruf*

Toinen vastausta kaipaava kysymys kuului: Millä tavoin Simmelin idea itsenäisten alueiden vuorovaikutuksesta on ratkaisu teorian ja käytännön väliseen ristiriitaan?

Mainitsin jo siitä kitkasta, jota tutkielmani kuviossa saattaa helposti syntyä teoreetikkojen ja praktikkojen välille. Käytäntönsä hallitsevat praktikot saattavat ajatella, ettei muulla kuin käytännössä hankitulla ja käytännön vahvistamalla toimijan tiedolla ole erityisempää arvoa:

Koska tietoelehti mittapuut nojaavat pikemmin logiikan, tieteellisten periaatteiden ja tilastollisten todennäköisyyksien abstraktiin kuin työn konkreettiseen maailmaan, pikemmin koeasetelmiin ja kontrolloituihin laboratoriotuloksiin kuin epäsiistiin, kontrolloimattomaan käytäntöön, ja oloihin, joita aika, raha, laitteet ja muut resurssit rajoittavat vähemmän kuin on jokapäiväistä käytäntöä, ei ole vaikea ymmärtää riviprofessionaalien skeptisyyttä. Ja todellakin porvarin ja oppineen (*town and gown*), praktikon ja teoreetikon välillä on esiintynyt kaunaa ja jännitystä historiallisesti aina yliopiston itsensä ja sen professiokoulutuksen yhteydessä. (Freidson 1994, 143.)

Jos praktikon tendenssinä on skepsis suhteessa teoreetikon puuhiin, jälkimmäisen vastaava pahe voi olla ylenkatsoa toiminnallista kokemusta. Kummankin puolen olisi tärkeää pitää mielessä se Simmelin ajatus, että käytännön ja tieteen hyvin muodostuneet suhteet perustuvat

---

15 Mainitsin edellä, että käytäntöjen oma oikeus on toiminta, vaikkapa sanomalehden toimittaminen, ja että se on vahvistettu niiden oikeudeksi myös juridisesti. Myös tieteen omat oikeudet on taattu niille lain nojalla. Yliopistolaki määrää yliopistot edistämään “vapaata tutkimusta”. Tätäkin järeämpi säädös on perustuslaissa, jonka 2. luvun 16 § sivistyksestä ilmoittaa: “Tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu.”

omaoikeuksisten alueiden keskinäisiin vaikutuksiin, mikä itse asiassa edellyttää enempäänkin kuin molemminpuolista sietämistä *modus vivendin* tyyliin. Se edellyttää, mitä eri elämänmuotojen väliset moraaliset diskurssit yleensäkin edellyttävät: ehtona on, että osalliset “luopuvat egosentristä perspektiiveistä intresseihin nähden”, toisin sanoen “jokaisen on laajennettava tai täydennettävä egosentristä näkökulmaansa muiden todellisten tai mahdollisten osapuolien intressinäkökannoilla” (Tuori 1996a, 101).

Simmelin oma ratkaisu käytännön vaatimusten ja itsevaltaisen tieteen väliseen ristiriitaan ei kuitenkaan perustu diskurssieettisiin normeihin. Hän esittää ratkaisunsa aluksi hyvin yleisessä ja arvoituksellisessa muodossa: tavoitteena on kahden omiin itsenäisiin oikeuksiinsa perustuvan alueen keskinäinen vaikutus, siis niiden vuorovaikutus. Mitä sellainen vuorovaikutus olisi? Missä muodossa se tapahtuisi? Mitä se tuottaisi?

Sanoin, että Simmelin ratkaisu on *aluksi* ylenen ja siksi arvoituksellinen. Hän näet täsmentää myöhemmin sitä, kuinka oliot (ihmiset; tässä voi ajatella: omaoikeuksiset alueet) voivat olla *tärkeitä toisilleen* (esimerkiksi: tiede käytännön pyrkimysten tukena tai palveluksessa) ja *keskeisiä itselleen* (esimerkiksi: tiede omana tarkoituksenaan), kumpaakin samalla kertaa. Tuo samanaikaisuus merkitsisi toisin sanoen sitä, että ne kaksi aluetta, joista tähän asti on ollut puhe, käytäntö ja tiede, jossakin mielessä sulautuvat yhteen, tulevat yhdeksi, sovittuvat toisiinsa jonkinlaisessa uudessa muodostumassa. Esitän nyt Simmeliin nojautuen, kuinka tällainen voi käydä päinsä.

*

Simmelin ongelmatilanteena on “yhteiskunnallistumisen tosiasia” eli se tosiasia, että ihmiset elävät toistensa seurassa, eivät yksinään. Toistensa seurassa eläen he järjestävät keskinäiset suhteensa tavalla tai toisella. Tämä tosiasia “asettaa yksilön siihen kaksoisasemaan [josta tässäkin tutkielmassa olen lähtenyt – KP]: yksilö on yhteiskunnan sisältämä ja samalla sen vastapari, sen organismin jäsen ja samalla itse suljettu orgaaninen kokonaisuus, olemassa sitä varten ja olemassa itselleen.” (1908/1917/1999, 61.) Siis ihmisyksilö on olemassa yhteiskuntaa varten, ja hän on olemassa

itseään varten, kumpaakin samaan aikaan. Kuinka nämä ristiriitaiset vaatimukset sovitetään yhteen, siinä pulma.

Kun ristiriita on ratkaistu tai ratkennut (emme vielä tiedä miten), niin siinä tilanteessa ihmisen “yksilöllinen oleminen ja sitä ympäröivät sosiaaliset piirit vastaavat läpikotaisin toisiaan [ja] hänen sisäisestä persoonallisesta elämästään määräytyvä erityisyytensä täyttää kokonaisuuden elämää yhdentävän välttämättömän funktionsa” (Simmel, s. 65). Tässä siis yksilöstä, joka on itselleen eli oma tarkoituksensa, ja kaikesta siitä, mikä ei ole yksilöä vaan on hänen ulkopuoltaan, tulee kokonaisuus. Tämän tapahtuminen on *yhteiskunnallistumista* (*Vergesellschaftung*) eli yhteiskunnaksi järjestymistä, ja se tarkoittaa, että “monesta tulee ykseys, yksilöt määrittävät keskinäisesti toisiaan, yksilöllä on merkityksensä toisten muodostamalle kokonaisuudelle ja vastaavasti tällä kokonaisuudella yksilölle” (s. 66) eli että “ihmisen erityisyydestä tulee kokonaisuuden elämässä välttämätön jäsen” (s. 67).

Se mitä Simmel tässä tekee, on yhteiskunnallistumisen prosessin looginen (sosio-looginen, ei historiallinen) rekonstruktio: On yksilö omana tarkoituksenaan ja on kaikki se muu, mikä ei ole yksilöä; ja tarkoitus on muodostaa aineksista teorettinen kokonaisuus. Tässä tutkielmassa ei ole niinkään kysymys ihmisyksilöstä kuin tieteestä: On tiede omana tarkoituksenaan ja on se, mikä ei ole tiedettä vaan on tieteen ulkopuoli, käytännöllisten vaatimusten alue; ja ongelmana on sovittaa yhteen nämä kaksi. Kysymys on nyt: Kuinka?

Simmelin ratkaisu eli pulman yksi mahdollinen ratkaisu kuuluu seuraavasti: “Nämä suhteet” – siis ne, joissa monesta tulee ykseys eli ihmisistä yhteiskunta ja joissa yksilöllä on merkityksensä toisten muodostamalle kokonaisuudelle ja vastaavasti tällä kokonaisuudella yksilölle – “huipentuvat tietoisiksi esimerkiksi *kutsumuksen* [*Beruf*] käsitteessä” (s. 65).¹⁶ Ratkaisuna on siis kutsumus tai kutsumusammatti,

---

¹⁶ Saksaksi kutsumus tai kutsumusammatti (mutta myös ammatti ylimalkaan) on siis *Beruf*; myös käytetään sanaa *Profession*. Jälkimmäinen termi esiintyy samaa tarkoittavana ainakin englannissa, ranskassa ja ruotsissa. Englannin *vocation*, jonka juurena on latinan *vocare*, kutsua, vastaa tarkasti saksan *Berufia* (verbi *berufen* tarkoittaa juuri kutsumista).

suomenkielisessäkin tekstissä usein myös professio. Simmelin tarkastelun keskiössä on ihmisyksilö (ja sen vastakohtana sen ulkopuoli). Tässä tutkielmassa vastaavasti tiede (ja tieteen ulkopuoli). Tiede on olemassa ulkopuoltaan varten, käytännön vaatimusten vuoksi. Ja tiede on on olemassa itseään varten, omana tarkoituksenaan. Kuinka nämä kaksi puolta muodostavat kokonaisuuden? *Berufissa*, professionissa, vastaisi Simmel. Professio olisi siis se muoto, jossa käytännön vaatimusten ja teoreettisten pyrkimysten ristiriita saisi ratkaisun. Siinä nuo kaksi omaoikeuksista aluetta sovittaisivat toisiinsa toistensa oikeuksia kunnioittaen ja sulautuisivat ykseydeksi. Profession muodossa tiede, tiedotusoppikin, saisi “laatunsa mukaisesti itsestään käsin tietyn paikan sosiaalisessa ympäristössään” (s. 64); siinä se olisi osa kokonaisuutta (sillä olisi paikka sosiaalisessa kontekstissaan), *mutta omana itsenään* (“laatunsa mukaisesti itsestään käsin”).

Tähän asti päästyämme kannattaa palata niihin Vanhasen haastaviin ajatuksiin tamperelaisesta tiedotusopista ja toimittajakoulutuksesta, joita tarkastelin edellä. Hänhän esitti käsityksensä, että tiedotusopin “ainoa kestävä vahvuusalue on [...] pitää yllä opetuksen journalistisen profession arvostusta ja taata sen jatkuvuus”. Siinä se: journalistinen professio; journalismi professioksi ymmärrettyä – tai ainakin sanottuna. En ole varma, ymmärsikö Vanhanen, minkä Pandoran lippaan aukaisi kirjoittaessaan sanan ‘professio’.¹⁷ Näet merkittävässä osassa sosiologista teoriaa professiokäsitteen olennainen elementti on ajatus, että professiot perustuvat, toisin kuin muut, ei-professionaalit tai vähemmän professionaalit ammatit tietoon, eivätkä vain tietoon ylimalkaan, vaan nimenomaan teoreettiseen tietoon. Ei siis voisi tulla kysymykseenkään journalistisen profession irtautuminen teoreettisen tiedon piiristä, puhumatta teoreettisen tiedon suoranaisestä vastustamisesta. Kutsumuksen,

---

17 Pandoran lipas on metafora asioille, joita ei kannattaisi kokeilla tai joihin ei pitäisi varomattomasti puuttua, sillä kokeilusta tai varomattomuudesta seuraa odottamattomia – yleensä ikäviä – yllätyksiä. Kreikkalaisessa mytologiassa Pandora on ensimmäinen nainen. Myytissä hän aukaisee ruukun ja päästää valloilleen kaikki ihmiskunnan vitsaukset, ahneuden, kateuden, parjauksen, turhamaisuuden, ikävän. Ruukkuun jää ja suljetaan vain – toivo.

profession, *Berufin* ideana on nimenomaan yhdistää käytännölliset ja teorettiset ainekset.

Edellä esittämäni perusteella tiedotusopin ja journalismin suhteesta voi ajatella samaan tapaan kuin eräät sosiologit ajattelevat sosiologian ja yhteiskunnan suhteesta. On näet sosiologeja, jotka ajattelevat, että “yhteiskunta ei ole mikään objekti itsessään, joka olisi tematisoitavissa ja määritettävissä irrallaan toimijoiden itsensä yhteiskuntaa koskevista luonnehdinnoista” ja jota voitaisiin tarkastella ja tutkia sen ulkopuolelta käsin. Yhteiskunta itse näet “on suuntautunut oman identiteettinsä työstämiseen ja tarkasteluun”, se “pyrkii hahmottamaan omaa kokonaisuuttaan”. Tietoisena tällainen pyrkimys on sosiologiaa. Sosiologinen tarkastelu sitoutuu “käsitteisiin, joiden relevanssi määräytyy ainoastaan tieteen sisäisistä tekijöistä käsin.” (Kangas 2001, 30–9.) Olen edellä pyrkinyt jäsentämään ja asettamaan tiedotusopin ja journalismin suhteen suurin piirtein samalla tavalla kuin Kangas jäsentää ja esittää sosiologian ja yhteiskunnan suhteen Niklas Luhmannin ajattelun pohjalta. Tiedotusoppi voisi toimia journalismin suhteen kuten Luhmann-tyyppinen sosiologia toimii yhteiskunnan suhteen eräänlaisena yhteiskunnan “sisäisenä ulkopuolisena”. Vastaavasti tiedotusoppi toimisi eräänlaisena joukkoviestinnän, erityisesti journalismin sisäisenä ulkopuolisena (vrt. Kangas, s. 40; Luhmann 1986/2004). Sellaisen sosiologian – analogisesti: tiedotusopin – mahdollisuuksista Luhmann sanoo (1993, 258–9): “Sen tehtävä olisi vapauttaa itse itseään disiplineivia havainnointimahdollisuuksia, jotka eivät ole kiinni arkipäivän tai funktiojärjestelmien totunnaisissa rajoitteissa.”¹⁸ Jos sama olisi mahdollista

---

18 Tällaisen itse itseään disiplineivan havainnoinnin mahdollisuus perustuu kohtalaisen monimutkaiseen ajatuskuvioon (Luhmann 1993, 257): Jokainen havainnointeiko (*Beobachtung*; Luhmannin keskeisimpiä käsitteitä) tarvitsee jonkin sokean pisteen. Sellainen on jokaisessa erottelussa (*Unterscheidung*), jollaiseen jonkin merkitseminen joksikin aina perustuu. Kun siis jostakin on kysymys, jotakin on myös sen takana, nimittäin eronteko siitä, jota ei merkitä joksikin, kun jotakin merkitään joksikin. Toisin sanoen kun jostakin on merkitysti kysymys (vaikkapa joukkoviestinnästä), jokin jää samalla väistämättä latentiksi, piileväksi, nimittäin se, josta ei ole merkitysti kysymys (kaikki se, mikä ei ole joukkoviestintää – ja sitähan on mitattomasti). Tämä piilevyys on sellaista, jonka voi valita tai jättää valitsematta

ja onnistuisi tiedotusopissa, sillä olisi arvokas merkitys sen varaan ja sen tuella muodostuvalle journalistiselle professionille: *vapautuminen arkipäivän tai funktiojärjestelmien totunnaisista rajoitteista.*

---

valitsemalla tietyn erottelun jonkin toisen erottelu asemesta (kun merkitsen jonkin joukkoviestinnäksi, valitsen latentiksi kaiken sen, mikä ei ole joukkoviestintää). Latenssi, se mikä on piilevää, saa tällöin kontingenssin muodon: mikä on yhdellä tavalla merkitty, on aina mahdollista merkitä myös toisin. – Luhmannin latenssi voisi olla suunnilleen sama kuin se asia, jonka sanoin edellä yhdistävän käytäntöä ja teoriaa. Latenssia voisi olla esimerkiksi journalismi, joka ei vielä ole sen enempää käytäntöä kuin teoriaakaan. Käytäntö merkitsee asian omalla tavallaan ja jättää muun piileväksi. Teoria voi tehdä näin piileväksi jääneen merkityksi toisin erotteluin (mutta edellyttää kuitenkin oman sokean pisteensä). Juuri tämä voi vapauttaa niitä “itse itseään disiplineivia havainnointimahdollisuuksia, jotka eivät ole kiinni arkipäivän tai funktiojärjestelmien totunnaisissa rajoitteissa.”

2. Professionalismin idea

2.1. Profession määritelmä

Edellisessä kappaleessa puutuin erääseen Hannu Vanhasen kirjoitukseen, jossa hän esitti “tamperelaisen tiedotusopin ja toimittajakoulutuksen” nykytilaa ja tulevaisuutta koskevia tulkintoja ja arvioita, pelkoja ja toiveita. Kirjoituksessa journalismia luonnehditaan kahdella hiukan toisistaan poikkeavalla tavalla. Yhtäältä on puhe journalismin ammatista, toisaalta journalistisesta professiosta. Voi olla, ettei kirjoittaja erityisemmin miettinyt termejään, vaan tarkoitti ammatilla ja professiolla suunnilleen samaa. Silti en pitäisi pelkkänä sattumana, että journalismi näyttäytyi Vanhaselle myös nimenomaan professiona ja että hän puhuu ensiksi ammatista, mutta juttunsa lopuksi professiosta. Tämä tapa käyttää termejä saattaa ilmentää journalismin professionalista projektia eli pyrkimystä tukea tai nostaa journalismin statusta esittämällä, että ala on pelkän ammatin asemesta professio ja että se on sellaiseksi tunnustettava.

Termejä ammatti ja professio voidaan ilman muuta käyttää synonyymeina. Yhteiskuntatieteissä, erityisesti sosiologiassa niillä on kuitenkin usein merkitty kahta melko selvästi toisistaan poikkeavaa asiaa. Professioilla ei näet ole tarkoitettu mitään hyvää ammattia, vaan ammattien joukossa erityistä toimien tai tehtävien ryhmää, joka erottuu ei-professioista tai vähemmän-professioista. Jos tarkastelemme journalistista professiota tai journalistiprofessiota tässä jälkimmäisessä mielessä,¹⁹ Vanhasen toiveista saattaa avautua mielenkiintoinen näkymä siihen tiedotusopin eli teorian ja journalismin eli käytännön väliseen suhteeseen, jonka tarkastelu on tutkielmani läpäisevä punainen lanka. Hänhän toivoi sellaista kehitystä, että tiedotusopissa osoitettaisiin journalistisen profession arvostusta, pidettäisiin professiota yllä ja taattaisiin niin profession kuin sen arvostuksenkin jatkuvuutta.²⁰ Edellisessä kappaleessa esitin Simmelin ratkaisun tuon

---

19 Ammatti olisi yleinen käsite, professio sen alaluokkana erityisempi käsite.

20 Journalismihan on toimialana jo vakavasti vaarantunut, mutta enemmän muista syistä kuin yliopisto-opetuksen ja -tutkimuksen teoreettisen suuntautumisen vuoksi. Uudet viestintätekniikat mahdollistavat osallistumisen oikeastaan kaikkeen, mitä

suhteen ongelmaan. Ratkaisu oli juuri professio, *Beruf*. Mutta mitä professio sitten ylimalkaan on? Ja mitä professio edellyttää harjoittajiltaan, opiskelijoiltaan ja opettajiltaan? Tässä luvussa tarkastelen, millaisia toimialoja professiot ovat ja mitkä toimet on milläkin edellytyksillä kelpuutettu professioiksi.

Vanhanen siis puhui journalistisesta professiosta. Oletetaan nyt, että journalismi on professio erityisen ammatin mielessä, ei vain ammatti ylimalkaan. Mitä sellainen professio on; ja mitä erityisesti journalistinen professio silloin olisi?

Simmelille professio on *Beruf*, ammatti tai toimi, johon ihminen on kutsuttu (saks. *berufen*) ja johon hän on tunnustautunut (engl. *professed*). “Sana professionaalinen, joka tarkoittaa ammattilaisuutta, tulee keskiajan latinan sanasta *professio*. Professio oli julkinen vala, jolla munkiksi ryhtyvä sitoutui munkkikuntansa sääntöihin” (Pursiainen 1998/2006). Ammatti kutsumusammattina vastaa sitä Simmelin ajatusta, “että yhteiskunnan piirissä on jokaiselle henkilölle paikkansa ja tehtävänsä, johon juuri hänet on ‘kutsuttu’ ja jota hänen velvollisuutensa on etsiä niin kauan kuin sen lopulta löytää” (Simmel 1908/1917/1999, 66). Professioita voi pitää tällaisina paikkoina ja tehtävinä.²¹

---

maailmassa on (kulttuuriin ja yhteiskuntaan), ilman sitä välitysfunktiota, jollainen journalismi on. Välittävä funktio on siirtynyt ihmisiltä tekniikoille. Siinä missä aikaisemmin oli journalisteja (ja muita toimihenkilöitä), on nyt operaattoreita ja niiden tekniikkoja.

21 Kutsumuksen, *Berufin* idea on varsin keskeinen ylimalkaan klassisessa sosiologiassa. Ennen Simmeliä sen kanssa askaroi Ferdinand Tönnies, joka yhdistää *Beruf*-tyyppisen toiminnan *Gemeinschaftiin* eli yhteisöön; *Gesellschaftissa* eli yhteiskunnassa tyypilliset toimet ovat *Geschäftejä*, liiketoimia (Tönnies 1887/1922, 134–5). Rinnan Simmelin kanssa Max Weber tutkii “sitä, minkä hengen lapsi on se ‘rationaalisen’ ajattelun ja elämän muoto, josta on peräisin meidän kapitalistiselle kulttuurillemme hyvin tunnusmerkillisenä osana ollut ja yhäkin oleva ‘kutsumustyön’ ajatus” (Weber 1904–5/1980, 56). Talcott Parsonsille, joka amerikkalaisti klassista eurooppalaista sosiologiaa, profession käsite on keskeinen osa teoreettista kokonaisrakennelmaa. Tarkastelen Parsonsin professioajattelua lähemmin tuonnempana.

Tässä yhteydessä on syytä huomauttaa, että yhteiskunta esiintyy Simmelillä ainakin kahdessa eri merkityksessä. Yhtäältä hänellä on täydellisen eli *ideaalisen yhteiskunnan* ajatus; ja siinä jokaisella on juuri hänelle kuuluva paikkansa ja tehtävänsä (emt., 51). Toisaalta yhteiskunta on Simmelille *empiirinen todellisuus*, jonka polttavia ongelmia on se valta, “jonka massat ovat yhdeksännellätoista vuosisadalla saavuttaneet yksilön intresseihin nähden,” jossa “alemmat säädyt pakottivat ylemmät tuntemaan merkityksensä ja huomaamaan itsensä” ja jossa “edelliset eivät sosiaalisen etäisyyden vuoksi näyttäyty jälkimmäisille yksilöittäin vaan vain yhtenäisenä massana” (s. 15). Yhteiskunta empiirisenä todellisuutena on eettisesti huomattavasti karkeampaa tekoa kuin ideaalisena eikä ota ihmisiä huomioon ja sijoita niitä asemiin yksiö yksilöltä, kunkin ominaislaadun mukaan. Ideaaliyhteiskunnassa ihmiset ovat henkilöitä; empiirisessä todellisuudessa niiden suuri enemmistö on massaa ja alempia säätyjä. Simmelin aikakaudella (hän eli vuosina 1858–1918) syntyivät ne massat ja massoihin kohdistuvat pelot, josta Ortega y Gasset kirjoittaa (1930/1952): “Massat murskaavat alleen kaiken, mikä on erilaista, kaiken loistavan, yksilöllisen, kelvollisen ja hienostuneen.” Simmelin ideaaliyhteiskunnan visiossa kaikille on kunkin ominaisuuksia vastaava paikkansa; empiirisessä yhteiskunnassa sellaista paikkaa, professiosta puhumattakaan ei ole varattu läheskään kaikille. Vallankin professio on harvojen etuoikeus.

Onko sitten journalismi todellisuudessa professio vai ei – voisiko se ideaalisesti sitä olla; ja onko kysymystä syytä edes asettaa tällä tavoin – siihen voimme syventyä tarkemmin tuonnempana, kunhan ensin tutustumme niihin edellytyksiin, jotka ammatin, toimen tai tehtävän on täytettävä ollakseen professio.

Simmel ei määrittele *Berufia* erityisen havainnollisesti; sen tunnusmerkkinä on vaikeasti määritettävä ja huonosti osoitettavissa oleva sisäinen kutsumus. Myöhemmät sosiologit ovat määritelleet professiota havainnollisemmin, joskin aika kirjavasti, kuten Voitto Helander osoittaa (1993, 36–60). Helander viittaa Geoffrey Millersoniin (1964), joka eritteli professiotutkijoiden käsityksiä professiota määrittelevistä ominaisuuksista. Useimmin mainittuja piirteitä olivat seuraavat (Helander, s. 40):

- 1) professio pohjautuu teoreettiseen tietoon,

- 2) erityinen koulutus ja ammattikäytäntö on järjestetty,
- 3) professioammattiin vaaditaan jonkinlainen pätevyystesti,
- 4) on olemassa eettinen koodi tai normisto, joka ohjaa ammatin harjoittamista,
- 5) profession harjoittamista leimaa altruistisuus eli siinä ei toimita vain oman tai jonkun, vaan toimitaan yleisen intressin puolesta,
- 6) profession harjoittajilla on oma organisaatio.

Journalismi täyttää tällaiset professionalismin yleiset ehdot vaihtelevasti. Sen perustana saattaa olla jossakin määrin teoreettistakin tietoa, siihen koulutetaan ja sillä on erityinen ammattikäytäntönsä. Pätevyystestiä ei varsinaisesti ole (ilman mitään tutkintoa alalle on kuitenkin vaikea päästä), mutta eettinen koodi eli journalistin ohjeet yleensä on (Suomen osalta ks. Suomen Journalistiliitto 2008).²² Journalismin altruistisuus ilmenee journalistien painottaessa demokraattista järjestystä ylläpitävää funktiotaan ja lukijoiden, kuulijoiden ja katselijoiden oikeutta “saada tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu.” Journalistit ovat organisoituneet niin alueellisesti kuin globaalisti omiksi järjestöikseen (esimerkkinä juuri Suomen Journalistiliitto). Journalismissa on professionaalisuuden piirteitä; samanlaisia ‘puoliprofessionaalisia’ ammatteja on epäilemättä muitakin (kuten myös sekä vahvemmin että heikommin professionaalisia aloja). Jossakin määrin vastaavanlainen ‘puoliprofessio’ on opettajan ammatti. Sillä “on selkeä arvoperusta ja palveluihanne, se on liitettävissä tieteelliseen tietoperustaan ja sen valtaa pyritään vaalimaan pätevyydellä ja koulutuksen kautta hankitulla oikeutuksella toimia ammatissa” (Lindén 2007, 81).²³

---

22 Journalismia ja ylimalkaan mediaa koskevien eettisten periaatteiden kirjaaminen on universaali ilmiö. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos on koonut journalismin eettisiä ohjeita Euroopasta. Tätä kirjoittaessani kokoelmassa on 50 koodia 46 maasta (EthicNet 2008). Missouri School of Journalism pitää rekisteriä, josta löytyy yli 400 mediarelevanttia eettistä koodia (Media Accountability Systems iv).

23 Jyri Lindén mainitsee Smythin ja kumppaneiden opettajien ammattia globalisaation oloissa tarkastelevan teoksen, joka kuvaa opettajan ammatin kriisiytymistä jälkimoderneissa oloissa neljän osatekijän avulla: “1) opettajan työn materiaalisten olosuhteiden köyhtyminen, 2) koulun markkinoitumisesta johtuva opettaja-oppilas -suhteen vaikeutuminen, 3) opettajien äänen kuulumattomuus koulutuspolitiikan

Käsitykset journalismin professionaalisuudesta ja kelpoisuudesta sellaiseksi vaihtelevat. Terho Pursiainen näkee professionaalistumisen mahdolliseksi, muttei vielä toteutuneeksi:

Journalismi on toistaiseksi liian kirjavaa, jotta varsinaisesta ammattikunnasta voitaisiin puhua. Professionaalista etiikkaa voidaan silti tavoitella mahdollisuuksien mukaan. Media on olemassa kertoakseen rohkeasti ja suorasukaisesti kaiken, mitä demokratian toiminta edellyttää, mutta korkeatasoinen media ei alennu tyydyttämään ihmisten asiattomia uteliaisuutta. Onhan monia asioita, joita ihmisillä ei ole moraalista oikeutta tietää toisistaan. Näiden ammattimainen kertominen syö sosiaalista sidettä, sillä yhteiskunta, jossa ihmiset elävät pahansuovan katseen alla, ei voi olla kenenkään koti. – Journalististen ihanteiden puolustaminen on journalistien ammattijärjestölle vielä tärkeämpi tehtävä kuin alan aineellinen edunvalvonta. (Pursiainen 1998/2006.)

Millersonin kuuden osion listasta nostan lähemmin tarkasteltavaksi vain kaksi, ensimmäisen ja viidennen. Ensimmäinen osio siis sanoo, että professio perustuu teoreettiseen tietoon. Helanderin mukaan (s. 41) “[t]eoreettisella tai systemaattisella tiedolla viitataan siihen, että profession harjoittaminen edellyttää systemaattista tiedon hankintaa pitkän koulutuksen – tavallisesti akateemisen – avulla”. Listan viides piirre on, että professio on olemassa jotakin yleistä tehtävää, ei yksityistä tarkoitusta varten.²⁴ Juuri viimeksi mainitusta piirteestä on kysymys Pursiaiselta lainaamani kohdan viimeisessä virkkeessä. Yksi tärkeä sosiologisen professiotutkimuksen jakolinja erottaakin yhtäältä ‘ihanteita puolustavan’, toisaalta ‘aineellisia etuja valvovan’ suuntauksen. Professionaaliset ihanteet viittaavat niihin yleisiin, kokonaisuutta ylläpitäviin tehtäviin, joita ammattilainen itse ja muut uskovat ammatinharjoituksen toteuttavan.

---

kehittämisessä ja 4) sellaisten diskurssien tulo tietoisuuteen, jotka hylkäävät mahdollisuuden kriittiseen reflektioon.” (Lindén 2007, 88; Smyth ja muut 2000). Samat tendenssit näyttävät vaikuttavan myös sekä yliopiston opettajan että journalistin työhön. Onko tendensseissä kysymys negatiivisesti kriisistä vai positiivisesti mahdollisuudesta on sitten jo toinen juttu.

24 Tuonnempana ilmenee, että nämä kaksi professiota luonnehtivaa piirrettä, perustuminen yhtäältä teoreettiseen tietoon, toisaalta yleiseen tehtävään, eivät ole erillisiä, vaan ne ovat professionaalisen tiedon kaksi puolta, sen faktuaalinen ja normatiivinen puoli.

‘Edunvalvonnassa’ korostuu yleisten tehtävien asemesta ammattiryhmien välinen kilpailu asemista ja muista palkkioista. Tähän jaotteluun paneudun seuraavassa tarkemmin.

2.2. Professionalismi – systeemifunktio vai edunvalvontaprojekti?

Profession (yhtenä) perustana olisi siis teoreettinen, tieteissä luotu, akateemisessa koulutuksessa hankittava tieto. Tällainen professioidea sopii huonosti yhteen sellaisten tiedotusoppia ja journalismia koskevien ajatusten kanssa, jotka asettavat profession ja teoreettisen tiedon/tutkimuksen toistensa vastakohdiksi.

On tietysti mahdollista, ettei ole ollut, ole nyt eikä ole tulevaisuudessakaan sellaista teoreettista tietoa, johon journalistinen professio voisi pohjautua. Se mitä Vanhanen kaavaili uhkakuvakseen voi olla todellinen uhka: että teoreettinen suuntautuminen tiedotusopissa ei tosiaankaan tuota tulokseksi muuta kuin ei-mitään, johtaa vain tyhjään, ei kerta kaikkiaan anna mitään käytettyjen resurssien arvoista. Tyhjä tai tyhjänpuoleinen teoria on siis mahdollinen uhka. Voi olla, että journalismista tai yleisemmin joukkoviestinnän toimittamisesta ja tuottamisesta ei kerta kaikkiaan ole professioksi – että se yksinkertaisesti on käytännöllinen toimiala vailla sen kummempaa teoreettisen tiedon pohjaa. Ehkä Vanhanen käytti journalismista sanaa ‘professio’ pelkästään synonyymina sanalle ‘ammatti’. Hiukan liioitellulta hänen pelkonsa kuitenkin tuntuvat. Tieteiden ei juuri ole mahdollista suuntautua tyystin itseensä ulkopuolestaan piittaamatta. Jos ne sellaista koettaisivat, niitä voisi pitää oikeutetusti uhkina. Mutta edes Simmelin tiedon autonomisuutta korostavassa käsityksessä itsevaltainen tiede ei katkaise suhteitaan käytännön pyrkimyksiin, vaan asettuu niiden kanssa vuorovaikutukseen. Se *hakeutuu* tällaiseen kanssakäymiseen. Se hankkii itselleen käytännöllisen merkityksen.

Toisaalta tiedotusoppi ja monet erinimiset viestinnän ja median oppialat ovat yliopistollisia oppiaineita, akateemisia oppeja. Mitä tiedotusopin tai ylipäänsä joukkoviestintään tavalla tai toiselle liittyvän tarkastelun yliopistostatus merkitsee? Mistä se on merkki? Talcott Parsons, joka on

sosiologisen professiotutkimuksen keskeisimpiä teoreetikkoja, on huomauttanut, että on monia professioksi kutsuttuja ammatteja, jotka eivät nimitystä ansaitse. Yliopistollinen opetuskaan ei ilman muuta takaa toimialalle professiostatusta. Näet myös “yliopistoon ovat monet sellaiset ammatit onnistuneet pääsemään, joita ei olisi pitänyt sinne ottaa” (1937, 368). Ehkä journalismi on juuri sellainen ammatti: ujuttautunut aika myöhäisenä tulokkaana yliopistoon tiedotusopin ja rinnakkaisalojen kaavussa, muka-tieteenä eli väärin perustein. Silti tiedotusopin asema yliopistossa voi merkitä jompaakumpaa kahdesta mahdollisuudesta:

1) Se, että tiedotusoppia ja sen sukulaisaineita tutkitaan ja opetetaan akatemiassa, voi ilmaista sitä eräänlaista vääjämättömyyttä, josta edellisessä kappaleessa esittelemäni Simmelin kolmen askeleen teoria puhuu: (1) Lähtökohta on aina käytännön vaatimuksissa, mutta väistämätön kehitys on alkuvaiheessa käytännölliseen toimintaan sitoutuneen tiedonhankinnan (2) itsenäistyminen omaksi tarkoitukseksi aina ‘tietoa tiedon itsensä vuoksi’-periaatteeksi asti (kuten taide: *l’art pour l’art* eli *ars gratia artis*; tieteestä voisi vastaavasti sanoa: *scientia gratia scientiae*; kolmas vaihe on sitten (3) eriytymistä seuraava uusi integraatio). Yliopistoa voi pitää ilmaisuna tieteen väistämättömälle eriytymiselle ja itsenäistymiselle kehityksen (oikeastaan loogisen rekonstruktion) kakkosvaiheessa. Ihmisten yhteiskunnalliseen elämään itseensä sisältyisi tällaista vääjämättömyyttä, suurempaa kuin ihmisten itsensä pyrkimykset ja tahto; se olisi eräänlaista yhteiskunnallista luonnonhistoriaa. Tavallaan yhteiskunta itse olisi se, joka kutsuu kutsumusammattiin, professioon. Kutsun kuulisivat ja siihen vastaisivat ne, joilla on tilaisuus, mahdollisuus ja tarvittava kyky.

2) Mutta on toinenkin tulkinta tiedotusopin ja rinnakkaisalojen yliopistostatukselle. Sen voi nähdä osana eräiden ammattialojen – journalismin ja sen rinnakkais- ja sukulaisalojen – enemmän tai vähemmän määrätietoista pyrkimystä saavuttaa professionaalisen ammatin asema perustamalla ammatti pitkäaikaisessa ja korkealle kehitetyssä koulutuksessa omaksuttavaan spesiaalitietoon. Ammattialan professionaalisuus olisi ammattilaisten oma projekti (joka voi onnistua

vaihtelevasti; kaikki sellaiseen projektiin ryhtyneet ammattialat eivät ole saavuttaneet täyttä professiostatusta).

Näiden kahden näkökulman välistä kulkee se jakolinja, johon viittasin edellä ja joka eriyttää merkittäväällä tavalla professiososiologiaa kahteen pääsuuntaukseen. Nimitetään niitä nyt Koskisen ja Mykkäsen tavoin *funktionalistiseksi* ja *monopolistiseksi* (1998, 2–3; Macdonaldilla osapuilleen saman perussuuntaukset ovat funktionalismi kontra interaktionistiset vaihtoehdot, 1995, 2–14).

2.3. Profioiden funktio- ja monopoliteoria

Funktionalistinen suuntaus. Parsons on klassisen sosiologian tradition keskeisimpiä jatkajia ja välittäjiä. Siihen rooliin häntä suuntasivat jo opinnot Amherst Collegessa Massachusettsin osavaltiossa USA:ssa, jossa opiskelijoita kannustettiin “sitoutumaan uudistuksiin ja työskentelemään yhteiskuntansa hyväksi soveltamalla tietojaan ja tervettä järkeä.” Siihen tähtäävien

vapaiden opintojen (*liberal learning*) merkitys demokraattiselle yhteiskuntatyypille iskostui Parsonsien mieleen korkeakouluopintojen aikana. Hän tarkasteli tätä ajatusta yksityiskohtaisemmin koko elinajan jatkuneessa professioita koskevassa kirjoittelussa. [...] Hänen ‘vapaan oppineisuuden’ (*liberal learning*) kumpaakin komponenttia kohtaan tuntemansa arvostus herätti kiinnostuksen professioihin ja oli peruste sille kunnioitukselle, jota hän tunsi eurooppalaisesta kulttuurista alkunsa saanutta modernia demokratiaa kohtaan. (Gerhardt 1993, 4.)

Parsons itse kirjoittaa:

Jo oppineisuuden (*learnedness*) ideaali itsessään sisältää komponentin, jota voidaan kutsua ‘vapaamielisyydeksi’ (*liberality*). Sillä professionaalisen tradition intellektuaalisen sisällön hallitsemiseksi vapaamielinen henki on välttämätön. [...] Tiedon arvostus sen itsensä vuoksi on olennainen osa professionaalista henkeä. [...] On sanomattakin selvä, että vapaamielinen henki, rakkaus tietoon sen itsensä vuoksi, jonka pitäisi kyllästyä jokaisen profession erityisopinnot, liittyy erottamattomasti siihen henkeen, joka läpäisee ne vapaat opinnot, joita ei sovelleta suoraan minkään profession piirissä.

Ja Parsons jatkaa:

Sekä professionaalisesti erityisen että yleisen vapaan oppineisuuden huolenpito, jonka ne kohdistavat opintoihin, on kenties kaikkein tärkein yksittäinen professioita yhdentävä periaate. Ja siinä on perusta niiden suhteelle yliopistoihin. Sillä suuressa eurooppalaisessa traditiossa yliopistot ovat oppineisuuden edunvalvojia ennen muita – toimipaikkoja, jotka ovat vastuussa sen jatkuvuudesta, edelleen välittämisestä ja edistämisestä. (Parsons 1937, 366.)

Parsonsin painotuksesta ei voi erehtyä: tieto, johon professiot nojautuvat, on tietoa tiedon itsensä vuoksi – sama tieto kuin Simmelin argumentin toisen askeleen *die selbstherrliche Wissenschaft* – ja sen tiedon tyyssija on yliopisto. Se on vapaata (*liberal*) tietoa ja tiedettä. Mutta kuten Simmelillä toisen askeleen jälkeen tulee kolmas, samoin Parsonsilla autonominenkin tiede joutuu tunnustamaan yhteiskunnan ja sen funktiot. Näet hänen funktionalistisessa teoriassaan “professio on ‘ammattillisten’ roolien kimppu, siis sellaisten roolien, joissa niiden haltijat toteuttavat tiettyjä yhteiskunnassa yleisesti arvostettuja funktioita ja tyypillisesti ‘ansaitsevat elantonsa’ näissä tehtävissä ‘kokopäivätoimisesti’” (1952/1958, 372). Parsonsin esimerkkejä professionaalisesti toteutetuista funktioista ovat oikeus (juristit), tekniikka (insinöörit), lääkärintoimi (lääkärit) ja kasvatus (opettajat) (1939/1958, 35; 1952/1958, 371). Näiden ohella professioita on voinut olla muitakin, niitä on voinut tulla lisää – ja voi olla, että professiot ovat koko ajan kasvava joukko. Steven Brintillä on luokiteltu luettelo ammatteista, joita voi pitää esimerkkeinä nykyisistä professioista (1994, 46–59; ks. Koskinen ja Mykkänen, ss. 21–2):

1. *Kaupallisen alan professiot* (finanssianalyysi, laskentatoimi, yritysjuristit, mainos- ja markkinointi, henkilöstöhallinto)
2. *Soveltavan tieteen professiot* ((insinöörit, kemistit, geologit, bioteknikot)
3. *Kulttuuri- ja viestintäalan professiot* (yliopisto-opettajat, museokuraattorit, älymystölehtien avustajat, toimittajat ylimalkaan, kuvataiteilijat, taideteollisuussuunnittelijat, näyttelijät)
4. *Yhteiskunnan säätelyn professiot* (tuomarit, suunnittelijat, budjettispesialistit, konsultit)
5. *Inhimilliset palvelut* (yksityissairaaloiden kirurgeista julkisen sektorin sosiaalityöntekijöihin)

Brintin luettelo on tässä vain konkreettisuutensa vuoksi: osoittamassa ammattien tavatonta moninaisuutta ja ylimalkaan miltei kaikkien toimialojen pyrkimystä professioksi kasvavan arvostuksen ja sen myötä kohentuvien ja lisääntyvien muiden etujen toivossa.²⁵

Ollakseen professio ammatin on Parsonsin mukaan täytettävä tiettyjä edellytyksiä (näistä oli puhe jo edellä): (1) ammatin tiedollinen traditio välitetään muodollisesti organisoidussa koulutuksessa, (2) vain koulutuksen läpäisseet kelpuutetaan ammatin harjoittajiksi, (3) vain profession jäsenet ovat päteviä tulkitsemaan, kehittämään ja korjaamaan ammatin tiedollista ja kulttuurista traditiota, (4) profession harjoitus tarkoittaa ammattitradition käytännöllistä soveltamista tilanteissa, joissa se voi olla hyödyksi muille kuin profession itsensä jäsenille; professionaalit ovat toisille palveluja tuottavia “teknisiä ekspertejä” (1952/1958, 372). Juuri tämä ‘palvelu toisille’ (kaupallinen, tiedettä soveltava, kulttuurinen, viestinnällinen, yhteiskuntaa säätelevä ja inhimillinen palvelu, kuten Brintin jäsenyyksen luokat) on se “yhteiskunnassa yleisesti arvostettu funktio”, jota professio toteuttaa.²⁶

Funktionalistisen ajattelun keskeinen idea on, että funktiot ovat ihmisten keskinäisen eli yhteiskunnallisen elämän välttämättömyyksiä,

---

25 Brintin luettelo on pikemmin käytäntöjen kuin teorian mukainen eikä siksi lisää paljoakaan professioita koskevaa ymmärrystämme. Käytäntöihin sitoutuneena tuollainen luokittava luettelo ei erityisemmin vapauta niitä Luhmannin sosiologialta kaipaamia “itse itseään disiplineivia havainnointimahdollisuuksia, jotka eivät ole kiinni arkipäivän tai funktiojärjestelmien totunnaississa rajoitteissa” ja joita tutkielmani on määrää etsiä. Toimittajat/journalistit esimerkiksi ymmärtävät itsekkin alansa “kulttuuri- ja viestintäalan professioksi.” Alan merkitseminen sellaiseksi jättää piileviksi kaikki muut mahdollisuudet, joista yksi on merkitä ala (sosiologisesti) yhteiskunnan itsensä toimittamiseksi (kuten luvussa 1 mainitussa esimerkissä).

26 Tässä mainitut piirteet Parsons yleistää oikeudellista funktiota toteuttavan juristiprofession pohjalta. Kuvauksessa yhteiskunnallinen funktio on kuitenkin hivenen hämärtynyt. Näet juristin toiminta oikeudellista apua tarvitsevaa asiakasta palvelevana teknisenä eksperttinä ei tuo esille oikeuden kokonaisyhteiskunnallista funktiota, johon sitoutuminen menee asiakassuhteenkin edelle: asiakkaan etua ei edistetä kaikin mahdollisin, vaan nimenomaan oikeudellisin keinoin (asiakkaan palveluksessakin juristia sitoo velvollisuus pitää yllä *oikeuden* yhteiskunnallista instituutiota, johon kuuluu muutakin kuin asiakaspalvelun tekninen ekspertiisi).

ohittamattomia tarpeita, joita tyydyttämään syntyy erikoistuneita ammattialoja (sellaisia kuin äskeisessä Brintin luettelossa). Tällaiset funktionaaliset eli toiminnalliset tarpeet tai ongelmat Parsons näkee jossakin mielessä yleisesti tunnetuiksi ja arvostetuiksi. Jollakin tasolla ihmiset itse tietävät, mitä heidän yhteiskuntiansa ylläpitäminen edellyttää. Hän sanookin, että “[p]rofessioiden merkitys modernin yhteiskunnan toiminnalle on niin ilmeinen, että sitä tuskin tarvitsee erityisesti osoittaa” (1937, 365).²⁷ Profiessiot ovat ratkaisu modernin yhteiskunnan toiminnallisiin ongelmiin. Ihmiset itse ovat kehittäneet, alunperin ilman ammattisosiologien apua, yhteiskuntiansa ongelmiin professionaaliset ratkaisut. Voisimme siis Parsonsia seuraten ajatella, että moderniin elämänmuotoon liittyy sellaisiakin ongelmia ja tehtäviä, joiden ratkaisuksi ihmiset ovat keksineet ja kehittäneet joukkoviestinnän, erityisesti journalismin.

Funktionalistisessa teoriassa professiot edellyttävät kompetenssia, joka perustuu erityiseen “tietomuotoon” (Parsonsin termi on *form of knowledge*; tiedotusoppi voisi olla joukkoviestintää ja journalismia vastaava, professiota perustava tietomuoto). Professionaalinen tietomuoto “ylittää kunkin erityisen professionaalisen funktion välittömät käytännölliset vaatimukset”; se on luonteeltaan yleistävää, ja sillä on “omat teoreettiset rakenteensa ja periaatteensa”. Parsons sanoikin suoraan (1937, 366): “Tiedon arvostaminen sen itsensä vuoksi on professionaalisen mielenlaadun olennainen osa.”²⁸ Samalla Parsons kuitenkin myöntää

---

27 Silti Parsonsin funktionalistinen sosiologia pyrkii juuri ‘erityisesti osoittamaan’ professioiden merkityksen modernien yhteiskuntien toiminnalle. Tässä on otettava huomioon, että mitä Parsons 30-luvulla vielä piti yleisesti tunnettuna ja tavallaan itsestään selvänä, sen hänen 50-luvun sosiologinen funktionalisminsa näkee ongelmallisena ja sosiologisen teorian yleistävää otetta vaativana. Parsonsin sosiologinen projekti on edistynyt.

28 Parsonsilla kuten yleisemminkin sosiologisessa traditiossa oikeus on paradigmaattisia professioita. Lain ja oikeuden alalla sille ominainen tietomuoto ei viittaa “vain oikeustapauksissa sovellettaviin erityisiin oikeussäännöksiin, vaan oikeuden suureen traditioon”, joka on oma tarkoituksensa ja jota harjoitetaan (myös) sen itsensä vuoksi (Parsons 1937, 365–6). Tässä korostuu sama piirre, joka esiintyy Simmelin tiedettä ja käytäntöä koskevassa ideassa vaiheena 2: tieto ja tiede itse omana

käytännöllisten vaatimusten oikeutuksen (s. 367): “Korkeatasoista professionaalista taitoa ei voi kehittää antamalla opiskelijalle pelkästään abstraktia tietoa; tämän täytyy työskennellä sen kanssa todellisissa konkreettisissa tilanteissa”.²⁹ Mutta on syytä huomata: Tuo *se*, jonka nojalla todelliset tilanteet kohdataan, on kuitenkin abstraktia tietoa. Sen vuoksi moderneissa oloissa ammattiryhmä “voi tuskin saavuttaa täyttä professionaalista statusta, ellei merkittävä, muiden korkealle arvostama osa siitä voi erikoistua professionaalisen tradition opettamiseen ja edistämiseen intellektuaalisena oppialana samalla tasolla kuin yliopiston keskeisen ytimen muodostavat oppiaineet” (s. 367).

Parsonsin funktionalismi kehittelee kauniisti Simmelin *Beruf*-ajatuksen ratkaisuna teorian ja käytännön ongelmalliseen sidokseen. Parsonsin mukaan profession on mahdollista integroida kokonaisuudeksi “yhtäältä se mikä on ‘akateemista’ ja toisaalta se mikä on ‘käytännöllistä’” (s. 367). Professiot siis ratkaisevat modernin yhteiskunnan toiminnallisten ongelmien lisäksi myös teorian ja käytännön suhteeseen liittyvän kysymyksen.

Monopolistinen/interaktionistinen suuntaus. Keith Macdonaldin mielestä funktionalistinen sosiologia asettaa kysymyksen väärin. Väärä kysymys kuuluu: Onko tämä ammatti professio? Väärästä kysymyksestä seuraava väärä jatkotehtävä on profession määrittely joidenkin ammattiin itseensä tai sen kontekstiin liittyvien piirteiden avulla. Väärin asetetun kysymyksen ja tehtävän taustalla on ajatus, että professiot ovat professioita ihmisten tahdosta ja pyrkimyksistä riippumatta, luontojaan, objektiivisesti.

---

perimmäisenä tarkoituksenaan, eriytyneenä ja itsenäisenä. Oikeuskäytäntö teknisenä ekspertiisinä on liian ahdas tuomaan esiin “oikeuden suurta traditiota.”

29 Parsons etenee siis Simmelin tavoin itsetarkoituksellisen tiedon ja tieteen ideasta edelleen siihen tilanteeseen, jossa tieto/tiede ja käytäntö kohtaavat (Simmelin vaihe 3). Tässä kohtaamisessa pelkästä tiedosta, teoreettisesta tiedosta voi kehittyä ‘korkeatasoinen professionaalinen taito’. Professio siis rakentuu Parsonsin ideassa suunnilleen samalla tavalla kuin Simmelillä (jonka sosiologian hän kylläkin tunsi, joskaan ei kaikin puolin omakseen).

Professiot olisivat professioita ammatin itsensä luonteen tai yhteiskuntatyypin vuoksi.

Macdonaldin käsitys oikein asetetusta kysymyksestä on: Missä oloissa jonkin ammatin harjoittajat koettavat muuttaa sen professioksi ja itsensä professionaaleiksi? Edellinen, väärä kysymys on maallikoiden tapa nähdä asia. Macdonaldin neuvo on, ettei sosiologien pitäisi yrittää tieteellisesti samaa, minkä maallikot tekevät terveen järjensä varassa. (Macdonald 1995, 7.) Vain jälkimmäinen kysymys on aidosti sosiologinen kysymys. Sen kysyminen, vastauksesta puhumattakaan, edellyttää, että funktioparadigmasta luovutaan.

Funktionaalisen ajattelun vaihtoehtoa on nimitetty monopolistiseksi tai interaktionistiseksi suuntaukseksi. Sille yhteiskunta näyttäytyy weberiläisittäin “areenana, jossa luokat, statusryhmät ja muut sosiaaliset muodostumat [...] kilpailevat taloudellisista, sosiaalisista ja poliittisista palkinnoista”; “yksi kategoria kilpailijoita on *ammattiryhmä*” (Macdonald, ss. 187–9).³⁰ Kilpailu on osallisten välistä interaktiota (siitä yksi versio koulukunnan nimeä); tavoitteena on ammattiryhmän monopoli tiettyyn tehtäväkenttään, koulutukseen ja tietoon (siitä toinen versio koulukunnan nimeä). Professionaalisti pyrkivän ammattiryhmän on siis viritettävä professionaalinen projekti eli tehtävä itse ammattitoimestaan professio. Siitä ei tule itsestään sellainen. (Funktionalisti ajattelee toisin. Yhteiskunnassa itsessään on ammattiryhmien pyrkimyksistä riippumatta välttämättömiä toiminnallisia tehtäviä, joista joitakin – yleisesti tunnustettuja ja arvostettuja ja pitkälle kehitettyä teoreettista tietoa edellyttäviä – toteuttavat juuri professiot.) Professionaalisen projektin viritävät ammattiryhmät tavoittelevat taloudellisessa järjestelmässä toimialan monopolia (valtio on sikäli kuviossa mukana, että sen takana ovat

---

30 Monopolikoulukunnan perimmäinen auktoriteetti on siis Max Weber. Outoa kyllä Weber on myös Parsonsille keskeisin tekijä siinä eurooppalaisen sosiologian traditiossa, jonka rekonstruktio hänen ensimmäinen suurtyönsä, *The structure of social action* (1937/1949) on (Weberin lisäksi Parsons ottaa teoreettiseen synteesiinsä Alfred Marshallin, Vilfredo Pareton ja Emile Durkheimin). Tästä voisi päätellä – ja sen suuntaisesti päättelenkin – ettei funktionalistisen ja monopolistisen (tai interaktionistisen) suuntauksen välillä ole niin merkittävää eroa kuin erottelun tekijät usein itse katsovat.

monopolit ja lisenssit, usein myös koulutus), sosiaalisessa järjestelmässä korkeaa statusta ja siihen liittyviä monenlaisia etuja.

2.4. Funktionalismissa yleinen tehtävä; monopoliteoriassa statuskilpailu

Funktio- ja monopolikoulukunnat painottavat eri puolia professioissa. Funktionalismi koorostaa yleisen intressin toteutusta, monopoliteoria kilpailua statuksesta. Painotukset eivät sulje toisiaan pois, minkä voi tulkita niin, että suuntauksat ovatkin enemmän rinnakkaisia kuin vastakkaisia (tavallaan saman yhteiskunnallisen peruskuvion eri vaiheita).

Kun yhteiskuntatieteet, erityisesti sosiologia lähtivät puntaroimaan ja tutkimaan professioita (esimerkkeinä Tawney 1920, Carr-Saunders ja Wilson 1933 ja Marshall 1939 Suurbritanniassa), professiot tarkoittivat ilman muuta palvelua yleisen intressin nimessä. Tawney katsoi, että teollisuudenkin harjoittajan³¹ pitäisi nähdä toimensa professioksi, joka

voidaan yksinkertaisesti määritellä funktion toteuttamista varten järjestetyksi – epäilemättä epätäydelliseksi, silti tarkoituksessaan aidoksi – ammatiksi. Se ei ole yksinkertaisesti joukko yksilöitä, jotka saavat elantonsa samanlaisesta työstä. Eikä se ole vain ryhmä, joka on organisoitunut pelkästään suojelemaan jäsentensä taloudellista asemaa, vaikka sellainen yleensä kuuluukin sen tehtäviin. Se on ihmisryhmä, jonka jäsenet tekevät työtä noudattaen sääntöjä, joiden tarkoitus on pitää yllä jäsenien edut paremmin turvaavia ja yleisön paremman palvelun takaavia normeja. (Tawney 1920, 92.)

Varhaisimmissa professiokäsityksissä etualalla ovat yleinen intressi ja yhteiskunnallinen tehtävä; ammattien tiedollinen ja teoreettinen tausta ovat sivuosassa.³² Vähän myöhempi teoria, ennen muita Parsons nosti yhteiskunnallisen tehtävän rinnalle “sen pitkälle erikoistuneen ja vaikeasti

---

31 Teollisuuden harjoittajahan on kapitalisti, ja kapitalistin yksinomaisena motiivina pidetään yleensä voiton tavoittelua, yhteiskunnallisista funktioista piittaamatta.

Tawneyn kristillisesti sävyttyneessä sosialismissa teollisuuden harjoittajan intressi ei ole yksityinen, se on yhteiskunnallinen ja yleinen.

32 Weberin käsitys protestanttisesta etiikasta ja kutsumusammattista, *Berufista*, siis kapitalismin hengen olennaisesta elementistä on juuri tehtäväpainotteinen: “Maallinen elämä otetaan siinä *tehtävänä*” (Weber 1904–5/1980, 64). *Berufin* tiedollis-teoreettista perustasta Weber ei puhu.

saavutettavan tiedon hankinnan, jota tarvittiin vastuunalaisen, harvojen hallitseman, riskejä sisältävän ja yhteiskunnallisesti välttämättömän työn tekemiseksi” (Aldridge ja Evetts 2003, 561; kirjoittajat viittaavat Parsonsin toiseen päätyöhön, vuoden 1951 *The social system* -teokseen).

Funktionalismissa yleistä intressiä palvelevaan, profession hoitamaan tehtävään liittyy siis pitkälle erikoistunut ja vaikeasti saavutettava tieto. Funktio eli tehtävä oli lyhyesti sanoen tietovarainen. Tiedon hankintaan piti erityisesti kannustaa, ja kannustimia oli käytettävissä kolme: sosiaalinen arvostus eli korkea status, aineelliset palkkiot eli raha ja itsenäisyys eli ammatillinen itsehallinto.

Kuten ilmaus “yhteiskunnallisesti välttämätön työ” antaa ymmärtää, profession tehtävä juontuu jonkin yhteiskuntakokonaisuuden tarpeista. Jotta yhteiskunta säilyisi toimivana ja kokonaisuutena, on erinäisiä tehtäviä välttämättä hoidettava. Joistakin, mutta ei kaikista välttämättömistä tai ainakin tarpeellisista tehtävistä syntyy professioita (professioiksi muodostuvat ne tehtävät, joiden suorittamiseen tarvitaan pitkässä erikoiskoulutuksessa saatavia spesiaalitietoja ja -taitoja). Profession muodostusta ohjaa ihmistä ja elämää suurempi yhteiskuntakokonaisuus. Kokonaisyhteiskunta antaa idean tehtävästä, idea tehtävästä puolestaan ammatin erityisyyden ja itsenäisyyden: näin professionaalistutaan. Parsons kutsui, kuten jo totesin, profession ideaa tiedon suureksi traditioksi; se ilmentää rakkautta tietoon sen itsensä vuoksi ja siihen perustuu profession oppiaineen status yliopistossa.

Juristien ammattikunta on Parsonsin esimerkki professioista: se ei aja “yksinomaan sen enempää valtion asiaa kuin yksityisasiakkaiden yksityisiä intressejä,” se ajaa oikeuden itsensä asiaa.³³ Tällainen riippumaton välittäjän asema perustuu alan tradition institutionaalistumiseen, sen integroitumiseen “yhteiskunnan muihin suhteellisen riippumattomiin rakenteisiin, etenkin oikeustieteellisten tiedekuntien kautta yliopistoihin.”

---

33 Asia, jota professio ajaa omanaan, ei ole eikä voi olla sen taloudellinen tai sosiaalinen menestys. Itse asiassa minkä tahansa menestyksen tavoittelu tarkoittaa, ettei toimintaa harjoiteta sen itsensä vuoksi, esimerkiksi oikeutta oikeuden tai journalismia journalismin vuoksi, vaan välineenä menestykseen.

(Parsons 1952/1958, 379; Parsonsin amerikkalaistermin *law school* olen kääntänyt oikeustieteelliseksi tiedekunnaksi.)

Journalismista on aina silloin tällöin ja eri paikoissa haluttu muodostaa professio kulloinkin jo olemassa olleiden professioiden esimerkin ja mallin mukaan. Funktiota eli tehtävää painottaneen suuntauksen mukaisesti journalistiprofession perustaksi oli löydettävä yleinen yhteiskunnallinen tehtävä. Ja etenkin anglo-amerikkalaisessa kulttuuripiirissä ajateltiin, että “*totuus (truth)* oli juuri journalistiselle professionille ominainen velvollisuus, tavoite ja luottamustehtävä, jota voisi verrata lääketieteellisen profession vastuuseen terveydestä (*health*) ja oikeusprofession vastuuseen oikeudesta (*justice*)” (Elliott 1978, 189). Tällaisia kaavailuja esiintyi viimeistään 1800-luvun jälkipuolelta alkaen. Kaavailujen ensimmäisiä tuloksia oli vuonna 1884 Suurbritanniaan perustettu *National Association of Journalists*, jonka nimeksi otettiin kuusi vuotta myöhemmin, kuningatar Victorialta saadun toimiluvan perusteella *The Chartered Institute of Journalists*. Instituutti on olemassa edelleen, mutta sen rinnalla ja jäsenmäärältään sitä suurempana brittijournalisteja edustaa vuonna 1907 perustettu *National Union of Journalists*. Organisaatiot vastaavat niitä kahta erilaista periaatetta, joiden mukaan journalistit ovat ammatillisesti järjestäytyneet: yhtäältä professionalismi (*Institute*), toisaalta unionismi (*Union*; journalistien ammatillisesta järjestäytymisestä enemmän tuonnempana). Myös Suomessa perustettiin journalistiyhdistys, nimittäin sanomalehtimiesyhdistys varsin varhain, vuonna 1889, mutta toisin kuin Suurbritannian kuningatar Victoria Venäjän keisari ja Suomen suuriruhtinas Aleksanteri III kaatoi hankkeen (Suova 1957, 172–5).

*

Monopoliteoria antaa professioista jossakin määrin erilaisen kuvan. Sille ei ole mitään ihmistä ja jokapäiväiselämää suurempaa kokonaisuutta eikä pinnalta katsoen mainittavasti tehtävääkään. Tehtävän tilalla on kilpailu. Professiot (eli ammattien arvostushierarkian huippuammattit) muodostuvat ammattiryhmien keskinäisessä, omaa etua – statusta, rahaa ja itsenäisyyttä – tavoittelevassa kilpailussa.

Mutta kun asiaa tutkittiin konkreettisesti, havaittiin, ettei esimerkiksi amerikkalaisten lakimiesyhdistysten keskeinen tavoite ollutkaan monopoli

oikeudelliseen funktioon sosiaalisen menestyksen vuoksi. Pikemmin niiden toiminta “voitiin nähdä siinä mielessä yleisen edun motivoimaksi (*public spirited*), että ne pyrkivät kehittämään lakia ja oikeusjärjestelmää” (Halliday 1987) – toiminta tavoitteli asiaa, lakia ja oikeusjärjestelmää, sen itsensä vuoksi, ei suoranaisesti välineenä menestykseen.³⁴ Macdonald myöntää (hän viittaa juuri Hallidayn tutkimuksiin), että ammattikunnat eivät tavoittele pelkästään omaa, vaan myös yleistä intressiä. Ammattikunnan on vaikea virittää professioprojektia esittämättä itseään – ainakaan siis *esittämättä* itseään – jotakin yleistä intressiä ja tehtävää toteuttavana.³⁵

Muutos funktionalismista statuskilpailuun voi olla edellisessä luvussa mainitsemani Vanhasen kirjoituksen taustana. Sehän näkee tiedotusopin media-alan kilpailuasetelmien ehdollistamana ja esittää, että journalistisen profession arvostuksen – journalistisen osaamisen – pitäisi olla tiedotusopissa ensisijaista ja että teorettiset pyrkimykset joutavat jäädä sivummalle. Tämän perusteella voisi ajatella, että funktionalismissa saattaisi korostua *tehtävänmukainen teorettinen tieto*, statuskilpailua korostavassa suuntauksessa puolestaan *suoritusta tukeva osaamistieto*.

---

34 On huomattava, että Hallidayn tutkimus on 1980-luvulta. Macdonald ajoittaa siirtymän funktionalismista interaktionismiin ja monopolikilpailuun 1970-luvulle. Tällaiset muutokset ja murrokset ovat luultavasti usein pitkäaikaisia ja vaihtelevat niin paikan kuin ammattiryhmän mukaan. Voi hyvinkin olla, että nykyjuristit USA:ssa vähät valittävät yleisestä intressistä omansa rinnalla; tietoon en tässä pysty nojautumaan. Yleisen intressin haalistuminen on joka tapauksessa 1900-luvun lopun vahvoja tendensejä.

35 Sikäli kuin yleinen intressi katoaa ammattia määrittävänä, ammatin professioluonteenkin voi sanoa katoavan – ammatti ei ole enää professio samassa mielessä kuin se oli. Se on jotakin muuta. Vaihtoehtoisesti voi ajatella, että profession idea muuttuu: niitä eivät ole enää vaativia yleisiä tehtäviä toteuttavat, vaan niitä ovat statuskilpailussa parhaiten menestyneet ammatit. Joka tapauksessa kilpailu ja markkinamenestys määräisivät monopoliteorian mukaan ammattien arvostusta nykyisin enemmän kuin tehtäviin liittyvä yhdistelmä yleinen intressi + tiedollinen vaativuus. Menestys kilpailussa ei riippuisi niinkään jostakin tehtävästä ja sen edellyttämästä, tietoon perustuvasta valmiudesta kuin ammattikunnan itsensä esittämisen ja markkinoinnin taidosta.

2.5. Journalismi tiedonvälityksenä; journalismi tapahtumiin sekaantumisena

Edellisen jakson päätteeksi esittämäni jako funktionalismissa keskeiseen tehtävämukaiseen teoreettiseen tietoon ja kilpailuteorian korostamaan suoritusta tukevaan osaamistietoon on itse asiassa vain uusi formulointi tämän tutkielman peruskuvion eli teorian ja käytännön tai ajatuksen ja suorituksen vastakohdalle. Näiden kahden puolen piti yhdistyä professiossa; mutta näyttää siis siltä, että professioteoriat tahtovat painottaa vastakohdan jompaa kumpaa puolta toisen kustannuksella. Jos kuitenkin katsomme, mitä professionaalinen elämä oikeastaan on todellisena elämänä, teoreettisen ja käytännöllisen, ajatuksen ja suorituksen yhdistäminen professioksi ei ilmene erityisen mutkikkaaksi asiaksi. Otan nyt malliksi lääkärintoimen, medisiinan (*medicine*) ja osoitan, miten mallia seuraamalla journalismi (käytäntö, suoritus) ja tiedotusoppi (teoria, ajatus) voidaan vastaavalla tavalla yhdistää journalistiprofessioksi.

Lääkärintoimi eli mediisiina on kuten tietoperustaiset ammatit yleensäkin kahdesta puolesta muodostuva kokonaisuus: yhtäältä se on käytäntöä (tai toimintaa), toisaalta akateemista tietoa/teoriaa (ks. Macdonald, s. 164, joka viittaa tässä yhteydessä Abbottiin 1988). Tästä jaosta ja sen ongelmista tässä tutkielmassa on koko ajan kysymys; erottelusta, jonka Simmel teki jakamalla kokonaisuudeksi kahdeksi omaoikeuksiseksi alueeksi. Aluejaon lisäksi lääkintätoimessa on karkesti ottaen kaksi vaihetta, nimittäin *diagnoosi* ja *hoito* (*treatment*). Abbottin mukaan nämä vaiheet, diagnoosi ja hoito ovat “välitystoimia” (*mediating acts*): “diagnoosi vie informaatiota professionaalisen tiedon järjestelmään ja hoito tuo sieltä takaisin toimintaohjeita.” Lääkäri on välittäjä asiakkaiden/potilaiden ja professionaalisen tietojärjestelmän välillä. (Välitystoimista oli puhe jo edellä. Ensinnäkin Parsons sijoitti juristit valtiosta ja yksityisistä intresseistä riippumattomaan välittäjän asemaan. Toiseksi Parsons piti juristeja “teknisinä eksperteinä”, joiden toimena on “tradition ‘käytännön soveltaminen’ eri tilanteissa, joissa siitä voi olla hyötyä muille kuin profession jäsenille itselleen” [1952/1958, 372 ja 379], jolloin juristit välittäisivät tiedollisen tradition ja oikeudellisia palveluja tarvitsevien

asiakkaiden kesken.) Välitystoimi tarkoittaa kulloinkin käsillä olevan erityistapauksen yhdistämistä formaaliin tietojärjestelmään sitä abstrahoiden ja luokittaen. Eli, sanoo Abbott, “professionaalisen työmaailman takana on rationalisoiva, järjestävä systeemi, joka oikeuttaa sen kulttuurisin arvoin ja luo samaan aikaan uusia välineitä professionaalille työlle.”

Verrataan nyt tiedotusoppia ja journalismia medisiinään ja oletetaan, että tiedotusoppi voisi periaatteessa olla samanlainen journalistisen toiminnan taustana oleva tietojärjestelmä kuin mitä lääketieteet ovat lääkäriprofessionille. Silloin ajattelisimme seuraavaan tapaan:

Journalismille ‘tapaus’ (*case*) olisi esimerkiksi uutistapahtuma tai ylimalkaan jokin ihmisten maailman ilmiö tai prosessi, jonka journalisti ensinnäkin havaitsee ja sitten alustavasti arvioi yleisöä kiinnostavaksi. Tapauksen journalistinen diagnoosi: perehtyminen tapahtumaan/ilmiöön/prosessiin, sen taustaan ja kontekstiin ja sen journalistisen arvon arviointi veisivät tapausta koskevan informaation profession taustatietojärjestelmään.³⁶ Tietojärjestelmä on tällöin syytä ymmärtää kaksikomponenttiseksi. Näet tiedotusoppi sinänsä ei ehkä auta diagnosoimaan uutisten maailmaa tai ylimalkaan kovin laveaa lohkoa ihmisten maailmasta. Siihen tarvitaan ihmistieteiden kirjoa laajemmin eli kaikkea ihmisiä psyykis-kulttuuris-sosiaalisina olioina koskevaa tietämystä. Mutta diagnoosiin otetun aineksen journalistisen relevanssin arviointiin ja seulontaan ja ennen kaikkea aineksen muokkaamiseen, siis *treatment*-vaiheeseen eli siihen, miten tapausta käsitellään ja hoidetaan työstämällä siitä journalistinen juttu, tiedotusoppi saattaisi antaa oman merkittävän panoksensa. Kuten lääketiede antaa lääkärielle tapausta koskevia luokituksia ja toimintaohjeita, samoin tiedotusoppi voisi tukea journalistista toimintaa ja yleisemminkin joukkoviestinnän toimittamista ja tuottamista sen niin diagnoosi- kuin vallankin toimenpidevaiheessa.

Journalistiprofession vertaaminen lääkäriprofession herättää kuitenkin heti vastaväitteen: Lääkintätoimi lähtee potilaasta (diagnoosi) ja palaa

---

36 Ehkä olisi oikeampaa sanoa, että tapausta koskeva informaatio siirretään ennen diagnoosia tietojärjestelmään ja että diagnoosi tapahtuu vasta tuon tietojärjestelmän piirissä.

potilaaseen (hoito/käsittely). Mutta eikö journalismi, etenkin uutisjournalismi ole aivan toisen luontoista? Tosinhan se lähtee liikkeelle uutistapahtumasta tai vastaavasta. Mutta tavanomaisen käsityksen mukaan se *ei palaa takaisin*, vaan tavallaan – jos saan jatkaa näitä tilallis-kineettisiä metaforia – *jatkaa samaan suuntaan* eli edelleen poispäin uutisten maailmasta: esittää tapausta koskevan sanoman/viestin/tekstin yleisölle. Eli jos uutisten maailma on yhtäällä, niin yleisöt ovat toisaalla, ja journalistinen liike on yhtäältä toisaalle, ei poikkeaman kautta takaisin samaan maailmaan, josta lähdettiin. Tiedotusopista, joka jäsentää asiansa näin eli näkee journalismin tiedonvälitykseksi,³⁷ voi ehkä sanoa, että se on edelleen tai vielä kiinni niissä “arkipäivän tai funktiojärjestelmien totunnaisissa rajoitteissa,” joista Luhmann-tyyppisen sosiologian avulla piti ja oletettavasti myös voi ottaa etäisyyttä. Myös journalisteilla itsellään on taipumus nähdä journalismi tällä tavoin, tiedonvälitykseksi. Heikki Heikkilä kysyi väitöskirjaansa varten joukolta journalisteja näiden käsityksiä toimestaan. Hän kuvaa haastattelujen antia:

Käytännössä kaikki haastateltavat määrittävät journalismin tärkeimmäksi tehtäväksi tiedonvälityksen. Tämän jälkeen he ryhtyvät tuottamaan tiedonvälitykselle erilaisia merkityksiä, minkä seurauksena tiedonvälitystehtävälle alkaa asettua erilaisia esteitä ja samalla sen rinnalle aletaan muotoilla muitakin tehtäviä. [...] Erilaisia reitin valintoja ja suunnan vaihdoksia seuratessani olen löytänyt aineistosta kolme haastattelua hallitsevaa diskurssia [...] Olen nimennyt nämä puhettavat peruskouludiskurssiksi, tavaratalodiskurssiksi ja saneerausdiskurssiksi. (Heikkilä 2001, 125. Palaan Heikkilän löytämiin diskursseihin tarkemmin tuonnempana.)

Ensisijainen tapa määritellä journalismi on siis nähdä se tiedonvälitykseksi. Heikkilän selostuksesta ilmenee, että journalistit itsekin näkevät totunnaisen tavan rajoitteeksi: “tiedonvälitystehtävälle alkaa asettua erilaisia esteitä.” Kun totunnainen tapa nähdään rajoitteeksi, sen “rinnalle aletaan muotoilla muitakin tehtäviä.” Tiedotusoppi voisi toimia juuri sen pyrkimyksen tukena, joka pyrkii ulos totunnaisista rajoitteista. Tässä tarkoituksessa esitin edellisen luvun (luvun 1) lopussa ajatuksen, että kuten

---

37 Journalistisella tiedonvälityksellä tarkoitan todellisuutta koskevan tiedon välittämistä niille, jotka eivät vielä tiedä, mitä todellisuudessa on tai on tapahtunut tai tapahtumassa.

sosiologia suhteessa yhteiskuntaan niin samoin tiedotusoppi journalismin sisäisenä ulkopuolisena voisi vapauttaa – tai ainakin olla journalistien tukena, kun he pyrkivät vapauttamaan itseymmärrystään (itseään ja tointaan koskevia havaintoja) funktiojärjestelmän totunnaisista rajoitteista. Miten tiedotusopista silloin pitäisi ajatella?

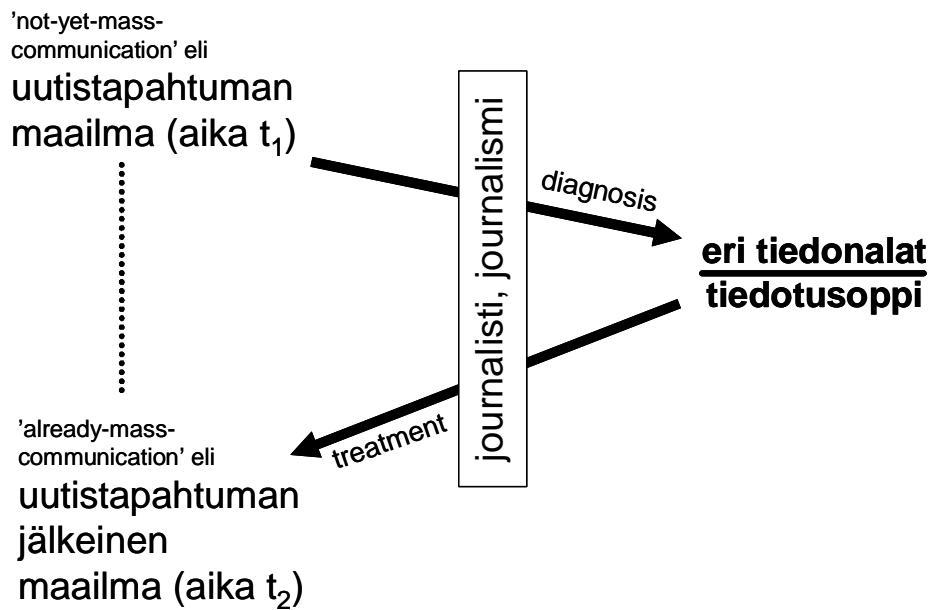
Muuan mahdollisuus ajatella journalismia totunnaisesta poikkeavalla tavalla on nähdä se kylläkin eräässä mielessä liikkeeksi, ei kuitenkaan yhtäällä olevasta uutismaailmasta (tai ylimalkaan ihmisten tekojen, toimien ja suunnitelmien maailmasta) toisaalla oleviin yleisöihin, vaan samantapaisena välityksenä kuin lääkäriprofessio: liikkeenä tapauksista, ilmiöistä ja prosesseista tietojärjestelmään *ja takaisin*.³⁸ Kun siis lääkäri saa diagnostisen liikkeen jälkeen toimintaohjeen professionaalisen tiedon järjestelmästä ja toimii sen mukaan, niin hän palaa siihen tapausten maailmaan, josta lähti, ja palatessaan eli hoitoa/käsittelyä toteuttaessaan muuttaa tilanteen toiseksi. Entä journalisti? Myös hän lähtee tapausten maailmasta, diagnosoi ja toimii. Ja tietystä mielessä hänkin palaa takaisin siihen maailmaan, josta lähti. Saipa hän toimintaohjeensa tiedotusopista tai ei, hänenkin toimintansa muuttaa lähtötilanteen toiseksi: tuottaa journalistisen jutun siihen maailmaan, jossa lähtötilanteessa oli journalistin kiinnostuksen herättänyt tapahtuma/ilmiö/prosessi. Millä tavalla maailma muuttuu sen tuloksena, että journalisti diagnosoi tapauksen ja tuottaa journalistisen jutun? *Journalistin tai oikeastaan journalistisen välineen toiminta asettaa tai tuo yleisön tapahtumasta tietoiseksi yleisöksi siihen tapahtuman/ilmiön/prosessin maailmaan, jossa sitä ennen ei ollut tätä elementtiä. Journalismi muuttaa maailmaa ei-julkisesta julkiseksi.* Koko prosessi voidaan esittää kaaviona kuten kuvassa 1.

Johtaako tapaus/ilmiö/prosessi journalistiseen toimintaan (sen uutis- tai kiinnostusarvon määrittäminen kuuluu työn diagnostiseen vaiheeseen), ja jos johtaa, niin minkälaiseen (*treatment*-vaihe eli jutun teko ja

---

38 Kun pidän tällaista ajatusta totunnaisesta poikkeavana, niin silloin tietysti väitän, ettei tällaista tarkastelua juuri tapaa – että totunnaisesti näin ei ajatella. Tolkuttomuudet ovat muuan yleinen laji totunnaisesta poikkeamista. Uskoisin kuitenkin pystyväni osoittamaan, ettei liike ‘tapausten maailma t_1 $\hat{=}$ tiedotusopin tietojärjestelmä $\hat{=}$ tapausten maailma t_2 ’ (liike ajassa) ole silkkaa tolkuttomuutta, vaan perusteltavissa.

julkaiseminen), se voi sitten riippua tiedotusopillisesta taustajärjestelmästä, jos tiedotusoppi näet pystyy olemaan professiota perustava systemaattinen tietojärjestelmä – mitä kyllä voi epäilläkin (eli Vanhasen skeptiset arviot teoreettisen tiedotusopin arvosta voivat olla perusteltuja ja osua kohdalleen). Mutta jos tiedotusopilla olisi kaavailemani kaltainen rooli, sen ytimenä olisivat kysymykset siitä, mihin tapahtumien/ilmiöiden/prosessien maailmaan yleisö osallistutetaan ja millä tavalla.

Kuva 1. *Journalismi maailman ja tiedotusopin (+ tietämyksen muiden alojen) välityksenä*³⁹

Kun lääkäri tuo tapaustilanteeseen tietämyksensä perusteella ohjeita, lääkkeitä, laitteita, leikkauksia ja muita toimenpiteitä, siinä journalisti voisi tuoda tapaustilanteeseen yleisön – eri tavoin. Journalistin taustateorian, tiedotusopillisen ajattelun ja tutkimuksen pitäisi silloin selvittää erityisesti sitä, mitä tilanteita ylimalkaan on, mihin tilanteisiin yleisö on syytä tuoda osalliseksi, miksi ja miten. (Nähtävästi tämäntapaiset kysymykset

39 Kaavion englanninkieliset ilmaisut 'not-yet-mass-communication' ja 'already-mass-communication' viittaavat erääseen Kaarlo Tuorin oikeustieteelliseen ideaan, josta tulee tarkemmin puhe luvussa 4.

askarruttivat Pursiaista, joka edellä puntaroi, mitä ihmisten on syytä tietää toisistaan ja mihin tietoon taas ei ole moraalista oikeutta.)

On siis mahdollista, että tiedotusoppi voisi olla ainakin etäisesti lääketiedettä muistuttava, professiota perustava tietojärjestelmä. Siinä missä lääkintäprofessio on terveydellisen kontrollin järjestelmä, siinä journalismia voi pitää sosiaalisen kontrollin järjestelmänä. Kun terveystoimihenkilö kontrolloi ohjein, lääkkein, laittein, leikkauksin ja muin vastaavin toimin asiakkaan elimistöä, journalisti tuo yleisön (taustatietojärjestelmästä riippuen eri tavoin) uutistapahtumien maailman tai ylimalkaan ihmisten maailman kiinnostaviksi arvioitujen prosessien ja ilmiöiden kontrolliksi. Journalistihan tuo yleisön vähintään todistamaan hänen kiinnostuksensa herättäneitä tapauksia/ilmiöitä/prosesseja. Ja se, mitä tapahtuu tai tehdään yleisön eli todistajien ollessa läsnä, voi olla jotakin vallan muuta kuin mikä on mahdollista yksityispiirissä – saattaa ilmetä pidättyvyyttä, uudelleen suuntautumista, itsensä hillitsemistä, harkintaa, kohteliaisuutta ellei sitten päinvastoin jotakin kiihottuneempaa ja pidäkkeettömämpää.

3. Profession taustatieteen rooli

3.1. Insinöörin tieto ja valistajan tieto

Tarkastelin edellisessä luvussa eri professioteorioiden käsityksiä professioista. Suurin piirtein yksimielisiä ne ovat tiedon keskeisestä merkityksestä. (Toisena professioille ominaisena piirteenä tarkastelin niiden yhteiskunnallista tehtävää. Sen osalta teoriat poikkeavat toisistaan: funktionalistiset teoriat pitävät tehtävää selvästi keskeisempänä kuin professionaalista projektia korostavat teoriat.) Macdonald sanoo kategorisesti: “Professiot ovat tietoperustaisia ammatteja” (s. 160). Tässä luvussa tarkoitukseni on tutkia, millaista tietoa professionaalinen tieto on.

Edellisessä luvussa tuli selväksi myös se teorioiden yleinen käsitys, että professiot ovat paitsi tiedollisen niin nimenomaan *tieteellisen* komponentin sisältäviä ammatteja ja eroavat tässä (joskin myös muissa) suhteissa muista ammanteista. Profioiden tieto on siis tieteellistä tai tieteeseen perustuvaa. Muutamii tutkijoihin nojautuen esitin, että professioammattien tieteellinen komponentti sisältää tietojärjestelmän, johon professiota harjoittava ammattilainen vie käsittelemäään ‘tapauksia’ koskevan informaation ja josta hän tuo ohjeita ‘tapauksiin’ kohdistettavista toimenpiteistä. Hiukan yksinkertaistaen voisi sanoa, että professioammanteissa juuri tieteeltä haetaan ja myös saadaan vastaus sekä siihen, mistä käsiteltävänä olevassa tapauksessa on kysymys, että siihen, mitä sen suhteen pitää tehdä. Ja todellakin usein näyttää siltä, että esimerkiksi lääkärintoimessa tapauksen tulkinta ja sitä koskevat toimintaohjeet haetaan ja saadaan lääketieteiltä, jotka pystyvät tutkimustensa perusteella sanomaan, mistä on kysymys ja mitä pitää tehdä asiakkaan/potilaan terveyden, hyvinvoinnin tai muun vastaavan tilan kohentamiseksi, palauttamiseksi tai ylläpitämiseksi (edes osittain tai joksikin aikaa).

Näin sanoen saattaa kuitenkin muuan tärkeä seikka, nimittäin *tavoitteiden* ja *keinojen* välinen ero jäädä huomaamatta. Tavoitteena voi olla terveys, hyvinvointi tai muu vastaava tila, ja terveystoimihenkilöillä voi olla keinoja sellaisiin tavoitteisiin pääsemiseksi. Juuri keinot ovat tiedeperustaisia. Sitävastoin terveys ja muut sellaiset tavoitteet – arvot –

tulevat jostakin muualta kuin tieteestä. Lääketieteiden käsitteet (sikäli kuin ne ovat luonnontieteellisiä eivätkä yhteiskunta- tai ihmistieteellisiä) eivät sisällä sellaisia arvoja kuin terveys, hyvinvointi jne. Tällaisten arvojen suhteen lääketieteet ovat neutraaleja.⁴⁰

Mainitsin edellä Janowitzin idean kahdesta erilaisesta tiedon perustyyppistä. Yksi laji on insinöörin tietoa, toinen valistajan. Insinöörin tieto on puhdasta keino-tietoa, arvojen suhteen neutraalia. Macdonaldin mukaan juuri insinööritieto olisi professionille ominainen tiedon laji:

Muodollisen rationaalistumisen prosessi on synnyttänyt uuden tietotyypin, joka on systemaattista, kodifioitua, yleistettyä (mikä merkitsee: abstraktia) tietoa (luontoon ja ihmisiin kohdistuvan) kontrollin välineistä. [...] Tämä *muodollisesti rationaalinen abstrakti hyötytieto* on johtanut uusiin (luontoon ja muihin ihmisryhmiin kohdistuvan) kontrollin välineisiin. (Macdonald, s. 160. Macdonald lainaa tässä Murphya 1988.)⁴¹

Siis muodollisesti rationaalinen abstrakti hyötytieto olisi professionille tyypillinen laji. Lääkärintoimen mahdollistavaa lääketieteellistä tietoa ehkä pidetään usein juuri tällaisena insinöörimallin mukaisena instrumentaalisenä tietona eli tietona, jonka avulla kontrolloidaan ihmisruumiin (ehkä myös psyyken) prosesseja.⁴² Edellä asetin terveystalon,

---

40 On hyvä pitää mielessä, että lääkärintoimeen kuten muihinkin professioniin liittyy usein koko joukko erilaisia arvoja. Terveystalon ja hyvinvoinnin arvot ovat yksi tavoitteiden kimppu. Mutta on myös palkkioihin ja ansaintaan liittyviä arvoja, samoin arvoja, jotka tähdentävät hallinnollis-byrokraattisten sääntöjen ja määräysten noudattamisen tärkeyttä (ks. Freidson, ss. 184–98).

41 Se muodollisen rationaalistumisen prosessi, josta lainauksessa puhutaan, on Weberin sosiologiaa läpäisevä ja sitä yhdyttävä teema. Ja Weber on keskeinen taustateorian lähde siinä professioniteorian monopoli- tai interaktiosuuntauksessa, jota Macdonald edustaa.

42 Instrumentaalisen lääketieteestä saatetaan toisinaan ajatella, että sen nojalla tapahtuva lääkärin toiminta ei ota huomioon kontrollin kohdetta sitä kontrolloidessaan – ei ota huomioon terapian kohteena olevaa ihmistä tahtona ja itseytenä, vaan kohtelee sitä kuten esinettä. Mutta silloin voi olla lähellä kategoriavirhe. Lääkintätoimen kohteena näet on (asiaa pelkistäen) jokin ihmisruumiissa esiintyvä tila tai prosessi, joka otetaan huomioon niin tarkasti ja huolellisesti kuin mahdollista. Tulehdusta hoitava lääkäri ei hoida ihmistä persoonallisuutena, tahtona ja itseytenä, vaan hän hoitaa tulehtuneita kudoksia. Palaan teemaan tuonnempana.

lääkärin toimen malliksi journalismille ja ja katsoin, että kummallakin alalla tiede voisi olla samalla tavalla käytännön toimintaa tukeva ja siis professiota perustava. Jos nyt lääketieteellinen tieto on muodollisesti rationaalista abstraktia hyötytietoa eli kontrollin mahdollistavaa instrumentaalista tietoa, niin tiedotusoppi olisi kai samassa roolissa samantyyppistä: muodollisesti rationaalista, kontrollin mahdollistavaa abstraktia hyöty- eli instrumentaalitietoa. Onko instrumentalismi sitten hyväksyttävä asenne tiedotusopissa? Ja onko sosiaalinen kontrolli sopiva ja puolustettava rooli journalismille? Onko kontrollifunktiolle ja instrumentalismille vaihtoehtoa? Onko kontrolli väistämättä instrumentalistista vai voiko sosiaalisen kontrollin käsitteellistää eri tavoin? (Edellisen luvun lopussa vihjasin yhteen vähemmän instrumentaaliseen ja ehkä epätyypilliseen tapaan käsitteellistää sosiaalinen kontrolli.)

Voidaan epäillä ja ehkä yleisesti epäilläänkin, onko journalismissa samanlainen insinööritieto edes mahdollinen kuin lääkärintoimessa. Voi olla, ettei sellaista asennetta pidetä journalismissa toivottavana tai hyväksyttävänäkään. Tiedotusoppillinen (eli tässä: joukkoviestintää koskeva) tutkimus on kuitenkin aikanaan pyrkinyt innokkaasti insinöörityyppiseen tietoon. Suuntaus, jota on alettu kutsua *mass communication research* -perinteeksi (mcr-perinteeksi), väitti itseään edeltäneen ajattelun lähteneen kahdesta asettamuksesta: “Ensimmäinen oli käsitys modernista yhteiskunnasta atomisoituneiden, henkilökohtaisista suhteista ja siteistä pitkälti irrallisten ihmisten massana; toinen taas käsitys joukkoviestinnän suorasta vaikutusvoimasta eli näkemys ‘sanomaa lähettävistä kaikkivaltiaista välineistä yhtäällä ja sanomaa odottavista massoista toisaalla – ilman, että niiden välissä olisi yhtään mitään’” (V. Pietilä 1997, 36–7). Mcr-suunta halusi päästä tutkimukseen perustuen perille siitä, lähettääkö joukkoviestintä todella tällaisia massoihin vastustamattomasti uppoavia taikaluoteja vai ei – ja millä keinoin viestinnän kenties voisi saada paremmin massoihin uppoavaksi, taikaluodin tai lääkeruiskun kaltaiseksi. Mcr-tutkimus halusi siis selvittää insinöörin tiedon mukaisen kontrollin mahdollisuutta: Voidaanko yleisöjä kontrolloida journalistisin ja muunlaisen viestinnän välinein – voidaanko niihin vaikuttaa ja niitä ohjata? Jos voidaan, niin miten? Tutkimuksen

perusteella ohjauksen mahdollisuus ei ollut poissuljettu; mutta ennen kaikkea tutkimus osoitti asian tavattoman monisärmäisyyden ja mutkikkuuden (ks. esim. V. Pietilä 1972). – Tavoitteita eli sitä, pitäisikö joukkoviestinnän ylimalkaan ohjata yleisöjä ja mihin suuntaan, mcr-suuntaus ei katsonut omaksi asiakseen. Tavoitteiden määrittämistä ei pidetty tieteen ja tutkimuksen tehtävänä. Tutkimus rajoittui selvittämään ohjauksen mahdollisia keinoja.

Mutta Janowitzilla oli siis kaksi tietotyyppiä, insinöörin tiedon ohella valistajan tieto. Jälkimmäinen tähtää Janowitzin mukaan “selventämään vaihtoehtoja ja auttamaan professionaaleja ja yleisöä instituutioiden rakennustyössä,” niin että ne pikemmin tekevät itse omat päätelmänsä kuin noudattavat suoraan niille kirjoitettuja toimintaohjeita. Mitä tällainen instituutioiden rakennustyö sitten on?

Janowitzin idea instituutioiden rakentamisesta liittyy hänen käsitykseensä modernista yhteiskunnasta:

Yhteiskunta erityisesti kansallisvaltion modernissa muodossa ei siis ole koskaan se saumaton kokonaisuus, jollaisena useimmat suuret teoriat sen näkevät, vaan yhdistelmä instituutioita, jotka nivELYTYVÄT vajavaisesti toisiinsa ja joiden perustana ovat persoonallisuus- ja biojärjestelmät alistuvat heikosti normatiiviseen ohjaukseen. Sosiaalisen järjestyksen saavuttaminen edes vaatimattomassa mitassa on kovan työn takana, aina epätäydellistä, aina fraasin ‘enemmän tai vähemmän’ luonnehtimaa ja horjuvan maalaisjärkisen viisauden, totunnaisten käytännön ja, joskus, aidon rationaalisuuden ohjaamaa. (Suttlesin tiivistelmä, 1985, 3.)

Sosiologia on kuvassa mukana, mutta sellainen ajatus on Janowitzille vieras, että sosiologit osaisivat “suunnitella ja rakentaa (*engineer*) uuden instituution *de novo*”, alusta alkaen. Sosiologia on Janowitzille valistajan tietoa. Tutkimustulostensa perusteella se voi “valistaa organisaatiomuutoksen yritys- ja-erehdys-prosessia, mutta vaihtoehdot eivät ole täsmällisiä, ja tietty määrä ‘jotenkuten rämpimistä’ edeltää aina vakuuttavia muutosvaihtoehtoja” (Suttles, s. 5).

Tällainen valistajan tieto on tietysti varsin erilaista – epämääräistä – verrattuna insinööri-tyyppiseen tietoon, vaikkapa juuri lääkärin tietoon. Jälkimmäisen nojalla potilaan (jonkin kudoksen) tila diagnosoidaan vaikkapa mikrobin X aiheuttamaksi tulehdukseksi. Lääkärin *tieto* ei sano, pitäisikö tälle sinänsä luonnolliselle prosessille tehdä jotakin, mutta jos

jollakin muulla perusteella päätetään toimia, yksi lääkärin tietoon perustuva toimenpidemahdollisuus voisi olla mikrobien tuhoaminen antibiootin Y avulla. Edellä esitetyn perusteella instituutioiden rakennustyö valistajan tiedon nojalla poikkeaisi tästä siten, että se olisi olennaisesti epätasmoista, epämääräistä, paljolti ‘rämpimistä jotenkuten’.⁴³

Olennaisin ero valistajan tiedon ja insinöörin/lääkärin instrumentaalisen tiedon välillä ei ehkä kuitenkaan ole siinä, että edellinen olisi vain epämääräisempää, epätasmoisempää kuin jälkimmäinen. Jos näet valistajan tiedossa on kysymys instituutioiden rakentamisesta – keskeinen juonne Janowitzin sosiologisessa ajattelussa (ks. Suttles ja Zald 1985) – niin silloin tuo tieto määrittäisi paitsi professionaalisen toiminnan keinot myös ne tavoitteet, joihin toiminta tähtää. Tavoitteet ja keinot saataisiin yhdestä ja samasta tietojärjestelmästä; tässä suhteessa valistajan tieto eroaisi insinöörin tiedosta, joka etsii keinoja *annettujen*, ei sen itsensä asettamien päämäärien saavuttamiseksi.⁴⁴

---

43 Ei ehkä ole aivan paikallaan sanoa, että instituutioita rakennettaisiin valistajan tiedon nojalla. Olennaisempaa voi olla, että tuo tieto puhuu ihmisten toiminnasta ja asioista ‘instituutioiden rakennustyönä’ eli käsitteellistää sen toisin (nimittäin yhteiskuntatieteellisesti) kuin asioitaan toimittavat ihmiset itse ymmärtävät asiansa. Näin se on toimintaansa uppoutuneiden ihmisten oman ajattelun kontrapunkti ja voisi sellaisena “vapauttaa itse itseään disiplinaivista havainnointimahdollisuuksista, jotka eivät ole kiinni arkipäivän tai funktiojärjestelmien totunnaisissa rajoitteissa.” Niitähän lähdin tutkielmassani etsimään.

44 Lääkärihän saattaa kyllä asettaa tavoitteekseen kudosta tulehduttavien mikrobien tuhoamisen. Mutta tätä tavoitetaan hän ei saa lääketieteellisestä tiedostaan, joka on neutraalia sen suhteen, mitä kudokseen pesiytyneille mikrobeille pitäisi tehdä. Tiedon nojalla niitä voisi yhtä hyvin ylläpitää ja kasvattaa kuin tuhota. Mikrobien tuhoaminen on keino pyrkiä yleisempään tavoitteeseen eli potilaan tervehtymiseen, ja sitä taas luonnontieteellisten lääketieteiden käsitteet eivät tunne. Tarkoitukseni on esittää, että yhteiskuntatieteiden, vaikkapa sosiologian tai tiedotusopin käsitteet sisältävät tavoitteita, jotka eivät enää ole keinoja joidenkin toisten, yleisempien tavoitteiden toteuttamiseksi. Tämän vuoksi tieteiden ja niiden ulkopuolen välillä aina mahdollinen ristiriita saattaa kärjistyä juuri yhteiskunta- ja ihmistieteissä, joiden käsitteet – omia tavoitteita sisältävinä – eivät ilman muuta alistu niille itselleen vieraiden tavoitteiden keinoiksi.

Kun näyttää olevan toisistaan poikkeavia tiedon tyyppejä – Janowitzin ehdotuksen mukaisesti olen erottanut niitä kaksi: insinöörin ja valistajan tiedon – on ajateltavissa, että vastaavia eroja löytyy myös tietoon, siis tieteisiin perustuvissa profesioissa. Lääkäriprofessio näyttäisi nojautuvan vahvasti insinöörityyppiseen tietoon. Seuraavassa jaksossa tapamme myös profesioita, joiden tukena on pikemmin valistajatyypinen tieto eli tieto, joka määrittää yhdellä kertaa sekä professionaalisen toiminnan tavoitteita että sen keinoja.⁴⁵ Kysymys tavoitteiden ja keinojen välisestä suhteesta liittyy arvojen ja tosiasioiden väliseen suhteeseen. Nämä suhteet voivat olla, kuten esitän seuraavassa jaksossa, erilaiset eri tietojärjestelmissä ja niihin perustuvissa profesioissa. Vertaan eri profesioita toisiinsa ja koetan näin selventää, kuinka suhteet voisivat järjestyä journalismissa, jos se olisi tiedotusoppiin perustuva professio.

3.2. Keinot ja tavoitteet, tosiasiat ja arvot tieteissä ja toiminnassa

Eräässä artikkelissa Terence Halliday tarkastelee ja vertaa toisiinsa kuutta ammattiryhmää: juristeja, lääkäreitä, papistoa, insinöörejä, sotalaitosta ja yliopistomaailmaa (1985). Hän haluaa päästä perille siitä, minkälaisen valtuutuksen eli mandaatin näiden profesioiden tiedollinen tausta antaa niille ja miten laaja ja intensiivinen vaikutusvalta niihin sillä perusteella liittyy. Päästäkseen perille profesioiden tällaisista eroista Halliday kiinnittää huomiota erääseen ongelmaan, joka on vaivannut tieteitä viimeistään David Humen ajoista lähtien, nimittäin kysymykseen tosiasioista (*facts*) ja arvoista (*values*).

Ongelmaa voisi kutsua vaikkapa arvovapausongelmaksi; sen yhtä ratkaisua sanotaan usein Humen giljotiiniksi. Hume, jonka mukaan periaatteelle annettiin myöhemmin nimi, esitti sen teoksessa *A treatise of human nature* (1739–40/2004; ks. myös Humen giljotiini iv). Periaate

---

45 Jos valistajatyypinen tieto määrittää sekä tavoitteet että keinot, niin silloin nuo kaksi, tavoitteet ja keinot eivät erottune toisistaan selvästi, vaan ne pikemmin pyrkivät sulautumaan yhteen. Toiminnasta, jonka taustana on tällaista tietoa, voidaan ilmeisesti sanoa, että se on itsetarkoituksellista – ei keino siitä itsestään eroavan tavoitteen saavuttamiseksi, vaan jo itsessään, toimintana tavoitteen toteutumaa.

sanoo, että tosiasioista ei voi johtaa arvoja tai moraalisia sääntöjä. Siis moraalisia tai poliittisia periaatteita tai arvoja ei voi loogisesti johtaa tai perustella edes perustelluilla väitteillä maailman todellisesta tilasta. Siitä kuinka maailma on tai kuinka se toimii, ei voida päätellä, kuinka sen pitäisi olla tai kuinka sen tai siinä pitäisi toimia. Esimerkiksi yhteiskunnallisen eriarvoisuuden säilyttämistä tai poistamista ei voida loogisesti perustella olemassaolevilla eriarvoisilla suhteilla ja oloilla.⁴⁶ Jos journalismia ajatellaan, niin millään tieteellisen tutkimuksen tuottamilla tai muillakaan tosiasioilla ei voisi perustella sitä, että joukkoviestimien pitää olla organisoitu tai pitää toimia jollakin erityisellä tavalla. Tämä siis ei merkitse moraalista tyhjiötä. On vain niin, että yhtäältä tieteellisen ajattelun ja tutkimuksen, toisaalta arvottavien (moraalisten, poliittisten, ideologisten) kannanottojen välillä on kuilu, jota Humeen giljotiinin mukaan ei voi loogisesti ylittää edellisestä jälkimmäiseen.

Humeen giljotiini leikkaa edelleen. Psykologian professori Markku Ojanen neuvoo (tosin hiukan ristiriitaisesti) tutkijoita varomaan normikannanottoja: “Toki tiedemieskin saa esittää mielipiteitä, mutta ei tieteen tuloksina. Tieteelliset tulokset ja niiden perusteella tehdyt moraaliset kannanotot pitäisi selkeämmin erottaa toisistaan.” (*Aikalainen*, nro 2/2007, 2.2.2007.) Samoilla linjoilla on *London School of Economicsin* emeritusreader, taloustieteilijä Max Steuer kirjassaan *The scientific study of society*: “Tieteellä ei tieteenä ole mitään sanottavaa normatiivisissa kysymyksissä. Vaikka miten hyvin selittäisimme tapahtuvaa, emme voi loogisesti edetä selityksestä päättelemään sitä, mitä pitäisi tehdä.” (Steuer 2003, 31.) Asiaa kannattaa tutkia lähemmin sen vuoksi, että Humeen

---

46 Giljotiinista huolimatta Hume ei vie lukijaansa moraaliseen tyhjiöön, sillä kuten luonto on tuominnut meidät uskomaan ulkomaailman olemassaoloon, samoin se on tuominnut meidät moraaliseksi olennoiksi. Ihmiset ovat moraalisia olentoja siis jo luonnostaan. Niiden toiminnassa näet mikään “ei ole ilmeisempää kuin [intohimoja hillitsevien, yhteiskuntaa ylläpitävien] sääntöjen noudattamisen tapa”; luonto itse “on uskonut tämän asian kokonaan ihmisten käyttäytymisen varaan” (Hume 1739–40/2004). On kuitenkin muistettava, että normikannanottojen johtaminen tieteen tuloksista on eri asia kuin tutkimukseen ryhtyminen joltakin normatiiviselta pohjalta. Jälkimmäisessä tapauksessa voi kysyä, ovatko normatiiviset lähtökohdat tieteen omia vai annettuja sen ulkopuolelta.

giljotiinin perusteella tieteellä voisi olla hyväksyttävä suhde käytännölliseen toimintaan vain keinoja koskevana insinöörin tietona, ei sellaisena valistajan tietona, joka esittää toiminnalle myös tavoitteita.⁴⁷

3.3. Ekskurssi arvovapauteen ja -sidonnaisuuteen

Osoitan seuraavaksi, että vaikka Humen giljotiinin edessä täytyy nöyrytyä ja tunnustaa, ettei tosiasioista voi loogisesti johtaa arvoja ja normeja, päinvastainen menettely eli eteneminen arvoista tosiasioihin on miltei välttämätöntä.

Tieteen intressittömyyden idea luetaan usein Max Weberin ansioksi (tai viaksi; ansiona sitä pitää esimerkiksi Schelsky 1981, 121; Weberin arvovapaan tieteen opista ks. Weber 1904/1951 ja 1917/1951). Osa Weberin ideaa on juuri Humen giljotiini eli “tiukka eronteko kokemustiedon ja arvoarvostelman välillä” (Weber 1904/1951, 146). Näet “kokemusperäisen tieteen tehtävänä ei voi koskaan olla sitovien normien ja ideaalien esittäminen” (s. 149). Erottelusta tulee pitää kiinni, koska “yhtäältä praktisen imperatiivin pätevyys normina ja toisaalta empiirisiä tosiasioita koskevan toteamuksen totuudellisuus kuuluvat problematiikassa ehdottomasti eri tasoille” (Weber 1917/1951, 487). Tästä seuraa, että tutkijoiden ei tule ryhtyä perustelemaan tieteellisesti käytännöllisiä kannanottoja. Sellaisessa ei ole mieltä, sillä “maailman eri arvojärjestysten kesken vallitsee ratkeamaton taistelu” (Weber 1919/1992, 27). Käytännölliset kannanotot ovat asioita, joita voidaan selvittää eri arvojärjestysten kesken niiden ei-järkiperaisissä yhteenotoissa. Weberin käsitys on, että eri “arvosuuntaukset ovat olennaisesti subjektiivisia, eikä niiden välistä ristiriitaa käy ratkaiseminen rationaalisesti” (Brubaker 1984,

---

47 Simmelin omaoikeuksisten alueiden, käytännön ja teorian voisi ajatella sopivan rajoistaan ja oikeuksistaan myös niin, että tavoitteiden asettaminen kuuluu käytännölle, keinojen keksiminen tieteelle. Esitin edellä oikeuksien jakamisen perustaksi toista dikotomiaa: käytännön oikeutena olisi toiminta, tieteen oikeutena käsite. Jos alueiden oikeudet jaetaan ehdottamallani tavalla, tavoitteet ja keinot voivat olla esillä kummassakin alueessa, siis myös tieteessä.

6). Mitä tieteet ylimalkaan voivat tehdä, se niiden on tehtävä kiinnittymättä mihinkään arvojärjestykseen.

Weber siis “erottaa kategorisesti arvon tosiasioista” (Hoenisch 1997–2000). Jälkimmäiset kuuluvat tieteeseen, edellinen ei. Mutta heittäessään arvot ulos empiirisen tieteen etuovesta Weber päästää ne saman tien takakautta takaisin sisälle. Arvoja ei näet voikaan eliminoida yhteiskuntatieteistä. Ne määrittävät, sanoo Hoenisch, “väistämättä erittelijän perspektiivin.” Weber itse katsoo (1904/1951, 170; ks. myös Portis 1986, 72), että “ei ole olemassa kulttuurielämän tai [...] ‘sosiaalisten ilmiöiden’ sellaista ‘objektiivista’ tieteellistä analyysia, joka olisi *riippumaton* erityisistä ja ‘yksipuolisista’ näkökohdista”, siis subjektiivisista lähtökohdista. Tämä merkitsee ongelmaa: Kuinka arvovapaa tiede on näillä ehdoilla mahdollinen? Hoenisch ratkaisee ongelman tulkitsemalla Weberin käsityksen arvovapaasta yhteiskuntatieteestä kaksikerroksiseksi. Näin tulkiten “objektiivisuus on edelleen mahdollinen – mutta vain sen jälkeen kun on asetettu erityinen näkökulma, arvo tai päämäärä.” Eli kaiken kaikkiaan:

“Yhteiskuntatieteilijän perspektiivin määrittää välttämättä arvo, ja siitä riippuu, mitä tosiasioita valitaan eriteltäviksi. Mutta sitten kun nämä päätökset on tehty, yhteiskuntatieteilijää sitoo objektiivisuuden periaate.”

Perspektiivin ja asiaan kuuluvien tosiasioiden määrittämisen funktio osoitetaan usein käsitteille. Näin asian ymmärtää esimerkiksi Merton (1949/1958, 89), jolle “käsitteet muodostavat määritelmän (ohjeen tai määräyksen) sille, mitä tulee ottaa havainnon kohteeksi.” Myös Coser sanoo (1956, 7), että ennen kuin tosiasiat voivat puhua, ne on kuljetettava “jonkin käsitteellisen asetelman kautta”. On merkittävää, että Merton puhuu käsitteistä termillä ‘ohje’ tai ‘määräys’ (*prescription*) ja lataa käsitteisiin sellaista velvoittavaa voimaa, jonka kerkeästi näemme arvoissa. Tämä merkitsisi, että yhteiskuntatieteiden peruskäsitteet ovat samalla niiden perustavia arvoja. Käsitteistä lähtevän metodologian vastakohta on esimerkiksi Beveridgen edustama empirismi, joka näkee yhteiskuntatieteiden tehtäväksi “ennemmin tosiasioiden keräämisen ja tutkimisen kuin käsitteiden erittelemisen” (Beveridge 1960, 83; Durbinin mukaan, 1985, 101).

Weberin itsensä metodologia noudattaa käsitteellistä linjaa. Hän sanoo esimerkiksi (1904/1951, 161), että “jonkin tapahtuman laatu ‘sosiaalis-taloudellisena’ ilmiönä ei liity siihen ‘objektiivisesti’ sellaisenaan. Pikemmin se johtuu tiedonintressimme suuntautumisesta.” Sen vuoksi “[k]aikki kulttuuritodellisuutta koskeva tieto on [...] tietoa jostakin erityisestä näkökulmasta” (s. 181). Tällaisten intressien ja erityisten näkökulmien käsitteellinen muoto on abstrakti ideaalityyppi (s. 206). Weber viittaa juuri sellaisiin käsitekonstruktioihin sanoessaan, että tieteen tehtävä on

tuoda tietomme kulloisenkin tason ja käytössämme kulloinkin olevien käsitteellisten muodosteiden pohjalta järjestystä niiden tosiasioiden kaaokseen, jotka olemme kulloinkin vetäneet *intressimme* piiriin (s. 207).

Nämä tietyllä tavalla suuntautuneet intressit, erityiset näkökulmat ja ideaalityyppiset käsitteet järjestyvät kaikki, sanoo Weber, “viime kädessä arvoideoiden mukaan, jotka puolestaan tosin voidaan todeta ja kokea empiirisesti jokaisen mielekkään ihmistoiminnan elementteinä, mutta joita ei voida todentaa päteviksi empiirisen aineiston nojalla” (s. 213).

Huomaamme, että ratkaistessaan kysymystä arvoista ja tosiasioista Weber ei päädykään arvovapaaseen tieteseen. On totta, että hän pitää kiinni Hume’n giljotiinista eikä johda tosiasioista arvoja. Hän näet menettelee päinvastoin ja etenee arvoista tosiasioihin. Näin menetelleen arvoista tosin ei tule tosiasiapitoisia, mutta tosiasioista kylläkin arvopitoisia.

Jostakin syystä Hilary Putnam ei onnistu näkemään Weberissä tätä jälkimmäistä puolta. Putnamin idea on “kysyä, ei sitä kuinka rationaalista hyvyys on” (tätä hän pitää Weberiä askarruttaneena ongelmana), “vaan miksi on hyvä olla rationaalinen” (ei etene rationaalisesta arvoihin, vaan arvoista rationaaliseen; 1981, 174). Weber olisi paitsi ymmärtänyt myös hyväksynyt Putnamin vastauksen, nimittäin että “käsitteellisen kuvion valinta heijastaa välttämättä arvoarvostelmaa, ja juuri käsitteellisen kuvion valinnasta *kognitiivisessa* rationaalisuudessa on kysymys” (p. 212). Weber sanoo aivan vastaavasti, että “tieteiden toimintapiirien perustana eivät ole ‘esineiden asialliset’ yhteydet, vaan ongelmien ajatukselliset yhteydet”. Se tarkoittaa, että jokainen ongelmien uusi käsitteellinen kontekstualisointi

“synnyttää uuden ‘tieteen’” (s. 166; ajatuksellinen ja käsitteellinen viittaavat tässä juuri arvoideoiden mukaan järjestyviin ideaalittyyppeihin käsitteisiin). Eli kuten Putnam sanoo (s. 201), olennolla, “jolla ei ole arvoja, ei olisi tosiasioitakaan.” Weberin *Wissenschaftslehre* edellyttää tutkimuksen lähtökohdaksi arvoratkaisua, *Wertentscheidungia*, jonka nojalla tutkimusesine “valitaan, eritellään ja jäsennetään esitystavallisesti” (1904/1951, 170).

Vaikka Gibbons kumppaneineen vakuuttaa tiedontuotannon luonnetta koskevista peruskäsitteistään *Mode 1* ja *Mode 2*, että “minkäänlaista arvoarvostelmaa kummankaan suhteen ei tehdä – siis sen suhteen, onko suuntaus hyvä ja kannustettava vai huono ja vastustettava” (s. 1), ne ovat vakuutteluista huolimatta mitä ilmeisimmin ideaalittyyppeisiä käsitteitä ja vahvasti arvolutautuneita (edellinen väistävä, jälkimmäinen tieteen eturintamaa). Samanlainen esimerkki on uusklassisen taloustieteen talouden idea, jonka Freidson tiivistää työntekijöiden vapaudeksi tarjota markkinoilla mitä tahansa hyödykkeitä ja palveluksia ja kuluttajien vastaavaksi vapaudeksi ostaa markkinoilta mitä tahansa haluamaansa. Tämän käsitteensä pohjalta taloustiede on “vastustanut professionalismia esteenä sille, mitä maailmassa *pitäisi* olla,” eli juuri vapaille markkinoille (Freidson, s. 172).

3.4. Keinot ja tavoitteet, tosiasiat ja arvot tieteissä ja toiminnassa (jatkuu)

Halliday tunnustaa Humen giljotiinin (1985, 424): “Perustavalla tasolla tosiasioiden ja arvojen, tieteen (*science*) ja moraalin välinen *looginen* kuilu pysyy.” Se pysyy sikäli, ettei tosiasioista voi loogisesti edetä moraaliiin. Mutta sitten tulee ongelma (s. 425): “Sanoakseni asian sitä liiaksikin yksinkertaistaen, professiot jakautuvat kahteen luokkaan siitä riippuen, onko kognitiivinen perusta luonteeltaan deskriptiivinen vai preskriptiivinen.” Halliday jakaa professiot kahtia, niin että yhden ryhmän muodostavat sellaiset tieteellisiksi (merkityksessä *scientific*) luonnehditut professiot kuten insinöörin ja lääkärin toimet, joiden menetelmät perustuvat luonnontieteisiin ja biologisiin tieteisiin ja joiden “tieto on johdettu empiirisesti havainnosta ja kokeellisesta tutkimuksesta.” Toisena ryhmänä

ovat normatiiviset professiot, sellaiset kuin kirkolliset tai hengelliset toimet ja oikeudenkäyttö (*law*), joiden diskurssi “koskee ensisijaisesti arvokysymyksiä – miten ihminen saavuttaisi pelastuksen, miten eletään eettisesti ja miten valtion tulisi säädellä yksilöiden ja ryhmien keskinäisiä suhteita.”⁴⁸

Tämä professioita ja niiden taustatieteitä koskeva jako tahtoo sanoa, että kun “professioiden yhdelle luokalle ovat keskeisiä tieteellisen tutkimuksen löytämät ‘maailmankaikkeutta hallitsevat lait’, niin toista luokkaa kiinnostavat ne ‘perimmäiset lakiperiaatteet, joiden pitäisi hallita ihmisen käyttäytymistä’.” (Halliday, s. 425.) Siis olisi kysymys karkeasti ottaen luonnonlakien ja yhteiskunnallisten eli ihmisten käyttäytymistä/toimintaa koskevien lakien tai periaatteiden välisestä erosta. Jälkimmäiset eivät olisi ihmisten toimista riippumattomia (kuten luonnonlait), vaan olisivat voimassa, kuten Juntunen ja Mehtonen sanovat, “vain ihmisten toiminnan välittämänä”:

Ne eivät yksinkertaisesti hallitse ihmisten tekoja, vaan niiden voimassa pysyminen riippuu siitä, miten ihmiset teoillaan reprodusoivat sosiaalista todellisuutta. (Juntunen ja Mehtonen 1977, 151.)

Tieteelliset professiot rakentuisivat luonnonlakeja, normatiiviset yhteiskunnallisia lakeja tutkivien tieteiden varaan. Jos ja kun

---

48 On kyseenalaista, onko Hallidayn arvio luonnon- ja biotieteiden empiristisyydestä pätevä vai pikemmin ennakkoluulo. Esimerkiksi Kuhnin paradigmaidean mukaan empiirisen tutkimuksen on vaikea päästä edes alkuun “ennen kuin tieteellinen yhteisö uskoo löytäneensä vakuuttavan vastauksen seuraavanlaisiin kysymyksiin: Mistä perusentiteeteistä kaikkeus koostuu? Miten ne ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja aistien kanssa? Millaisia kysymyksiä sellaisista entiteeteistä voidaan legitimiesti kysyä ja millaisin tekniikoin etsiä ratkaisuja?” (Kuhn 1962/1975, 4–5.) Tiedeyhteisötkin ovat yhteisöjä sosiologisessa mielessä: perustuvat yhteisiin arvoihin ja normeihin. Kuhn kuvaa sosiaalisen, siis normatiivisen yhteisön toimintaa – ja kysymys on juuri luonontieteestä: “Jonkin erikoisalan tarkka historiallinen tutkimus tiettyä aikana paljastaa joukon toistuvia ja tavallaan vakioisia esimerkkejä eri teorioista sellaisina kuin ne esiintyvät käsitteitä, havaintoja ja instrumentteja koskevissa sovelluksissa. Nämä ovat yhteisön paradigmoja, ja ne esitetään sen oppikirjoissa, luennoissa ja laboratorioharjoituksissa. Asianomaisen yhteisön jäsenet oppivat alansa tutkimalla niitä ja harjoittelemalla niillä.” (Kuhn, s. 43.)

yhteiskunnalliset lait ovat voimassa vain sikäli kuin ihmiset pitävät ne voimassa, vastaaviin tieteisiin ja professioihin liittyy erityinen *pitämisen* aspekti (vastakohtana *olemiselle*; englanniksi vastakohtapari on *ought/is*, saksaksi *Sollen/Sein*).⁴⁹ Niinpä Halliday ja Macdonald katsovat kumpikin, että normatiivisten professioiden ryhmässä pitämiseen eli arvoihin liittyvät kysymykset ovat erityisen keskeisessä asemassa – Macdonald sanoo, että “jotkin professiot ovat kiinnostuneita nimenomaan ‘pitämisen’ kysymyksistä.” Tällaisia normatiivisesti suuntautuneita ammattilaisia olisivat varsinkin papit ja muut hengelliset toimihenkilöt, mutta “lakimiehet eivät jää paljoa jälkeen, sillä heidänkin työssään on kysymys siitä, mikä on ‘oikein’ (*‘right’*).” (Macdonald, s. 167.)

Onko jako tieteellisiin ja normatiivisiin professioihin sitten kestävä? Ainakin erottelun jotkin perusteet näyttävät olevan epäselviä ja kyseenalaisia. Hallidayn mukaan esimerkiksi hengellisiä toimialoja (*clergy*) ja oikeudenkäyttöä (*law*) askarruttavat ennen kaikkea kysymykset arvoista, sellaiset kuin “miten ihminen saavuttaisi pelastuksen, miten eletään eettisesti ja miten valtion tulisi säädellä yksilöiden ja ryhmien keskinäisiä suhteita.” Arvioidaksemme tätä Hallidayn ajatusta on syytä pitää mielessä, että operoimme nyt tietyn kolmijaon varassa: meillä on (1) professiot, (2) professionaalisia palveluja tarvitsevat ‘asiakkaat’ ja (3) tieteet;⁵⁰ professiot välittävät ‘asiakkaiden’ ja tieteiden kesken (kuten esitin edellisessä luvussa). Missä näistä kolmesta kohtiosta on luontevaa esittää sellaisia kysymyksiä kuin juuri mainitut arvokysymykset? Hallidayn mukaan sellaiset ongelmat askarruttaisivat professioita. Tätä on kuitenkin vaikea perustella. Pikemmin ne ovat yhtäältä ‘asiakkaiden’, toisaalta tieteiden ongelmia, eivät niinkään professionaalien itsensä pulmia.

Professiot ovat välittävän asemansa vuoksi sidonnaisia kahteen suuntaan. Palvelutoimina ne ovat sidottuja asiakkaisiinsa, tiedeperustaisina taas taustatieteisiinsä. Niille olennaiset kysymykset koskevat sitä, kuinka

---

49 Jos yhteiskunnallinen laki on voimassa vain ihmisten voimassa pitämänä, ihmiset voivat periaatteessa aina kysyä itseltään ja toisiltaan, *pitääkö* heidän – onko heidän syytä tai tolkkua – pitää kyseinen laki voimassa vai ei.

50 Muitakin ryhmiä olisi mahdollista erottaa, mutta mainitsemani kolme riittävät tässä yhteydessä.

professionaalin on toimestaan meneteltävä: Miten papin tai muun kirkollisen/hengellisen toimenhaltijan on toimestaan menteltävä uskonopissa saamansa koulutuksen perusteella? Miten lainkäyttäjän – asianajajan, tuomarin, hallintovirkamiehen – tulee ratkaista käsiteltävänä oleva tapaus koulutukseensa perustuvan laintuntemuksen nojalla? Miten journalistin on toimitettava mediaansa ... niin, minkähän mukaan? Esimerkiksi kysymystä, “miten valtion tulisi säädellä yksilöiden ja ryhmien keskinäisiä suhteita,” on vaikea kuvitella ammattiaan harjoittavan juristin pulmaksi. Sitävastoin ainakin kansalainen, poliitikko, lainsäädäntäelimen jäsen ja oikeustieteilijä voivat luontevasti pohtia sellaista ongelmaa. Myös ammattijuristi voi puntaroida sellaisia yleisiä ongelmia toimensa ohessa muissa mahdollisissa rooleissaan. Varsinaisesti oikeustapauksia käsittelevän ja ratkaisevan ammattilaisen pulmana on päästä perille siitä, mikä olisi voimassa oleva oikeus käsillä olevassa tapauksessa – ei ollenkaan mitätön ongelma (ks. Aarnio 1988).

Sanoisin itse, että kaikki professiot, niin Hallidayn ‘tieteelliset’ kuin hänen ‘normatiiviset’ professionsa ovat normatiivisia sikäli, että ammattitoimina niitä kaikkia askarruttaa kysymys siitä, kuinka toimestaan on meneteltävä professiota perustavan tietämyksen nojalla. Tässä suhteessa myös lääkärin toimi, jota Halliday pitää tieteellisen profession ideaalituypina (s. 423), on ilman muuta normatiivinen. Onhan sen keskeinen pysyvä kysymys, kuinka kulloinkin käsillä olevaa tapausta *pitää* käsitellä eli hoitaa potilaan terveyden tai muun edun suuntaan lääketieteen parhaan tietämyksen mukaan. Professionissa on aina kysymys siitä, kuinka toimestaan tulee menetellä. Itse asiassa Halliday myöntääkin tämän (s. 425): “Jokapäiväisessä käytännössä kaikki professionaalinen työ, oli se tieteellistä tai ei, on normatiivisten elementtien kyllästävä aivan kuten normatiiviset professiot ovat vahvasti riippuvaisia tosiasioita koskevasta informaatiosta.” Onko Hallidayn professioerottelu siis syytä hylätä kokonaan?⁵¹

---

51 Vaikka Halliday myöntää, että kaikki professiot ovat sekä faktuaalisia että normatiivisia, hän pitää kuitenkin kiinni alkuperäisestä jaosta tieteellisiin ja normatiivisiin professioihin. Perusteena hän käyttää eroja, joita uskoo löytävänsä eri professionien tavasta oikeuttaa itsensä. Jos näet profession legitimiisyys asetetaan kyseenalaiseksi, insinöörit ja lääkärit (‘tieteelliset’ professiot) vetoavat “tietoon, joka on

Erottelusta ‘tieteellisiin’ ja ‘normatiivisiin’ professioihin voi kyllä pitää kiinni, jos eri professioiden taustana tai perustana olevien tieteiden tai tietämysalojen erot ymmärretään oikein. Sanoin jo edellä, että joidenkin tieteiden voi katsoa tutkivan luonnonlakeja, toisten yhteiskunnallisia lakeja tai lainalaisuuksia (yhteiskunnallisilla ‘laeilla’ voimme tarkoittaa yhteiskunnallisia instituutioita ja muita sosiaalisen järjestyksen elementtejä ja aspekteja, myös arvoja, arvostuksia, normeja, merkityksiä ja vastaavia). Yhteiskunnallisista lainalaisuuksista totesin sanotun, että “niiden voimassa pysyminen riippuu siitä, miten ihmiset teoillaan reprodusoivat sosiaalista todellisuutta” (Juntunen ja Mehtonen, s. 151). Sanottu pitää paikkansa jo määritelmällisesti; missä ei ole ihmisiä ja niiden keskinäistä toimintaa, siellä ei ole yhteiskuntaa ja sen lainalaisuuksia (luonnonlakien voimassaolo ei riipu ihmisistä ja niiden teoista; niiden keksiminen kylläkin). Yhteiskuntaa ja yhteiskunnallisia lainalaisuuksia tutkivien tieteiden käsitteet ovat silloin ihmisten tekoja ja keskinäistä toimintaa koskevia käsitteitä.

Käsitteiden tarkoittama ihmistoiminta – Simmelin käytännölliset pyrkimykset – voidaan ymmärtää tavoitteelliseksi: se pyrkii päämääriin (arvoaspekti) ja käyttää tarkoitukseen soveltuvia keinoja (faktuaalinen aspekti). Se tietää jo aloittaessaan ainakin alustavasti, mistä on kysymys:

---

tuotettu soveltamalla tieteellistä (*scientific*) metodia, ennen muuta kokeellista menetelmää luonnon ja biologian ilmiöihin.” Juristit (‘normatiivinen’ professio) puolestaan viittaisivat “tuomareiden oikeudellisiin kannanottoihin (*the law-finding of judges*) ja lainsäädäntäelimien lainsäädäntään.” (Halliday, s. 426.) Hallidayn esimerkki häivyttää ‘normatiivisen’ profession tiedekomponentin näkyvistä (angloamerikkalaisessa perinteessä oikeustiede erottuikin oikeuskäytännöstä heikommin kuin mannereurooppalaisessa traditiossa, niin että termi *jurisprudence* tarkoittaa sekä tietoa laista ja lainkäytön taitoa, lakeja koskevaa tiedettä, oikeusfilosofiaa, että lakikokoelmaa ja oikeusjärjestelmää). Juristeilla on kuitenkin korkean tason tieteellinen koulutus käyttää ratkaisujensa perusteena ennakkotapauksia, lainsäädäntöä perusteluineen, mutta myös kaikkea muuta oikeustieteellistä ainesta oikeusfilosofiasta ja -teoriasta alkaen. Oikeustiede antaa juristille “ne välttämättömät käsitteelliset, normatiiviset ja metodologiset välineet, joita ilman lainsäätäjän olisi mahdotonta säätää lakeja, tuomarin tuomita tai oikeusdogmaatikkojen päätyä normi- ja tulkintakannanottoihinsa” (Tuori 1997a, 438). Siis myös normatiiviset professiot vetoavat taustatieteisiinsä; Hallidayn erottelu ontuu tässäkin suhteessa.

mihin pyritään ja mitä keinoja sinne pääsemiseksi tarvitaan.⁵² Siirryn nyt tieteen ja tutkimuksen puolelle. Tutkimuksenkin on päästävä ja lähdeävä liikkeelle – jostakin. Mistä? Liikkeelle päästäkseen tutkimuksen on *kysyttävä* asiaa, joka tutkittavalle tekemiselle ja toiminnalle itselleen on vähintään alustavasti selvä: Mistä tässä on kysymys? Mitä tai mikä tämä on?

Pertti Töttö asettaakin yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen metodologiseksi taustaksi joukon kysymyksiä: mitä? miten paljon? miten? ja miksi? (2000, 74–7). Kysymyksistä ensimmäiset eli mitä-kysymykset “ovat tietyssä mielessä kaikkein perimmäisiä”. Näet ilman vastausta “tutkittavien asioiden nimeä, siis niiden *käsitteellistä merkitystä* koskeviin kysymyksiin ei mikään tutkimus ole mahdollista” (s. 75). Niin sosiaalitieteellinen kuin minkä tahansa muun alan tutkimus “tarvitsee käsitteitä tutkimiansa asioiden käsittämiseen” (s. 76). Tieteen käsitteellisyden asetin jo edellä vastakohtaksi käytännöllisten pyrkimysten toiminnallisuudelle.

Esitin edellä myös sen Weberin ajatuksen, että tutkimuksen lähtökohtana olevat ideaalityypiset käsitteet ovat samalla arvoideoita. Vaikka Weber väittää, ettei hän tiedä, miten kukaan voisi (edes haluta) ratkaista tieteellisesti kysymyksen ranskalaisen ja saksalaisen kulttuurin arvojärjestyksestä, hänen ideaalityyppisten käsitteiden ideansa tarjoaa juuri mahdollisuuden ratkaista tuollaiset kysymykset tieteellisesti (siis etuovesta ulos, takaovesta sisään). Ideaalityypiset käsitteet näet neuvovat *vertaamaan* eli määrittämään “kussakin yksittäistapauksessa, miten etäällä todellisuus on puheena olevasta ideaalikuvasta”, onko se lähellä sitä vai kaukana siitä (1904/1951, 191). Tämän sanottuaan ja fiksoituneena arvovapauden ideaan Weber kuitenkin kiireimmiten esittää varoituksen. On nimittäin tarpeen erottaa terävästi kaksi erilaista vertailua, yhtäältä “todellisuuden looginen *vertaaminen* ideaalityyppeihin loogisessa

---

52 Tällainen ihmistoiminnan kuvaus on idealisaatio. Voi olla, ettei toimintaa tavallisesti koeta sarjaksi diskreettejä tavoiteoperaatioita, jotka alkavat, kestävät aikansa ja päättyvät tavoitteeseen tultua tai projektin epäonnistuttua. Kokemus toiminnasta voi olla pikemmin toisiinsa limittyvien teemojen virtavaa tapahtumista, jossa alku- ja loppukohtien asemesta on ennemminkin kesto.

mielessä” (Weber painottaa vertailusuhteen loogisuutta kirjoittamalla sanan määrittämisensä kahdesti), toisaalta “*ideaaleihin* perustuva todellisuuden arvottava *arvostelu*” (s. 200). Todellisuuden vertaaminen loogisesti loogisessa mielessä ideaalityyppiin käy tieteessä päinsä, todellisuuden arvottaminen ideaalin nojalla ei. Weber antaa esimerkin: “On yhtä hyvin bordellien kuin uskontojenkin ideaalityyppejä.”⁵³

Yhteiskuntatieteelle bordelli ei sellaisenaan ole hyvä tai huono asia; todelliset bordellit voivat olla hyviä tai huonoja suhteessa ideaalityyppiin, jonka luomme “todellisuuteen suuntautuneen ja koulitun *fantasiamme*” avulla (s. 194; kannattaa panna merkille, että Weber ei turvaudu tässä mihinkään etiikkaan, vaan tukeutuu koulittuun fantasiaan; Weberin hyvin tunteva Mills 1959/1982 puhuu siitä sosiologisena mielikuvituksena). Jää kuitenkin epäselväksi, miten erottaisimme ideaalityypit ideaaleista ja loogisen suhtautumisen arvottavasta. Koska näitä asioita ei nähdäkseni edes voi erottaa toisistaan, en pidä mahdollisena jaotella vertailujakaan Weberin tapaan. Ja silloin vapaus kasvaa: voimme pitää kulttuuria – ja siinä joukossa joukkoviestintää ja journalismiakin – ideaalityyppisenä käsitteenä siinä kuin bordellia. Vertaamalla ranskalaista ja saksalaista kulttuuritodellisuutta kulttuurin ideaalityyppiin voimme sanoa, kumpi niistä on lähempänä ideaalia, kumpi kauempana; lähempänä oleva on parempaa kulttuuria. Sama koskee joukkoviestinnän käsitettä ja empiiristä joukkoviestintää. Vertailun avulla pääsemme perille vaikkapa siitä, mikä todellinen journalismi kenties on enemmän tai parempaa journalismia kuin jokin toinen. Tätä mahdollisuutta ei romuta se, että kulttuurin,

---

53 Edellisiä on Weberin mielestä “sekä sellaisia, jotka nykyisen poliisietiikan kannalta näyttäisivät teknisesti ‘tarkoituksenmukaisilta’, että sellaisia, joiden suhteen asianlaita on tarkalleen päinvastoin.” Poliisietiikka (*Polizeiethik*), jolle bordellit ovat tekninen tarkoituksenmukaisuuskysymys (*Zweckmäßigkeitfrage*), olisi yhteensopiva yhden ideaalityyppisen bodellikäsitteen kanssa; muut etiikat sopisivat yhteen muunlaisten käsitteiden kanssa. Mutta etiikat itse olisivat tieteeseen kuulumattomia arvoideaaleja, joiden välillä tieteellinen ratkaisu ei ole mahdollinen. Minun on kuitenkin vaikea kuvitella mitään muuta bordellin käsitettä kuin sellaista, joka sanoo, mikä bordelli tarkoituksensa (eli ideansa) mukaisesti on. Voi olla, että yhteiskuntatieteellä ei ole asiassa sellaista sanottavaa, jota poliisietiikka tai bordellinpitäjät eivät jo tietäisi. Silloin sitä ei tässä asiassa tarvita.

yhteiskunnan, joukkoviestinnän ja journalismin ideaalikäsitteistä voidaan olla syvästikin erimielisiä ja koulukuntaisia. Koulukuntien peruskäsitteitä koskeva erimielisyys on tai ainakin voi olla tieteen itsensä piiriin kuuluvaa rationaalista keskustelua. Tätä tarkoittaa Putnamin kognitiivisen rationaalisuuden idea.

On siis lähdettävä käsitteistä (ja uskon, että niihin tieteiden on myös päädyttävä). Ihmis- ja yhteiskuntatieteissä on lähdettävä tekoja, toimintaa ja niiden ehtoja ja tuloksia tarkoittavista käsitteistä, jotka vastaavat kysymykseen: “Mikä tämä ilmiö, piirre, ominaisuus, ryhmä tai luokka on? Mistä tässä [...] oikein on kyse?” (Töttö, s. 75.) Vastauksen antava käsite on Weberin mukaan arvoelementin sisältävä ideaalityyppi. Tieteen operointi ideaalityypeillä merkitsee, ettei se silloin “vain tutki todellisuutta vaan myös ilmaisee ihmisen käytännöllistä suhdetta todellisuuteen. Tällä tavalla se sitoutuu niihin käytännöllisiin arvoihin, joita ihminen todellisuudelle antaa ja joista käsin hän tietoisesti tai tietämättään tulkitsee todellisuutta.” (Juntunen ja Mehtonen, s. 152.) Käsitettä muodostaessaan tiede voi tyytyä toimijan itsensä ideaan siitä, mistä on kyse. Silloin tiede sitoutuu tuon erityisen toimijan käytännöllisiin arvoihin. Tai tiede voi koettaa nähdä teot/toiminnan toisin kuin toimija, toisen käsitteen pohjalta. Silloinkin sillä on suhde toimijan käytännöllisiin arvoihin, mutta nyt suhde on kriittinen. Jos edellinen vaihtoehto on “elämismaailman intressien sokeaa, tiedotonta seuraamista,” niin jälkimmäinen mahdollistaisi siirtymän “sokeasta käytännöstä tietoiseen ja kriittiseen käytäntöön” (Juntunen ja Mehtonen, ss. 153–4). Jälkimmäisessä tapauksessa olisi mahdollista “praktinen kritiikki ja kriittinen praxis.” (Juntunen ja Mehtonen, s. 153. Esitin edellä saman asetelman varovasti muodossa ‘toiminnalliset käsitteet ja käsitteellinen toiminta’ – varovasti siksi, etten tunne sellaista pitävää perustetta, joka asettaisi tieteen sokean käytännön yläpuolelle näkeväksi instanssiksi. Myös Simmelin omaoikeuksisten alueiden suhde on horisontaalinen, ei vertikaalinen.)

Arvosidos eli se, miten tiede ilmaisee ihmisen käytännöllistä suhdetta todellisuuteen, erottaa ihmis- ja yhteiskuntatieteet luonnontieteistä. Tiederyhmät siis tutkivat eri asioita, yhteiskuntatieteet ihmisten, luonnontieteet luonnonolioiden järjestyksiä (järjestys eli *Ordnung* voisi nyt

tarkoittaa hyvin yleisesti ihmisten ja luonnonolioiden olemisen ja toiminnan tapaa). Sanoisin, että professioita enemmän niiden taustana olevat tieteet on eräässä mielessä mahdollista jakaa ‘tieteellisiin’ ja ‘normatiivisiin’. Perusteena olisi juuri se asia, jota tutkitaan. Luonnonolioiden järjestyksiä tutkivat tieteet olisivat tieteellisiä (merkityksessä *scientific*), ihmisten järjestyksiä tutkivat tieteet normatiivisia. Miksi?

3.5. Tieteelliset ja normatiiviset tieteet ja professiot

Ajatellaan tiede, jonka käsitteitä ovat ‘mikrobi’, ‘tulehdus’, ‘kudos’ jne., siis mikrobien tulehduttamaa kudosta tutkiva tiede. Tieteen kannalta tuollainen kudos on aivan yhtä normaali, siis ‘terve’ kuin tulehtumaton; niissä tapahtuvat prosessit vain ovat erilaisia. Mutta kun potilas, jolla on tulehdus, ja lääkäri, jolla on lääketieteellinen tieto ja antibiootti, kohtaavat, niin silloin tulehtunut kudos tulee määritellyksi ‘sairaaksi’, tulehtumaton ‘terveeksi’, ja praksiksen pyrkimykseksi tulee sairaan kudoksen tervehtyttäminen. Tulehdusta aiheuttavat mikrobit tuhotaan, jotta ihminen eläisi ja voisi hyvin. Jos mikrobeilla olisi ihmisten tunnustamia arvoja ja normeja, tilanteesta saattaisi tulla mutkikkaampi. Mutta ‘tieteellisten’ professioiden arvot ja normit eivät ole eivätkä voi olla vastaavien tieteiden tutkimien olioiden, esimerkiksi siis mikrobien, solujen, kudosten, antibioottien ja sen sellaisten arvoja ja normeja. Niillä ei näet ole eikä voi olla sellaisia (siis arvoja ja normeja samassa mielessä kuin ihmisillä on sellaisia). Tällaisen tieteen käsitteet koskevat luonnonolioiden ‘toimintaa’, johon ei liity ihmisten arvojen kaltaisia elementtejä. Tieteen käsitteet ovat arvovapaita. Tiede ei tuo professioon arvoelementtejä; ne tulevat jostakin muualta. Sellaiset käsitteet kuin ‘mikrobi’, ‘solu’, ‘kudos’, ‘tulehdus’, ‘antibiootti’ jne. eivät sellaisinaan sano mitään siitä, miten ihmisten, sellaisten kuin potilaiden ja lääkäreiden pitäisi menetellä keskinäisissä suhteissaan.⁵⁴

---

54 Luonnonolioitakin on kyllä monenlaisia; onhan ihmistäkin mahdollista pitää sellaisena. Elävät oliot ovat lähempänä ihmistä kuin molekyylit, ja elävistä olioista jotkin ovat enemmän ihmisen kaltaisia kuin toiset. On vaikea sanoa, missä kohden

Toisin on sellaisessa normatiivisessa tieteessä kuin oikeustiede, jonka käsitteet, sellaiset kuin vaikkapa sopimus, määräysvalta, vanhentuminen, alaikäisyys ja niin edelleen, koskevat suoraan ihmisten keskinäistä toimintaa, nimittäin heidän suhteitaan tuossa toiminnassa. Sopimussuhteessa ei ainoastaan tosiasiallisesti menetellä, vaan siinä myös pitää menetellä tietyllä tavalla, niin toimijoiden praktisen tietoisuuden kuin oikeustieteen käsitteen mukaan (jälkimmäinen voi poiketa selvästikin edellisestä). Oikeustieteellinen tutkimus selvittelee ihmisten välisiä suhteita, nimittäin sitä, miten oikeusnormit säätelevät noita suhteita ja miten oikeudenkäyttäjien – asianajajien, tuomareiden, hallintohenkilöiden ja vastaavien – tulee ratkaista noissa suhteissa ilmenevät oikeudelliset erimielisyydet ja ongelmat.⁵⁵

Miten sitten on tiedotusopin ja journalismin laita? Jos journalismi on tai voisi olla professio, olisiko sen taustatiede ‘tieteellinen’ vai

---

skaalaa, jos missään, ihmisen suhde (muihin) luonnonolioihin muuttuu arvoneutraalista arvosidonnaiseksi. Esimerkki ilmaisee asian mutkikuuden. Mari Hämäläinen kuvaa farmakologisen tutkimuksensa ideaa seuraavasti: “Typpioksidi on elimistön signaalimolekyylillä, jolla on tärkeä rooli mm. verenpaineen säätelyssä ja taistelussa taudinaiheuttajia vastaan. Tilanteissa, joissa typpioksidia tuotetaan liikaa, sillä on myös epäsuotuisia, solujen ja elimistön toimintaa haittaavia vaikutuksia.” Reumataudit ja tulehdukselliset suolistosairaudet ovat tilanteita, joissa “liiallinen typpioksidin tuotto voimistaa tulehdusta.” Tulehdusta voidaan vaimentaa estämällä typpioksidin tuottoa. Hämäläisen tutkimuksen tarkoituksena oli “selvittää mekanismeja ja löytää yhdisteitä, jotka vaimentavat typpioksidin tuottoa ja sitä tuottavan geenin toimintaa.” (Hämäläinen 2008.) Onko kuvauksen käyttämä käsite ‘elimistö’ arvosidonnainen vai neutraali? Käsitteeseen liittyy useita arvosidonnaisia ilmaisuja: ‘taistelu’, ‘haittaavat vaikutukset’, ‘liiallinen tuotto’, ‘voimistaminen’. Silti elimistö itse, nimittäin sen jokin geeni tuottaa liikaa sitä itseään haittaavaa yhdistettä. Edes elimistö ei näytä tietävän lääkärin, farmakologien ja potilaiden arvokkaina pitämiä tavoitteita soluista, geneista ja molekyyleistä puhumatta.

55 On varmaan syytä mainita, että oikeustieteen piirissä on käyty ja uskoakseni käydään vastakin keskustelua siitä, kuuluvatko moraalikysymykset oikeustieteen piiriin ja ovatko oikeustieteen käsitteet arvovaratuneita vai selvittääkö oikeustiede oikeusjärjestystä vain ‘voimassa olevan oikeuden’ merkityksessä ottamatta kantaa sen moraaliseen hyväksyttävyyteen. Keskustelijoina ovat esiintyneet esimerkiksi Alexy (1989) ja Bulygin (2000).

‘normatiivinen’? Onko journalistin suhde hänen toimintapiiriinsä kuuluviin tai joutuviin ihmisiin sama kuin luonnontieteilijän suhde luonnonaineeseen: arvoneutraali? Vai järjestääkö hänen toimintansa ihmisten välisiä suhteita kuten normatiiviseen tietoon nojautuva lainkäyttäjä niitä järjestää?

Tietyissä mielessä asia on miltei sanomatta selvä. On näet vaikea kuvitellakaan järjestyksiä, jotka olisivat enemmän ihmisten keskinäisiä kuin heidän kommunikatiiviset, viestinnälliset suhteensa, siinä joukossa tietysti heidän joukkoviestinnälliset suhteensa. Jos oikeustieteessä on kysymys ihmisten oikeudellisista suhteista, tiedotusopissa on kysymys vastaavasti heidän joukkoviestinnällisistä suhteistaan. Voi siis olla valaisevaa rinnastaa nämä kaksi tiedealaa, tiedotusoppi ja oikeustiede (seuraavaa luvussa vertaan tiedealoja toisiinsa ja asetan oikeustieteen malliksi tiedotusopille).⁵⁶ Tiedotusoppi olisi jo määritelmän mukaan normatiivinen tiede. Sen käsitteet, jos niillä olisi samantapainen merkitys journalistiselle toiminnalle kuin oikeustieteen käsitteillä on lainkäyttäjille, vaikuttaisivat ihmisten keskinäisiä suhteita asettavaan toimintaan. Voisi sanoa, että sen käsitteet tähtäisivät – käsitteistä riippuen – ihmisten keskinäisten suhteiden yhden- tai toisenlaiseen järjestykseen. Silloin itse käsitteet (ajatuskategoriat, teoriat) olisivat arvo- ja normipitoisia (kun ne luonnontieteissä ovat arvovapaita).

3.6. Tiedotusoppi journalistisen käytännön tutkimuksena

Se käsitys tieteistä – kaikkien esimerkkien jälkeen lopulta myös tiedotusopista – jota ole edellä luonnostellut, painottaa tieteiden käsiteellistä aspektia paljon enemmän kuin niiden tutkimuspuolta. Tälle on perusteensa. Käsitteet näet ovat käsittämisen edellytys:

---

⁵⁶ En ole ensimmäinen, joka pitää tiedotusoppia ja oikeustiedettä vertailukelpoisina. Suomalaisen tiedotusopin klassisiin teksteihin kuuluu alan ensimmäisen professorin, Eino Suovan virkaanastujaisesitys *Sanomalehtitiede valinkauhassa*, jossa hän sanoo muun ohessa (1956/1982, 33): “Sanomalehtimestä voi tässä suhteessa” – nimittäin tiettyä välitystehtävää suorittavana toimihenkilönä – “verrata istuvaan tuomariin.” Vastaavasti taustatieteetkin vertautuvat toisiinsa. Suovan mielestä (s. 34) “sanomalehtitiede on tavallaan sanomalehtityön prosessioikeutta, menettelytapatiedettä.”

Käsitteet tai, toiselta kannalta, ajatuskategoriat ovat ikään kuin linssinä, joiden lävitse maailmaa katsellaan. Jotta voitaisiin nähdä jotakin, on oltava jokin linssi eikä kukaan voi mennä linssien, so. ajatuskategorioiden ulkopuolelle. On käsitteellisesti mahdotonta ajatella sellaista, mikä ei ole ajatuskategorioiden piirissä. Emme voi ‘mennä ajattelun ulkopuolelle’. [...] Todellisuuden jäsentäminen on *sekä* järjen käyttöä *että* kokemusta. Erityisen tärkeätä tämä on sellaisen erityisen ‘todellisuuden’ kuin oikeuden osalta. (Aarnio 1988, 43.)⁵⁷

Tenbruck (kulttuurisosiologia) sanoo saman kuin Aarnio (oikeustiede): “Asioita katsotaan kuitenkin aina sellaisten lasien läpi, joihin vuosisatojen saatossa muodostuneet otaksumat ovat hioutuneet” (1984, 269). Nämä vuosisatojen hiomat lasit ovat käsitteitä, sellaisia kuin kulttuuri, yhteiskunta, uskonto, joukkoviestintä, journalismi ja bordelli. Ne ovat tai ainakin voivat olla ideaalityypisiä käsitteitä. Jos ja kun ne ovat sellaisia, ne ovat samalla arvoideoiden leimaamia. Ja nyt on huomattava, että on puhe käsitteistä, ei termeistä saati pelkistä sanoista. Käsitteillä on sisältönsä; ne on määritelty tai määriteltävä, ja määrittely tekee niistä sisällöllisiä. Weberin käsitys on, että “[m]erkittävin edistys sosiaalitieteiden alalla kytkeytyy *sisällöllisesti* käytännön kulttuuriongelmiin muutokseen ja esiintyy käsitteenmuodostuksen kritiikkinä” (1904/1951, 208).⁵⁸ Tieteissä

---

57 Sitä Aarnion väitettä, että olisi “käsitteellisesti mahdotonta ajatella sellaista, mikä ei ole ajatuskategorioiden [siis käsitteiden] piirissä”, ei ehkä pidä niellä purematta. Saksan kielellä voidaan puhua sellaisesta asiasta kuin *Unbegrifflichkeit* (käsitteettömyys, käsittämättömyys, käsitteellistämättömyys) ja nähdä se modernin paradigmatoksi (ks. Todorow, Landfester ja Sinn 2004). Onhan ajateltavissa, että on muutakin tietoa kuin käsitteiksi tai käsitteillä artikuloitua. Aarnio painottaa oikeuden erityisluonnetta oikeastaan tarpeettomasti, sillä käsitesidonnaisuus koskee kaikkia tieteitä, myös luonnontieteitä (ajatellaan vain sellaisia klassisen fysiikan/mekaniikan käsitteitä kuin kappale, massa, liike, nopeus, voima, kiihtyvyys ja vastaavat).

58 Kun Luhmann puhuu yhteiskuntasemantiikan muutoksesta “yhteiskuntarakenteellisen muutoksena korrelaattina”, niin kysymyksessä on pitkälti sama relaatio kuin käsitteenmuodostuksen ja käytännön kulttuuriongelmiin suhde Weberillä. (Luhmann 1980; Garaj 2004, 33–5.) Töttö tulkitsee Weberiä niin, että yhteiskuntatiede olisi “tuomittu alituisesti muuttamaan käsitteistöään muuttavien kulttuuriarvojen mukana”. Ratkaisematta jäisi, kuinka “jatkuvasti kuosiaan muuttava, vanhoja käsitteellistyksiä kritisoiiva tiede sitten voi olla objektiivista”. (Töttö 2000, 190.) On kai ajateltava niin, että juuri käsitteitään muuttaen yhteiskuntatiede pysyy muuttuvan objektinsa tasalla, ehkäpä menee joskus sen edellekin.

on paljolti, ehkä tutkimustakin keskeisemmin kysymys kriittisestä käsitteenmuodostuksesta (jos näitä kahta on ylimalkaan syytä erottaa toisistaan).

Yhteiskuntatieteiden tutkima todellisuus, Simmelin ‘käytännölliset pyrkimykset’ on aina jonkinlaista toimintaa. Toimintaa tutkiessaan ideaalityyppisestä käsitteestä lähtevä tiede – oli tuo käsite sitten kulttuuri, yhteiskunta, uskonto, joukkoviestintä, journalismi, bordelli tai jotakin muuta – tutkii eli jossakin mielessä mittaa, punnitsee ja luokittaa toimintaa käsitteen mukaisin välinein. Näin se asettaa käsitteen (joka on samalla arvoidea) toiminnan mitaksi. Tutkija yksin ei kuitenkaan voi itse olla käsitteensä ainoa lähde, vaan tarvitsee todellisuuden eli toiminnan. Hänen täytyy myös asettaa toiminta käsitteen mitaksi. Kriittisessä käsitteenmuodostuksessa on kysymys tästä hankalasta kaksitahoisesta operaatiosta.

Tilanne merkitsee itse asiassa toiminnallisten suuntauksien (käytännöt) ja käsitteellisten orientaatioiden (teoria) välistä dialogia, tasa-arvoisten kumppaneiden välistä vuorovaikutusta – juuri sitä omaoikeuksisten alueiden keskinäisvaikutusta, jota Simmel kaavaili toisistaan eriytyvien tieteen ja käytännön keskinäisten ongelmien ratkaisuksi. Tässä suhteessa luonnontieteelliset kompleksit eroavat ihmis- ja yhteiskuntatieteellisistä. Kummankin tyyppisissä komplekseissa on kaksi komponenttia, käytäntö ja tiede. Mutta luonnontieteellisten yhdistelmien perukuvio on, että tiede ei tutki sitä vastaavaa professionaalista käytäntöä (yhdeältä tai toiselta puolelta). Esimerkiksi lääketieteet eivät primaaristi tutki lääkintäpraksista. Edes kliininen lääketiede, jota sanotaan ‘käytännönlääketieteeksi’ ja joka keskittyy potilaitteihin hoitoon, sairauksien parantamiseen, ennaltaehkäisyyn ja kuntoutukseen, ei tutki (ei ota tutkittavaksi aineistoksi) lääkäreiden, potilaiden tai muiden asiaan liittyvien ihmisten tosiasiallista toimintaa ja koeta päästä siitä perille edes toimijoiden itsensä toiminnalleen antamassa, saati sitten jossakin vallan toisessa mielessä.⁵⁹ Toiminnan tutkiminen taas

---

59 Tavallaan lääketieteetkin tutkivat ‘toimintaa’, nimittäin ihmisruumiin toimintaa eli siinä tapahtuvia ja ilmeneviä fysikaalisia, kemiallisia, fysiologisia, biologisia ja vastaavia prosesseja. Tiede ei kuitenkaan voi olla niiden tai koko ihmisruumiin kanssa dialogissa muuten kuin metaforisesti.

on luonteenomaista ihmis- ja yhteiskuntatieteille. Niiden tavoitteena on uusintaa – ei vain toistaa! – käsitteellisessä aineksessa (teoriassa ja metateoriassa) kaikki se, mikä on toiminnassa reaalisenä tai potentiaalina.

Jos muodostamme tiedotusoppista ja journalismista edellä esitetyn mallin mukaisen tiede-plus-käytäntö-kompleksin, niin siinä tiedotusoppi olisi ihmis- ja yhteiskuntatiede, joka tutkii journalistista käytäntöä tarkoituksenaan esittää käsitteellisesti se, mikä käytännössä on toiminnallisesti, joko jo realisoituna tai vasta realisoimistaan odottavana.⁶⁰ Joissakin suhteissa tiedotusoppi on silloin samanlainen, toisissa taas erilainen kuin toiset ihmis- ja yhteiskuntatieteet. Edellä oli puhe Hallidayn tutkimista komplekseista, muiden ohessa hengellisestä ja oikeudellisesta tieteen ja profession yhdistelmästä. Nämä voivat kumpikin tukeutua ainekseen, joka jo kodifioi professionaalaisia käytäntöjä. Merkittävä osa teologian tutkimusta kohdistuu pyhiin kirjoituksiin ja muihin vastaaviin ilmoituksiin; oikeudellisen tutkimuksen vastaavana aineksena ovat lakia säättävien organien antamat lait, asetukset ja muut säädökset (mutta myös yhteiskunnassa epämääräisemmin syntyneet tottumukset, tavat ja

---

60 Suomessa on keskusteltu kohtalaisen energisesti siitä, onko tiedotusoppi tiede vai jotakin muuta. Professiot eivät kuitenkaan edes yleensä edellytä taustakseen jotakin yhtä ja yhtenäistä tiedettä. Lääkärin ja juristin taitojen taustalla on pikemmin tieteitä kuin tiede. Muuan Macdonaldin esimerkkejä on laskentatoimi (*accountancy*), jonka professionaalinen käytäntö perustuu pikemmin laajaan kokoelmaan tiedon aloja kuin erityiseen tieteeseen. On “tehty yrityksiä vakiinnuttaa laskentatoimen *teorioita* eli käsitteellisiä viitekehyksiä, mutta on ilmeistä [...], että yrityksissä ei ole erityisemmin menestytty.” (Macdonald, s. 201.) Taustatiedon hajanaisuudesta huolimatta laskentatoimen professionaalinen projekti on menestynyt, niin että ala tunnustetaan yleisesti professioksi. Suomalaista tiedotusoppia koettiin 1970-luvulta alkaen kehittämään tieteeksi ‘varsinaisemmiksi’ ymmärrettyjen tieteiden mallin mukaan; puhuttiin sellaisesta sekoituksesta kuin tiedotusoppitiede (asiaan liittyvistä keskusteluista ks. Malmberg 1988). Yhtenäistä tiedotusoppia saati tiedotusoppitiedettä ei syntynyt (ennemminkin keskustelut siirsivät tiedotusoppillisen ajattelun ja tutkimuksen uuteen paradigmaattiseen vaiheeseen, josta tulee tarkemmin puhe tuonnempana). Professionaalisuutta pidettyjä sosiaalipolitiikkaa ja sosiaalityötä opetetaan yliopistossa, vaikka niitä ei varsinaisina tieteinä pidetä luultavasti edes niiden omassa piirissä. On muistettava sekin, että yliopistoissa on vaikka filosofiasta alkaen ja sosiologiaan päätyen tieteitä, joita vastaavia professionaalisuutta ei ole eikä luullakseni edes tule.

käytänteet). Niitä on nimenomaisesti tutkittava, jotta niiden sanoma ja soveltuvuus saataisiin selville; sellaisinaan ne saattavat olla miltei yhtä mykkiä kuin ihmisruumis lääketieteelle.

Tiedotusopin vastaavaa koodeksia ei ole tai ei voi ainakaan yhtä helposti osoittaa (joka tapauksessa sellaisilta, vaikkapa käytännön journalismin oppikirjateksteiltä enimmäkseen puuttuu se pyhyiden ja kunnioituksen aura, joka suojaa hengellisiä ilmoituksia ja oikeudellisia säädöksiä asiattomalta puuttumiselta). Mutta normatiivinen käytäntö journalismikin on, monentasoisesti kuten käytännöt yleensäkin: niin joukkoviestintäalan yrityksissä, journalistisen kulttuurin eri osastoissa kuin valtioiden lainsäädännössä.⁶¹ Jos ja kun tiedotusopin tarkoituksena on esittää käsitteellisesti se, mitä käytäntö on ja voisi olla toiminnallisesti, tiedotusopilliset käsitteet eivät voi välttää ottamasta kantaa myös journalismin normatiiviseen puoleen. Se on – ainakin periaatteessa ja hyvin onnistuessaan – dialogissa *koko* käytännön kanssa ja ottaa tarkastellakseen ja käsitteiksi puokeakseen sekä toiminnan tavoitteet että sen keinot. Dialogi on – ainakin periaatteessa ja hyvin onnistuessaan – tasa-arvoisten, omaoikeuksisten osapuolien kriittistä vuorovaikutusta, kuitenkin keskinäisen kunnioituksen pohjalta. Käytännön oikeus on toiminta, tieteen oikeus käsite.

---

61 Praktinen toiminta on aina normatiivista tavalla tai toisella: siinä menetellään – ja usein sanotaan preskriptiivisesti: ‘on meneteltävä’ – tavalla A, mutta ei tavalla B. Journalistin esimerkiksi edellytetään noudattavan normia ‘lähdettä on lainattava oikein’ (on toimittava tavalla A) tai komplementtinormia ‘haastatellun suuhun ei saa sijoittaa lausuntoa, jota haastateltava ei ole koskaan antanut, vaikka ehkä olisi voinutkin sellaisen antaa’ (ei saa toimia tavalla B). Näin normitettu toiminta voi perustua taustatieteessä artikuloituihin käsitteisiin, jolloin käsitteet ovat jo itsessään normatiivisia. Tällä ajatuksella voi olla kauaskantoisia seurauksia, joita koetan valaista rinnastamalla seuraavassa luvussa tiedotusopin edellistä tarkemmin oikeustieteeseen.

4. Professiotieteiden rakenne

4.1. Oikeustieteen rakenne malliksi tiedotusopille

Kun yhteiskuntatieteilijät ovat tutkineet professioita, niin useimmin tutkittavina ovat luullakseni olleet lääkärit ja juristit. (Ei liene sattuma, että useimmin tutkitut professiot ovat myös kaikkein hyvätuloisimpia ammattiryhmiä. Samalla on kuitenkin hyvä muistaa, että professiot toteuttavat – tai professioiden loistoaikana toteuttivat – “tiettyjä yhteiskunnassa yleisesti arvostettuja funktioita”, kuten Parsons sanoi, jolloin arvostusta ilmaistaan esimerkiksi juuri maksamalla professionaalista palveluista yleiseen keskitasoon nähden korkeita palkkioita.) Kun seuraavaksi lähden tarkastelemaan professioiden perustana olevien tieteiden rakennetta, erityisesti sitä, kuinka tuossa rakenteessa voidaan siirtyä tiedosta käytäntöön – kysymys on tällöin siitä, missä mielessä ja mitassa tiede voi olla toimintaa ohjaava eli normatiivinen – otan lähtökohdakseni oikeustieteen, juristiprofessiota perustavan tieteen (oikeastaan kokonaisen tieteiden kimpun).

Oikeustieteessäkin on esiintynyt pyrkimystä *scientific*-tieteellisyyteen eli yritystä sulkea arvo- ja normikannanotot, käytännölliset kannanotot tieteen ulkopuolelle. Muuan esimerkki sellaisesta pyrkimyksestä on Hans Kelsenin *Puhdas oikeusoppi* (1934/1960), joka esittää ‘puhtaan oikeusopin’ tarkoituksen seuraavasti (s. V; kursivoinnit minun): “Olen ottanut tehtäväkseni tuoda esiin oikeustieteen pyrkimyksen *pelkkään tietoon oikeudesta*, ei oikeuden hahmottamiseen [sen luomisen mielessä], ja saattaa tuon pyrkimyksen tulokset mahdollisimman lähelle *kaiken tieteen ihannetta*, objektiivisuutta ja eksaktisuutta.”

Samalla tavoin kuin yhteiskuntatieteissä yleensä, puhtaan teorian projekti tieteellisen tietomuodon mielessä on kuitenkin ollut vaikeuksissa myös oikeustieteissä. Päinvastaista suuntausta eli yritystä integroida teoria ja käytäntö edustaa Kaarlo Tuori, yleisen oikeustieteen tutkija, joka kutsuu metodologiaansa *kriittiseksi positivismiksi*.

Tuorin lähtökohtana on oikeuden koko kompleksi, jonka hän jäsentää kolmeen tasoon: oikeuden pintataso, oikeuskulttuuri ja oikeuden

syvärakenne (1997a, 437). Oikeuden pintakerros tarkoittaa sitä, mitä lainsäätäjät asettavat, tuomarit päättävät ja oikeusdogmaatikot tulkitsevat. Voimme varmaankin sanoa: se tarkoittaa oikeutta käytäntönä. Sen alla on kaksi perustavampaa oikeuden tasoa, joita Tuori kutsuu oikeuskulttuuriksi (“oikeudellisten ammattilaisten eliitti- tai eksperttikulttuuri”) ja oikeuden syvärakenteeksi (oikeusfilosofia).⁶² Jälkimmäisillä eli oikeuden syvemmällä rakenteilla “on alkunsa tarkoituksellisessa inhimillisessä toiminnassa.” Näet oikeuden pintatason ilmiöt sedimentoituvat syvempiin kerroksiin, oikeuskulttuuriin ja oikeuden syvärakenteeseen. Sedimentaatio merkitsee, että oikeuden pintakerroksen nopeasti muuttuvat ja ohimenevät tapahtumat – oikeussäädökset, asetukset, hallinnolliset ratkaisut, oikeusistuimien päätökset, oikeusdogmaatikkojen tulkintakannanotot – tiivistetään ja varastoidaan oikeuden hitaammin muuttuviin syvempiin kerroksiin. Sedimentaatio on toimintaa, jota voidaan tehdä ja tehdään enemmän tai vähemmän tietoisesti. Tekijät ovat ennen kaikkea oikeustieteilijöitä.

Esimerkkinä oikeudellisesta sedimentaatiosta Tuori mainitsee ihmisoikeuksia koskevat normatiiviset periaatteet: “Amerikan ja Ranskan vallankumouksista [siis 1700-luvun loppupuolelta] alkaen on tarvittu monilukuisia perustuslakia säätäviä kokouksia ja lukuisia niiden säätämiä perustuslakeja, monia kansallisten ja sittemmin myös kansainvälisten oikeusistuimien päätöksiä samoin kuin joukoittain akateemisten oikeustutkijoiden, oikeusteorettikkojen ja oikeusfilosofien oppineita tutkielmia ennen kuin nämä periaatteet [ihmisoikeudet] ovat sedimentoituneet modernin oikeuden perustaan. [...] Meidän aikanamme näillä periaatteilla on sedimentaationsuhteen ansiosta modernin oikeuden positiivinen luonne” (1998, 238).

---

62 Tilallisten suhteiden metaforat ovat joissakin suhteissa hankalia. Jos sanomme yhtä tasoa pinnaksi, jonka alla on perustavampia tasoa, niin annamme ymmärtää, että pintataso rakentuu jossakin mielessä sen alla olevien kerrostumien varaan. Näin varmaan asian laita onkin oikeuden kompleksissa. Mutta sen laita on myös toisin. Näet pinnan alla olevia tasoa ei puolestaan olisi ilman pintaa, tiedettä ei olisi ilman käytäntöä, niin että toisaalta alemmat tasot rakentuvat tietystä mielessä perustavamman pintakerroksen varaan. Tuorin oikeusteoria toki esittää molemmat vastakkaisiin suuntiin käyvät rakentumisprosessit.

(1) *Sedimentaatio* on vain yksi oikeuden eri tasojen välisistä suhteista ja riippuvuuksista; muita ovat seuraavat (ks. Tuori 1997a, 436–42; 1998, 239–43): (2) *Konstituutio* tarkoittaa, että oikeuskulttuuri ja oikeuden syvärakenne “antavat ne välttämättömät käsitteelliset, normatiiviset ja metodologiset välineet, joita ilman lainsäätäjän olisi mahdotonta säätää lakeja, tuomarin tuomita tai oikeusdogmaattikkojen päätyä normi- ja tulkintakannanottoihinsa.” (3) *Konkretisaatio* tarkoittaa, että säädökset ja oikeusratkaisut (pintakerros) voivat kirjoittaa auki oikeudellisia paradigmoja (oikeuskulttuuri), ne puolestaan täsmentää oikeuden fundamentaalisia normatiivisia periaatteita (syvärakenne). (4) *Limitaatio* tarkoittaa, että oikeuden syvemmät rakenteet asettavat rajoja niille käytännöille, joista oikeuden pintakerros muodostuu; syvempien kerrosten periaatteet voivat toimia pintakerroksen oikeudellisen toiminnan “normatiivisena sensuurina”. (5) *Kritiikki* tarkoittaa, että “yksittäinen säädös tai yksittäinen oikeusratkaisu voidaan alistaa immanenttiin, subjektien välisesti kontrolloitavaan kritiikkiin niiden oikeusperiaatteiden pohjalta, jotka sijaitsevat oikeuskulttuurin ja oikeuden syvärakenteen tasossa.” (6) *Justifikaatio* tarkoittaa, että “oikeuden eri alojen yleiset opit – periaatteet, jotka sijaitsevat oikeuden keskikerroksessa [siis oikeuskulttuurissa] – perustelevat yksittäisiä oikeudellisia sääntelyjä, tuomioistuimien ratkaisuja ja oikeusdogmaattisia kannanottoja.”

Asiaa yksinkertaistaen voi sanoa, että oikeuden pintakerros on yhtä kuin käytäntö, syvemmät rakenteet yhtä kuin teoria. Tuorin suhteet eri oikeuskerrosten välillä esittävät niitä prosesseja, joita se käytännön ja teorian vuorovaikutus, jota Simmel esitti eriytymisen integratiiviseksi vastavoimaksi (ks. luku 1 edellä), voi tarkoittaa oikeuden alalla.

Olen koonnut asetelmaksi 1 oikeuden eri tasoilla esiintyviä aineksia ja henkilöitä (vrt. Tuori 1998, 232–6).

Tuorin idea on, että oikeustiede osallistuu tutkimansa kohteen eli oikeuden luomiseen (tarkalleen päinvastainen idea kuin Kelsenillä). Kun tavanomaisesti ajatellaan, että lain tekee lainsäätäjä (Suomessa muodollisesti ennen muita eduskunta), niin Tuorin idea on, että sitä, minkä lainsäätäjä säätää (ja mitä ylimalkaan tapahtuu oikeuden pintakerroksessa), on syytä kutsua ‘ei-vielä-oikeudeksi’ (*not-yet-law*), josta tulee ‘jo-oikeus’

(‘*already-law*’) vasta oikeudellisen raakamateriaalin käytyä – oikeustieteellisen tutkimuksen ansiosta – oikeuden syvemmissä kerroksissa ja tultua siellä muokatuksi: “Oikeustiede on eräässä perustavassa mielessä osa oikeutta. Se uusintaa ja muokkaa tuotoksillaan omaa tutkimuskohdettaan.” (Tuori 1996b, 94; 1997b, 401.)

Pintakerros	<p>Ainekset:</p> <ul style="list-style-type: none"> - yksittäiset lait, säädökset, asetukset ja muut oikeudelliset sääntelyt - oikeusistuimien päätökset oikeustapauksissa - hallintotoimet - oikeusdogmaattiset normi- ja tulkintakannanotot <p>Henkilöt:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lainsäätäjät - tuomarit - hallintoviranomaiset - tulkintakannanottoja laativat oikeusoppineet - asianajajat ja muut oikeuspraktiikan harjoittajat - kansalaiset keskinäisissä oikeussuhteissaan
Eksperttikulttuuri	<p>Ainekset:</p> <ul style="list-style-type: none"> - eri oikeusalojen ns. yleiset opit (muodostuvat oikeusteorian yleisistä periaatteista ja oikeudellisista peruskäsitteistä) - normitulkinnan säännöt - normikonfliktien ratkaisemisen säännöt - lainkäytössä ja systematisoivassa oikeusdogmaattisessa tutkimuksessa sovellettavat päätöksenteon ja argumentoinnin mallit <p>Henkilöt:</p> <ul style="list-style-type: none"> - teoreettisesti kiinnostuneet ja kunnianhimoiset oikeustieteen tutkijat tyyppiä Aulis Aarnio, Kaarlo Tuori...
Syvärarakenne	<p>Ainekset:</p> <ul style="list-style-type: none"> - oikeudessa ilmenevät rationaliteettityypit - kullekin erityyppiselle oikeudelle ominaiset perustavat oikeudelliset kategoriat <p>Henkilöt:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sellaiset oikeusfilosofit kuin Weber, Habermas, Luhmann...

Asetelma 1. Oikeuden kolmikerroksinen rakenne; ainekset ja henkilökategoriat

Tuorin ajatus oikeuskompleksin pintakerroksen ja syvempien rakenteiden välisistä vuorovaikutussuhteista on samantapainen kuin Anthony Giddensin sosiologinen kaksoishermeneutiikka. Sen mukaan yhteiskuntateoriat saavat alkunsa käytännöllisestä toiminnasta ja siihen liittyvästä tietoisuudesta, mutta ovat sittemmin omasta puolestaan ja omintakeisesti “osaltaan

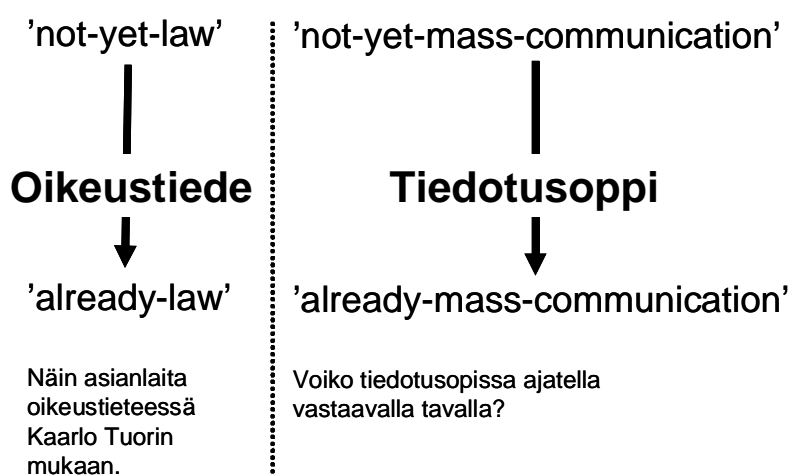
vaikuttaneet sen sosiaalisen maailman muodostukseen, jossa nyt elämme” (1984, xxxv). Kaksoishermenutiikka viittaa siihen alueeseen (*intersection*), “jossa kaksi merkityskehystä, yhtäältä merkityksellinen sosiaalinen maailma käytännöllisten toimijoiden asettamana, toisaalta yhteiskuntatieteilijöiden luomat metakielet leikkaavat toisiaan yhteiskuntatieteen loogisesti välttämättömänä osana; yhteiskuntatieteiden käytännössä ilmenee alituista ‘liukumista’ yhdestä alueesta toiseen” (s. 374). Niin Tuorin kuin Giddensin ideoiden samankaltaisuudesta Simmelin ajatuksiin verraten ei voi erehtyä.

4.2. Sopiiko malli tiedotusopille?

Tuorin oikeusteoriassa oikeustieteellä on aivan keskeinen ja ratkaiseva rooli oikeuden itsensä muodostuksessa: oikeus on ‘ei-vielä-oikeutta’ (*‘not-yet-law’*) niin kauan kuin oikeustiede ei ole sitä periaatteistanut ja järjestänyt. Vasta oikeustieteellisen käsittelyn jälkeen oikeus on ‘jo-oikeutta’ (*‘already-law’*) ja oikeudellinen toiminta kypsästi professionaalista. Voisiko tiedotusopista ja joukkoviestinnästä (journalismista) ajatella samalla tavalla (ks. kuva 2)?

Voi olla paikallaan hiukan selventää Tuorin ideaa. Voimme näet kysyä, mitä se oikeastaan tarkoittaa, että oikeudellinen raakamateriaali käy oikeuden syvemmissä kerroksissa, tulee siellä muokatuksi ja on sen jälkeen oikeutta täydessä mielessä, ‘jo-oikeutta’? Oikeudellinen materiaali, joka *on käynyt* syvemmissä kerroksissa, ei ilmeisesti enää ole siellä, kun siitä todetaan: Tämä on ‘jo-oikeutta’. ‘Jo-oikeus’ on nähtävästi jotakin sellaista, joka sijaitsee (jo) oikeuden pintakerroksessa. Silloin on ymmärtääkseni ajateltava, että ‘jo-oikeus’ on sitä oikeuskäytäntöä, jota lainkäyttäjät (tuomarit, hallintovirkamiehet jne.) harjoittavat ammattitoimissaan oikeustieteellisen koulutuksensa, harjaantumisen ja tuntemuksensa nojalla, esimerkiksi tietoisena siitä muokkauksesta, joka oikeuden syvemmissä kerroksissa on kohdistunut oikeudelliseen raaka-aineeseen (ja jota lainsäätäjät ja -käyttäjät itse ovat voineet olla suorittamassa toisessa, nimittäin oikeustieteilijän roolissa). Malli olisi saman kaltainen kuin edellisessä luvussa mainitsemani lääkärin praxis, jossa diagnoosi ja hoito

‘välittävät’ (*mediate*) käytännön ja teorian välillä. Esimerkiksi Tuorin sedimentaatio vastaisi sikäli diagnoosia, että se siirtää tapauksia koskevaa informaatiota tietojärjestelmään, kun taas vaikkapa konstituutio vastaisi hoitoa, kun tapauksiin kohdistuva ratkaisutoiminta ottaa ohjeensa tietojärjestelmästä. – Jos sama malli päitisi joukkoviestintään/journalismiin ja tiedotusoppiin, niin ‘jo-joukkoviestintä’ olisi yksinkertaisesti tiedotusopillisesti kouliintuneiden tuottajien ja toimittajien tekemää.

Kuva 2. Oikeustiedekö malliksi tiedotusopille?

Kysyntää journalistista praxista tukevalle tiedotusopille saattaa olla. Kun luennoin näistä asioista tiedotusopin opiskelijoille, muuan heistä kirjoitti luentopäiväkirjaansa seuraavaa:

Odotan erityisellä mielenkiinnolla suomalaisia tuloksia *Digitaalisen kuvankäsittelyn rajat* -hankkeesta. Uutiskuvan validiteetista on keskusteltu runsaasti varsinkin Reutersin freelance-valokuvaajan Adnan Hajjin jäätyä kiinni kuviensa muokkaamisesta dramaattisiksi. Kaikkia kuvia käsitellään jonkin verran (esimerkiksi ihonväri vastaamaan luonnollista, kuvan tummuusaste sopivaksi). On hyvin vaikea tietää, missä kulkee se raja, jota ei saa ylittää. Tällaisten kysymysten kanssa olen paininut itsekin tehdessäni journalistista valokuvaa [...] Odotankin saavani hankkeesta vastauksia ja ohjenuoria omaan työhöni.

Kun kirjoittaja puhuu kuvankäsittelyn rajoista ja odottaa ohjenuoria työlleen, hän puhuu toisin sanoen normeista. Hän odottaa tieteeltä ja tutkimukselta – erityisesti *Digitaalisen kuvankäsittelyn rajat* -hankkeelta – normatiivista selventämistä ja tukea ammatilliselle käytännölle. Minusta on

ilmeistä etten sanoisi itsestään selvää, ettei opiskelijan kaipaamiin tuloksiin ole ajattelun ja teoreettisen punninnan ohittavaa tietä. Sellainen punninta on lähempänä oikeustieteiden kuin lääketieteiden ajatustapaa; jälkimmäisissä tutkimus ei päätehtävänäan pyri perille normeista, pitämisen – *Sollen, Ought* – piiriin kuuluvista asioista.

Toisaalta muuan toinen saman kurssin opiskelija epäilee päiväkirjassaan tiedotusopin kelpoisuutta journalistiprofessiota perustavaksi tieteeksi. On näet vaikea kuvitella,

että onnettomuus uutisoinnissa tiedotusopin teoreettisesta puolesta olisi hyötyä. Ainoastaan eettiset ja käytännölliset ohjeet ovat kyseisessä tilanteessa mielessä. Aiheen näkökulmakin on hyvin paljon rajattu siihen, että jutussa vastataan kysymyksiin missä, mitä, miksi, miten. Ainoastaan jutun julkaisun jälkeen nousevat kysymykset jutun tulkinnasta ja sen välittämästä maailmankuvasta ja funktionaalisuudesta. Tietysti näiden kysymysten tiedostaminen jo etukäteen voisi tuoda tiedotusoppia toimittajan käytännön työn pohjaksi.

Kun ensimmäisessä kappaleessa viittasin Luhmannin ideaan “vapauttaa itse itseään disiplinaivia havainnointimahdollisuuksia, jotka eivät ole kiinni arkipäivän tai funktiojärjestelmien totunnaisissa rajoitteissa,” niin nuo arkipäivän tai funktiojärjestelmien totunnaiset rajoitteet voisivat tarkoittaa juuri uutisjuttujen kaavaa “missä, mitä, miksi, miten”⁶³ ja sitä, että vasta jälkikäteen voi tai on lupa miettiä juttuun liittyviä tulkintoja, maailmankuvaa ja funktionaalisuutta (mitä kirjoittaja sillä sitten tarkoittikin). Kirjoittaja huomasi tämän myös itse ja myönsi tiedotusopille periaatteessa etukäteismahdollisuuksia käytäntöön nähden.

Teemaa ei kuitenkaan kannata vetää liian kireälle. Oikeustiedekin erottaa rutiinijutut ja vaikeat tapaukset (*hard cases*): “Oikeusajattelun teorian

---

63 Toisaalta jos journalisti orientoituu uutistapahtumaan kysymällä ‘missä, mitä, miksi, miten’, niin tällä voi olla oma taustansa tiedotusopin tai vastaavan tietämyksen ‘syvärakenteessa’ ja ‘eksperttikulttuurissa’. Kun näet Luhmann puhuu nykyaikaisten funktiojärjestelmien, esimerkiksi joukkoviestinnän itsekuvauksista, hän sanoo niiden sisältävän “normeja ja institutionaalisia itsestäänselvyksiä” ja esiintyvän “teorian muodossa” (1993, 255). Tiedotusopin jotkin (tai monetkin) suuntaukset voivat olla tällaisia funktiojärjestelmän teoriamuotoisia itsekuvauksia, siis ‘syvärakenteita’ ja ‘eksperttikulttuuria’, ja antaa toimintaohjeeksi juuri kysymykset ‘missä, mitä, miksi, miten’.

kannalta rutiiniratkaisut ovat [...] verrattain mielenkiinnottomia. [...] Rutiiniratkaisut ovat mekaanisia, niihin ei sisälly harkintaa eri ratkaisumahdollisuuksien kesken.” (Aarnio 1988, 158.)

Onnettomuus uutiset ovat journalismin ‘rutiiniratkaisuja’. Rutiiniratkaisujen vastakohtana ovat harkintaratkaisut: “Niille on tyypillistä joko se, että yhteen ja samaan tosiseikastoon soveltuu useampi kuin yksi oikeussäännös tai se, että itse oikeussäännös sallii yhtä useamman tulkinnan.”

Tiedotusoppi, jos se olisi oikeustieteiden kaltainen professiotiede, astuisi kuvaan etenkin sellaisten harkintajuttujen tapauksessa, joissa journalistilla on tarve ja tilaisuus miettiä, miten jutun tekemisessä menettelee, miten esimerkiksi osallistuttaa yleisönsä niihin tapauksiin/prosesseihin/ilmiöihin, jotka hän on ottanut jutun juureksi.⁶⁴

Tiedotusopin tehtäviä voisi olla selvittää, mitä kaikkia tolkullisia mahdollisuuksia journalismiin sisältyy silloin, kun journalismi nähdään juttuaiheiden (tapauksien/prosessien/ilmiöiden) maailman ja tietojärjestelmän kesken välittävänä professiona. Se voisi systematisoida journalistista toimintarepertuaaria samaan tapaan kuin oikeustiede systematisoi oikeusjärjestelmää.

4.3. Onko tiedotusopin rakenne täysi vai vajaa?

Jos Tuorin esittämää oikeuden monikerroksista kompleksia kutsuu oikeusprofession instituutioksi, niin vastaavasti tämän tutkielman teemana olisi journalistiprofession instituutio. Voimme ajatella, että sellaiset instituutiot luodaan ja uusinnetaan Tuorin sedimentaation, konstituution, konkretisoinnin, limitaation, kritiikin ja justifikaation prosessien kaltaisissa suhteissa, jotka vaikuttavat käytännöllisten ja teoreettis-filosofisten kerrosten välillä. Näin journalismin näkee esimerkiksi Patrick Lee Plaisance, joka hahmottelee “ulkoisten historianvoimien” (voimme ajatella: käytännön vaatimusten) ja “ihmisten uskomusjärjestelmien” (teorian)

---

64 Merkit kuitenkin viittaavat siihen, että tendenssinä on pikemmin journalistisen harkinnan ja taustatutkimuksen mahdollisuuksien väheneminen kuin edes niiden pysyminen ennallaan. Vaikeat tapaukset täytyy joko jättää sivuun tai työstää rutiinijutuiksi.

välistä dynamiikkaa ja ideaa “alla olevista filosofisista virtauksista, jotka vaikuttavat sosiaalisten järjestelmien muotoutumiseen” (2005, 481; Plaisancen termi on *underlying philosophical currents*; vrt. Tuorin termiin ‘oikeuden syvärakenteet’).

Mutta kun joukkoviestintää ja journalismia koskevia jäsenyyksiä ja hahmotuksia silmäilee tarkemmin, muuan kiintoisa seikka kiinnittää huomiota. Plaisance esimerkiksi sanoo (s. 482), että journalismin sosiaalista instituutiota muodostavat ‘standardit’, siis yksinkertaisesti journalistiset toimintaohjeet johdettiin aikoinaan “lehdistöä koskevista normatiivisista käsityksistä”, siis oikeastaan suoraan arvojen ja normien syvärakennetasolta. Käsitteet kyllä vaikuttaisivat journalismin käytäntöön, mutta tavallaan tieteelle ominaisten ja tieteessä olennaisten teorioiden ja tutkimuksen momentin ohi, ikään kuin Tuorin kerrosrakenteen keskitasoa, eksperttikulttuuria ei olisi.

Neronella ja Barnhurstilla on samansukuinen käsitys käytännön ja ajattelun välisestä suhteesta. He tutkivat sanomalehtitoimen työnjaon kehitystä, erityisesti uutistoimituksen (*newsroom*) muodostusta vuosina 1750–2000 ja sanovat (2004, 436; laajemmin teemasta ks. Barnhurst ja Nerone 2001): “Uutistoimituksen kulttuuri on keräytynyt ajan kuluessa, kun käytäntöjen (*practices*) ja ideaalien tasoja [...] on kerrostunut (*sedimented*) yksi toisensa päälle.”⁶⁵ Tämän kerrostumalla eli sedimentoitumalla muodostuneen kulttuurihistorian kirjoittajat jaksottavat asetelman 2 osoittamalla tavalla.

Kulttuurista muutosta tutkijat kuvaavat kahdella muuttujalla: ‘types’ ja ‘ideals’. Näistä edellinen “viittaa kaikkeen siihen, mitä sisältyy sanomalehden tekemiseen: tuotantokoneisto, liikekonsepti, työnjako; sitä voisi sanoa myös sanomalehden *tuotantotavaksi*” (s. 436). Huomaatte, että sanomalehden tyyppi tarkoittaa suunnilleen sitä, mitä Tuori sanoo pintakerrokseksi. Jälkimmäinen eli ideaalit “viittaa hallisevaan käsitykseen

---

65 Vaikka Nerone ja Barnhurst puhuvat kulttuurin kerrostumisesta, kysymys ei ole aivan samasta pintatason aineiden sedimentoitumisesta teorian ja filosofian syvempiin kerroksiin kuin Tuorin ajatuskuviossa. Heidän sedimentaation ideassaan kerrostuminen ei seulo erityyppisiä aineksia erilleen eri kerroksiin; heillä ei ole selvästi erottuvaa kerrosrakennetta.

siitä, mikä on sanomalehden tarkoitus”. Se on se idea (niiden ideaalien kimppu), jota sanomalehden on määrä todellistaa; se mitä lehti on – filosofisessa katsannossa (Tuorin syvärakenne; myös Parsonsin yhteiskunnallinen, elämää suurempi funktio).

Timeline of US newspaper types and ideals

Year	Type	Ideal
1700	Printer’s paper	Coffeehouse
1770		Town meeting
1820	Editor’s paper	Courtroom
1850	Publisher’s paper	Marketplace
1880	Industrial paper	Department store
1910		
	Professional paper	Social map
1950		
	Corporate paper	Index
1980		

Asetelma 2. Yhdysvaltalaisen lehdistön historialliset ideaalityypit

Nerone ja Barnhurst huomaavat – tai ovat huomaavinaan – erään puutteen. Ne näet sanovat (s. 447): “Professionalismi on aina ollut riskialtis hanke journalismille; siltä näet puuttuu se ‘tiede’, jonka nojalla hienot (*grand*) professiot, sellaiset kuin lääkäriprofessio (*medicine*) perustelevat autonomiaansa ja riippumattomuuttaan”. Kirjoittajat ovat sitä mieltä, ettei ole olemassa minkäänlaista journalismin tiedettä.⁶⁶

66 Nerone ja Barnhurst kiistävät journalismin tieteen tekstissä, jonka he julkaisevat *Journalism Studies* -aikauslehdessä. Se on yksi julkaisu siinä kuudentoista (16) journalismiin keskittyvän enemmän tai vähemmän tieteellisen aikakauslehden joukossa, jotka ovat saatavilla Tampereen yliopiston tieteellisen kirjaston kautta: *American journalism*, *American journalism review*, *Columbia journalism review*, *Innovation Journalism*, *Journalism*, *Journalism & communication monographs*, *Journalism & mass communication educator*, *Journalism & mass communication monographs*, *Journalism & mass communication quarterly*, *The journalism educator*, *Journalism history*, *The journalism quarterly*, *Journalism Studies*, *Online journalism review*,

Luulen Neronen ja Barnhurstin tarkoittavan *science*-tyyppisen, siis ‘tieteellisen’ tieteen puutetta (‘normatiivisen’ tieteen vastakohtana). He sanovat, että “journalism [...] lacks the ‘*science*’ that the grand professions [possess].” Jos havainto journalismin tieteen puuttumisesta pitää paikkansa, journalismin instituutio jäsenyisi tai pyrkisi jäsentymään vain kaksikerroksiseksi: yhtäällä olisi journalismi käytännöllisenä toimintana (Neronen ja Barnhurstin “*types*”), toisaalla journalismia koskevan ajattelun ammatille rakentama normatiivinen arvotausta (Neronen ja Barnhurstin “*ideals*”, ihanteet). Varsinaisen eli tieteellisen tieteen puuttuessa professionalisoituminen olisi vaikeaa. Ajatuskantaa tukee se havainto, että journalistien ammatillinen järjestäytyminen on epäröinyt, kuten jo aikaisemmin mainitsin, kahden vaihtoehdon, professionalismin (tai institutionalismin) ja unionismin välillä. Edellinen periaate viittaa sellaisiin järjestöihin kuin *The Chartered Institute of Journalists* Britanniassa tai *New Zealand Institute of Journalists* (perustettu vuosina 1884 ja 1891). Unionismiperiaate puolestaan tarkoittaa sellaisia organisaatioita kuin *National Union of Journalists* Britanniassa (1907) tai *Suomen Journalistiliitto* (1921). Uudessa Seelannissa yritettiin ensin unioniperiaatetta: *Canterbury Journalists’ Union* vuodelta 1901. Sen kaaduttua haettiin unionismin ja professionalismin kompromissia perustamalla *New Zealand Journalists’ Association* (vuodelta 1912; Uutta Seelantia koskevat tiedot, ks. Elsaka 2005). Yhtäältä on ollut pyrkimystä professionalismiin, mutta toisaalta – ehkä juuri tiedeperustan puuttumisen tai epämääräisyyden vuoksi – tosiasiallinen organisoituminen on ollut ammattiyhdistystyyppistä, unionimuotoista. (Järjestäytymisestä Kanadassa Demers ja Le Cam 2006; kansainvälisestä järjestäytymisestä Bjork 2005.)⁶⁷

Pacific journalism review, The St. Louis journalism review.

67 Professionalismisuuntaus oli alunperin *editor*-tason journalistien hanke. *Reporter*-tason journalisteilla, “our comrades, the working journalists” kuten Bjork sanoo (s. 107), oli pikemmin työläis- tai joka tapauksessa työntekijätietoisuus ja selvästi laimeampi pyrkimys professionalismiin. Journalistien asema on kuitenkin muuttunut sitten 1900-luvun alkupuolen. Ne kuten muutkaan eivät enää ole työläisiä tai työntekijöitä; jos jotakin niin pikemmin keskiluokkaisia toimihenkilöitä. Aseman muutos on luultavasti heikentänyt unionismia ja voimistanut professiotietoisuutta.

Tuorin oikeusinstituution jäsenyykseen verraten – hänellehän oikeus on “a many-splendoured thing” (1996b, 91–108) – journalismin instituutiosta näyttäisi puuttuvan keskimäinen eli teorioiden ja tutkimuksen taso.

Käytännöllinen pintakerros ja filosofinen (arvojen, normatiivisten suuntauksien) syvärakenne olisi kyllä, mutta välissä olevaa tieteellisten teorioiden ja tutkimuksen kerrosta ei.

Nerone ja Barnhurst kyllä vihjaavat tähän keskimäiseenkin tasoon – mutta uskovat siihen kovin vähän. Heidän aikajanallaan toiseksi viimeisin lehtimuoto on *professional paper*, viimeisin puolestaan *corporate paper* (ehkä sitä voisi kutsua konsernilehdeksi). Edellisen ideaalina on sosiaalinen kartta; jälkimmäisen ideaalityyppiä kirjoittajat tavoittelevat käsitteellä indeksi. (Indeksi voisi olla rekisteri kaikesta siitä, mitä on parhaillaan menossa ja tulossa, tapahtumassa huomenna. Ennen suuntauduttiin toisin päin, ensi sijassa siihen mitä tapahtui eilen. Ekecrantz ja Olsson [1994] panevat merkille tämän muutoksen taakse katsovasta journalismista nykyhetkeen ja eteenpäin suuntautuneeseen.) Kirjoittajat ovat huomanneet, että journalistien asenne “tätä muuttunutta ympäristöä” – siirtymää professiosta konserniin – kohtaan “on skeptinen ja hätääntynyt.” Kirjoittajat pitävät asennetta perusteltunakin; näet “ehkä taivas tosiaan on putoamassa niskaan” (s. 448). Vakava tilanne mielessään kirjoittajat sitten viittaavat joukkoviestintää ja journalismia koskevan tutkimuksen ja teorian tasoon – ja osoittavat, ehkä syystä, hyvin vähän uskoa ja luottamusta siihen, vaikka ovat itse alan miehiä. He näet sanovat (s. 449): “Vaikka tutkijat ovat vuosikymmeniä eritelleet objektiivisuuden ihanteen anatomiaa ja kritikoineet sitä, eikö silti hälytyskellojen pitäisi soida, jos Rupert Murdoch ottaakin kritiikin vakavasti?” Niin heikkona Nerone ja Barnhurst tätä ideaaleja ja toimintaa välittävää kerrostumaa pitävät, etteivät usko sen tulosten kestävän Murdochin otteita. He jatkavat: “Kukaan ei usko, että Fox News [Murdochin kaapeli- ja satelliittikanava] on reilu ja tasapuolinen – kuka voisikaan? – mutta se ei tee epätoivottavaksi sitä, että se edes yrittäisi yltää mottonsa tasalle. Uutistoiminnan rakenne ja kulttuuri teollisessa ja professionaalisessa sanomalehdessä edellyttivät, että uutiset

ovat Totuutta. Vielä me sitä tulemme kaipaamaan.” (Nerone ja Barnhurst, s. 449).⁶⁸

4.4. Tiedotusoppi tieteellisenä keskikerroksena

Voi olla, että Nerone ja Barnhurst ohittavat liian kevyesti sen vuosikymmenien tutkimuksen ja teorian, jota objektiivisuuden ‘filosofisen’ idean pohjalta on tehty. Heidän tilannearvionsa ei ehkä kestä lähempää tarkastelua. Onhan jo Suomessa on ollut sanomalehtioppia, lehdistö- ja tiedotusoppia, tiedotusoppia ja monenlaisia viestinnän- ja mediatutkimuksen aloja. Saksankielisellä alueella on ollut omat vastaavat tiedealansa (niistä vähän enemmän hetken kuluttua). Mitä Yhdysvalloissa oli Neronen ja Barnhurstin ihanteenaan pitäminä teollisen ja professionaalisen journalismin kausina (1880-luvulta ehkä 1960-luvulle), sitä valaisee Johansenin ja kumppanien katsaus (2001, 471). Heidän yksi periodinsa on 1920-luvulta 1940-luvulle ulottuva jakso, jolloin

journalismin koulutusohjelmat vakiintuivat ja laajenivat Yhdysvalloissa. [...] Vuonna 1927 Willard Bleyer muodosti journalismista sivuaineen Wisconsinin politiikan tutkimuksen ja sosiologian tohtoriohjelmiin. Hänen päätöksellään sijoittaa journalismi yhteiskuntatieteisiin humanististen asemesta oli kauaskantoisia seurauksia amerikkalaisessa journalismin opetuksessa ja tutkimuksessa: useiden muiden merkittävimpien journalismikoulujen perustajat tulivat Wisconsinin ohjelmasta ja veivät mukanaan sen *empiirisen yhteiskuntatieteen painotuksen* [...] Suurelta osalta tämän vuoksi maailmaan kohdistuvan havainnoinnin ja näiden havaintojen systemaattisen tallentamisen ja erittelyn menetelmät saivat korostuneen aseman. Tutkimuksessa lisääntyi määrällisten menetelmien käyttö lukijakuntien ja yleisen mielipiteen kartoituksissa, sanomalehtien sisällönerittelyissä ja viestinten vaikutuksia testanneissa kokeissa. (Kursivointi minun - KP.)⁶⁹

---

68 Ainoa motto, jonka itse löysin, oli *Fox News Channelin* verkkosivuilla oleva “We report. You decide.” Sehän kyllä erottaa pelkät tosiasiat (raportoinnin) arvoista (päättämisiin johtavista arvoperusteista). Uutiskanava ottaa funktioista toimittaakseen vain edellisen. *Fox News Channel* on yhdysvaltalainen kaapeli- ja satelliittikanava. Sen omistaa *Fox Entertainment Group*, Rupert Murdochin *News Corporationin* tytäryhtiö. Vuonna 2005 se tavoitti 85 miljoonaa kotitaloutta USA:ssa; lisäksi tulevat ulkomaiset katsojat.

69 Vuonna 2004 *The Wisconsin Journalist* muisti vuosina 1873–1935 eläneen

Johansenin ja kumppaneiden kausi on osapuilleen sama kuin Neronen ja Barnhurstin professionaalisen sanomalehden kausi, jolloin ihanteena ja ideana oli muodostaa journalismissa sosiaalinen tai sosiaalisen kartta. Journalistit toimivat kartoittajina, ja kartoitus edellytti yhteiskuntatieteisiin perustuneita tai niistä vaikutteita saaneita professionaalisia menetelmiä ja taitoja.

Samaan aikaan kun journalismikoulujen opetus ja tutkimus lähtivät Yhdysvalloissa kokemuseräisen yhteiskuntatutkimuksen sävyttämään suuntaan, Saksassa muodostui oppiala, jota on kutsuttu silloin (ja sittemmin) eri nimillä: *Zeitungskunde*, *-lehre* tai *-wissenschaft*, *Journalistik*, *Publizistik*, *publistische Wissenschaft* tai *Publizistikwissenschaft* (myöhemmin *Medienwissenschaft*, *Kommunikationswissenschaft*). Sen varhaisia keskeisiä nimiä olivat Karl Bücher, Emil Dovifal, Karl d’Ester, Karl Jaeger, Otto Groth, Walter Hagemann, Walther Heide, Johannes Kleinpaul, Hans Traub ja monet muut. Sen(kin) intellektuaalisena taustana ja kumppanina oli eri yhteiskuntatieteitä: historiaa, kansantaloustiedettä, oikeustiedettä ja sosiologiaa. Kannattaa mainita “maataloushistorioitsijana, kansantaloustieteilijänä ja filosofina, tieteenteoretikkona, poliitikkona ja luonnollisesti sosiologina” tunnettu Max Weber, joka – kuten Meyen ja Löblich sanovat (2006, 145) – ei tosin “kehittänyt julkisen kommunikaation teoriaa tai julkaissut lehdistöä tai journalismia käsittelevää tutkimusta,” mutta esitti Saksan sosiologisen yhdistyksen nimissä tuon yhdistyksen ensimmäisillä sosiologipäivillä 1910 lehdistölaitosta koskevan tutkimussuunnitelman. Vaikka suunnitelma ei sellaisenaan koskaan täysin toteutunut, kannattaa kuitenkin panna merkille, että DGS eli *Deutsche Gesellschaft für Soziologie* suunnitteli ensimmäiseksi kollektiiviseksi tutkimushankkeeseen juuri lehdistökartoitusta.

En paneudu Weberin suunnitelmaan perusteellisemmin (suunnitelman englanninnos löytyy teoksesta Hardt 1979, 174–82). Sietää kuitenkin mainita, mihin hän suunnitelmaa esitellessään kiinnitti ensimmäiseksi huomiota. Hankkeeseen ryhdyttäessä piti näet varmistaa, että

---

professori Willard G. Bleyerin elämäntyötä. Siitä lähemmin ks. Archwamety 2004.

“lehdistölaitoksen ammattimiehet (*Fachmänner*) eli yhtäältä lehdistölaitoksen teoreetikot [...] ja toisaalta lehdistölaitoksen käytännön toimijat saadaan yhteistyöhön” (Weber 1924/1988, 434). Siis sama pulma, jonka kanssa olemme edelleenkin tekemisissä: on kahdenlaisia ammatti‘miehiä’, yhtäällä käytäntö, toisaalla teoria, ja tehtävänä on saada aikaan niiden keskinäinen yhteys – jännitteinen suhde, joka sellaisena näköjään myös pysyy.

Weberin suunnitelma ei siis sellaisenaan suoraan toteutunut. Mutta kuten Meyen ja Löblich sanovat (s. 148), tuo suunnitelma “otti ennakoiden esiin monia sellaisia ajatuksista, jotka kehittyivät sittemmin ennen muuta Yhdysvalloissa muutamaa vuosikymmentä myöhemmin.” Se oli myös alku viestintäalan tutkimuksen sellaiselle kehitykselle, jota on kuvattu sarjana “*Zeitungskunde, Zeitungswissenschaft, Publizistikwissenschaft und endlich Kommunikationswissenschaft*” (Langenbacher 2006) ja jossa yhtäältä tiedosta/tietämyksestä pelkistyy tiede, toisaalta lehdistöstä ensin yleisemmin julkaisutoiminta, sitten viestintä ylimalkaan.

Myöhemmät tutkijat ovat käyttäneet Weberin suunnitelmaa perustellakseen ja oikeuttaakseen hankkeitaan. Yksi heistä oli Weberin oppilaana opiskellut Otto Groth, joka tämän neuvosta – on “mitattava saksilla ja harpilla, miten sanomalehtien sisältö on muuttunut määrällisessä mielessä viimeisimmän sukupolven aikana” (Weber 1924/1988, 441) – teki *Dissertation*-väitöskirjansa, sisällönanalyysin kymmenestä württembergiläisestä sanomalehdestä (1913/1915). Groth oli sittemmin merkittävä nimi saksalaisessa, Suomeenkin vaikutteita levittäneessä sanomalehtitieteessä, *Zeitungswissenschaftissa*.⁷⁰

Ensimmäisessä pääteoksessaan, *Die Zeitung*issa (1928–30) Groth nimittää alaa vielä *Zeitungskunde*ksi; aika on 20- ja 30-lukujen taite juuri ennen kansallissosialistien vallankaappausta. (Grothin toinen pääteos on vuosina 1960–72 ilmestynyt seitsenosainen *Die unerkannte Kulturmacht*.)

---

70 Suova (1952b, 46) antaa Grothille virkanimikkeen “journalistiikan professori”. Sellaista Grothista ei kuitenkaan koskaan tullut edes Weimarin tasavallassa. Kansallissosialistisessa Saksassa Groth ei juutalaisena voinut tulla kysymykseenkään yliopiston opettajana. Groth eli vuosina 1875–1965 (selviytyi siis kuitenkin hengissä natsiajasta).

Vain vähän sen jälkeen Hans Traub julkaisee kirjan *Grundbegriffe des Zeitungswesens*, jonka alaotsikossa ala on jo nimeltään *Zeitungswissenschaft* (1933). Natsi-Saksassa alaa harjoitetaan tällä, mutta myös uudella nimellä *Publizistik*, nimittäin vuodesta 1934 Emil Dovifatin johdolla Berliinissä, *Friedrich-Wilhelm-Universitätissä*.

Kommunikationswissenschaft tulee sodan jälkeen. Tosin jo 1926 Karl Jaeger antoi kirjalleen otsikon *Von der Zeitungskunde zur publizistischen Wissenschaft*, siis hahmotteli reittiä sanomalehtitiedosta julkaisutieteeseen (Jaeger 1926). Mutta vei aikansa ennen kuin tämä varhain nähty abstraktioprosessi toteutui yleisenä käsityskantana ja jatkoi etenemistään.

Grothille sanomalehtitiede on kulttuuritiede (ks. Groth 1969–72; V. Pietilä 1997, 92–116). Sen ydinidea on, että joukkoviestimet, sellaiset kuin sanomalehti, ovat “tietyn arvoidean mukaan mielekkäästi rakennettuja kulttuuriesineitä”, jotka todellistavat esineen idean (tai ideaa, enemmän tai vähemmän). Tältä pohjalta sanomalehtitiede jakautui kahtia dogmatiikkaan ja tekniikkaan. “*Dogmatiikan* tehtävänä on tutkia, täsmentää ja perustella arvoja, joita kulttuuriesine voi tai joita sen pitäisi todellistaa, ja tehdä tästä toimintaa koskevia johtopäätöksiä.” Puolestaan “*tekniikan* tehtävänä on selvittää käytännön keinoja, joiden avulla esine voidaan saattaa palvelemaan sen jo ruumiillistamia tai dogmatiikan sille langettamia tarkoituksia ja arvoja yhä paremmin.” (V. Pietilä 1997, 109–10.) Huomaatte tässä saman rakenteen kuin Neronella ja Barnhurstilla; heidän *ideal*-komponenttinsa vastaa Grothin dogmatiikkaa, *type*-komponentti tekniikkaa. Suunnilleen kahdeksankymmenen vuoden aikaväli Grothista Neroneen ja Barnhurstiin, mutta tiedotusopillisen tarkastelutavan peruskuvio pysyy osapuilleen samana: yhtäällä arvot tai ideaalit, toisaalla ideaaleja konkretisoiva aineellinen toiminta.⁷¹

---

71 Tämä voi olla ihmis- ja yhteiskuntatieteiden yleinen ja pysyvä paradigma, jonka hyvä tiivistelmä on Weberin tiedeoppi. Siinähan tutkimuksen lähtökohtana (mutta, kuten kriittisen käsitteenmuodostuksen idea antaa ymmärtää, myös päätekohtana) ovat arvopitoiset ideaalityyppiset käsitteet, joiden avulla tarkastellaan, mahdollisesti myös kritikoidaan aineellista toimintaa. Yhtäällä arvot ja ideaalit, toisaalla aineellinen toiminta; välissä tutkimus ja kritiikki.

Asetelmasta ei kannattaisi kovin paljon edes puhua, ellei tämä kahden peruselementin asetelma miltei loogisesti edellyttäisi kolmatta – välittävää jäsentä dogmatiikan/ideaalien ja tekniikan/tyyppien välille. Näet arvot ovat niin yleisiä, etteivät ne sellaisinaan pysty ohjaamaan käytännöllistä toimintaa; jälkimmäinen puolestaan niin spesifiä, ettei sen yksittäistapauksista voi suoraan edetä arvojen tasolle. Väliin tarvitaan väliaskelia – kuten Tuorin oikeusideassa syvärakenteen ja pintakerroksen välissä on hänen ‘oikeudelliseksi eksperttikulttuuriksi’ nimittämänsä kerrostuma. Tiede ahtaassa mielessä, tutkielman aihepiiriä ajatellen tiedotusoppi voisi olla tarvittava välijäsen.

Itse asiassa Grothin 2716-sivuinen *Die Zeitung* jakautuukin kahtia yleiseen sanomalehtitietoon (*Allgemeine Zeitungskunde* eli “journalistiikan teoria”) ja erityiseen sanomalehtitietoon (*Spezielle Zeitungskunde* eli “saksalainen lehdistölaitos”). Edellinen esitetään sivuilla 1–183; loput 2533 sivua eli 93 % kokonaisuudesta on omistettu jälkimmäiselle, erityiselle sanomalehtitiedolle. Karkeasti sanoen yleinen osa esittää teorian ja jälkimmäinen teoriaa noudattavan tutkimuksen (jonka kohteena ovat sitten Saksan sanomalehtiolot). Jako ei aivan täysin vastaa erottelua yhtäältä arvoihin, toisaalta teoriaan ja tutkimukseen. Mutta kun teoria edellyttää peruskäsitteitä, joista lähdetään liikkeelle tutkimukseen, niin voimme varmaankin sanoa, että syvärakenteelliset elementit ovat mukana yleisessä osassa. Kun oikeuden syvärakenteessa esitetään ‘kunkintyyppiselle oikeudelle ominaiset perustavat oikeudelliset kategoriat’, niin vastaavasti tiedotusopin syvärakenne esittäisi ‘kunkintyyppiselle joukkoviestinnälle/journalismille ominaiset perustavat tiedotusopilliset kategoriat’ (jotka olisivat samalla perustavia arvoideoita).

Taulukko 1 (osa laajemmasta taulukosta, joka esittää *Frankfurter Zeitungin* ja yhdeksän muun württembergiläisen sanomalehden toimituksellisen sisällön prosentuaalisen jakautumisen eri aihepiireihin vuoden mittaisena ajanjaksona heinäkuusta 1911 kesäkuuhun 1912) on pieni näyte siitä, millaista tutkimusta Groth itse tuotti siihen tieteen ja tutkimuksen keskitasoon, jonka journalismin tapauksessa on usein katsottu puuttuvan arvojen ja toiminnan välistä.

	Frank- furter Zeitung	Schwä- bischer Merkur	Staats-an- zeiger
Sisäpolitiikka	17,95	30,79	36,69
Ulkopolitiikka	11,75	12,20	14,14
Kunnallispolitiikka, paikallisuutiset	3,05	7,73	8,71
Sekalaista	4,10	10,65	8,09
Oikeusjutut	1,51	1,16	1,11
Romaanit, kertomukset, novellit	2,03	4,37	–
Pieni alakerta (<i>Kleine Feuilleton</i>)	2,61	0,86	0,26
Valistavat esseet	7,09	4,37	6,60
Teatteri, taide, tiede	4,43	5,69	5,51
Arvoitukset, pilat, ajatelmät, runot	0,01	–	0,01
Urheilu ja shakki	1,35	1,76	0,97
Lähtetetyt kirjoitukset	0,03	–	–
Kirja-arviot	2,33	1,46	2,37
Talousoosasto	40,36	16,05	2,85
Tänään-osasto	1,40	2,66	12,69
Yhteensä	100,00	100,00	100,00
Palstametrejä	10419,60	4636,20	1776,40

Taulukko 1. *Toimituksellisen sisällön jakautuminen Frankfurter Zeitungissa ja kahdessa württembergiläisessä lehdessä vuoden aikana 1911–12 (Groth 1928, 758)*

Taulukon osoittama ‘saksilla ja harpilla’-metodiikka oli vain yksi osa Grothin ja ylimalkaan sanomalehtitieteellisen tutkimuksen kokonaismetodologiasta, joka kyllä toteutti kohtalaisen pitkälle Weberin suunnitelmaa. Meyen ja Löblich sanovat suunnitelman edellyttäneen seuraavanlaisen metodiarsenaalin käyttämistä (s. 158):

- sisällönanalyysi (kuten taulukon 1 Groth-esimerkissä)
- kirjallinen lomaketiedustelu ja suullinen haastattelu
- osallistuva havainnointi
- tilastotutkimus
- dokumentti- ja lähdeanalyysi (kaupparekisteri, sanomalehtiarkistot, liikekirjanpito)
- historiallinen, vertaileva ja kielitieteellinen tutkimus

Jos luettelosta jotakin puuttuu, niin ehkä se kulttuurintutkimus eli merkityksiin keskittyvä tutkimus kuten diskurssianalyysi, narratologia jne., joka tätä nykyä hallitsee alan tutkimuskenttää. Mutta tämän varhaisen ohjelman painopiste olikin niin Saksassa kuin Yhdysvalloissa empiirisessä yhteiskuntatieteessä, niin että “maailmaan kohdistuvan havainnoinnin ja näiden havaintojen systemaattisen tallentamisen ja erittelyn menetelmät saivat korostuneen aseman” eli “lisääntyi määrällisten menetelmien käyttö lukijakuntien ja yleisen mielipiteen kartoituksissa, sanomalehtien sisällön erittelyissä ja viestinten vaikutuksia testanneissa kokeissa”. Tällaisia yhteiskuntatieteisiin perustuneita tai niistä selviä vaikutteita saaneita professionaalaisia taitoja tarvittiin tuolloisen journalismin tavoitteena olleen “sosiaalisen kartan” laatimiseen.

4.5. Journalismin instituution kokonaisrakenne

Koetan nyt koota edellä esittämäni kuvaksi journalismin instituution kokonaisrakenteesta. Professiona se näyttäisi edellyttävän kolmea pääkomponenttia, ei siis vain kahta kuten Neronella ja Barnhurstilla tai kuten Grothia on tulkittu. Mallina olisi Tuorin esitys oikeudesta *as a many-splendoured thing*: pintakerros, eksperttikulttuuri ja syvärakenne (käytäntö, tiede teoriana ja tutkimuksena, ‘filosofia’). Journalismin professionaalinen instituutio voisi silloin näyttää asetelman 3 mukaiselta (lähteinä V. Pietilä 1997, Baran ja Davis 2000, McQuail 1983/2002 ym.):

Pintakerros:

- sanomalehti, televisio, radio, elokuva, kirja, kirjasto, aikakauslehti, musiikkitalenne (fonografia), kaikki tämä aktuaalisena toimintana; samoin:
  - hautamonumentit, hieroglyfit, kolikot, katedraalit, postimerkit, leimat, liput, kellot, posti, sähkötys (telegrafia), valokuva (fotografia), puhelin (telefonია), kaapeli, tietokone, internetti, multimedia, virtuaalitodellisuus...
  - käytännöllisesti suuntautunut joukkoviestinnän tutkimus
- *
- kaikki se mikä joukkoviestinnän esityspinnassa esiintyy: keskeisistä instituutioista poliisin kiinniottamiin, suurista mainostajista satunnaisilmoittajiin
  - joukkoviestinnän yleisöt (jatkuu seuraavalla sivulla)

- joukkoviestinnän tuotannosta vastaavat: kustantajat, tuottajat, toimittajat eri tasoilla, näyttelijät, esittäjät, käsikirjoittajat, kuvaajat, tekniikka...
- normikannanottoja esittävät tiedotusoppineet

Tiedotusopillinen eksperttikulttuuri:

Joukkotiedotusta koskevia 'yleisiä oppeja' (painopiste angloamerikkalaisessa kulttuuripiirissä):

- *sanomalehtitiede* (sanomalehti kulttuuriesineenä, Schäffle, Löbl, Bücher, d'Ester, Groth, Dovifat, Traub...)
- *Chigacon koulu* (yhteiskunta perustavasti viestintää ja vuorovaikutusta, yhteiskunta on viestinnässään, Dewey, Park)
- *mcr-perinne* (mitä viestimet tekevät ihmisille, Lippmann, Lasswell, Lazarsfeld, Hovland, Festinger)
- *käyttötarkoitustutkimus* (mitä ihmiset tekevät viestimillä, Katz)
- *agendatutkimus* (mediahuomion ja yleisön kokeman painoarvon vastaavuus, McCombs, Shaw)
- *tulkintakehysten tutkimus* (faktan merkitys määräytyy mediaesityksessä saamastaan tulkintakehyksestä, Goffman)
- *Frankfurtin koulu* (massakulttuurin kritiikki, Horkheimer, Adorno)
- *uusvasemmistolainen kritiikki* (viestinten talouden, omistuksen, valvonnan, säätelyn ja sisällön yhteydet, Schiller, Smythe, Garnham, Murdock, Golding)
- *mediateknologiateoria* (yhteiskunnan käytettävissä olevat viestintävälineet vaikuttavat sen luonteeseen, Innis, McLuhan, Postman, Meyrowitz)
- *kulttuuritutkimuksen suuntaukset* (ihmiset joukkoviestintää merkityksellistävinä, Carey, Williams, Hall, Morley)

Syvärakenne:

- kulttuuriesineitä (niiden joukossa joukkoviestintää, journalismia) määrittävät arvot
- 'filosofisia' paradigmoja esittäneet kirjoittajat kuten Marx, Simmel, Weber, Dewey, Bahtin, Voloshinov, Jakobson, Sartre, Levinas, Austin, Luhmann, Habermas, Searle, Bauman, Derrida, Lyotard, Baudrillard...

Asetelma 3: Journalismin instituution kokonaisrakenne

4.6. Tiedotusoppi tieteellisenä syvärakenteena – esimerkkinä sanomalehtitiede

Sillä, mitä journalismin instituution kokonaisrakennetta esittävän asetelman ylimäässä osastossa on, siis sillä kaikella, mikä muodostaa huomattavan osan joukkotiedotuksen pintakerrosta, on uskoakseni aina taustanaan –

olipa tuo tausta sitten miten etäinen, hämärä ja tiedostamaton tahansa – jotakin filosofisluonteista: se miten joukkotiedotus käytännössä järjestetään, perustuu aina johonkin ideaan siitä, mikä koko puuhan mieli ja tarkoitus on ja kuinka se järjestetään parhaimmalla eli tarkoituksenmukaisimmalla tavalla (kun käytettävissä ovat ne välineet ja resurssit, jotka kulloinkin ovat käytettävissä). Välittävänä kerroksena on tai voisi olla eksperttikulttuurin taso eli tiedotusoppi teorioina (yleisinä oppeina kuten teorioita kutsutaan oikeustieteessä) ja tutkimuksina, esimerkiksi sellaisina selvityksinä kuin Grothin klassisen – ja musertavan massiivisen – *Die Zeitungin Spezielle Zeitungskunde* eli saksalaisen sanomalehdistön kartoitus 20. vuosisadan alkupuolella.

Groth itse antaa tutkimukselle juuri välittävän roolin kokonaisuudessa. Hän sanoo (1928, VII), että

tutkimus ei pitkään aikaan vaivautunut hankkimaan lehdistöä koskevaa tietoa ja muodostamaan siten oikeutetumpaa arvostelmaa siitä. Tiede tosin riensi paikalle tuota pikaa kritikoimaan, toteamaan laiminlyöntejä, vaatimaan uudistuksia, mutta päivälehdistön olemassaolon ehtojen, sen olemuksen välttämättömyyksien, todellisuuden tyypillisten suhteiden tutkimus, sitä vaivaa tiede ei ottanut nähdäkseen.

Tällöin arvotason ja käytännöllisen toiminnan välillä ei ollut mitään, vaan käytännöllisen toiminnan arvostelu perustettiin suoraan ja välittömästi arvoihin. Tämän kuvion Groth itse halusi muuttaa tuomalla välittäväksi jäseneksi tutkimuksen. Ja tuota tutkimusta tekevä tiede, sanomalehtitiede⁷² on silloin nimenomaan kulttuuritiede, “joka ‘käsittelee yhtäläisesti subjektiivista ja objektiivista todellisuutta ja sisäisen ja ulkoisen maailman yhteisvaikutuksesta syntynyttä elämää’.” (Groth, s. IX, lainaa Meumannia 1919.)

Grothin eronteko yhtäältä objektiivisen/ulkoisen, toisaalta subjektiivisen/sisäisen välillä vastaa tutkielmani strukturoivaa ideaa eli erottelua käytäntöön ja teoriaan. Groth asettaa tutkimuksen näiden kahden toisistaan erotettun puolen väliin. Näyttää siis siltä, että kutsumuksen/profession/*Berufin* ohella tutkimus voisi olla sitä kahden

---

72 Vaikka kirjan otsikko puhuu *Zeitunskundesta*, tekstissä esiintyy ehkä useammin termi *Zeitungswissenschaft*.

alueen välistä vuorovaikutusta, jota Simmel edellytti ja jossa kumpikin puoli kunnioittaa toisen puolen itsenäisiä oikeuksia.

Tutkimus voisi siis välittää arvoja käytäntöjen piiriin. Mitä arvoja?

Tieteellä, joka lähtee tutkimukseen, täytyy olla lähtökohtanaan joitakin käsitteitä. Tyhjästä ei voi lähteä; jotakin täytyy tutkimukseen lähtiessä haluta. Weberin metodologia eli tiedeoppi (*Wissenschaftslehre*) kutsuu lähtökohtakäsitteitä, kuten olen jo todennut, ideaalityypisiksi käsitteiksi (Weber 1904/1951 ja 1917/1951). Ideaalityyppinen käsite esittää tarkastelemansa asian kuten se olisi käsitteensä mukaisena, epäolennaisesta pelkistettynä. Mutta ideaalityyppiset käsitteet ovat paitsi pelkistyksiä myös arvostuksia, arvokäsitteitä: ne esittävät tarkastelemansa asian sellaisena kuin sen pitäisi olla (ollakseen siis käsitettä vastaava). Yhteiskuntatieteet – Weber itse puhuu kulttuuritieteistä – perustuvat tällaisiin käsitteisiin; yhteiskuntatieteellinen tutkimus lähtee niistä. Silloin tilanne on toinen kuin Humen giljotiinin hahmottelema. Ideaalityyppisten käsitteiden metodologiassa tosiasioista ei koeteta johtaa arvoideoita ja normeja, vaan päinvastoin ajatellaan, että arvoideat ja normit ovat se peruskäsitteellinen lähtökohta, josta edetään tosiasioihin. Siis pelkistäen: arvot antavat tosiasiat. Lähtökohtakäsitteellistyksiä voi olla erilaisia (journalismi-instituution kokonaisrakennetta esittävän asetelman alimman osaston nimipaljous indikoi juuri lähtökohtien moninaisuutta). Niistä lähtien on sitten myös erilaisia reittejä taulukon keskiosan, tiedotusopillisen eksperttikulttuurin kautta pintakerrokseen – ja epäilemättä takaisinkin.

Mikä sitten on Grothin lähtökohta, mistä ideaalityyppisistä käsitteistä hän lähtee? Sanomalehtijournalismista on siis kysymys – ja Grothin kiinnostus kohdistuu ennen muuta siihen, mikä kaikki vaikuttaa mitenkään siihen, kuinka sanomalehti syntyy päivästä päivään (vähemmän häntä kiinnostaa se, miten ja mihin sanomalehti itse vaikuttaa ja mitä se itse saa aikaan [s. XII]). Mutta mikä on Grothin sanomalehtijournalismin käsite eli mistä sanomalehtijournalismissa ylimalkaan on tarkemmin ottaen kysymys? Hän itse sanoo näin (s. 19):

Sanomalehti on uuden ajan lapsi. Se syntyy siinä yhteiskuntakehityksen vaiheessa, jolloin suhteiden laajentuessa ja tullessa mutkikkaammiksi kanssakäymisen henkilökohtaiset välineet (persönliche Verkehrsmittel) käyvät yhteiskunnan vaatimuksiin nähden liian niukoiksi ja heikoiksi ja menettävät voimansa pitää yllä ja

edistää yhteiskunnallista elämää, siis jolloin yhteiskunnan jäsenet tarvitsevat täydentävän lisän (*ein Ersatz*) pitääkseen yllä keskinäistä yhteyttään.

Ihmiset sellaisissa oloissa tarvitsevat siis lisän tai täydennyksen (*Ersatz*) kanssakäymisensä välineisiin (*Verkehrsmittel*). Se lisä, jota tarvittiin, tarkoittaa juuri nykyaikaisia joukkoviestintävälineitä, Grothin ensimmäisen pääteoksen kirjoittamisen aikaan ennen muuta sanomalehteä.

Sanomalehti täydentää yhteiskuntaa muodostavia kanssakäymisen välineitä, siis on itsekin kanssakäymisen väline. Journalistit, kun ne toimittavat yhteiskuntaa muodostavaa kanssakäymisen välinettä, toimittavat – kun asiaa katsotaan Grothin perusidean näkökulmasta – *yhteiskuntaa*. Toisin sanoen yhteiskunta on eräässä mielessä journalistien tekoa, heidän toimintansa tulos. Tehtävän puolesta journalismilla näyttäisi olevan – jos asia nähdään Grothin tavoin – riittävästi edellytyksiä professioksi asti. Grothin perusidea, jonka mukaan yhteiskunta keskustelee sanomalehdessä itsensä kanssa ajan kysymyksistä, on hyvin lähellä omaa lähtökohtaideaani (ja tietysti osaksi peräisin Grothilta ja sanomalehtitieteestä ylimalkaan).

Perusidean pohjalle Groth rakentaa sanomalehtijournalismin teoriansa yksityiskohtaisemmin vastaamalla kysymykseen, mitä yhteiskuntaa ylläpitävältä kanssakäymisen välineeltä voidaan ja pitää silloisissa oloissa edellyttää. Sanomalehdeltä Groth edellyttää seitsemää ominaisuutta; hän kutsuu niitä sanomalehden olemusmääreiksi (*Wesensmerkmale*; ss. 22–90). Olemusmääreet ovat seuraavat:

- säännöllinen ilmestyminen (*periodisches Erscheinen*)
- mekaaninen monistus
- julkisuus (*Publizität*) eli väline on kaikkien saatavissa ketään ulos sulkematta
- sisällön moninaisuus tai kaikinpuolisuus (kollektiivisuus, universaalisuus)
- intressin yleisyys (vastakohtana puolueelliselle tai puoluekantaiselle intressille)
- sisällön ajankohtaisuus

- liiketoiminnallinen tuotanto (organisaatiomuotona taloudellinen yritys)⁷³

Perusidea ja seitsemän olemusmäärettä antavat Grothin ideaalityyppisen sanomalehtikäsitteen, josta sitten todelliset sanomalehdet poikkeavat aina jossakin määrin, enemmän tai vähemmän (yleensä ajatellaan, ettei empiirinen todellisuus voi koskaan olla käsitettä täydellisesti vastaava).

Käsite toimii mittana todellisuudelle; se on siis arvokäsite: mitä täydellisemmin olemusmääreet toteutuvat todellisessa lehdessä, sitä täydellisemmin todellinen lehti toteuttaa sanomalehden idean.

Olemusmääreitä voi pitää Grothin tiedotusopin keskikerrokseen kuuluvina käsitteinä, jotka konkretisoivat eli täsmentävät journalismin instituution syvärakenteen fundamentaalisia normatiivisia periaatteita, ennen muuta sitä periaatetta, että sanomalehti on yhteiskuntaa ylläpitävä kanssakäymisen väline.

Mutta samalla pitää muistaa, että sanomalehden käsite ei synny Grothin päässä tyhjästä, vaan niistä aineksista, jotka ovat kerrostuneet hänen ajatteluunsa ihmisten todellisen yhteiskuntaelämän huolellisesti puntaroiduista havainnoista; osa havainnoista on epäilemättä peräisin kontakteista journalismin toimittajiin ja tuottajiin, käytännön toimijoihin. (Havaintoihinsa hän sitten soveltaa Weberin ohjeen mukaan todellisuuteen suuntautunutta ja koulittua fantasiaansa. Tulos jää aavistuksen verran vajaaksi siitä, mitä Grothin perusidea lupaa. Hänen olemusmääreensä eivät näet aivan yllä perusidean tasalle, sillä kanssakäymisen välineiden [*Verkehrsmittel*] kanssakäymisen aspekti [*Verkehr*] jää niissä aika implisiittiseksi. Ne eivät sano paljoakaan siitä, ketkä ovat keskenään kanssakäymisessä, miten, missä asemissa ja niin edelleen.)

Grothin esimerkki valaisee sitä käytännöllisten vaatimusten ja teoreettisten pyrkimysten toistensa oikeuksia kunnioittavaa vuorovaikutusta, jonka Simmel näki tavaksi elää sovinnollisesti toiminnan ja tiedon lopullisesti sovittamattoman ristiriidan oloissa.

---

73 Viimeisen eli eitsemmännen määreen kohdalla Groth epäröi: pitää sitä "hivenen käsitteelle [siis sanomalehden peruskäsitteelle] vieraana" (s. 73).

5. Julkisuusajattelun esivaiheet Suomessa: ennen professionalismia

5.1. Porvarillisen julkisuuden alkuidea ja -muoto

Tässä ja seuraavassa luvussa tarkastelen joukkoviestinnän kannalta relevantin ajattelun ja tutkimuksen vaiheita Suomessa koettaen suhteuttaa niitä siihen kysymykseen, missä mielessä ja mitassa – jos missään – tuo ajattelu ja tutkimus on ollut sellainen tietoperusta, jonka varaan journalistinen professio on voinut rakentua juuri professiona.

Ensimmäinen joukkoviestin sanan edes likipitäen nykyaikaisessa merkityksessä oli luonnollisesti sanomalehti. Journalismia siis on voinut olla aikaisintaan ensimmäisistä sanomalehdistä lähtien. Ensimmäiset painotuotteet ylimalkaan, joita ainakin hyvällä tahdolla voi pitää sanomalehtinä, ovat 1500-luvun lopun, 1600-luvun alun tienoilta; syntyivät Länsi- ja Keski-Euroopassa, Alankomaissa ja nykyisen Saksan alueella. Ensimmäisenä suomalaisena lehtenä pidetään Aurora-seuran ja Henrik Gabrien Porthanin Turussa julkaisemaa ruotsinkielistä *Tidningar Utgifne af Et Sällskap I Åbo*; lehti ilmestyi vuosina 1771–8. Ensimmäinen suomenkielinen sanomalehti näki päivänvalon samoilla seuduilla: Mynämäen kirkkoherra Antti Lizelius toimitti *Suomenkielisiä Tieto-Sanomia* vuosina 1775–6.

Journalistisesta professiosta ei Suomessa tuolloin voinut olla puhetta, ei vielä pitkään aikaan. Silti jo ennen ensimmäisiä sanomalehtiäkin oli esiintynyt ajattelua, joka oli lehdistön kannalta merkittävää ja itse asiassa edesauttoi sen ja sittemmin journalismin syntyä. Oli esiintynyt oppineita, joiden voi sanoa “artikuloineen ajattelussaan sellaisia edellytyksiä, joiden vallitessa modernin joukkoviestinnän kehitys käy mahdolliseksi” (V. Pietilä 2008, 55). Näitä oppineita olivat Petter Forsskål, Anders Chydenius, Adolf Ivar Arwidsson ja Johan Vilhelm Snellman, joiden käsityksiä tarkastelen tässä luvussa. Sitä ennen on paikallaan saada yleiskuva siitä kontekstista, jossa näiden oppineiden tiedotusoppia ennakoiva ajattelu esiintyi. (Seuraavaa katsausta sekä laveampi että yksityiskohtaisempi esitys on V. Pietilällä, 2008, 55–72; käytän tässä hyväkseni sitä.)

*

Groth sanoi, että sanomalehti on uuden ajan lapsi. Vähän tarkemmin ja sisällöllisemmin sanoen se on porvarillisen ajan luomus. Jürgen Habermas on esittänyt porvarillisen julkisuuden ja sen osana joukkoviestinnän ja journalismin synnyn ja myöhemmän kehityksen keskeisen teorian (1962/1990/2004).⁷⁴ Habermasin teorian mukaan porvarillisen julkisuuden idea on, että joukko yksityishenkilöitä kokoontuu keskustelemaan julkista tai yhteistä etua koskevista asioista. Idean toteutuessa ja vahvistuessa Eurooppaan rakentui porvarillisia julkisuuksia itsevaltaisten valtiomahtien vastapainoksi. Nämä julkisuudet pyrkivät välittäjäksi yksityishenkilöiden keskenään muodostaman kansalaisyhteiskunnan ja valtion välille ja saattamaan valtion julkisuuden kautta tilivelvolliseksi kansalaisyhteiskunnalle. Porvarillinen julkisuus syntyi, “kun yksityishenkilöt alkoivat vaatia julkisuuden irrottamista esivallan sääntelevästä otteesta, jotta he voisivat haastaa esivallan julkiseen väittelyyn tavaravaihdon ja yhteiskunnallisen työn maailmaan sopivista yleisistä kanssakäyntisäännöistä” (Habermas, s. 57). Tämän ensimmäisenä edellytyksenä valtiota vaadittiin antamaan ylimalkaan tietoa toiminnastaan, niin että sen suunnitelmiin ja toimiin voitaisiin kohdistaa kriittisen tarkastelun ja julkisen mielipiteen voima. Täyteen mittaan kehittyneenä porvarillinen julkisuus tarkoitti, kuten Nancy Fraser tiivistää, “‘kansalaisyhteiskunnan yleisenä etuna’ pidettyjen seikkojen välittämistä valtion piiriin lain takaaman sananvapauden, vapaan lehdistön ja vapaan yhdistystoiminnan muotojen ja lopulta edustuksellisen hallitusmuodon eduskuntalaitosten kautta” (1992, 109–42).

Porvarillinen julkisuus siis on sitä, että yksityishenkilöt kokoontuvat keskustelemaan julkista tai yhteistä etua koskevista asioista, aluksi kasvokkain henkilöt toistensa kanssa (kahvilat, salongit, kerhot, kaupunkikokoukset; vrt. Nerone ja Barnhurst 2004), mutta pian lehdistönä realisoituvassa julkisessa tilassa. Tuo joukko yksityishenkilöitä on siis porvaristoa, ja porvaristo on yhteiskuntaluokka, joka käsitti paitsi teollisuutta kapitalistisena yritystoimena harjoittavia henkilöitä myös virkamiehiä, lääkäreitä, kauppiaita ja muissa vastaavissa ammateissa

---

74 *Julkisuuden rakennemuutos* on Habermasin habilitaatioväitöskirja vuodelta 1962. Se käännettiin ruotsiksi 1984, englanniksi 1989 ja suomeksi 2004.

toimivia. Niistä “tuli uuden lukevan yleisön ydin” (V. Pietilä 2008, 56, Holmbergin, Oscarssonin ja Rydénin 1983 mukaan). Kun porvaristo alkoi rakentaa julkisuuksiaan 1600-luvulta alkaen itsevaltaisen eli absolutistisen valtiovallan vastapainoksi, perimmäisenä motiivina saattoi olla raha, jota julkinen valta kokosi porvaristoa verottamalla valtioiden miltei yhtäjaksoisen sodankäynnin tarpeisiin (Mann 1993/1995, 221–2). Porvariston vastaus valtion rahastukseen oli: ei verotusta ilman edustusta ja tilinteon velvollisuutta.

Tuona aikana eli 1600- ja 1700-luvuilla Suomi oli Ruotsin kuningaskunnan itäinen maakunta. Ruotsissa 1600-luvun ajan vallinnut absolutismi, valtiollisen vallan keskitys kuninkaan virkaan päättyi – Kaarle XII:n johdolla aikaan saadun katastrofin jälkeisessä pesänselvityksessä⁷⁵ – vuosien 1719 ja 1720 hallitusmuotoihin ja vuoden 1723 valtiopäiväjärjestykseen, jotka “vahvistivat valtiopäivien asemaa lakien säätämässä, asetusten vahvistamisessa, uudesta sodasta päätettäessä sekä ulkopoliitikassa” (Tontti 1998). Uuden hallitusmuodon taustalla olivat yhtäältä luonnonoikeudelliset opit, joiden mukaan kuningas ei saanut valtaansa Jumalalta vaan kansalta, toisaalta vanhat ruotsalaiset kansanvaltaiset perinteet. Aikakautta on kutsuttu paitsi säätyvallan myös vapauden ajaksi, sillä sen “poliittinen järjestelmä edusti aikakauden kehittyneintä parlamentarismia, jolle vertauskohta löytyy ainoastaan Englannista.” (Anders Chydenius -säätio iv.)

Vaikka siis aikaa on sanottu vapauden ajaksi ja vaikka itsevaltiudelle oli pantu piste, porvarillisen julkisuuden kehitys oli Ruotsissa perin vajavaista. Valtiollinen valta keskittyi valtiopäiville. Valtiopäivät olivat säätyjen edustajien kokous, jossa säädyt – aateli, papisto, porvaristo ja talonpojat – eivät olleet tasa-arvoiset. Ensimmäistä viulua soitti aateli, jolla oli “valiokunnissa...kahta vertaa enemmän edustajia kuin kullakin muulla säädyllä”; “tärkeimmässä, nim. salaisessa valiokunnassa, josta talonpojat olivat poissuljetut, ritariston ja aatelin jäsenmäärä oli yhtä suuri kuin pappis- ja porvarissäätyjen yhteensä” (Danielson-Kalmari 1932, 368–9).

---

75 Katastrofin aikaisia oloja Suomessa on kutsuttu *isovihaksi*, joka tarkoittaa ns. suuren Pohjan sodan aikaista venäläisten miehitystä Suomessa vuosina 1714–21. Miehitys päättyi Uudenkaupungin rauhaan.

Hallitseva sääty oli siis ritaristo ja aateli, ei porvaristo. Niissä oloissa porvarillisten pyrkimysten esteenä ei ollut niinkään monarkkinen itsevaltius kuin aatelissäätö, jolle porvarillisen julkisuuksien idea – ja ylimalkaan porvarillinen ajatus yksityishenkilöiden kaikin puolin vapaasta, rajoittamattomasta ja etuoikeudettomasta kanssakäymisestä – oli vieras. Aatelin hallitsemisessa oloissa yhteiskunnallisten suhteiden tuli perustua ihmisten syntymässään saamiin perinnäisiin aseisiin, ei heidän järjestäytymiseensä *vapaassa keskinäisessä kanssakäymisessä*, taloudellinen kilpailu siihen luettuna. Porvarilliselta kannalta katsoen suhteiden piti järjestyä juuri viimeksi mainitulla tavalla.

Teoreettiselta eli ideaalityyppiseltä kannalta katsoen vapauden ajan eli säätyvallan kauden asetelman olisi oikeastaan pitänyt jäsentyä niin, että vastakkain olisivat olleet yhteiskunnallisten suhteiden perinnäinen ja porvarillinen järjestys. Uudenaikainen sosiologia – jonka eräät juuret juontuvat 1700-luvun skotlantilaiseen valistukseen – on usein jäsentänyt tutkimuskenttäänsä juuri tällaista jakautumaa ja vastakkaisuutta tarkoittavien ideaalittyyppien avulla. Ferdinand Tönniesin kuuluisa kuvio asettaa vastakkain *Gemeinschaftin* (yhteisön) ja *Gesellschaftin* (yhteiskunnan) (1887/1922).⁷⁶ Parsons hienoksi Tönniesin asetelmaa niin sanottujen mallimuuttujien (*pattern variables*) avulla, jotka esittävät, miten ihmisten väliset, siis yhteiskunnalliset suhteet järjestyvät yhtäältä perinteisesti, toisaalta porvarillisesti tai modernisti (Parsons 1951/1970, 66–7; asetelma 4).

Teoreetisesti ajatellen aatelin, joka valtiojärjestyksessä oli vahvin sääty, olisi pitänyt puolustaa yhteiskuntasuhteiden perinteistä mallia, porvariston puolestaan asemansa mukaista porvarillista/modernia järjestystä. Tällaiseksi ei poliittinen asetelma kuitenkaan heti ja helposti muodostunut. Valtiollisesta vallasta kilpaili tosin kaksi puoluetta, hatut ja myssyt, mutta puoluejakautuman perustana ei ollut niinkään yhteiskunnallinen kysymys kuin ulkopolitiikka, ennen muuta suhde Venäjään: hattujen pyrkimyksenä oli revanssi Venäjästä ja Ruotsin suurvalta-aseman palauttaminen, kun taas

---

76 Ideaalittyyppit *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft* eivät ole kokonaan Tönniesin keksintö. Tyypit esiintyvät jo Schleiermacherilla 1700-luvun lopussa (ks. Schleiermacher 1799/1984).

myssyjen tavoitteena oli rauhantila ja pysyminen erillään valtioiden välisistä kiistoista.⁷⁷ Asetelma aateli kontra aatelittomat alkoi muodostua vasta 1760- ja 1770-luvuilla. Tätä kehitystä ehkäisi taas Kustaa III:n vallankaappaus 1772, joka vei valtiojärjestystä jälleen absolutismin suuntaan.

Asetelma 4. Perinteiset ja modernit yhteiskuntasuhteet Parsonsin mallimuuttujien mukaan

Perinteisille suhteille ominaista

- tunneperäisyys
- yhteisösuuntaus
- partikularismi
- osallisten asemat perittyjä
- suhteeseen osallistuvan intressi diffuusi
- ilmaisullisuus

Porvarillisille/moderneille suhteille ominaista

- neutraalisuus
- minäsuuntaus
- universalismi
- osallisten asemat saavutettuja
- suhteeseen osallistuvan intressi spesifi
- välineellisyys

5.2. Englanti edelläkävijänä

Vaikka vapauden ajan ruotsalainen valtiojärjestys löysi vertaisensa saman ajan Suurbritanniasta, porvarillinen julkisuus ei Ruotsissa onnistunut kehittymään brittiläisen veroisesti. Porvarillisen julkisuuden klassinen muoto, poliittisesti toimiva julkisuus syntyy Englannissa 1700-luvun alkupuolella (Habermas 1962/1990/2004, 99). Siellä oli jo 1600-luvun loppupuolella edetty kauppiaan pääomasta manufaktuuri- ja teollisuuspääomiin. Sellaiset pääomat edellyttivät markkinoita paitsi teollisuuden tuotteille myös ihmisille, luonnolle ja rahalle (Polanyi 1944/1957, 68–76). Ja sellainen yhteiskunta, Habermas sanoo (s. 127), “jota määräävät pelkästään markkinalait, [edellyttää vapautta] niin herruudesta kuin pakkovallasta ylipäätäänkin”. Herruuden ja pakkovallan

---

⁷⁷ Puoluejako hattuihin ja myssyihin ei ole täysin neutraali suhteessa aateli/aatelittomat-jakoon. Kuten Kant huomautti ikuisen rauhan suunnitelmassaan, porvarin ja kansalaisen (*Staatsbürger*) luontainen tendenssi on pysyä jos suinkin mahdollista erossa sodista ja rettelöistä (Kant 1795/1947, 17–19). Aateli puolestaan on jo alkujaan sotilassääty.

orgaani oli valtio, jossa manufaktuuri- ja teollisuusporvaristolla ei ollut osallisuutta. Valtio oli Englannissakin monarkin ja aatelin (jossakin määrin myös kauppa- ja finanssipääomien) yksinoikeuden alue. Ristiriidan ratkaisun paikaksi muodostui, Habermas toteaa (s. 133, viite 62), “kysymys julkisoksi kokoontuneiden yksityishenkilöiden [siis porvariston] oikeudesta olla mukana säätämässä lakeja, jotka koskivat heidän yksityispiiriään [siis heidän talouttaan, sanalla sanoen heidän rahaansa; tuolloin – kuten tätä nykyäkin! – talous ymmärrettiin yksityiseksi asiaksi]: ei verotusta ilman edustus-oikeutta.”

Tämän motiivin pohjalta “manufaktuuri- ja teollisuuspääoman laajenemista havittelevat edut” (Habermas, s. 99) eli porvariston ydinaineokset kehittivät oman organisoitumisen piirinsä valtion rinnalle, sellaisen julkisuuden, jota aikaisemmin ei ollut ollut: poliittisen lehdistöjulkisuuden, jonka piirissä muotoutui uusi valtiomahdin asemaa vaatinut voima, yleinen eli julkinen mielipide. Tämän julkisuuden muodostumisen alkutapahtumia oli painokirjoitusten ennakkosensuurin lakkauttaminen vuonna 1695 annetulla *Licensing Act*illa. Siitä runsaan sadan vuoden kuluttua *Reform Bill* vuodelta 1832 muutti “parlamentin julkisen mielipiteen elimeksi. Tätä ennenhän parlamentti oli ollut vain tuon mielipiteen kriittisten kommenttien kohde.” (Habermas, s. 105.) Koko historian saavutuksena, puolentoistasadan vuoden kehityksen tuloksena, 1800-luvun alkupuolella tuli valmiiksi se porvarillinen oikeusvaltio, joka “vakiinnuttikin poliittisen julkisuuden valtioelimeksi varmistaakseen laitostuneen [institutionalisoidun] yhteyden lain ja julkisen mielipiteen välille” (Habermas, s. 129).

Porvariston sosiaalisen ja ennen kaikkea poliittisen järjestäytymisen muoto oli siis mielipiteiden ja keskustelun julkisuus. Sen laitostuma eli institutionaalinen muoto oli aikakaus- ja sanomalehti, ja sen edellytys oli painovapaus. Englannissa painovapautta oli esittänyt John Milton jo 1644 eli keskellä sikäläistä kansalaissotaa ja porvarillista vallankumousta kirjoituksessa *Areopagica*, joka suostutteli parlamenttia hylkäämään vuonna 1643 säädetyt painotuotteiden ennakkosensuurin. Ennakkosensuuri poistettiin 1695, jonka jälkeen, “verrattuna Euroopan muiden maiden

lehdistöön Englannin lehdistön nauttima vapaus oli vertaansa vailla” (Habermas, s. 101).

Tämän lyhyen Englannin-vierailun jälkeen palaan takaisin Suomeen, jossa suuren Pohjan sodan päätyttyä elettiin siis säätyvallan eli vapauden aikaa.

5.3. Ensimmäisiä suomalaisia painovapausvaatimuksia: Forsskål ja Chydenius

Vapauden ajalta, 1700-luvun puolivälin tienoilta on kaksi suomalaissyntyisten miesten kirjoitusta, joissa ei tosin ollut vielä kysymys sanomalehdistä journalismista puhumattakaan, mutta kylläkin ylimalkaan painokirjoituksista. Toinen on Pehr Forsskålin vuonna 1759 Tukholmassa julkaisema (alunperin Uppsalan yliopistossa väitöskirjaksi tarkoitettu) kirjanen *Tankar om borgerliga friheten*, toinen puolestaan Anders Chydeniuksen *Ödmjukt memorial*, mietintö, jonka Chydenius kirjoitti ja luovutti pappissäädyn pohdittavaksi vuonna 1765 Tukhomassa koolla olleilla valtiopäivillä. (Jälkimmäinen painettiin myöhemmin nimellä *Memorial om skrif- och tryckfrihet*; molemmat tekstit on julkaistu suomennettuinkin: Chydenius 1765/1929, 165–171; Danielson-Kalmari 1932, 355–362 ja Forsskål 1759/1989, 27–31. V. Pietilä 2008, 55–72, on parannellut suomennoksia eräin kohdin.)⁷⁸

Molemmat kirjoitukset ovat poliittisia ja esittävät – samansukuisin argumentein kuin Milton satakunta vuotta aikaisemmin – Ruotsiin painovapautta, jonka perustalle olisi mahdollista rakentaa se porvarillinen

---

78 Forsskål syntyi Helsingissä 1732, mutta muutti vanhempiensa mukana Ruotsiin 1741 pakoon Suomen venäläismiehitystä (hattujen tavoitteensa mukaan aikaan saaman sodan aikainen pikkuviha). Muuton jälkeen hän ei palannut enää Suomeen. Siten Forsskålia on pidettävä oikeastaan ruotsalaisena. Hän oli Linnén oppilas Uppsalassa, mutta opiskeli myös Saksassa Göttingenissä. Kun elämänura ei Ruotsissa auennut, Forsskål lähti mukaan Tanskan kuninkaan Fredrik V:n rahoittamalle luonnontieteelliselle tutkimusmatkalle Arabiaan, jossa (Jemenissä) kuoli 1763 malariaan. – Chydenius eli vuosina 1729–1803 ja toimi Kokkolan kirkkoherrana. Paremminkin teologina Chydenius tunnetaan talousoppineena ja porvarillisten vapauksien asianajajana.

julkisuus, joka jo oli todellisuutta Englannissa. Forsskålin teksti on kenties periaatteellisempi ja sisältää muun ohessa seuraavaa:

“Heidän [sortavien mahtimiesten] ainoa suojansa on sen vääryyden salaaminen, jota he harjoittavat. Mutta kauan tämä ei ole salattavissa, jos jokainen on oikeutettu julkisissa kirjoituksissa moittimaan sitä, mikä loukkaa yleistä etua” (6 §).

“Kansalaisvapauden elo ja voima perustuu siis ensi sijassa *hallitusvallan rajoittamiseen* ja rajoittamattomaan painovapauteen, siten kuitenkin että siivottomat, Jumalaa herjaavat, hallitusta tahi yksityisiä loukkaavat tahi ilmeisiin paheisiin yllyttävät kirjoitukset estetään” (7 §). “Viisas hallitus antaa yleisölle tilaisuuden ilmaista tyytymättömyyttään ennemmin kynällä kuin muunlaisella kiväärillä, mikä toimintatapa samalla, kun se vaikuttaa valistavasti, myöskin rauhoittaa ja estää metelit ja levottomuudet” (8 §). “Vihdoin viimein sekin on tärkeä oikeus vapaassa yhteiskunnassa, että jokainen saa vapaasti *myötävaikuttaa yleiseen menestykseen*. Mutta siihen tarvitaan, että jokainen voi *hankkia itselleen asianmukaisen tiedon yhteiskunnan tilasta* ja että jokaisella on tilaisuus lausua siitä mielipiteensä” (20 §).

Sanan- tai painovapaus ei ollut ainoa Forsskålin tavoittelema vapaus; hän halusi yhteiskuntaan laajemman porvarillisen vapauden tai kansalaisvapauden, johon “siis kuuluu, *ettei ketään estetä* tekemästä mikä on säädyllistä ja yhteiskunnalle hyödyksi, että jokainen rehellinen saa elää *turvallisena*, totella *oikeutta noudattavaa omaatuntoa, käyttää omaisuuttaan* ja myötävaikuttaa yhteiskuntansa menestymiseen” (3 §).

Tällaisen kansalaisvapauden subjekti on vapaasti toimiva, oikeutta noudattava omaisuutensa haltija, porvarillinen persoona.

Yksityiskohtaisemmin luetellen Forsskål esitti sellaisia reformeja kuin “oikeudenkäynnin julkisuutta, suvaitsevaisuutta toisin ajattelevia kohtaan, verotuksen oikeudenmukaisuutta, etuoikeuksien lakkauttamista virkanimityksissä ja maaomaisuuden omistamisessa, tilatonta väestöä rasittavien lakien lieventämistä” – ja kaiken kruununa siis painovapautta. (Danielson-Kalmari, s. 373; Forsskålin ajattelusta ks. myös Patoluoto 1989, Zilliacus ja Knif 1985 ja V. Pietilä 2008).

Vaikka vapauden ajan poliittinen asetelma ei muodostunutkaan yhteiskunnallisen kysymyksen ja luokkajaon pohjalle, Forsskålin ja Chydeniuksen kirjoitukset ovat osoitus siitä, että Ruotsissakin oli tuohon aikaan alkanut vaikuttaa uusi yhteiskunnallinen voima, porvaristo, joka etsi itselleen järjestäytymismuotoa argumentoivasta ja keskusteleavasta julkisuudesta. Hanke johti myös menestykseen, joskin väliaikaiseen:

Ilmeisesti maailman ensimmäinen painovapausjärjestys hyväksyttiin Gävlen valtiopäivillä 1766: “Pohjanmaalaisen pappi Anders Chydeniuksen johdolla saatiin aikaan sensuurin lakkautus muissa kuin uskonnollisissa kysymyksissä. [...] Otettiin käytäntöön myös ‘julkisuusperiaate’: kaikki valtion asiakirjat ovat periaatteessa julkisia [...]. Julkisuudesta tuli normi, salaiseksi leimaamisesta poikkeus.” (Larsmo 2007.) Painovapaus jäi kohtalaisen lyhytaikaiseksi. Kustaa III kaappasi vallan säädylt 1772, ja vuonna 1774 painovapautta jo rajoitettiin (myöhemmin vielä lisää: Kustaa III:n murhan jälkeen ennakkosensuuri; vuodesta 1798 lehtien julkaiseminen edellytti viranomaisten myöntämää privilegia).

Vapaus on epäilemättä journalistisen profession ensimmäinen ja välttämätön (mutta ei varmastikaan riittävä) edellytys. Vapautta Forsskål ja Chydenius esittivät kumpikin, perustellen esityksiään *yleisen edun* vaatimuksena, järjen ja totuuden nimissä. Mutta jo tämän ensimmäisen edellytyksen saavuttaminen oli pitkän ja vaivalloisen kehityksen takana – siirryn Frosskålista ja Chydeniukselta seuraavaan suomalaissyntyiseen, joka asialle lähti: Adolf Ivar Arwidssoniin.

5.4. Lehdistö kansalaismielen herättäjäksi: Arwidsson

Arwidssonin elämänvaiheet. – A.I. Arwidsson syntyi Padasjoella 1791, kuoli Viipurissa 1858. Hän tuli opiskelemaan Porvoon lukioon 1806 ja oli Porvoossa vuoden 1809 valtiopäivien aikaan, joilla keisari Aleksanteri I vakuutti Suomelle sen vanhat lait, uskonnon, erioikeudet ja aseman autonomisena suuriruhtinaskunta. Sittemmin Arwidsson opiskeli Turun akatemiassa valmistuen filosofian maisteriksi 1815; harjoitti opintoja Uppsalan yliopistossa 1817–8. Turun akatemian historian dosentti Arwidssonista tuli 1817. Kun Frosskål ja Chydenius vielä olivat valistuksen aikalaisia, Arwidssonin henkisenä taustana oli Ruotsin romantiikka, jonka keskushenkilöitä hän kävi tapaamassa 1816 (V. Pietilä 2008, 65). Saamiensa virikkeiden ansiosta Arwidsson kypsyi, kuten Matti Klinge on sanonut, “eurooppalaisen vallankumouksen etäispäätteeksi Suomessa.”

Arwidsson perusti oman lehden, *Åbo Morgonbladin* vuonna 1821. Lehti ilmestyi tammikuusta lokakuuhun, jolloin viranomaiset lakkauttivat sen. Lehdessään Arwidsson vaati suomen kielen kehittämistä, kansallisten harrastusten voimistamista ja *valveutunutta kansalaismieltä*. Tämän suuntaisen kirjoittelunsa Arwidsson huipensi helmikuussa 1822 *Mnemosyne*-aikakauslehdessä painettuun "Betraktelser"-artikkeliin, joka johti hänen erottamiseensa Turun akatemiasta. Arwidssonille ei jäänyt muuta mahdollisuutta kuin siirtyä Ruotsiin 1823, jossa sai vuonna 1825 Ruotsin kansalaisuuden ja amanuenssin viran kuninkaallisessa kirjastossa. Ensimmäiseksi amanuenssiksi hänet nimitettiin 1834.

Arwidsson kävi 1827 Suomessa antikvaarisella tutkimusmatkalla, mutta viranomaiset karkottivat hänet takaisin Ruotsiin.

Uran lakipisteen Arwidsson saavutti 1843, kun hänet nimitettiin kuninkaallisen kirjaston johtajaksi. Hänen vapautettiin Venäjän Tukholman-lähetystön mustalta listalta, ja hän sai luvan vierailta Suomessa. Arwidsson matkusti Suomeen 1858. Miestä juhlittiin monella paikkakunnalla Porthanin työn jatkajana. Hän kuoli kesken kiertomatkaansa Viipurissa juhannuksena 1858.

Arwidssonin ajattelu. – Valaisen Arwidssonin ajattelua lyhyesti hänen *Åbo Morgonbladissa* 1821 julkaisemansa artikkelin "Painovapaus ja julkisuus" avulla (1821/1909, 149–75).

Romantiikan mukaisesti viritettynä lähtökohtana on rakkaudellinen elämä, joka synnyttää valtion ja valtion kautta lain. Laki pysyy samana, mutta valtio on alituista muutosta ja kehitystä, mikä merkitsee, että laki ja valtio ajautuvat ennen pitkää keskenään ristiriitaan ja niiden täytyy taistella toisiaan vastaan (ss. 149–152). Tässä taistelussa lain täytyy taipua rakkaudellisen elämänprinsiipin, siis valtion edessä (s. 152). Vain se, joka on lain luonut, voi sen muuttaa ja kumota; puhe on silloin valtion jäsenistä. Kun valtion jäsenmäärä on muuhun järjestelyyn liian suuri, jäsenten valta täytyy uskoa "moraaliselle henkilölle", "olipa hän minkä niminen hyvänsä". Silti valtion elävään organismiin "tulee kaikkien valtion jäsenten ottaa osaa". Oloissa, joissa valta on uskottu "moraaliselle henkilölle", kaikkien osanotto tarkoittaa "hallittuin ja hallitsevain välistä tiedonantoa"

eli niiden vuorovaikutusta, jota ei voi olla olemassa ilman julkisuutta (s. 153). Julkisuus puolestaan edellyttää kirjoitus- ja painovapautta.

Painovapautta kuitenkin kahlitaan: harjoitetaan sensuuria (s. 157). Sensuurin erityisenä kohteena ovat sanomalehdet, koska ne ovat sananvapauden paras väline. Mutta samasta syytä tällainen valvonta on kaikkein vahingollisinta, sillä siten “suljetaan tärkeä tie sivistyksen edistämiseksi” (ss. 158–60).

Sanomalehtien “tulee olla valtiosieluna”, “kansan ääni kansalle” (s. 160–1), vaikuttaa järkeen ja ymmärrykseen: “Aatteet heräävät, maailmaa hallitaan ajattelijan hiljaisesta työhuoneesta, ja painin on [siinä] väli[ne]”. “Painovapauden arvo ja merkitys on täten todistettu” (s. 163). Loppulause tiivistää Arwidssonin kansalaisajattelua: “Kun kansa luovuttaa vallan hallitsevain käsiin, niin se myöskin vaatii tiliä sen käyttämisestä”. Tämä edellyttää julkisuutta, mikä edellyttää sanan- ja painovapautta, mikä puolestaan edellyttää julkisuutta, mikä... ja niin edelleen. “Iäti samana tuloksena on ja pysyy, että mikä koskee yleisöä, sen tulee olla julkista [ja tulla] yleisön vapaan tuomion alaiseksi” (ss. 171–5).

Arvioita Arwidssonin merkityksestä. – Pirkko Rommi katsoo, että Arwidssonin toimesta “[h]iljaiset alamaiset ja paljolta absolutismin valtiokäsityksen vallassa eläneet suomalaiset olivat saaneet kokonaan uuden poliittisen ohjelman ajateltavakseen” (1992, 19–20). Ja Arwidssonin poliittinen ohjelma oli seuraavan kaltainen (sama):

Hän puhui Suomen valtiosta, kansasta ja kansalaisista; puhui siitä kansakunnasta, joka vasta oli syntymässä ja uhanalainen, mutta jolle Porvoon valtiopäivillä oli annettu syntymisen ulkoiset edellytykset. [...] Hän puhui painovapauden välttämättömyydestä kansalaisen perusoikeuksia tähdentävällä tavalla, hän vaati *valtiomiehiä* maahan, jossa väitti olevan vain *virkamiehiä*; hän tähdensi maan taloudellisen kasvun välttämättömyyttä, hän vaati keskustelua ja julkisuutta.”

Arwidssonin lehdestä *Åbo Morgonbladista* on sanottu, että sen “johtoaiheena ei ole kansakunta, kansallistunto, eikä edes valtio, vaan ennen kaikkea *kansalaismieli*” (Castrén Rommin lainaamana, s. 20; korostus minun – KP). Tavoitteena ei siis ollut niinkään kansallisuus (suomalaisuus) kuin kansalaisuus. Arwidssonin omienkin sanojen mukaan: “Maanmiesteni enemmistö [...] oli syvässä unessa ja se oli herätettävä

erityisesti tietoisuuteen valtioelämästä sekä julkisuuden arvosta ja yleisestä osallistumisesta porvarillisen yhteiskunnan kaikkiin olosuhteisiin” (Rommin lainaus).

Arwidsson kirjoittaa siis vuonna 1821. Hän kehottaa siihen samaan porvarillisen julkisuuden puolesta käytävään taisteluun, josta Habermas kertoo *Julkisuuden rakennemuutoksessa* ja jota Arwidssonia kuutisenkymmentä vuotta aikaisemmin olivat viritelleet Forsskål ja Chydenius.

Arwidsson ja Snellman tapasivat 1830-luvun lopulla osoittaen molemminpuolista arvontoa. Tuolloin Snellman oli suhteen radikaalimpi osapuoli. Myös Arwidssonin viimeisellä matkalla Suomessa miehet kohtasivat:

Kun [Arwidsson] 1858 teki jäähyväisvierailun Suomeen, häntä – ‘Auran poikaa’ – juhlittiin monella paikkakunnalla Henrik Gabriel Porthanin työn jatkajana. Hänen ansionsa historiantutkimuksen ja -kirjoituksen alueilla olivat tiedossa. Samoin tunnettiin hänen Åbo Morgonbladins artikkelinsa. Juhlapuhujista J.V. Snellman totesi, että Suomessa oli vasta huomattavasti vuotta 1821 myöhemmin kypsytty lehden herättävään sanomaan. (Junnila 1992, 150.)

Yksi sanomaan kypsyneitä oli Snellman itse.

Forsskålin ja Chydeniuksen kirjoituksissa ei ollut vielä kysymys erityisesti lehdistöstä, saati sanomalehdistä ja journalismista. Ei siis voinut olla kysymys journalistisesta professiostakaan. Kysymys oli sanan- ja painovapaudesta yleisesti. Arwidsson nostaa jo sanomalehdet tarkastelunsa polttopisteeseen ja pitää painovapautta olennaisena juuri sanomalehdille: “Missä sanomalehtiä [...] voidaan toimittaa aatteensa mukaisesti, tulee niiden olla kansan yleishengen ilmauksena sekä esiintuoda sen kaikilla elämän, tutkimuksen ja taiteen aloilla hankkimien tietojen yhdistetty tulos. Niiden tulee olla valtiosieluna, [...] kansan ääni kansalle.” (Arwidsson 1821/1909, 161.) Snellman jatkaa siitä, mihin Arwidsson lopetti.

5.5. Snellmanin idea lehdistön tehtävästä

Snellmanin elämänvaiheista. – Johan Vilhelm Snellman syntyi 1806 Tukholmassa ja muutti vanhempien mukana Kokkolaan, jossa eli vuodet 1813–1816 (Kokkolan kirkkoherra Chydenius oli kuollut kymmenen vuotta

aikaisemmin). Koulua Snellman kävi Oulussa, josta siirtyi 1822 Turun akatemiaan. Hän valmistui Helsinkiin 1827 siirrettyssä yliopistossa filosofian kandidaatiksi 1831, jonka jälkeen toimi yliopiston filosofian dosenttina 1835–39. Uran katkettua Snellman matkusti ensin Ruotsiin, sieltä Saksaan. Tuona aikana Snellman julkaisi filosofiseksi pääteoksiksi sanotut *Versuch einer speculativen Entwicklung der Idee der Persönlichkeit* (Persoonallisuuden idean spekulatiivisen kehittelyn yritys) ja *Läran om staten*.⁷⁹ Vuonna 1842 Snellman palasi Suomeen, jossa sai vuonna 1843 toimen Kuopion yläalkeiskoulun rehtorina. Kuopion kaudella hän alkoi julkaista ruotsinkielistä *Saima*- sekä suomenkielistä *Maamiehen Ystävä* -viikkolehteä 1844. Vuonna 1846 lakkautetun *Saiman* tilalle Snellman perusti *Litteraturbladin* (*Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning*). Snellman muutti Helsinkiin vuonna 1849, jossa hänet nimitettiin vuonna 1856 Helsingin yliopiston siveysopin ja tieteiden järjestelmän professoriksi. Senaattorina hän toimi vuosina 1863–1868, aateloitiin 1866. Aatelissäätöä hän edusti valtiopäivillä vuosina 1867, 1872 ja 1877. Snellman kuoli 1881.

Ajatus lehdistön tehtävästä. – Kun halutaan tarkastella Snellmanin merkitystä lehdistölle, erityisesti sanomalehdille ja journalismille, tullaan 1840-luvulle, jolloin Suomi ei ole enää Ruotsin kuningaskunnan itäinen maakunta, vaan Venäjän keisarikunnan luoteinen suuriruhtinaskunta. Snellmanin vaikuttaa Kuopiossa yläalkeiskoulun rehtorina ja sanomalehtimiehenä (on lehdissään sekä julkaisija että toimittaja). Snellman elää tuolloin radikaalia elämänvaihettaan. Radikaalius näkyy hänen *Saima*-lehden artikkeleissaan, joista tarkastelen neljää tiedotusopin kannalta merkittävää: “Julkinen sana” ja “Suomalainen sanomalehtikirjallisuus” vuodelta 1844, “Yleinen mielipide” ja “Artikkeliin

---

79 Mutta kuten Mikko Lahtinen Snellman-tutkielmassaan paikkansa pitävästi huomauttaa: “Snellmanin kiehtovin ja kestävin filosofis-intellektuaalinen kontribuutio sisältyy *Saiman* ja *Litteraturbladin* sekä *Frejan* ja *Morgonbladetin* noin tuhanteen lyhempään tai pidempään artikkeliin. Se siis jakautuu neljään lehteen, yli neljänkymmenen vuoden ajalle ja kuudelle vuosikymmenelle (1839–1881), eikä suinkaan tyhjene hänen ‘pääteoksekseen’ mainittuun *Valtio-oppiin* (1842).” (Lahtinen 2006, 24.)

yleisestä mielipiteestä” vuodelta 1846 (Snellman 1844a/2005, 1844b/2005, 1846a/2005 ja 1846b/2005).

Snellman esittää näiden kirjoitusten problematiikan heti niistä ensimmäisen eli “Julkisen sanan” ensimmäisessä kappaleessa, jossa hän kirjoittaa (1844a, 304):

Mutta meidän miellyttävänä aikanamme kaikki julkiset asiat ratkaistaan mukavissa kamareissa eikä julkisuus tietäisi omista asioistaan yhtään mitään elleivät kirjanpainajat suvaitsi painaa niitä mustalla valkoiselle.

Julkisuus – julkinen sana – tarkoittaa tässä neljää toisiinsa liittyvää asiaa. Ensinnäkin se tarkoittaa “julkisia asioita” eli kysymyksiä, jotka ovat yleisiä, kaikkia koskevia ja tässä mielessä julkisia. Toiseksi julkisuus tarkoittaa myös ihmisiä “mukavissa kamareissa” eli julkisia asioita hoitavia, niistä vastaavia toimihenkilöitä. Kolmanneksi julkisuus tarkoittaa yleisöä, toisin sanoen ihmisiä, joiden puolesta jotkut hoitavat yleisiä eli julkisia asioita. Ja neljänneksi on kysymys lehdistöstä, erityisesti Snellmanin todetessa, että “[j]ulkisuus tulee siten vasta sanomalehdissä julkiseksi.”

Snellmanin piirtämässä kuviossa lehdistö on keskeinen välittäjä, jonka välityksen tuloksena syntyy kansakunta eli kokonaisuus, jossa (s. 305) yksilöt “yhdistä[vät] toimintansa muiden ihmisten kanssa.” Järjellinen on sellainen kokonaisuus, joka on rakennettu “tunnustettujen periaatteiden pohjalle.” Tässä järjellisen idea seuraa Hegeliä: “Järjellistä ei nimittäin ole se, mitä yksilö luulee ja ajattelee. Järjellistä on yleisesti tunnustettu.” Yleinen tietoisuus yleisesti tunnustetuista periaatteista edellyttää julkisuutta, jota ei voi olla, ellei ole lehdistöä.

Kansa- tai yhteiskuntakokonaisuus perustuu tunnustamiseen (taustalla hegeliläinen *Anerkennung*-idea; ss. 305–6): yhtäältä lait ja hallinto, toisaalta yleinen ajattelutapa (yleinen mielipide, yleisö) tunnustavat keskinäisesti eli molemminpuolisesti toisensa, ja tuloksena on kansa- tai yhteiskuntakokonaisuus. Sama tunnustamisen periaate koskee lehdistöä erikseen (s. 306): “[M]yös lehdistön virka [yleisen] mielipiteen äänenkannattajana perustuu tunnustamiseen. Se uudistetaan, arkisesti sanottuna, jokaisessa uudessa tilauksessa.”

Tunnustamisen dialektiikka ei kuitenkaan ole ilman muuta selvä ja ongelmaton. Näet vaikka lait ja hallinto olisivatkin tunnustamisen dialektiikan yksi yhtenäinen osapuoli, niin yleinen mielipide ei ole edes silloisessa, nykyiseen verraten vielä yksinkertaisessa yhteiskunnassa yhtenäinen, vaan se on eriaineksinen: “[Y]leisen mielipiteen sisällä on erilaisia ryhmäkuntia.” Minkä niistä hallinto tunnustaisi; ja mikä niistä tunnustaisi hallinnon? Ratkaisu on siinä, että yleinen mielipide voi yhdyntä siksi mielipiteeksi, joka “on järkevin ja siten yleinen.” Tässä, Snellman sanoo, “auttaa julkinen keskustelu.” (1844a, 306.) Julkinen keskustelu nimittäin “olisi kaiken kirjallisen esityksen tavoin pakottanut osallistujansa asian perustelliseen ja systemaattiseen tutkimiseen” (1846b, 124). Snellman siis puntaroi yleisen mielipiteen muodostusta modernin eriytyneen yhteiskunnan oloissa. Kun “intressit moninkertaistuvat [...] yhteiskuntaa kokonaisuutena tarkasteleva näkemys tulee harvinaisemmaksi” (1846a, 96). Mikä yleistäisi eriytyneitä näköaloja? Miten “saadaan yhden ammatin etujen piirissä kehittynyt näkemys laajennettua tämän suppean piirin ulkopuolelle?” Vastaus (ss. 96–97): “Kaikissa sivistysmaissa on eräs tähän johdettava keino – lehdistö, erityisesti ja tehokkaimpana sanomalehdistö.” Sanomalehdistö on yleistä mielipidettä yhdyntävän julkisen keskustelun areena.

Snellmanin julkisuusajattelulle on ominaista eräänlainen kaksoislogiikka seuraavaan tapaan (1846a, 97): Yhtäältä lehdistö välittää yleiset asiat “maan ajattelevien ihmisten osallistumisen kohteiksi.” Niin alkaa muodostua julkiso tai julkisoja: “Moni tällainen mies osoittaa tämän osallistumalla itse lehtien palstoilla käytävään keskusteluun; toiset toimivat mielipiteensä puolesta pienemmässä piirissä, ja järkevin käsitys puheena olevasta asiasta voittaa” (parhaan argumentin pakoton pakko kuten Habermasilla myöhemmin). Sitten alkaa toimia toinen logiikka, jonka osalliset ovat yhtäältä hallintoelimet, toisaalta julkiset yleiseksi mielipiteeksi kiteytyneenä: “Kun sitten nousee kysymys jonkin yhteiskunnan etuun liittyvän asian järjestämisestä, ja hallintoelimet asettavat tuon kysymyksen eri yhteiskuntaluokkia ja maan eri osia edustaville miehille, ne saavat kaikkialla saman vastauksen”, sen johon jälkimmäiset ovat julkisessa keskustelussa päätyneet. Molemmat prosessit

ovat lehdistön välittämiä. Snellman päättää tarkastelunsa: “Toivommekin onnistuneemme osoittamaan, että maamme lehdistö voi asettaa tehtävänsä tästä näkökulmasta” (1846a, 97) eli ottaa luodakseen “hallituksen ja lainsäädännön sekä kansakunnan yleisen hengen välisen yhteyden” (1844a, 306).

Yleinen mielipide muodostuu Snellmanin mukaan lehdistössä, joka toimii sen äänenkannattajana suhteessa valtioon eli lainsäädäntöön ja hallintoon. Tämän ajattelun taustana on ajan yleiseurooppalainen liberalismi, jossa tavoitteena oli vapaa talous ja demokraattinen valtio: “Yhteiskunnan yleisiin asioihin osallistumisesta on [...] yhä enemmän tullut eurooppalaisten kansojen henkisen elämän ehto. [S]anomalehdistö on saanut merkityksensä juuri tämän osallistumisen herättämisestä ja ylläpitämisestä, yleisen mielipiteen esilletuomisesta julkisissa asioissa” (1844a, 311).

Snellman tähdentää kirjoituksissaan, ettei hänen tarkoituksenaan ole poliittinen toimeliaisuus, joka asettaisi “yleisen edun laillisten kaitsijoiden” legitimitetin kyseen alle. Suoranaisesti Snellman ei niiden legitimitettiin kiistäkään; epäsuoraan kylläkin. Hänään asettaa “yleisen edun laillisten kaitsijoiden” rinnalle kansalaisista nousevan, hallintoelimistä riippumattoman yleisen mielipiteen ja lehdistön näiden kahden puolen keskelle kokonaisuutta muodostavan välittäjän asemaan. Suomen suuriruhtinaskunnan ja varsinkin Venäjän keisarikunnan silloisia poliittisvaltiollisia oloja ajatellen tämä ei ollut ainoastaan poliittista, vaan se oli radikaalisti poliittista. Eikä se jäänyt viranomaisilta huomaamatta ja ymmärtämättä: *Saima* lakkautettiin vuoden 1846 lopussa.

5.6. Snellmanin oppi lehdistön sosiaalisesta vastuusta

Jos Forsskålin ja Chydeniuksen teemana on vielä yleinen sanan- ja painovapaus, niin Arwidssonilla on kysymys jo täsmennetymin lehdistövapaudesta. Snellman jatkaa Arwidssonin linjaa etenemällä lehdistövapauden kysymyksestä tarkastelemaan lehdistön tehtävää. Hän ei tarkastele lehdistökysymystä enää abstraktin vapausaatteen, vaan sen tehtävän kannalta, joka sillä on yhteiskuntakokonaisuuden muodostuksessa.

Tällöin näkökulma laajenee ja käsittää – jos käytän Neronen ja Barnhurstin termejä – ideaalien lisäksi tyypit: sen tekniikan tai toiminnan, joka on tarpeen ideaalien todellistamiseksi ihmisten keskinäisessä elämässä.

Snellman näkee sanomalehdessä jo vähintään ammatin, mahdollisesti professionkin alkeita. Tämä perustuu tiettyyn siirtymään ideaalien/arvojen tasossa: ideaaliksi ei riitä enää pelkkä vapaus, vaan on oltava vapaus, johon liittyy vastuu.

Georg Simmel on alusta alkaen innoittanut tutkielmaani, joskus etualalla, joskus taaempaa. Nyt kutsun hänet muiden takaa esiin määrittelemään vastuun eli velvoitteen (*Verpflichtung*; 1900/1989, 375): “Jokaista velvoitetta, joka ei ole suhteessa pelkkään ideaan, vastaa jonkun toisen saamisoikeus (*Forderungsrecht*), minkä vuoksi moraalifilosofia samastaakin kaikkialla siveellisen vapauden niihin *velvollisuuksiin*, jotka ideaalinen tai yhteiskunnallinen imperatiivi tai oma minämme meille säilyttää.” Siis vapaus samastuu velvollisuudeksi ja vastuuksi. Journalistien vapausvelvollisuutta tai velvollisuusvapautta vastaisi kaikkien muiden, erityisesti heidän yleisönsä saamisoikeus.⁸⁰

Snellman tarkastelee aikansa suomalaista lehdistöä myös tyyppinä/tekniikkana/toimintana, sanalla sanoen journalismina, jolla on selvästi ymmärretty tehtävä, jonka asettaa yleisön saamisoikeus. Journalismi on Snellmanille siis ainakin alustavasti professio, jota määrittää yleisön saamisoikeuteen pohjaava tehtävä. Näin lehdistöä tarkastellessaan hän ei näe todellisissa oloissa juuri muuta kuin alkeellista kehittymättömyyttä, ehkä rappiotakin. Yleisesti ottaen lehdet sisältävät “ei paljon mitään”, hallitsevaa on “jokin helpommin sulava hengenravinto”. “[J]os lehdessä ei ole mitään muuta [...], niin tällainen sanomalehtikirjallisuus on ilman muuta tuomittavaa.” “Lähin syy rappioon lienee se, että lehdistö on joutunut kokonaan kirjanpainajien käsiin ja muuttunut pelkäksi ansaitsemiskeinoksi.” Tulos on, että tarjolla on

---

80 Jos ja kun journalistit ja yleisö tunnustavat keskinäisesti toisensa, niin ne tunnustavat siinä toistensa velvoitteet ja saamisoikeudet. Mitä velvoitteiden ja saamisoikeuksien keskinäisestä tunnustuksesta (*Anerkennung*) syntyy, siitä enemmän tuonnempana. Tulos riippunee esimerkiksi siitä, miksi journalistit tunnustavat vastapuolensa: toimittavatko he viestimiään yleisölle vai kuluttajille.

pelkästään “kaikkein ajatuksettominta ja löysintä ‘ajanviettelukemista’,”
“kaiken ajatuksen tappavaa ajanvietettä.” (1844b, 367–71, 373.)

Kuinka epätydyttävä asiointi korjautuisi? Tarvitaan vastuuntuntoisia journalisteja. Sellaisia saattaisi löytyä yliopistosta: “Eiköhän yliopistostamme löytyisi joku nuori mies, joka kuuntelee todella epäitsekästä neuvoamme ja koettaa saada vanhempia ja nuorempia yliopistonopettajia mukaan hankkeeseensa” (ss. 372–3). Snellman ei vielä ehdota professiota perustavaa journalismikoulutusta, mutta sentään näkee yhteyden vastuuntuntoisen journalismin ja kokeamman koulutuksen välillä.

Elliott esittää hyvin sen siirtymän yleisen luonteen, jonka Snellman tuo tiedotusopillisen ajattelun esivaiheisiin. Vaikka “journalismi on saanut hankituksi itselleen vähän muita professionaalaisia piirteitä, sillä ei ole ollut hankaluuksia muotoilla itseään oikeutavia ideologioita” (Elliott 1978, 189–90).⁸¹ Ensimmäinen tällainen ideologia (syvärakenteellinen arvolähtökohta) on Elliottin mukaan “‘vapaan lehdistön’ oppi”, joka “muovattiin pitkässä porvariston ja englantilaisen aristokratian välisessä taistelussa” ja joka “edellenkin on voimissaan.” Ruotsin ja sittemmin Suomen suuriruhtinaskunnan tilanteessa oli samoja piirteitä, jos kohta asetelma eli porvaristo vastaan aristokratia tai itsevaltainen monarkki ei ollut yhtä selkeä ja kärjistynyt. Seuraava ideologia oli “‘sosiaalisen vastuun teoria’ – idea, jonka mukaan median tuli itse riippumattomasti säädellä ja valvoa toimintaansa ulkopuolisten asiaan puuttumatta.” Tarkoitus oli – ja on – että “lehdistö vastaisi kollektiivisesti siitä, että yhteiskunta saa totuudellisen, puolueettoman selonteon yleisistä asioistaan.” Ajatus siis oli, että “velvollisuus totuuteen (*truth*) oli journalistiselle professionille ominainen vastuunalaisuus, päämäärä ja luottamustoimi, joka olisi verrattavissa lääketieteellisen profession vastuuseen terveydestä (*health*) tai

---

81 Myös Elliottin journalismin instituutiosta esittämässä arvioissa Tuorin eksperttikulttuuriksi nimittämä taso on mitätön tai ainakin vähämerkityksinen eikä juuri välitä toiminnallisen pintakerroksen ja arvoja sisältävän syvärakenteen kesken. Kuten aikaisemmin esittämässäni vastaavissa tapauksissa arvio voi olla osuva: ehkä tieteellinen teoria ja tutkimus (tiedotusoppi ahtaassa mielessä) on journalismin instituutiossa ollut mitätön tekijä (tieteenä alkeellinen, hajanainen, ristiriitainen, pinnallinen, epäolennaiseen keskittyvä tai epäonnistunut jollakin muulla vastaavalla tavalla).

oikeusprofession vastuuseen oikeudesta (*justice*)” (Elliott, s. 189).⁸² Tämän jälkimmäisen opin elementtejä Snellman kehittelee.⁸³

Oppi alkaa hahmottua selvemmin Snellmanin myöhemmällä, vähemmän radikaalilla kaudella, 1860-luvulla ja sen jälkeen. Esimerkiksi kirjoituksessa sananvapaudesta Snellman erottaa kaksi oikeuksien aluetta, kansalaisyhteiskunnan ja valtion, ja sanoo: “Kansalaisyhteiskunnassa yksilö toimii omien etujensa hyväksi, valtiossa hänen on toimittava yleisten etujen, kansakunnan edun hyväksi.” Ja myös: “[O]ikeus on valtion puitteissa muuta kuin kansalaisten yhteiselämässä.” (Snellman 1862a/2005, 402–3.) Tekstissä kysymys on siitä, “onko sananvapaus [painovapautena] kansalaisvapaus vai poliittinen oikeus.” Snellman vastaa itse kysymykseensä – “se on epäilyksittä poliittinen oikeus” eli oikeus valtion piirissä. Silloin sitä on käytettävä vastuullisesti, “yleisten etujen, kansakunnan edun hyväksi.” Tämän varmistamiseksi Snellman myöntyy siihen, että painovapaudelle saa olla säädetyt rajoituksensa: “Historia ei kuitenkaan vielä tunne yhtään valtiota, jossa oppien esittäminen olisi ollut täysin vapaata” (s. 407).

---

82 Voi olla, että Elliott hivenen liioittelee journalismin statusta totuuden välikappaleena. Yleensä ja adekvaatimmin rooli osoitetaan tietelle. Kuten Heiskala (1996, 154): “[M]odernit yhteiskunnat korvaavat traditionaalisten yhteiskuntien traditiot omillan traditioillaan. Näitä [on muiden ohessa] tiede valistuksen etuoikeutettuna lippulaivana. [...] Juuri [...] tiede ja tiedemiehet (myöhemmin tiedehenkilöt) saavat sen etuoikeutetun *totuuden tulkin* aseman, joka heillä valistuksen traditioissa on.”

83 Totuuden teema esiintyy kyllä niin Forsskålin kuin Chydeniuksen julkisuuskäsityksissä, mutta toisessa merkityksessä kuin Snellmanilla (ja Elliottin pelkistämässä professioideologiassa). Chydenius esimerkiksi kirjoitti, että jos jokin asia “on tulkinnanvarainen, totuutta on etsittävä ajatustenvaihdossa, ja jos tämä kielletään, kieltö ei voi johtua muusta kuin pelosta, että totuus tulee julki. [...] Valhe häpäisee esittäjänsä mutta hyödyttää valtakuntaa siten, että totuus perustellaan ja pääsee näin juurtumaan kunnolla.” (Chydenius 1765/1929, 168.) Tämä totuus ei ole vielä journalistin velvollisuus – sillä journalistia ei vielä ole eriytyneenä funktiona. Ei ole vielä erityistä totuuden ammattilaista, professionaalia.

Rajoituksista huolimatta painovapaus pitää kuitenkin olla.⁸⁴ Kansakunnan (kokonaisuuden) olemassaolo edellytti Snellmanin mukaan silloisissa moderneissa oloissa, että jokaisella yksilöllä on “käsitys oman elämänsä ja omien pyrkimystensä yhteydestä yleisiin asioihin, yhteiskunnan yleisiin etuihin, valtion pysyvyyteen ja ihmiskunnan toiveisiin” (1862b/2005, 416–7). Hän jatkaa: “Kun kansojen massoja herätellään tähän tietoiseen, uhrautuvaan osallistumiseen valtion tavoitteiden edistämiseksi, painettu sana ei tosin ole ainoa väline,” mutta ilman “painettua sanaa kaikki muut keinot [...] ovat kuitenkin riittämättömiä.” Näin ollen “tietämyksen välittäminen painetun sanan avulla kuuluu modernin valtion pystyessä pysymisen edellytyksiin”: “Voisimme yhtä hyvin sanoa: painovapaus kuuluu noihin edellytyksiin.” Snellman tähdentää “tärkeintä asiaa”: “jos maassa pidetään valtiopäiviä [kuten Snellmanin kirjoituksen aikoihin oli tapahtumassa: valtiopäivät kokoontuivat 1863 ensi kerran vuoden 1809 jälkeen], painovapauden täytyy olla siellä voimassa” (s. 425). Tämä oli siis vaatimus painovapaudesta, jota ei vielä ollut.

Mutta, kuten sanottu, painovapauden oloissa toiminnalta edellytetään myös vastuullisuutta. Snellman myöntää, että valtiollisen toiminnan piirissä lehdistön tehtävä kylläkin on kritiikin esittäminen: “Lehdet tuottavat

---

84 Tässä kohden Snellmanin hegeliläiset taipumukset onnistuvat hämärtämään hänen muuten selkeää ajatteluaan – ja tuomaan vielä nykykeskusteluunkin erään sumean kohdan. V. Pietilä näet arvioi (2008, 69), että “Forsskålin ja Chydeniuksen alustavista hahmotelmista Arwidssonin kautta Snellmanin kiteyttämään muotoon etenevä visio vastaa Habermasin hahmotelmaa porvarillisesta julkisuudesta siltä osin kuin julkisuuden katsotaan rakentuvan valtaapitävien toimia arvioivassa julkisessa keskustelussa.” Sitävastoin Snellmanin käsitys sananvapaudesta valtion piiriin kuuluvana poliittisena oikeutena olisi vastakkainen Habermasin idealle, jossa “porvarillinen julkisuus [...] sijoittuu selvästi kansalaisyhteiskunnan piiriin.” Kahtiajako valtio/kansalaisyhteiskunta on kuitenkin liian niukka Snellmanin omillekin ideoille. Hänellähän lehdistö – journalismi! – välittää valtion ja kansalaisyhteiskunnan kesken, on siis oma instanssinsa, kolmas. Sananvapaus on kylläkin poliittinen oikeus: vaatimus kansalaisyhteiskunnan, myönnytys valtion puolelta, siis kompromissi, oikeus rajoituksineen. Ja tällaisena se, kuten politiikkakin, sijoittuu aivan ilmeisesti *keskelle*, juuri välittäjäksi, mediaattoriksi. Tähän suuntaan Snellmanin ajatus etenee voimakkaasti hegelistisistä pidäkkeistä huolimatta.

[yleistä] hyötyä pääasiassa esittäessään lakkaamatta arvostelujaan” (1862c/2005, 445). Mutta tämä edellyttää arvosteluilta yhtä ja toista: “Toivottavaa tosin olisi, että tämä arvostelu pohjautuisi niin hyviin tietoihin, että se voisi [...] ilmaista myös keinot, joilla tilanne korjattaisiin.” “Vielä toivottavampaa olisi, että se rakastaisi aina totuutta.” Olemme päätyneet vapauden ideaalista totuudellisuuden arvoon. Ja tässä suhteessa Snellman ei anna silloiselle suomalaiselle lehdistölle korkeaa arvosanaa: Kun näet valtiopäivät saavat aikanaan tilaisuuden ilmaista “kansakunnan [...] ajattelutavan” eli sen yleisen intressin, niin Snellman uskoo, ettei lehdistön tosiasiasa esittämä ajattelutapa juurikaan vastaa sitä, mitä hän uskoo valtiopäivien esittävän, ei “ainakaan levikiltään suurimpien lehtien osalta” (s. 447). Kirjoitus päättyy suomalaiselle lehdistölle kohdistettuun moitteeseen: “Jo sinänsä se tosiasia, että sanomalehdistön asenteet tässä maaassa riippuvat yhä pelkästään siitä, miten kelvollisia yksittäiset henkilöt sattuvat olemaan” – eikä siitä, että yleiset asiat tunnettaisiin hyvin – “osoittaa kuitenkin kyllin selvästi, ettei niillä [po. sillä, lehdistöllä] ole mitenkään kiinteää yhteyttä maassa vallitsevaan yleiseen mielipiteeseen.”

Snellman itse asiassa valittaa, että lehdistöltä puuttuu ammattimainen, professionaalinen toimintatapa. Sen puuttuessa journalismissa on määräävää se, millaisia henkilöitä toimittajat sattuvat kulloinkin olemaan. Journalismi ei ole vielä objektivoinut journalistiseksi kulttuuriksi – se on toimintaa,⁸⁵ jonka perustuksena ei ole niitä eksperttikulttuurin ja syvarakenteen kerrostumia, jotka esimerkiksi Tuorin hahmotelman mukaan kuuluvat oikeuden kokonaisrakenteeseen.

Snellmanin joukkoviestintää (silloin tietysti lehdistöä) koskevan ajattelun tendenssi on selvä: kohti ammatillista, mahdollisesti peräti professionaalista toimintatapaa. Sellaiseen oli mahdollista päästä vain kehittämällä alalle koulutus, jota taas ei voinut olla ilman alaa

---

85 Snellman sanoo tarkkanäköisesti, puheaktiteoriaa ennakkoiden: “Sanan lausuminen on oikeastaan teko siinä missä kaikki muutkin” (1862b/2005, 413). Tässä näkyy selvästi, miten Snellman on päässyt edeltäjiään pitemmälle ja tarkastelee joukkoviestinnän kompleksia ajatuksen ja toiminnan/tekojen (teorian ja käytännön; arvojen ja tyyppien) dialektiikassa.

nimenomaisesti koskevaa ajattelua ja tutkimusta (sekä ajattelu että tutkimus tässä yhteydessä laveasti ymmärrettyinä).

Journalistikoulutuksen järjestämisestä oltiin tuolloin, 1860- ja 1870-luvuilla vielä kaukana. Eihän vielä oltu saavutettu edes painovapautta, vaan suuriruhtinaskunnassa elettiin ennakkosensuurin oloissa vuoteen 1906 asti, jolloin sitten perustuslaissa säädettiin, “että Suomen kansalaisella on sanan vapaus sekä oikeus kirjoituksen ja kuvallisen esityksen painosta julkaisemiseen, älköönkä niille ennakolta estettä pantako.” Varsinainen painovapauslaki säädettiin vuonna 1919, siis itsenäisessä Suomessa (Ahla 1923, 3–4).

*

Politikointi painovapausasiassa onnistuu katkeroitamaan Snellmanin viimeisiä vuosia. Kun hän pitää puheen Suomen lehdistön satavuotisjuhlassa 1871, sanan- ja painovapaus on hänen keskeinen tavoitteensa: “Niinpä me [...] lausumme ääneen tämän toivemme, että painettu sana olisi vapaa” (1871/2005, 100). Vajaata paria vuotta myöhemmin hän purkaa *Morgonbladet*issa katkeria tuntojaan siitä, että vuoden 1867 valtiopäivät poliittista taitamattomuuttaan tuhosivat painovapauslain aikaansaamisen edellyttämällä keisarilta sellaista, mihin keisari ei mitenkään voinut suostua: “Se seikka on horjumaton, että [...] vuoden 1867 valtiopäivät teki lopun maan painovapaudesta ja että nykyinen lehdistöjärjestelmä on siis välttämätön seuraus valtiopäivien menettelystä” (1872/2005, 209).

6. Tiedotusoppi, mediaopit ja journalismiprofessio

6.1. Julkisuuden filosofiasta sanomalehtioppiin

Lähdin edellisessä luvussa jäljittämään joukkoviestinnän kannalta relevantin ajattelun vaiheita Suomessa. Tarkoitus oli löytää sellaisen tietoperustan elementtejä, jonka varassa journalismi voisi rakentua professioksi. Kävi ilmi, että Snellmanin julkisuutta koskeva ajattelu viittaa viimeistään 1860-luvulla journalismin professionalistumisen mahdollisuuteen ja tarpeellisuuteenkin. Se, että tuollon avautuu myös journalismin kulttuurisen objektivoitumisen näköala, ei ole sattumaa eikä erillinen tai yksittäinen ilmiö. Se sijoittuu hyvinkin tarkasti paikalleen Esa Konttisen hahmottelemaan professiokehityksen suomalaiseen historiaan. Konttinen jakaa suomalaisten professioiden kehityskaaren kolmeen vaiheeseen:

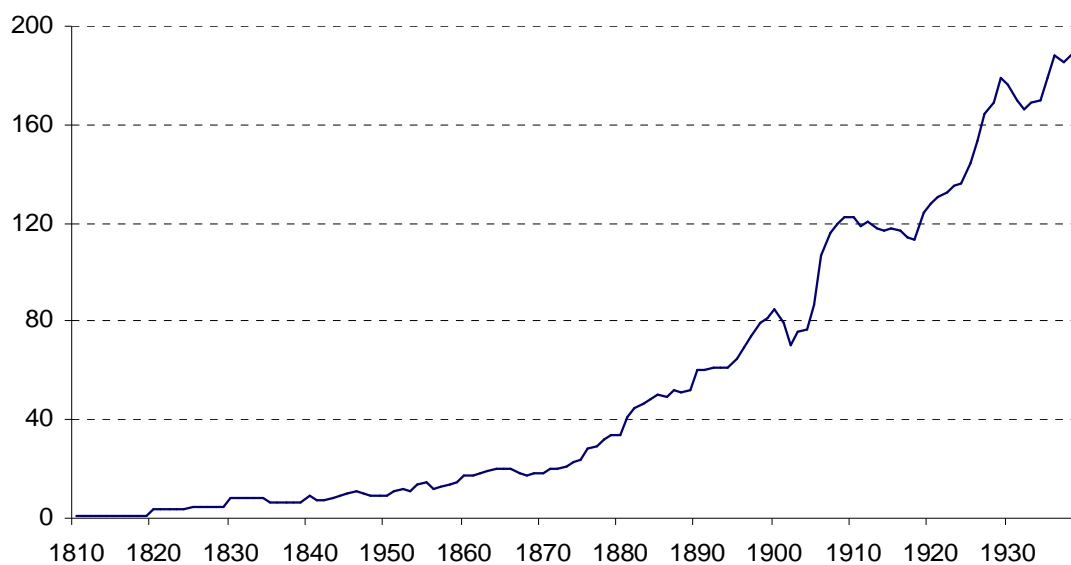
Ensimmäinen on *modernia edeltävä kausi* 1800-luvun alusta saman luvun puoliväliin, jolloin “ammattinharjoittajan identiteetti ja status määräytyvät pikemminkin yhteiskuntaluokan ja valtiobyrokratian kuin erityisalan perustalta” ja “[e]rityisala on koulutuksessa kehittymätön; yleissivistävä osuus on koulutuksessa keskeinen” (1998, 33). Luonnehdinta pätee edellisen luvun henkilögalleriaan – Forsskål, Chydenius, Arwidsson, Snellman – kokonaisuudessaan.

Toinen kausi on *professioiden aika* eli *moderni kausi*, joka puolestaan jakautuu kolmeen alajaksoon: (a) modernien professioiden syntykausi noin 1860-luvulta 1900-luvun alkuun, (b) vakiintuneen kehityksen kausi 1900-luvun alusta 1950-luvun lopulle, (c) hyvinvointivaltion kausi 1950-luvun lopulta 1990-luvulle. Professioiden aikana ilmenee ammatinharjoittajien identifioitumista erikoisalaan, keskiluokkaistumisesta, erikoiskoulutuksen ja asiantuntijuuden korostumista, professioiden eriytymistä, itsenäistymistä ja lisääntymistä, professionaalisten järjestöjen muodostusta, monopolipyrkimyksiä ja kilpailua (s. 40).

Kolmanneksi kaudeksi on ehdolla *uuden yhteiskunnan aika* 1990-luvulta alkaen: “Jos tarkastelu pidetään yleisellä järjestelmän tasolla, niin professioiden järjestelmän perusrakenne säilyi perustaltaan samana yli sata

vuotta. Näyttäisi kuitenkin siltä, että tämä rakenne olisi juuri meidän päivinämme joutunut ja joutumassa radikaaliin muutokseen. Sen erittely kaipaa käsitteellistä tarkennusta.” (Konttinen, s. 40.) Tällä kohtaa Konttisen otsikkona on nykyhetkeen kohdistuvan tarkastelun epävarmuutta ilmentäen “Professionalisaatiota vai deprofessionalisaatiota?”. Sekä suomalaisen journalismin että etenkin tiedotusopillisen ajattelun ja tutkimuksen vaiheet sopivat yllättävänkin hyvin yhteen Konttisen jäsennyksen kanssa, mikä näkyy jo siinä, että Konttisella modernien professioiden syntykausi alkaa 1860-luvulta, jolloin Snellmanilla näkyy jo selviä merkkejä ylimalkaan journalismia, erityisesti sen professionaalisia aspekteja koskevasta tarkastelusta.

Kuva 3. Sanomalehtien lukumäärän kehitys Suomessa vuosina 1810- 1939 (Tommila 1987- 8)

Modernien professioiden kehitys ylimalkaan lähtee Suomessa liikkeelle 1860-luvulla. Samassa tahdissa näyttää lehdistökin kehittyvän kuten K.N. Rantakari toteaa: “1860-luvulla alkoi suomenkielinen sanomalehtikirjallisuus uudestaan elpyä” ensimmäisen, 1840-luvulle sijoittuneen nousukauden jälkeen (1923, 324). Kuten kuva 3 osoittaa, sanomalehdistön lukumääräinen kehitys on melko tasaisesti nouseva etenkin 1870-luvulta lähtien muutamia selviä takaiskuja lukuun ottamatta

(niin sanotut sortovuodet, maailmansota ja talouslama näkyvät kuvaajassa lyhyehköinä taantumajaksoina).

Tommila katsoo, että puolueeksi ryhmittyvien liberaalien vuonna 1861 perustamasta *Helsingfors Dagbladista* “tuli sanan täydessä merkityksessä ensimmäinen nykyaikainen sanomalehtemme.” Nykyikainen lehdistö on alkuvaiheessaan juuri puoluelehdistöä. Ensimmäiset puolueet lehdistön taustavoimina olivat yhtäältä liberaalit, toisaalta fennomaanit. Suomalaisuusliike lehdistöineen jakautui sittemmin kahtia suomettelaisiin ja nuorsuomalaisiin liberaaleihin. Seuraavassa vaiheessa työväenlehdistä alkoi muodostua oma poliittisen lehdistön ryhmittymänsä. Viimeinen tänä ajanjaksona eli noin vuosina 1860–1917 syntyneistä poliittisista lehtiryhmistä oli maalaisliiton lehdistö (Tommila 1971, 27–33). Kehityksen tuloksia silmäillessään Rantakarilla on aihetta kirjoittaa 1920-luvun alussa, että lehtien “suhdetta puolueisiin silmällä pitäen puhutaan puoluelehdistä ja puolueettomista. Jälkimmäisiä sanan täydessä merkityksessä ei enää oikeastaan ole.” (1923, 315.) Tätä nykyä tilanne melko tarkalleen päinvastoin: puoluelehdistöä on olemassa enää vain nimeksi ja vain nimellisesti (mutta suunnilleen samoin on käynyt puolueillekin, joita ei sanan varsinaisessa mielessä eli merkittävien jakolinjojen eri puolilla olevina poliittisina ryhminä juuri enää ole).

Tutkielmani lähtökohtia on ollut se ajatus, että tiedon alku olisi yleensä käytännöllisissä pyrkimyksissä ja että teoreettinen kiinnostus seuraisi perässä. Tietyssä mielessä ehkä pitääkin paikkansa, että lehdistö ja journalismi syntyvät niin Suomessa kuin muuallakin käytännön elämän vaatimuksista. Mutta vaikka sellaiset vaatimukset olisivat ensin, teoreettinen mielenkiinto syntyy miltei saman tien – tai, kuten sananpainovapaudesta käyty kamppailu osoittaa, jo ennen kuin käytännön toimiin on edes päästy. Näinhän totesimme edellisen luvun varhaista julkisuusajattelua koskevassa katsauksessa.

Yhtäältä lehdistöä, toisaalta journalismia koskeva ajattelu ja tutkimus ovat jossakin määrin kaksi eri alaa. Lehdistö sinänsä herättää tiedollista kiinnostusta jo varhain. Edellisessä luvussa totesin, että Suomessa asiaa alkoi toden teolla puntaroida viimeistään Arwidsson. Kulttuurisessa kehityksessä sellaiset keskeisemmät alueet kuin esimerkiksi Saksa olivat tietysti paljon

edellä. “Sanomalehteä koskevalla ajattelulla on Saksassa pitkät perinteet. Ensimmäiset lehdistöalan väitöskirjat laadittiin siellä jo 1690-luvulla [...] Samoihin aikoihin järjestettiin ensimmäiset yliopistolliset luennot sanomalehdestä” (V. Pietilä 1997, 92).⁸⁶ Arwidssonin jälkeen seuraavat suomalaiset lehdistöalaa koskevat tarkastelut olivat vähemmän ohjelmallisia. Tällaisena mainitaan “piirilääkäri ja fennomaani W.S. Schildtin loppukesällä 1837 Elis Lönnrotin *Mehiläisessä* julkaisema katsaus suomenkieliseen sanomalehdistöön. Seuraavan vuoden alussa *Borgå Tidningissä* oli Suomen koko siihenastista lehdistöä koskeva esittely, joka todennäköisesti oli lehden toimittajan J.E. Öhmanin käsialaa.” (Tommila 1988, 10.)

Journalismista tuli varsinaisesti kysymys hiukan myöhemmin eli vasta Snellmanilla ja hänelläkin oikeastaan 1860-luvun myöhemmällä kaudella. Journalismia sanan tosiasiallisessa merkityksessä alkoi tuolloin jo olla, ja jossakin mielessä professionalisminkin idea oli herännyt.⁸⁷ Mutta koulutusta, tietoperustaisen ammatin keskeisintä edellytystä ei ollut järjestetty; tuskin olisi ollut erityisemmin aineksia – siis tiedotusopillista ajattelua ja tutkimusta – koulutuksen sisällöksiään. Varsinaista tiedotusoppia eli oppiainetta, jonka “painopiste on journalismin teoriassa ja käytännössä,” saatiin Suomessa odottaa opetuksen ja koulutuksen aineeksi 1900-luvun puolelle. Lehdistö ja journalismi kehittyivät oikeastaan täyteen mittaansa jo ennen kuin ala otettiin varsinaisen, erityisen ja systemaattisen opetuksen ja koulutuksen aineeksi. Mutta vuonna 1925 asiassa päästiin alkuun, kun Helsingissä aloitti toimintansa uusi ja uudenlainen oppilaitos, *Kansalaiskorkeakoulu*.⁸⁸

---

86 Yhtenä alan ensimmäisistä väitöskirjoista pidetään Ahasver Fritschin tekstiä *Discursus de Novellarum quas vocant Neue Zeitunge hodierno usu et abusu*, joka julkaisiin Jenassa vuonna 1676 (siitä ja tiedotusopillisen ajattelun ja tutkimuksen alkujuurista Saksassa ks. Jaeger 1926, 1–18).

87 Snellmanin jälkeen lehdistökysymystä tarkastelee ideaalityyppisen eli arvopitoisen käsitteen pohjalta seuraavaksi ainakin Valfrid Vasenius kirjassaan *Sanomalehdistön suhde yleisöön* vuodelta 1894 (eripainos Valvojassa samana vuonna julkaistusta esitelmästä).

88 Laitoksen nimeksi otettiin vuonna 1930 *Yhteiskunnallinen Korkeakoulu*. Koulu siirrettiin Helsingistä Tampereelle vuonna 1960. Oppilaitoksen nimi muuttui seuraavan

6.2. Kansalaiskorkeakoulu/Yhteiskunnallinen Korkeakoulu

Kun Kansalaiskorkeakoulu aloitti syksyllä 1925, sen opetusta seuraamalla saattoi suorittaa muiden tukintojen ohella sanomalehtimiestutkinnon. Silloinkaan ei ilman muuta ollut kysymys journalistiprofession syntyhetkestä. Journalismin professionalisoitumisen vaikeuksia ilmentää näet se, että kun oppilaitoksessa mahdolliset kolme muuta tutkintoa olivat sosiaali-, kunnallis- ja osuustoimintatutkinto, niin neljäs oli nimeltään “valtiollinen eli sanomalehtimiestutkinto”, jonka oppiaineet olivat valtiooppi ja valtio-oikeus, kansataloustiede, sosiaalipolitiikka, kunnallispolitiikka ja -hallinto tai osuustoiminta. Aluksi tutkintoon ei siis kuulunut minkäänlainen lehdistöoppi tai sanomalehtitiede (Ruuth 1925, 21–2). Sanomalehtioppi-niminen aine tosin liitettiin tutkintoon jo toisena lukuvuotena 1926–7 (Rasila 1973, 43–4). Sanomalehtijournalismia ei siis ilman muuta ja itsestään selvästi nähty opetuksessa itsenäisenä toimialana. Sitä ei pidetty erityisesti nimenomaan journalistisena toimintana, pikemmin se oli valtiolliseen toimintaan liittyvä, sellaisenaan vielä melko epäitsenäinen ala.

Kansalaiskorkeakoulun/Yhteiskunnallisen Korkeakoulun vaiheisiin tiiviisti liittyvä Yrjö Ruutu (syntyään Ruuth) tuo esille hyvin tärkeän asiayhteyden, kun hän aloittaa korkeakoulun perustamista käsittelevän kirjoituksen seuraavasti:

Kansalaiskorkeakouluajatus heräsi ja kiteytyi kansamme vaiheissa niin kohtalokkaina vuosina kuin 1917 ja 1918. Samoin kuin Ranskan historian vaikeat ja käännteentekevät vuodet 1870 ja 1871 herättivät eloon Valtiotieteiden vapaaopiston (*L'École libre des sciences politiques*) ja samoin kuin Saksassa maailmansota ja sen jälkeiset kokemukset välittömästi antoivat aiheita Saksan Poliittisen Korkeakoulun (*Hochschule für Politik*) perustamiseen, samoin herättivät meidän pienissä ja vaatimattomissa oloissamme nuo ratkaisevat vuodet kiintoisuutta laajoissa kansalaispiireissä erikoisen yhteiskunnallis-valtiollisen kansalaiskorkeakoulun perustamista kohtaan. (Ruuth 1925, 5.)

Ruuthin mainitsemien koulujen perustamiset eivät liity niinkään valtioiden sotiin toisia valtioita vastaan kuin sotien aikaisiin ja jälkeisiin sisäisiin

---

kerran vuonna 1966, josta lähtien sitä on nimitetty *Tampereen yliopistoksi*.

suhteisiin, nimittäin luokkasuhteisiin, jotka kärjistyivät kussakin kolmessa maassa (ja muuallakin) vallankumoukseksi tai sellaisen yritykseksi ja sisällis-, kansalais- tai luokkasodaksi: Ranskassa vallankumous 1870 ja Pariisin kommuuni 1871, vallankumoukset ja neuvostotasavallat Saksassa 1918–9, vallankumous ja sisällissota Suomessa 1918.

Keskeisimmin Kansalaiskorkeakoulun syntyyn vaikutti kaksi henkilöä, Yrjö Ruudun ohella Leo Harmaja. Jälkimmäinen esitti ensimmäisen Kansalaiskorkeakouluun johtaneen ajatuksen kesäkuussa 1917, jolloin hän kysyi julkisesti, “miten suomalaista yhteiskuntaa ja parlamentaarista kansanvaltaa voitaisiin lujittaa yhteiskuntatieteellisen opetuksen avulla” (Rasila, s. 11).

Harmajan ehdotuksen taustana oli 19. vuosisata liberalismiin ja demokratian vuosisatana. Edellisessä luvussa oli jo puhe porvariston vapauspyrkimyksistä ja sen siihen tarvitsemasta julkisuudesta. Vapauspyrkimykset suuntautuivat niitä absolutistisia valtiomahteja vastaa, jotka 1600- ja 1700-luvuilla järjestivät ja johtivat taloutta ja yhteiskuntaa oppeinaan merkantilismi, kameralismi ja niin sanotut poliisitieteet. Porvariston ja 1800-luvun oppi oli liberalismi eli *laissez-faire, laissez-passer*, jonka mukaan talouden – kapitalistisen eli pääomina toimivan talouden – piti antaa järjestyä omien luontaisten lainalaisuuksiensa mukaan valtiovallan siihen puuttumatta. Valtion demokraattisuus tarkoitti porvariston oikeutta osallistua yleisten sääntöjen asettamiseen; ja sääntöjen tehtävä oli turvata vapaan taloudellisen toiminnan vapaus. Liberalismin ajan kapitalismi eli markkinaperustaisen järjestelmän “saatanallinen mylly” kuten Polanyi sitä nimittää, saavutti huippunsa ensimmäisen maailmansodan aattona (Polanyi 1944/1957, 33–129). Talouden mylly uhkasi jauhaa yhteiskunnan – Polanyin visiossa niin ihmisen, luonnon kuin tuotantojärjestelmän itsensä – hajalle. Uhka synnytti vastaliikkeeseen yhteiskunnan itsepuolustuksen (*self-protection of society*; Polanyi, ss. 130–219). Vastarinta onnistui ennen pitää pysäyttämään 19. vuosisadan liberalismiin ja demokratian projektin ja suuntaamaan kehityksen 20. vuosisadan alkupuolelta lähtien toiselle taholle, demokratian ja sosialismin suuntaan. Tässä uudessa projektissa yhteiskunnan itsepuolustuksen voi ymmärtää hankkeeksi, jossa markkinamyllyn uhkaamat yhteiskunnalliset

voimat, vallankin työtä tekevät luokat pyrkivät säätelemään valtion avulla yhteiskunnallisia suhteita ylimalkaan. Harmajan ehdotuksen voi ymmärtää juuri tällaiseksi yhteiskunnan itsepuolustukseksi, jossa yhteiskuntatieteellisen opetuksen avulla lujitettaisiin suomalaista yhteiskuntaa ja parlamentaarista kansanvaltaa. Harmaja näet epäili, “oliko Suomen kansa sittenkään ilman erityistä kansalaiskasvatusta kypsä täyttämään ne velvollisuudet, mitä kansanvalta sille asetti.” Tällaiset kysymykset ja huolet mielessään Harmaja esitti ehdotuksen “erityisen yleistä kansalaistietoa jakavan korkeakoulun perustamisesta”. (Rasila, s. 11.) Jo Arwidsson oli painottanut kansalaismielen tärkeyttä. Nyt mietittiin, miten antaa sille laitostettu muoto jo olemassa olevien kansanvaltaisten valtioelinten ja -laitosten tueksi.

Kansalaistietoa ja kansalaismieltä tarvittiin seuraavassa tarkoituksessa:

Jotta näistä murrosajan vaikeuksista ehjinä selviydyttäisiin, olisi välttämättä pidettävä huolta siitä, että laajat kansakerrokset, ainakin niiden luottamustoimissa olevat henkilöt, pääsisivät selville niistä kansalaistehtävistä, joita uusi aika, täydellisen kansanvallan ja valtiollisen itsenäisyyden aika, meille kaikille asettaa. (Rasila, s. 13.)

Harmajan ohella toinen Kansalaiskorkeakoulun perustamisessa keskeinen henkilö oli siis Yrjö Ruutu, sittemmin korkeakoulun pitkäaikainen opettaja ja rehtori (ja paljon muuta). Muistelmissaan Ruutu toteaa, että laitoksen “alkuperäinen tarkoitus oli yhteiskunnallisen kansalaistiedon syventäminen”, niin että korkeakoulun päästyä 1930-luvun alkuun mennessä jonkinmoiseen säännöllisyyteen “[k]orkeakoulun alkuperäisestä tehtävästä kansalaistiedon syventäjänä ja levittäjänä pyrittiin ennen kaikkea huolehtimaan valmistamalla *yhteiskuntatieteihin perehtyneitä sanomalehdentoimittajia* ja kansan- ja työväenopistojen opettajia, jotka olisivat päteviä levittämään tätä tietoa laajempiin piireihin” (Ruutu 1956, 1, 3–4; korostus minun – KP). Suomessa kuten Yhdysvalloissa ja muuallakin journalismiopetuksen taustatiedoksi otettiin siis juuri yhteiskuntatieteet. Yhteiskuntatieteellistä suuntausta voi pitää Polanyin idean mukaisesti talouden saatanallisen myllyn uhkaaman yhteiskunnan itsepuolustuksena.

Suomessa oltiin tuolloin – Venäjästä irtautumisen (1917) ja kansalaissodan (1918) kautta – tavoittelemassa sitä valtion ja kansalaisyhteiskunnan välisten suhteiden tilaa, johon porvarillisen

julkisuuden klassinen kausi oli tähdännyt Englannissa pari sataa vuotta aikaisemmin ja joka Snellmanilla kenties oli ollut mielessään: poliittisen julkisuuden vakiinnuttamista valtiota ja kansalaisyhteiskuntaa yhdistäväksi, niitä välittäväksi kentäksi, niin että varmistettaisiin institutionaalinen yhteys julkisen mielipiteen (siis yhteiskunnan) ja lain (eli valtion) välille (vrt. Habermas 1962/1990/2004, 129). Kansalaissodan kynnyksellä ja sen jälkeen vallitsi huoli siitä, oliko tuota yhteyttä olemassa ensinkään, ja jos oli, toimiko se yhteys asianmukaisella tavalla. Kansalaiskorkeakoulu perustettiin siinä tarkoituksessa, että valtion ja kansalaisyhteiskunnan välitykseksi saataisiin asianmukainen julkisuus (joka ei tarkoittanut vain lehdistöjulkisuutta, vaan julkisia toimialoja laajemminkin) ja varmistettaisiin sen tarkoituksenmukainen toiminta.

Kansalaissodan jälkeinen hegemoninen valkoinen Suomi ei ottanut uutta, punaisena pidettyä, työväestön korkeakouluksi miellettyä laitosta⁸⁹ vastaan erityisen suopeasti: “Sanomisto oli miltei kauttaaltaan nurjamielisellä kannalla ja julkaisi milellään Kansalaiskorkeakoulua vastustavia tai pilkkaavia kirjoituksia” (Ruutu 1956, 2).

Kansalaiskorkeakoulu perustettiin sata vuotta Arwidssonin jälkeen herättämään juuri sitä kansalaismieltä, jonka puutteen ja tarpeen Arwidsson oli oivaltanut. Vähitellen selveni, millä tavoin asiassa piti toimia: “Siirryttäessä uuteen kotiin muutettiin Kansalaiskorkeakoulun nimi Yhteiskunnalliseksi Korkeakouluksi, joka paremmin kuin edellinen vastasi oppilaitosta, joka tietyillä pätevyystutkinnoilla valmisti toimihenkilöitä yhteiskuntaa varten” (emt., s. 3).⁹⁰ Selveni siis, että kansalaismieltä herätettiin parhaiten valmistamalla herättäjiä, toimihenkilöitä kansalaisyhteiskuntaa varten. Siinä oli “kysymys nimenomaan valtiollisesta

---

89 Käsitys Kansalaiskorkeakoulusta/Yhteiskunnallisesta Korkeakoulusta työväestön akatemiana lienee vastannutkin todellisuutta. Korkeakouluhan ei edellyttänyt esimerkiksi ylioppilastutkintoa. Sitäpaitsi sen saadessa oman toimitalon, niin sijainti oli Helsingin Kalliossa, työläiskaupunginosassa.

90 Kansalaiskorkeakoululle rakennettiin oma toimitalo Kallion kaupunginosaan, Franzéninkatu 13:een. Talo valmistui 1933. Oppilaitoksen nimi oli muutettu jo vuonna 1930 (uuden toimitalon peruskivi muurattiin tuolloin). Uudesta nimestä käytettiin yleisesti lyhennettä YK.

ja yhteiskunnallisesta kansalaiskasvatuksesta. Eihän YK koskaan kokonaan luopunut näistä alkuperäisistä tarkoituseristään, vaikka ammatilliset oppiaineet olivatkin monissa tutkinnoissa etualalla” (s. 4). Ruutu oli havaitsevanaan, että kansalaiskasvatuksen tavoite olisi kuitenkin ajan mittaan vähitellen hämärtynyt:

Sen [Kansalaiskorkeakoulun] alkuperäinen tarkoitus oli yhteiskunnallisen kansalaistiedon syventäminen. [...] Mutta kun Suomi oli saavuttanut itsenäisyytensä ja olot olivat vakiintuneet, unohdettiin valtiollisen ja yhteiskunnallisen tiedon ja tutkimuksen tärkeys. [...] Niinpä kansalaiskasvatus jäi jo alussa korkeakoulun toiminnassa sivuun ja etualalle tulivat ammatilliset tutkinnot. [...] Tämän mukaisesti pyrittiin heti alussa järjestämään tutkinnot kolmea työalaa silmällä pitäen, nim. sanomalehtialaa, kunnallishallintoa ja sosiaalihuoltoa. (Ruutu 1956, 1.)

Ruutu asettaa tavallaan tarpeettomasti vastakkain yhteiskunnallisen kansalaiskasvatuksen ja ammatilliset tutkinnot. Asianhan voi nähdä yhteiskunnallisen kansalaistoiminnan objektivoitumisena ja professionaalistumisena, niin että korkeakoulu valmistaisi esimerkiksi ammattimaisesti toimivia journalisteja sen toimittajakunnan tilalle, jonka suoritus riippui, kuten Snellman omana aikanaan näki, “pelkästään siitä, miten kelpollisia yksittäiset henkilöt sattuvat olemaan.” 1930-luvun ääriliikehdintä antoi kyllä taas aiheita korostaa kansalaisuuden merkitystä: “Kun Lapuanliike osoitti mitä suurinta tietämättömyyttä valtiollisista ja yhteiskunnallisista kysymyksistä pidin YK:n ulkopuolella eräitä Lapuanliikkeen vastaisia esitelmiä, joissa myös tehostin nimenomaan valtiollisen kansalaiskasvatuksen merkitystä ja YK:n tehtäviä tässä suhteessa” (s. 6).

Ruudulla on joka tapauksessa jonkinasteisia vaikeuksia yhdistää tutkielmani punaisen langan kaksi elementtiä, käytännön vaatimukset ja teoreettiset pyrkimykset. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun vuosikirjassa 1950 Ruutu, korkeakoulun tuolloinen rehtori, sanoo, että laitos oli alunperin tarkoitettu “antamaan ammatillista erikoisopetusta eräitä yhteiskunnallisia työaloja varten.” Laitoksen myöntämät “ammattitutkinnot edustavat käytännöllistä tietoa ja taitoa sekä harjoittelua käytäntöä varten, mutta niihin liittyy myös tietopuolista opetusta.” (Ruutu 1950, 20.) Edellä luvussa 1 totesin jo, että Ruutu painottaa ammatillis-käytännöllisen puolen

ohella akateemisen yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen merkitystä aina puhtaasti käsitteellisesti suuntautuneeseen tutkimukseen asti (s. 25):

Yhteiskuntatieteellinen tutkimus voi myös, kuten sanottu, olla laadultaan teoreettista, ajasta ja paikasta riippumatonta, yleisiä käsitteitä ja kehitysilmioita selvittävää. Tällaisilla tutkimuksilla kenties ei ole välitöntä vaikutusta käytännölliseen valtioelämään, mutta ne auttavat ymmärtämään omaa aikaa ja kehityksen suuntaa ja ovat sellaisina kehitykseen vaikuttavia.

Vaikka ammattikäytännöllinen opetus ja teoreettinen tutkimus jäivät Ruudulla jossakin määrin erilleen, ne olivat kuitenkin yhden ja saman oppilaitoksen jakaman opetuksen aineksia. Niinpä on mahdollista ajatella, että Ruudun korkeakoulussa journalismin käytännöllisen opetuksen oli ainakin periaatteessa mahdollista saada taustakseen akateemisesti suuntautunutta ajattelua ja tutkimusta eli sellaista tietoperustaa, jollaista professioiden yleensä katsotaan edellyttävän.

6.3. Ojketiivisuuden suuri linja

Yhteiskunnallisen Korkeakoulun sanomalehtitieteellinen tiedotusoppi eli sanomalehtioppi. – Kansalaiskorkeakoulun/Yhteiskunnallisen Korkeakoulun oli siis tarkoitus valmistaa “yhteiskuntatieteihin perehtyneitä sanomalehdentoimittajia [...], jotka olisivat päteviä levittämään tätä tietoa”, siis yhteiskuntatieteisiin pohjautuvaa kansalaistietoa laajempiin piireihin. Ohjelman mukaan painopisteen oli määrä olla kansalaistiedossa, kansalaisten tarvitsemassa tiedossa, ei journalismissa, eriytyneessä ammattitoimessa itsessään. Painopistettä ei siis asetettu siihen, *kuinka* kansalaistieto tai ylimalkaan mikä tahansa tieto toimitetaan kansalaisille. Luultavasti kuitenkin havaittiin, että kansalaistiedon levittäminen määrittelee kovin kapeasti opetuksen ja ammattitoimen tehtävän. Kansalaistietoa jakavien valistajien asemesta toimittajiksi tarvittiin pikemmin ihmisiä, jotka osasivat toimia modernin kansalaisyhteiskunnan eli eriytyneen ammattitoimen edellyttämällä tavalla. Ja silloin tarvittiin opetuksen ainekseksi journalismia itseään koskevaa tietoa.

Sanomalehtijournalismi oli Kansalaiskorkeakoulun perustamisen aikoihin jo tullutkin eriytyneen tietopyrkimyksen esineeksi (vallankin Saksassa, jossa oli kokonainen parvi *Zeitung*-alkuisia tietämysaloja, ks.

luku 4 edellä). Rantakari tiivistää tietopyrkimyksen tuottamat tulokset 20-luvun alussa seuraavanlaiseksi määritelmäksi (1923, 315):

[S]anomalehdistö käsittää ne mekanisesti monistetut, yhtäjaksoisesti työskentelevien toimitusvoimien toimesta ja vastuulla säännöllisten väliaikojen kuluttua, vähintään useammin kuin kerran vuodessa ilmestyvät, mahdollisimman laajoihin piireihin leviämään tarkoitetut julkaisut, jotka nimeltään ja muodoltaan sekä ennen kaikkea monipuoliselta ja yleistä mielenkiintoa synnyttävältä, pääasiallisesti päivän tapahtumiin ja kysymyksiin kohdistuvalta sisällykseltään kuuluvat johonkin yhtäjaksoiseen sarjakokonaisuuteen.

Rantakarin sanomalehden määritelmä on tyyppiesimerkki sanomalehtitieteellisestä määrittelytavasta, hyvin samanlainen kuin Grothilla. Jälkimmäisellä sanomalehden olemusmääreitä oli kuusi (tai seitsemän), Rantakarilla niitä on yhdeksän (ss. 312–5):

1. *aika- ja yhtäjaksoisuus (periodisiteetti)*: julkaisu ilmestyy “säännöllisesti, ennalta määrättyjen väliaikojen kuluttua”
2. *yhteinen nimi*: sarjan osilla “tulee olla yhteinen nimi”
3. *yhtäjaksoinen työskentely ja vastuu*: julkaisulla on toimittaja tai toimituskunta, “joka jatkuvasti huolehtii julkaisusarjan tekstistä ja vastaa tästä sarjasta”
4. *julkaisujen asiallinen yhtenäisyys*: julkaisut muodostavat “muotojen ja asioiden puolesta yhtenäisen sarjan”
5. *päivänkysymyksiin kuuluvaisuus (aktualisuus)*: julkaisut “amentavat pääasiallisimman uutis- ja käsittelyaineistonsa päivän tapahtumista”
6. *sisällyksen monipuolisuus (kollektiviteetti)*: julkaisu “ei saa rajoittua ainoastaan yhdenlaisiin tiedoituksiin”
7. *yleinen mielenkiinto*: tavoite on, että “niin moni lukija kuin mahdollista löytäisi tärkeimmät harrastuksensa lehdessä edustettuina”
8. *julkisuus (publisiteetti)*: lehden “täytyy olla kenen tahansa saatavissa”
9. *monistus*: lehden “täytyy käyttää nopeimpia, kulloinkin saatavissa olevia, siis mekanisia, monistusvälineitä”

Jo määreiden kielellinen muoto osoittaa niiden normatiivista luonnetta: julkaisujen “täytyy”, “tulee”, ne “eivät saa” olla sitä ja sitä. Olemusmääreet ovat imperatiiveja, määräyksenluonteisia ohjeita toiminnalle. Rantakari ei tosin opettanut Kansalaiskorkeakoulussa, jonka opetus kuitenkin sai

inspiraationsa samoista sanomalehtitieteellisistä lähteistä kuin Rantakarin yhteenveto.

Kansalaiskorkeakoulun aloittaessa syksyllä 1925 siinä oli mahdollista suorittaa kolme tutkintoa: hallinnollinen tutkinto, osuustoimintatutkinto ja sanomalehtimiestutkinto (myöhemmin sanomalehtitutkinto; tutkintoja tuli pian lisää, niin että 1929 niitä oli jo yhdeksän; Rasila, ss. 43–8). Sanomalehtitutkinnon sisältö rakentui *Zeitungswissenschaftin* yleisidean pohjalle. Pentti Salmelin kertoo sanomalehtitutkintoon johtaneesta opetuksesta (1985, 10):⁹¹ “[T]ammikuun puolivälistä 1927 päästiin jo asioihin, jotka sitten olivat ihmeteltävänkin hyvin säilyneet opetuksen runkoaineiksina aina näihin päiviin [siis 1980-luvulle].” Ensinnäkin: “Puolentoista kuukauden aikana opeteltiin *sanomalehtitekniikan* tunneilla tekniikan alkeita, sanomalehden osastoja, tekstin hankintaa, käsikirjoituksen toimituksellista käsittelyä, otsikointia, [jne.]” Mutta toiseksi:

Maaliskuun alkupuolelta kevääseen saakka jatkettiin *yleisellä sanomalehtiopilla*: puhuttiin sanomalehtimieskutsumuksesta, sanomalehtimiesopetuksesta meillä ja muualla, sanomalehden käsitteestä ja tehtävästä, sanomiston synnystä ja historiasta [...], käsiteltiin sanomiston ja valtiovallan suhdetta, sanomistoa ja yleistä mielipidettä, anonymiteettia, painovapautta, kunnianloukkauksia ja tekijänoikeuslakia.

Saksalaistaustainen sanomalehtitiede on siis normatiivinen kulttuuritiede, jolle sanomalehti on tietyn arvoidean mukaan mielekkäästi rakennettu kulttuuriesine, joka todellistaa arvoideaansa enemmän tai vähemmän. Tieteessä on kaksi osaa, dogmatiikka ja tekniikka. Niistä edellinen tutkii, täsmentää ja perustelee arvoideaa, jälkimmäinen puolestaan niitä käytännön keinoja, joiden avulla arvoideaa voidaan todellistaa. Edellistä, dogmatiikkaa vastasi Kansalaiskorkeakoulun/Yhteiskunnallisen Korkeakoulun opetuksessa yleinen sanomalehtioppi, jälkimmäistä eli tekniikkaa tietenkin sanomalehtitekniikan osuus.

---

91 Salmelin itse suoritti Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa sanomalehtitutkinnon 1950-luvulla. Hän toimi (vuodesta 1957 lähtien) lehtorina ja yliopettajana Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa ja Tampereen yliopistossa; väitteli 1967 aiheenaan työväenlehdistö.

Paitsi opetusta oli miltei alusta alkaen myös tutkimusta, jota voi jossakin mielessä sanoa tiedotusopilliseksi, niin opettajien julkaisemaa kuin opiskelijoiden tekemää. Yleisen sanomalehtiopin opetuksesta vastasi aluksi varatuomari Eino A. Aaltio, sanomalehtiteknikasta päätoimittaja Yrjö Soini; jälkimmäinen otti pian vastatakseen myös yleisestä sanomalehtiopista. Soinilla ei ole alan julkaisuja; muut korkeakoulussa ennen toista maailmansotaa sanomalehtiaineita opettaneet ovat julkaisseet joitakin oppialalle mielessä tai toisessa sijoittuvia tekstejä:

- Eino A. Aaltio (1927). *Sanomalehdistön synty*. Vaasa.
- Lauri Hendell ja V. A. Vuorio (1942). *Kirja ja kirjapainotaito*. Koho- eli kirjapaino, laakapaino, syväpaino, paperin valmistus, kirjansidonta. Helsinki, Otava.
- Akseli Routavaara (1944). *Minusta tulee toimittaja*. Alkeistietoa sanomalehtialalta. Jyväskylä, Gummerus.
- Allan Viranko (1966). *Suomen sanomalehdistö vakaannuttaa asemaansa*. Suomen Sanomalehdenkustantajain Liitto 1916–1966. Vaasa, Sanomalehtien Liitto.

Opiskelijat tekivät silloin kuten nykyisinkin tutkielmia. Asetelmassa 5 on lueteltu sanomalehtitutkinnon ennen toista maailmansotaa valmistuneita tutkielmia (luettelo ei ehkä ole täydellinen). Esitän asetelman 5 luettelon vain osoittaakseni, että teoreettinen elementti oli läsnä alusta alkaen – onhan näet tutkielman teko aina ajatusten panemista paperille ja ajatus puolestaan teoreettinen eli muuta kuin siinä ajateltu asia. Tosin tutkielmissa ei erityisemmin näyttäisi olevan sellaisia töitä, jotka olisivat alkaneet selvittää tieteellisin menetelmin jotakin lehdistöä tai joukkoviestintää yleisemmin koskevaa ongelmaa (tutkielmissa tarkasteltiin painoviestintää, sähköviestintää ei vielä, vaikka radio oli jo; tutkielmien aiheita ei selvästikään oltu sidottu tiukasti joukkoviestinnän teemoihin). Pikemmin niissä on luotu tai täydennetty alan yleistietoutta. Paino on kuvailevassa tutkimuksessa, vallankin historiallisessa – mikä ei tarkoita, etteikö kuvailu edellyttäisi käsitteitä, sillä ilman käsitteitä ei oikeastaan voi sanoa mitään.

Asetelma 5. *Yhteiskunnallisen Korkeakoulun sanomalehtitutkinnon tutkielmia 1927–39*
(Halila ym. 1954, 112–47)

Vuosi Tutkielmat

1927	Hannes Timonen: Karjantarkastusyhdystilastoa Suomessa ja Skandinavian maissa
1929	Terttu Miettinen: A.I. Arvidsson sanomalehtimiehenä
1930	Aili Vaaramo: Suomettaren ensimmäinen vuosikerta
1931	Viljo Kohonen: Suomen sanomalehti- ja uutistoimistot
1932	Eino Hosia: Kulkuri Pentti Haanpään novelleissa
1933	Viljami Hanni: Valtiosääntökysymykset talonpoikaissäädystä vuosien 1863–1885 valtiopäivillä Armas D. Siimes: Kansaanvetoaminen Suomessa Aarne Tanskanen: Euroopan nykyisten diktatuurimaiden sanomalehdistö P. Tikkanen: Eino Leinon antiikkisaiheiset näytelmät
1934	Antero Tanninen: Sanomiston vaikutus vapaussotaan
1935	Hilkka Arkisalo: Suomen sanomalehdistö maailmansodan syttyessä Piltti Heiskanen: Suomen puutavaralehdistö Veli Tamminen: Suomen urheilulehden kehitys
1936	Arvo Okkeri: Muinaisrunoutemme ilmaisukeinot Eino Leinon “Helkavirsissä”
1937	Ruth-Ingrid von Pfaler: Romantiikan ja realismin yhteensulautuminen Knut Hamsunin tuotannossa Maire Salomaa: Sivelliset kysymykset Maila Talvion tuotannossa
1938	Uljas Apila: Valtion päämiehen ja hallituksen välinen valtasuhde parlamentaarisen järjestelmän mukaan Väinö Multamäki: Torpparivapautus yhteiskunnallisena uudistuksena
1939	Pauli Palsanen: Suomenkielinen maatalouslehdistömme

Akateemisen aineksen vahvistuminen. – Olemme nyt tulleet Konttisen luokituksessa professioiden eli modernin ajan toiseen alajaksoon eli professioiden vakiintuneen kehityksen kauteen (Konttisella jakso on 1900-luvun alusta 1950-luvun lopulle). Ja tarkasteltavana on Yhteiskunnallinen Korkeakoulu, jossa annetaan tänä aikana sanomalehtialan opetusta ja tehdään alan tutkimusta.

Korkeakoulun opetuksen ja tutkimuksen kokonaisuudessa akateemisuus eli tavallaan teoria käytäntöön verrattuna on selvemmin vahvistuva aines. Kehityssuunta ilmenee eri tavoin. Ensinnäkin sekä sanomalehtioppiin (teoria) että sanomalehtitekniikkaan (käytäntö) perustetaan lehtorin virka, edelliseen kuitenkin ensin eli 1945, jälkimmäiseen 1947. Toiseksi: oppiin perustetaan professorin virka (1947), tekniikkaan ei. Voisi siis ajatella, että

kehityksen suunta on kohti journalistista professiota juuri sellaisena professiona, joka perustuu olennaisesti yliopistoissa luotavaan ja opetettavaan teoreettiseen tietoon.

Muitakin indikaatioita kehityksen suunnasta on. Vaikka kuvaileva tutkimus on etualalla (edellisessä jaksossa mainitun kirjallisuuden ja tutkielmien perusteella), käsitteellistä eli teoreettista refleksiota esiintyy sitäkin. Hyvä esimerkki siitä on alan ensimmäisen professorin, Eino Suovan tohtorinväitöksen *lectio praecursoria* aiheesta sanoma- ja aikakauslehden ero (Suova 1952b, 45–6).⁹²

Lectiossaan Suova hahmotteli sanomalehden määritelmää esittäen aluksi Grothin olemusmääreet, mutta tyytymättä niihin. Hänen käsityksensä näet on, ettei lehdistäteoriaa tule perustaa sanomalehtitieteellisiin olemusmääreisiin, vaan tulee lähteä “siitä, mitä tehtävää suorittamaan periodinen julkaisu on perustettu ja mitä tarkoitusta se pyrkii toteuttamaan” (s. 46; saman idean perustalle Snellman oli jo 1840-luvulla rakentanut lehdistöajatteluaan). Suova ymmärtää sanoma- ja aikakauslehden eron yksinkertaisesti näin: “Ensimmäiset sanomalehdet perustettiin välittämään uutisia. Sittemmin niiden rinnalle perustettiin aikakauslehtiä julkaisemaan artikkeleja.” Sanomalehdissä siis uutisia, aikakauslehdissä artikkeleita; siinä niiden tarkoitukset. Perustamisaikojen jälkeen ero on kuitenkin summentunut sanomalehtienkin kiinnostuttua artikkeleista: “Sanomalehden ja aikakauslehden välinen raja on tavallaan kasvanut umpeen.”

Saman sanomalehti-idean Suova esittää myös virkaanastujaisesityksessään (*Sanomalehtitiede valinkauhassa* 1956/1982). Siinä hän määrittelee ensin saksalaisen perinteen pohjalta sanomalehtitieteen tieteenksi, “joka tutkii sanomalehden työmenetelmiä ja sisällön koostumista sekä niiden vaikutusta” (s. 27). Määrittely on miltei tautologinen: sanomalehtitiede on sanomalehteä tutkivat tiede. Mutta

---

92 Suova tuli vuonna 1943 Soinin tilalle sanomalehtiaineiden opettajaksi. Muutamaa vuotta myöhemmin (1946) Suovasta tehtiin lehtori, lopulta (1956) alan ensimmäinen professori. Suova ei väitellyt Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa, vaan Turun yliopistossa Porthanin Aurora-seuran julkaisemasta lehdestä. Tämän tutkielman kirjallisuusluettelossa on lueteltu sellaistakin Suovan tuotantoa, johon teksti ei tätä yleistä mainintaa tarkemmin viittaa.

Suova ei taaskaan tyydy tähän; hän haluaa päästä pitemmälle ja katsoo olevan paikallaan lausua muutaman sanan “sanomalehden olemuksesta” (s. 32): “Sanomalehden olemuksen määrää sen perustehtävä, välittäjän tehtävä julkisessa elämässä.” Suova jatkaa ideaansa kiintoisasti. Kun sanomalehden perustehtävä on toimia välittäjänä julkisessa elämässä, niin “[s]anomalehtimiestä voi tässä suhteessa verrata tuomariin” (ss.33–4). Kumpikin nimittäin vain kerää ja kertoo tosiasiat, ja kumpikin voi “turvautua asiantuntijoihin ja liittää heidän lausuntonsa tosiasioihin.” “Reportterin tehtävänä on siis asioiden kerääminen ja niiden tiedoittaminen lukijoille.” Eivätkä vain reportterit, vaan kaikki toimittajat artikkeleiden kirjoittajia myöten “keräävät tietoja ja mielipiteitä sekä välittävät ne lukijoille”. Toiminta siis vertautuu tuomarin funktioon, jolloin “sanomalehtitiede on tavallaan sanomalehtityön prosessioikeutta, menettelytapatiedettä,” eli se on tiedettä toimessa noudatettavista normeista. Vaikka Suova pitää journalismin instituutiota oikeusinstituutioon verrattavana, hän kuitenkin nimenomaisesti kiistää sanomalehtitieteen normatiivisuuden, s. 31: “Sanomalehtitiede ei ole normatiivinen tiede.” Hän katsoo journalismin eroavan oikeudesta “siinä, että sanomalehtityössä käytäntö luo ne kirjoittamattomat lait ja säännökset, joihin työ mukautetaan, ja että ne muuttuvat juuri siksi nopeammin. Niitä ei määritetä lainsäädännöllisesti.” Suova on tietysti sikäli oikeassa, että journalismissa ei ole lainsäädäntäelimiin verrattavia normilähteitä. Sitä hän ei kuitenkaan ota huomioon, että oikeudellisetkaan normit eivät synny pelkästään lainsäädäntäelimien asettamina, vaan asia on, kuten olemme edellä jo todenneet, paljon mutkikkaampi ja moniaineksisempi. Sitäpaitsi eräät journalistista toimintaa säätelevät normit ovat osa voimassa olevaa lainsäädäntöä.

Joka tapauksessa Suova katsoo, että olemusmääreet eivät ole määrääviä vaan määrättyjä – lehdistön tehtävän eli tarkoituksen määräämiä. Tehtävä on ensisijainen, ja tehtävä on *välitys*, toiminta mediumina. Suovalle tärkein välitystehtävä on uutisvälitys, siis tiedottaminen uutistapahtumista, ei niinkään tiedottaminen ajatuksista, aatteista ja mielipiteistä (1952b, 46): “[S]anomalehden ensisijaisena tarkoituksena on uutisaineksen välittäminen. Jos se suorittaa sen huonosti, se ei lakkaa olemasta

sanomalehti, vaan se on huono sanomalehti.” Teoreettista ideaa konkretisoi Suovan väitöskirjan tutkimukseen perustuva arvio Suomen ensimmäisestä sanomalehdestä, Porthanin ja Aurora-seuran *Tidningar utgifne af et Sällskap i Åbo* (1952a, 241): “Huonoimminkin [lehdelle laaditusta monikohtaisesta ohjelmasta] toteutui uutispuoli, ennen kaikkea siksi, että usein ei huomattu uutistapahtumienkaan äärellä, mikä oli sanomalehdessä kerrottava uutinen, ja etteivät toimittajat edes tunteneet intoa uutishankintaan.” Sillä, että uutistapahtumien äärelläkään niitä ei ymmärretty uutisten arvoisiksi, Suova viittaa siihen, ettei lehti esimerkiksi raportoinut Turussa silloin tällöin sattuneista tuhoisista tulipaloista, jotka tietysti olivat toimittajien tiedossa. Lehti ei kuitenkaan tästä syystä lakannut olemasta sanomalehti; se vain jäi huonoksi sanomalehdeksi.⁹³ Suovan arvio on sanomalehtitieteellisen tiedotusopin langettama tuomio, normiin perustuva arvottava kannanotto, juuri sellainen, jonka mahdollisuuden Suova kiisti sanomalehtitieteeltä. Osaksi ristiriidassa, osaksi johdonmukaisena itsensä kanssa Suova toimii journalismin suhteen kuten oikeustieteilijä oikeuden suhteen: sedimentoi pintakerroksen eli käytännön sanomalehtityön aineksia journalistiikan syvempiin kerroksiin, tiedotusopin teoriaan ja filosofiaan, ja kritikoit syvärakenteesta ja eksperttikulttuurista käsin pintakerroksen journalistista toimintaa – tosin miltei parinsadan vuoden takaisia juttuja.

Suovan ideana siis on lähteä tietystä yhteiskunnallisesta tehtävänasettelusta. Lehdistön tehtävä, joka on samalla arvotavoite, ideaali, on välitys. Tehtävästä saadaan teoria eli olemusmääreet; niiden joukossa ensisijaista on ajankohtainen uutisvälitys. Teorian pohjalta päästään tutkimukseen, joka puolestaan saattaa onnistua identifioimaan journalismin pulmallisia kohtia. Suova näet sanoo: “*Tutkijoilla on kyky löytää pulmia ja*

---

93 Andrew Marrilla on samantyyppinen esimerkki hiukan myöhemmältä ajalta, lontoolainen *Observer* vuodelta 1829. Marr arvioi esimerkkinsä vähän paremmaksi lehdeksi kuin Suova oman tapauksensa: “Siinä on lehti, joka tuntee uutisjutun sen nähdessään, mutta seuraa tapauksen jatkoa vielä epäsystemaattisesti, valitsee jutut sattumanvaraisesti ja esittää ne epäjärjestyksessä” (2004, 71–2). Tällaisten vertailujen arvioinnissa on otettava huomioon, että niiden standardi eli ideaalityyppi on nykyhetkinen tai lähellä sitä, empiirinen tapaus taas lähemmäs kahden sadan vuoden takainen. Voi olla, että sellainen mittaaminen ei ole aina kohtuullista.

vaikeuksia siinä, mikä *käytännön* ihmisestä tuntuu yksinkertaiselta ja mutkattomalta” (1952b, 45). Tutkijat saavat selville pulmallisia kohtia tutkimalla asioiden todellista tilaa ja vertaamalla Weberin ohjeen mukaan asioiden todellista tilaa siihen, mitä ideaalityyppinen käsite edellyttää. Koko prosessin lopputuloksena saadaan toimintanormeihin viittaavia toimija-arvioita tyyliin “eivät toimittajat edes tunteneet intoa uutishankintaan”.

Yleistys: tutkimuskohteena kommunikaatio ylimalkaan. – Suovaa systemaattisemmin alan tutkimusohjelman esittää hänen seuraajansa, sanomalehtiopista lehdistö- ja tiedotusopiksi muutetun oppiaineen professori Raino Vehmas.⁹⁴ Vehmaksen tarkoitus omassa virkaanastujaisesitelmässään on “lehdistö- ja tiedotusopin eräiden keskeisten käsitteiden, ennen muuta tehtävistön, esille tuonti” (1964/1982, 38). Vaikka Vehmaksen tarkoitus on suuntautua saksalaisen sanomalehtitieteen perinteestä pois, hänen lähtökohtansa on sama kuin Suovalla, nimittäin joukkoviestinten ‘tehtävistö’. Vehmas kyllä lienee pitänyt saksalaista sanomalehtitiedettä “raskassoutuisena ja suurelta osin hedelmättömänä,” minkä vuoksi hän ilmoitti suuntaavansa suomalaista joukkotiedotustutkimusta amerikkalaisille linjoille (Rantasen 1996, 44). Mutta vaikka Suova ja Vehmas hakevat vaikutteensa eri tahoilta, edellinen Saksan, jälkimmäinen USA:n suunnalta, yhteisenä lähtökohtana heillä on joukkoviestinnän yhteiskunnallinen tehtävä. Sikäli Suovan ja Vehmaksen välillä on pikemmin jatkuvuutta kuin katkos. Vehmaskin haluaa tarkastella lehdistöä “tehtävänsä kannalta, välineenä jonkin tavoitteen saavuttamiseksi” (s. 40).⁹⁵ Kun väline on tekniikkaa ja tavoite saadaan

---

94 Vehmas oli lehdistö- ja tiedotusopin professorin virassa vuodesta 1963 vuoteen 1971, jolloin siirtyi *Aamulehden* päätoimittajaksi. Uutta tiedotusopin professorin virkaa (radio- ja tv-oppi) alkoi vuonna 1971 hoitaa Kaarle Nordenstreng. Vehmaksen avoimeksi jättäneen paikan täytti Pertti Hemánus (virassa vuosina 1973–1997), hänen jälkeensä Veikko Pietilä (vuoteen 2004).

95 Vehmaksen kiinnostuksen kohteena on nimenomaan lehdistö, ei niinkään käytännön journalismi. Vehmaksen ajattelussa nämä kaksi teemaa, lehdistö ja journalismi näyttävät jäävän jossakin määrin toisistaan erillisiksi. Tästä tuonnempana vielä vähän lisää.

arvoideasta, Vehmaksen lähtökohta ei ole kaukana saksalaisen sanomalehtitieteen kulttuuritieteellisestä ideasta. Tarkoituksensa sanomalehti on toteuttanut “vasta kun se on täyttänyt kommunikatiivisen eli edentävän, viestiä välittävän tehtävänsä”. Keskeistä on sama välityksen funktio kuin Suovalla. “Tiedotusopissa ymmärretään kommunikaatiolla sellaista prosessia, jossa yksilö tai ryhmä siirtää toiselle yksilölle tai ryhmälle tietoja, käsityksiä, uskomuksia, kokemuksia tai mielipiteitä.” Siirtoprosessia Vehmas kuvasi Harold Lasswellin kuuluisalla kaavalla “kuka sanoo kenelle mitä millä välineellä ja millä vaikutuksin” (s. 40). Prosessin viimeinen vaihe, vaikutuksen syntyminen ja ilmeneminen on Vehmaksen mielestä “sekä vaivalloisin että ratkaisevin ja mielenkiintoisin”.

Vehmas tunnettiin jyrkkänä oikeistomiehenä. Silti hänen tiedotusoppinsa perusteet ovat samaa sukua kuin osapuilleen samanaikaisten *Yleisradion suunta* -kirjojen ajattelu, jonka taustalla oli Yleisradion silloinen pääjohtaja Eino S. Repo ja monien selvästi vasemmistolaisena pitämä suuntaus. Suuntakirjoista ensimmäisen alaotikkona on *Yleisradiotoiminnan tehtävät ja tavoitteet*; sama peruslähtökohta kuin Suovalla ja Vehmaksella (Repo ym. 1967). Tehtävien ja tavoitteiden lähemmässä määrittelyssäkään ei tule esiin suuria eroja. Toinen suuntakirja määrittelee joukkotiedotuksen:

Tiedottaminen – viestintä, kommunikaatio – on sitä, että yksilö sanoo jotakin jollekin toiselle yksilölle. Se on ymmärtämistä ja ymmärretyksi tulemistä. Se on ajatusten eli erilaisten merkitysten siirtämistä ihmiseltä toiselle. Joukkotiedotus – massakommunikaatio – puolestaan on tiedotustapahtuman erikoistapaus: se edellyttää, että sanoman vastaanottaa samanaikaisesti useampi kuin yksi ihminen. (Stormbom 1968, 11–12.)

Vaikka vasemmisto/oikeisto-jako oli 1960-luvulla vahvojakin intohimoja herättävä, Vehmaksen ja *Yleisradion suunta* -kirjojen käsitykset kommunikaation ja joukkoviestinnän perusluonteesta ovat pitkälti samat: ajatusten eli erilaisten merkitysten siirtämistä ihmiseltä toiselle, Vehmaksen termillä ‘edentämistä’.

Se kommunikaatioprosessin Lasswell-jäsennys, johon Vehmas tukeutuu, on tavallaan rinnakkainen Suovan omaksumalle sanomalehtitieteelliselle olemusmäärejäsennykselle, mutta on sitä yleisempi. Joka tapauksessa se avaa Suovan esittämän jäsennyksen tavoin laajan ja tavallaan selkeästi

jäsentyneen, eri teemoista koostuvan tutkimuskentän tiedotusopille: kohdistaa tutkimuksen (1) lähettäjään (kuka) tai (2) vastaanottajaan (kenelle) tai (3) sisältöön (mitä) tai (4) mediumiin (millä välineellä) tai (5) siihen, mitä viestintä saa aikaan (vaikutus). Suovan ja Vehmaksen tutkimusohjelmat, vaikka niillä on pitkälti samanlainen lähtökohta, suuntautuvat kuitenkin eri tahoille. Edellisen kiinnostus kohdistuu Lasswell-jäsenyyksen kohtiin 1, 3 ja 4, kun taas Vehmas pitää tärkeimpänä vastaanottajaa ja prossiin viimeistä vaihetta eli viestinnän vaikutuksia, siis kohtia 2 ja 5. Suova ei ajattele vaikutuksia; olennaista on itse välitystoimi, siis journalismi. Vehmasta puolestaan välitysfunktio sinänsä eli journalismi ei erityisemmin kiinnosta, vaan keskeistä on kommunikaation vaikuttavuus. Ehkä Vehmaksen arvomaailmassa olennaisinta onkin välityksen asemesta ohjaus, jolloin hän olisi lähellä mcr-perinteen eli amerikkalaissuunnan insinööriajatusta. Jos Suovassa oli valistajan piirteitä (Janowitzin mielessä), niin Vehmaksessa puolestaan insinöörin vikaa.

Sosiaalisesti vastullinen kommunikaatio. – Esitellessään ohjelmaansa Vehmas viittaa tuolloin vielä melko tuoreeseen Siebertin, Petersonin ja Schrammin ideaan lehdistöteorioiden neljästä tyyppistä. Siebertin kumppaneineen esittämät tyypit olivat (1) autoritaarinen ja (2) liberaali käsitys, (3) sosiaalisen vastuun teoria ja (4) marxilainen idea lehdistön luonteesta ja tehtävästä (1956).⁹⁶ Näistä teorioista Vehmasta lähinnä, vaikka ei aivan hänen omansa, on sosiaalisen vastuu idean. Hän näet sanoo,

---

96 Oikeastaan teoriatyyppejä on vain kaksi: vapausdoktriini ja sosiaalisen vastuun oppi. Nimittäin ne teorit, joita Siebert ja kumppanit nimittävät autoritaariseksi ja marxilaiseksi, näyttäisivät olevan muunnelmia sosiaalisen vastuu teoriasta. Sosiaalinen vastuuhan on suhteessa niihin vaihteleviin normeihin ja normilähteisiin, jotka asettavat vastuunalaisuuden. Niin autoritaarisessa kuin kirjoittajien marxilaiseksi kutsumassa järjestelmässä vastuullisuuden määrittää poliittista järjestystä hallitseva auktoriteetti (monarkki, eliitti, puolue tms.). Ahtaammin ymmärretyssä sosiaalisen vastuun ideassa määrittelyvalta häviää näkyvistä: tavallaan persoonista ja ryhmistä erillinen yhteiskuntajärjestelmä itse edellyttää journalisteilta tietynlaista toimintaa. Tällaisen vastuun julkilausujina esiintyvät silloin journalistit itse tai esimerkiksi yhteiskuntatieteilijät (Parsons olisi voinut olla hyvä esimerkki, jos hän olisi kiinnostunut journalistiprofessiosta).

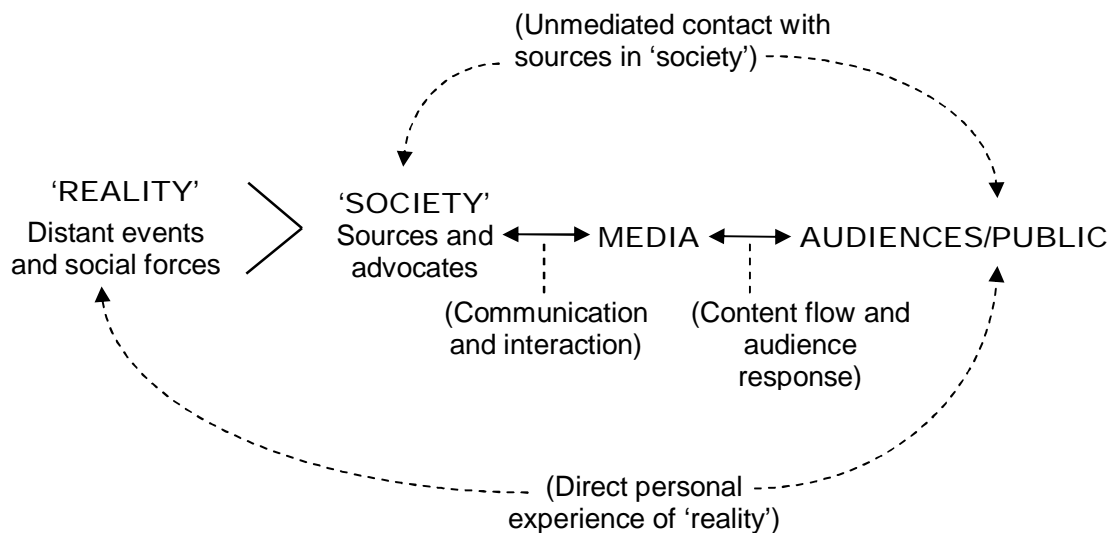
mcr-tyyppisiä ohjausarvojaan ilmentäen, että “kulttuurin tasainen vyöryntä eteenpäin voidaan turvata ja vahingollisten kitkatilanteiden syntyminen estää vain siten, että massojen keskimääräinen tiedollinen taso ja keskimääräinen arvostelukyky saadaan kohoamaan” (s. 47).

Joukkoviestintä on keskeisesti vastuussa kulttuurista, sen tasaisesta vyörynnästä, ja yhteiskunnasta, jota vahingolliset kitkatilanteet uhkaavat. Nimittäin “tehokkaimpia keinoja nostaa tätä kokonaiskehityksen kannalta merkityksellistä [tietämyksen keskimääräistä] yleistaso on joukkotiedotusvälineistön tarkoituksenmukainen käyttö”. Joukkoviestimien vapaa käyttö ei riitä, vaan tarvitaan niiden tarkoituksenmukaista, toisin sanoen normin mukaista eli sosiaalisesti vastuullista käyttöä. Vehmaksen ajatus ei ole kaukana Snellmanin sata vuotta aikaisemmin esittämistä ideoista.

Vehmaksella on kuitenkin vaikeuksia kytkeä oppiaineen tiedepuolta ja siihen liittyvää normatiivista ideaa journalismin opetukseen. Hänen mukaansa voidaan puhua “akateemisesta, tutkimuksen edellyttämästä koulutus- ja kasvatustarpeesta ja toisaalta siitä opetuksesta, joka on tarkoitettu hyödyttämään käytännön tiedotuslohkoja. Viimeksi mainittu lankeaa siten jo tieteen, joskaan ei oppituolin tehtäväalan ulkopuolelle” (s. 39). Vehmas ei vielä näe journalismia sellaisena professiona, johon johdattavassa koulutuksessa tiede ja ammatillinen opetus kohtaisivat ja edellyttäisivät toisiaan. Vehmaksen seuraajat jatkavat tämän edeltäjiltään omaksumaa projektia ja rakentavat tiedotusopista professionaalisen journalismin teoreettisen tietoperustan.

Professionaalisen journalismin peruskivi: objektiivisuus. – Vehmas yleistää jo Suovan painottaman välitysfunktion kommunikaation ideaksi, joka joukkoviestintään sovellettuna merkitsee sen ymmärtämistä tiedon siittämiseksi. Siirtoajatusta on usein havainnollistettu erilaisin viestien kulkua kuvaavin nuolikaavioin (yksi sellainen on Westleyn ja MacLeanin joukkoviestintämalli kuvassa 4). Tällaisissa käsityksissä joukkoviestintä nähdään yleensä yksisuuntaiseksi prosessiksi. Hyvä esimerkki on David Barrat, jolle joukkoviestintä on yksisuuntainen sanomavirta viestimistä yleisöille:

[T] ietojemme pääosa, toisin kuin esivanhemmillamme, ei perustu omaan suoraan kokemukseemme. Se on välitettyä, toisen käden kautta, viestinten välityksellä saatua. [...] Joukkoviestinten keskeisimpiä piirteitä on, että ne on suunniteltu toteuttamaan yksisuuntainen informaatiovirta. Pieni mediaprofessionaalien ryhmä välittää viestejä paljon suuremmalle yleisölle, jonka vastausmahdollisuudet ovat hyvin vähäiset. (1986, 14–5.)

Kuva 4. Westleyn ja MacLeanin joukkoviestintämalli
(Westley ja MacLean 1957)

Mitä sitten Vehmaksenkin esittämästä tiedonsiirroksi muokatusta kommunikaatioideasta seuraa journalismia ajatellen? Huomasimme, että Vehmas ei itse ei pidä mahdollisena rakentaa siltaa kommunikaation teoreettisesta ideasta ‘käytännön tiedotuslohkoihin’. Sikäli kuin kokemus ja tieto maailmasta tulee mediavälitteiseksi, se tulee mediariippuvaiseksi ja herättää yhden keskeisen huolen ja kysymyksen: Voiko todellisuuden ja tietoa vastaanottavien ihmisten välissä välittäjinä toimivan viestintäväen toimintaan luottaa? Niinpä joukkoviestinnän tarkasteluihin kuuluu miltei rutiinina herättää kysymys luottamuksesta. Esimerkiksi:

Sen mitä tiedämme yhteiskunnastamme, itse asiassa siitä maailmasta, jossa elämme, sen tiedämme joukkoviestimien kautta. [...] Toisaalta tiedämme sen verran joukkoviestimistä, ettemme voi luottaa näihin lähteisiin. (Luhmann 1995/1996, 9.)

Toinen epäluottamuslause, joka eroaa edellisestä vain tyylin puolesta:

‘Porvarillisen sanomalehtivalheen rankkia’ eivät nyky-Suomessa juota kansalle ainoastaan varsinaisten porvaripuolueiden äänenkannattajat, sitä tarvitsee koko

tannerilainen lehdistö. Sitä anniskellaan valtion monopolin voimalla Yleisradion uutis- ym. lähetyksissä. [...] Porvarillinen valhepropaganda työntää saastaiset lonkeronsa korkea- ja oppikoulujen, jopa kansakoulujenkin opetukseen. (Lehén 1952, luku IV.)⁹⁷

Lehénin inhon ja vihan taustalla saattoi olla uskomus, että tuo porvarillisen sanomalehtivalheen rankki myös huumaa vastaanottajansa eli vaikuttaa sen, mitä sillä on tarkoitettu saada aikaan – porvarillisen hegemonian ja porvariston luokkaherruuden. “Vaikutus on siis oletettu selviöksi”, kuten Vehmas sanoo (s. 41), tutkimattakin varmaksi.

Vaikka Lehénin arvio on ääriesimerkki, kertoo se lehdistön 1900-luvun tilanteesta: Yhteiskunta on järjestynyt luokkajakoiseksi, politiikka ja sen myötä lehdistö muodostunut luokkaperustaiseksi. Samalla lehdistön sisäinen tendenssi vie sitä kohti suurteollisuutta, jonka on dynaamisena pysyäkseen saatava tilaaja- ja lukijakunnakseen jonkin erityisen väestöryhmän asemesta koko väestö. Ja samalla lehdistön rinnalle on tullut sähköinen viestintä – Suomessa etenkin Yleisradio radiona ja televisiona – jonka yleisönä on myös koko väestö. Sellaisella joukkoviestinnällä ei ole varaa antaa aihetta epäillä puolueettomuuttaan edes Luhmannin saati Lehénin tapaan. Sellaisen lehdistön ja muun joukkoviestinnän on osoitettava itsensä puolueettomaksi ja objektiiviseksi, toimeksi totuuden asialla.

Janowitz totesi journalismia tutkiessaan, että instituution muodostus journalismissa on ollut hidasta ja vaikeaa. Silti siinä on tapahtunut edistystä professionalismin suuntaan. Tässä kehityksessä journalistien erilaiset roolit ovat muuttuneet. Janowitz havaitsi kahdenlaisia journalistirooleja, nimittäin portinvartijan (*gatekeeper*) ja asianajajan (*advocate*) roolit. Asianajaja, jota Janowitz pitää miltei poliitikkona, on väistyvä malli. Sitä vastoin portinvartijamallissa⁹⁸

---

97 Tuure Lehén (1893–1976) oli Suomen sisällissodan aikana punaisen puolen hallituksen eli kansanvaltuuskunnan sihteeri, Terijoen hallituksen sisäministeri, NKVD:n toimihenkilö, upseeri puna-armeijassa ja Espanjan sisällissodassa, Petroskoin yliopiston rehtori, taustavaikuttaja Suomen kommunistisessa puolueessa ynnä muuta.

98 Janowitz sanoo portinvartijan roolista, että siinä korostuu pyrkimys objektiivisuuteen ja “tosiasioiden raportoinnin tarkka erottaminen mielipiteiden levittämisestä.” Portinvartija perustaa toimintansa “kykyyn jäljittää, korostaa ja lähettää

on luontaista tarkoituksen ja päämäärän selkeyttä. Sen professionaalinen tehtävä on säilyttää ja kehittää sitä pyrkimystä, että etsitään asiaan olennaisesti kuuluvaa, tieteelliseen metodiin yhteydessä olevaa objektiivisuutta. Portinvartija on yksi muoto julkista palvelua. (1975, 626.)

Samaan objektiivisen julkisen palvelun suuntaan vei tuohon aikaan suomalaisenkin journalismin ja tiedotusopin tie.

Kolme monumenttia. – Valaisen Suovan ja Vehmaksen jälkeisen kauden tiedotusoppia kolmen monumentaalisen muodon ja aseman ansainneen tekstin avulla. Yksi niistä on Kaarle Nordenstrengin *Tiedotusoppi*, jonka keskusteesi kuuluu seuraavasti:

Tiedotusopin tehtävän voi [...] mahdollisimman yleisesti ilmaista siten, että pyritään *objektiivisen todellisuuden ja subjektiivisen tajunnan välisen vuorovaikutuksen kaikinpuoliseen tieteelliseen selvittämiseen* – erityisesti niiden mekanismien selvittämiseen, jotka säätelevät subjektiivista tajuntaamme, sen muodostumista ja sen ohjauksella tapahtuvaa toimintaamme (1975, 40).

Joukkoviestimet – Nordenstrengin 1971 alkaneella kaudella jo kaikki perinteiset: sanoma- ja aikakauslehdet, radio, televisio, elokuva – ovat niitä mekanismeja, joiden ymmärrettiin säätelevän subjektiivisen tajunnan muodostusta ja sen ohjaamaa toimintaa. Subjektiivisen tajunnan muodostus ja säätely ovat sitä Lasswellin formulaa mainitsemaa vaikutusta, jonka tutkimisen Vehmas nosti ensisijaiseksi.

Sitä kuinka joukkoviestintä toimii subjektiivista tajuntaa muodostavana ja säätelevänä mekanismina, tutkii kauden toinen monumentti, Nordenstrengin *Tiedotusoppia* paljon tuntemattomampi, paljolti yleistä huomiota vaille jäänyt Veikko Pietilän väitöskirjan *Lehdistökirjoittelu ja mielipiteenmuodostus* (1972), jonka “varsinaisen tutkimusongelman muodostaa se, onko Yleisradiota koskeva lehdistökirjoittelu 1960-luvun loppupuolella vaikuttanut ihmisten Yleisradiota koskeviin tuolloisiin mielipiteisiin” (s. 4), ja jossa tekijä erittelee ensinnäkin lehdistön Yleisradiota koskenutta kirjoittelu, toiseksi yleisöjen Yleisradiota koskeneita käsityksiä ja mielipiteitä ja kolmanneksi sitä visaista kysymystä, onko osoitettavissa, että asian edellinen puoli, lehdistökirjoittelu olisi

---

edelleen se, mikä on tärkeää.” (1975, 618.)

vaikuttanut asian jälkimmäiseen puoleen eli subjektiivisen tajunnan muodostukseen. Tutkielma laajenee spesifin ongelmanasettelunsa yli aikakauden kokemusperäisen tiedotustutkimuksen paradigmaksi ja klassikoksi. Kysymys näet ei ollut vain erityisesti Yleisradiota koskevasta mielipiteenmuodostuksesta:

[T]utkimuksen yleisenä tavoitteena on ollut sen tutkiminen, vaikuttaako tiettyä asiaa koskeva lehdistökirjoittelu [tai joukkoviestintä ylimalkaan] ihmisten tätä asiaa koskevaan mielipiteenmuodostukseen, ja jos vaikuttaa, missä määrin (s. 165).

Se, että tässä vaiheessa normatiivinen perusta ei enää ole pelkkä joukkotiedotusvälineistön tarkoituksenmukainen käyttö kuten Vehmaksella, vaan suuntana on objektiivisuus, tulee kiintoisalla tavalla esiin Pietilän väitöskirjan asetelmassa. Sen tutkimassa Yleisradiota koskevassa lehdistökirjoittelussa ja mielipiteenmuodostuksessa on kysymys Yleisradiossa pääjohtaja Revon kaudella omaksutusta ns. informatiivisesta ohjelmapolitiikasta. Tuota ohjelmapolitiikkaa koskevissa käsityksissä se nähtiin – puheena olevaa tutkimusta yksinkertaistaen – joko (1) liian vasemmistolaisena ja kiusallisen repivänä (mutta ei liian oikeistolaisena) tai (2) liian oikeistolaisena (mutta ei liian vasemmistolaisena ja kiusallisen repivänä). Sellainen mahdollisuus ei tullut esiin, että ohjelmapolitiikassa ei olisi ollut riittävästi, tarpeeksi paljon poliittista painotusta suuntaan tai toiseen. Yleisesti eli poliittisten jakolinjojen eri puolilla hyväksyttävää oli poliittinen neutraalisuus, se ettei ohjelmatoiminta ole kallellaan mihinkään suuntaan. Ja tätähän objektiivisuus osaltaan on.

Lähtökohta tässä tiedotusopillisen ajattelun huippuvaiheessa siis oli, että joukkoviestintä on tietoisuutta, subjektiivista tajuntaa säätelevä mekanismi. Pietilän tutkimus osoitti osaltaan, että säätelyvaikutus ei ollut pelkkä fiktio, vaan todellisuutta: joukkoviestinnällä oli mahdollisuus yleisönä olevien ihmisten objektiivista todellisuutta koskevan subjektiivisen tajunnan säätelyyn tuosta objektiivisesta todellisuudesta riippumattakin. Tällainen säätely taas ei ollut hyväksyttävää siinä kansalaisyhteiskunnaksi muodostuneessa kokonaisuudessa, jossa kunkin kansalaisen edellytettiin tekävän yleisiä asioita koskevat päätelmänsä itse, oman järkensä nojalla ja tosiasioiden perusteella.

Hyvä esimerkki tästä opista on erään BBC:n päällikön laitoksen toimittajille 1970-luvun puolivälissä teroittama ohje (päällikön nimi on Desmond Taylor):

BBC-journalisti olisi huono journalisti, jos maailma hänen ympärillään ei ensinkään kiinnostaisi häntä, ja hyvin epätodennäköinen ihminen, jos tuo kiinnostus ei synnyttäisi hänessä mielipiteitä. Mutta toimessaan hänen on otettava etäisyyttä näistä mielipiteistä ja pidettävä ne erillään työstään. [...] Hänellä on oltava sama asenne raakamateriaaliinsa kuin pankkitoimihenkilöllä on sen rahaan – se ei ole hänen omaansa. Hän käsittelee sitä muiden ihmisten puolesta, hänen tulee pitää siitä tunnontarkasti huolta eikä koskaan käyttää sitä omiin tarkoituksiinsa. [...] Hänen tulee antaa yleisönään oleville ihmisille se värittämätön informaatio, jota he tarvitsevat muodostaakseen oman käsityksensä. (Elliott 1978, 184.)

Aikakauden kolmas monumentti viimeistelee objektiivisuuteen suuntautuneen tiedotusopillisen kokonaiskonstruktion ikään kuin asettaen paikalleen holvin lakikiven: Pertti Hemánuksen (yhdessä Ilkka Tervosen kanssa kirjoittama) *Objektiivinen joukkotiedotus* (1980), jossa esitetään se lopputulos, johon siihen astinen kehityslinja on tavallaan viitannut ja tähdännyt. Nimittäin sen tietoa välittävän, vaikutuksia tuottavan ja tietoisuutta muodostavan toiminnan, jollaisena Suova, Vehmas, Pietilä ja Nordenstreng näkevät joukkoviestinnän, täytyy, silloin kun sen skaalana on koko väestö ja yhteiskunta kokonaisuudessaan, alistua normatiiviselle säätelylle. Se ei voi jäädä pelkästään vapaaksi. Vapaus on ensimmäinen tavoite vielä silloin, kun painovapautta ei vielä ole. Mutta sen jälkeen vapauten liittyy väistämättä kokonaisuudesta juontuva vastuu.

Vastuuna – yhteiskuntakokonaisuudelle (siinä vaiheessa, kun viestimet eivät voi enää kääntyä minkään spesiaali-intressin määrittämän väestöryhmän puoleen) – on siis objektiivisuus (mitä sillä sitten ymmärretäänkin; eri tulkintoja on). Ja julistus kuuluu seuraavasti:

Joukkotiedotuksessa on pyrittävä objektiivisuuteen siksi, että jos siinä onnistutaan saavuttamaan mahdollisimman korkea-asteinen objektiivisuus – pelkää pyrkimys ei tietenkään riitä – joukkotiedotuksella on mahdollisuuksia täyttää ylväin tehtävänsä: edistää vastaanottajissaan maksimaalisen realistista, ihannetapauksessa tieteellistä maailmankatsomusta. (Hemánus ja Tervonen, s. 135; kursivointi poistettu.)⁹⁹

---

99 Hemánus nojautuu sekä tässä julistuksessa että tarkastellessaan objektiivisen joukkotiedotuksen työtapoja tieteelliseen maailmankäsitykseen ja ns. *scientia mensura* -

Hemánuksen objektiivisuusoppi esittää journalisteille ohjeita, miten joukkoviestinnässä on mahdollista päästä objektiivisuuteen, ei vain uutisvälityksessä ja muussaa ajankohtaisessa faktajournalismissa, vaan myös niissä lohkoissa, joita Hemánus kutsuu fiktiiviseksi viihteeksi ja mainonnaksi. Periaatteellisena mallina on tiede, joka pyrkii – ja Hemánus uskoo, myös pääsee – objektiiviseen tietoon objektiivisesta todellisuudesta. Tieteellisestä metodista oppia ottava journalismi pystyisi lähestymään tavoitetilaa. Täten tiedotusopista on tullut – siitä on tehty – professionaalisen journalismin teoreettinen perustatieto.

Hemánuksen monumentti ilmestyi 1980 (vuotta aikaisemmin se oli ilmestynyt tiedotusopin laitoksen opetusmonistena; vuotta myöhemmin se ilmestyi ruotsinnoksena: Hemánus 1981; Nordenstrengin *magnum opus* ruotsinnettiin 1977). Tuolloin se tiedotusopillinen paradigma, jonka alku voidaan helposti sijoittaa toisen maailmansodan jälkeisiin vuosiin ja Eino Suovaan, mutta jonka juuret ulottuvat systemaattisen korkeakoulutasoisen journalistikoulutuksen aloitusaikaan asti, ja joka oli antanut journalismille professionalisoitumisen edellytykset, alkoi kuitenkin tulla tiensä päähän. Hemánuksen suurtyö oli tavallaan paradigman joutsenlaulu; systeemi saavuttaa huippunsa juuri ennen päättymistään.

Objektiivisen joukkotiedotuksen yhteiskunnallinen tausta. – Eri aikojen tiedotusopillinen (tai ‘tiedotusopillinen’) ajattelu ja tutkimus voidaan aina jakaa vaiheisiin, tavalla tai toisella. Edellä esittämäni on jäsentynyt niin, että ensimmäiseksi, Forsskålin ja Chydeniuksen aloittamaksi ja Arwidssonin jatkamaksi vaiheeksi sain filosofisen julkisuusajattelun. Snellman on kauden loppupäässä, ja hän viittaa jo seuraavaan vaiheeseen. Seuraavan vaiheen keskeinen instituutio on Kansalaiskorkeakoulun/Yhteiskunnallisen Korkeakoulun aloittama

---

teesiin, jonka Tuomela ja Peuhu muotoilevat seuraavasti: “Maailman kuvaamisessa ovat olemassaolon kriteerejä maailmaa parhaiten selittävät tieteelliset teoriat.” Sikäli kuin voimme pitää totena jotakin tieteellistä teoriaa, voimme pitää tuon teorian postuloimia olioita olemassaolevina. Teesi on “tiivistys yleisestä argumentaatiosta, jolla puolustetaan sitä, että tieteelliset teoriat ovat parhaita totuuden ja ontologian eksplikaatteja.” (Tuomela ja Peuhu 1997.) Tiede on kaiken mitta.

lehdistöalan opetus. Kutsun vaihetta suomalaisen sanomalehtitieteen kaudeksi. Jakso ulottuu Eino Suovan kauden eli 1950-luvun loppuun, jonka jälkeiselle, 1980-luvun alkuun ulottuvalle ajalle annan nimeksi tiedotusopin kausi sen keskeisen kirjauksen, Nordenstrengin *Tiedotusopin* mukaan. Tiedotusopillisen vaiheen loppu sijoittuu siis suunnilleen 1970- ja 1980-lukujen taitteeseen, josta alkavaa uutta vaihetta nimitän mediaoppien ajaksi.¹⁰⁰ Sanomalehtitieteen ja tiedotusopin kaudet vastaavat suurin piirtein Konttisen profession historian toisen vaiheen eli professionien ja modernin ajan alajaksoista vakiintuneen kehityksen kautta (1900-luvun alusta 1950-luvun lopulle) ja hyvinvointivaltion aikaa (1950-luvun lopulta 1990-luvulle). Mediaoppien kausi vastaisi Konttisen historian kolmatta pääjaksoa eli uuden yhteiskunnan aikaa.

Jos jonkin materiaalin jakaa osiin kuten tässä jaan tietyn aikajakson vaiheisiin, joutuu samalla yleensä selitystehtävän eteen: Mistä johtuu, että tietyinä aikana ajatellaan yhdellä tavalla, toisena aikana toisella? Miksi ajatustavat muuttuvat? Selityksiksi voi ajatella monenlaista vaikka siitä lähtien, että inhimillinen ajattelu saattaa yksinkertaisesti kyllästyä toistamaan tuttua ja alkaa siksi etsiä uutta. Se aineskin, josta on kysymys – tässä joukkoviestintä – saattaa muuttua joko omasta voimastaan tai sitten muista, yleensä vaikeasti selvitettävistä syistä. Tässä valitsen tarkastelukulmani näin: Koetan tulkita aikajaksoani (tosin vain osaa siitä, nimittäin Snellmanista alkaen) yleisemmän yhteiskuntadynamiikan käsittein.

Saima-kauden Snellmanille, jonka ideat tuovat mieleen Habermasin esityksen porvarillisen julkisuuden muodostuksesta, lehdistö on väline, jonka avulla valtiollisen vaikutusvallan ulkopuolinen, mutta siihen itsensä valmiiksi tuntenut väestönosa eli porvaristo saattoi järjestäytyä yleiseksi

---

100 Jaksotteluani on jossakin määrin inspiroinut Hujanen tekemä suomalaisen radio- ja tv-tutkimuksen jaksottelu (2004). Tutkimusala syntyy 1960-luvulla. Sen ensimmäistä kautta (1960–80) Hujanen kutsuu yleisradiotutkimukseksi. Sen kontekstina on *yhteiskunta* (politiikka, talous, demokratia, valta, julkisuus), tutkimuskohteen käsitteinä viestintä, informaatio ja tieto. Murros sijoittuu 70- ja 80-lukujen taitteeseen. Sen jälkeistä kautta (1980–) Hujanen nimittää mediatutkimuksen ajaksi. Yhteiskunnan tilalle tulee *kulttuuri* (merkitysrakenteet, sosiaalinen ja tulkitseva toiminta), ja kohde käsitteellistetään kieleksi, merkitykseksi, tekstiksi.

mielipiteeksi, silloisen hallitus- ja lainsäädäntövallan vastapuoleksi, niin että muodostuisi kokonaisuus, jota voi kutsua porvarilliseksi yhteiskunnaksi. Pariakymmentä vuotta *Saima*-aikoja vanhempi Snellman ounastelee jo porvarillisen yhteiskunnan ylittävää kehitystä. Mikko Lahtinen sanoo *Snellmanin Suomi* -kirjassaan (2006, 61) tämän ymmärtäneen

eurooppalaisten kokemusten pohjalta, että yhä uusien luokkien julkiseen elämään osallistuminen merkitsi myös tuöväenluokkaisten julkisuuden muotojen kehitystä eli “porvarillisen julkisuuden” muotojen ja käytäntöjen laajenemista paljon porvariston [...] rajojen ulkopuolelle.

Oli kysymys kokonaisen yhteiskuntamuodon muutoksesta:

Porvarillinen yhteiskunta (*bürgerliche Gesellschaft*) kehittyi [...] eri yhteiskuntaluokkien aktiiviseen osallisuuteen perustuvaksi kansalaisyhteiskunnaksi (*Zivilgesellschaft*).

Lehdistön ja ylimalkaan joukkoviestinnän Snellmanin jälkeisen kehityksen ymmärtämiseksi on siis syytä ottaa huomioon ainakin kaksi seikkaa. Ensinnäkin yleisön koostumus oli sekä yleisön valtavan laajentumisen että väestörakenteen muutoksen vuoksi muuttunut Snellmanin ajoista (Forsskålista, Chydeniuksesta ja Arwidssonista puhumattakaan): lehdistö ei enää kääntynyt vain porvariston puoleen, vaan se pyrki levittäytymään koko väestöön, jossa varsinainen porvaristo oli pieni vähemmistö, enemmistönä maaseudun ja – lisääntyvästi – kaupunkien työläisväestö. Porvarillisen julkisuuden orgaani, porvarillinen lehdistö, ei voinut olla tämän yleisön järjestäytymisen yksinomaisen väline. Toiseksi vuosina 1917–8 oli luotu se poliittinen järjestys, johon porvariston poliittinen järjestäytyminen oli tähdännyt: itsenäinen maa ja suvereeni valtio, jossa valtiovalta kuului kansalle. Mutta kansana oli nyt väestö, jonka kokoonpanossa porvaristo itse oli pienehkö vähemmistö; valtaosa oli maalais- ja kaupunkilaistyöväestöä.

Vaikka koko lehdistön tendenssinä oli saada yleisöksi koko väestö, yksittäisten lehtien tavoite ei ollut aivan sama. Lehdet olivat, kuten jo edellä totesin, pitkälti ryhmäkantaisia ja -kuntaisia. Tarkastellessaan tilannetta 20-luvun alussa Rantakari jakoi lehdet puoluelehtiin ja puolueettomiin ja havaitsi, että “[j]älkimmäisiä sanan täydessä

merkityksessä ei enää oikeastaan ole” (1923, 315). Oli sentään puolueettomiakin. Näet samana vuonna 1923 lukumääräisesti suurimmat lehtiryhmät tunnustivat puolueväriä taulukon 2 osoittamissa suhteissa.

Puolue	Lehtiä (lkm)
kokoomuspuolue	25
edistyspuolue	14
maalaisliitto	16
sosiaalidemokraattinen puolue	12
kommunistinen puolue	7
sitoutumattomat suomenkieliset	37
porvarilliset ruotsinkieliset	23

Taulukko 2. Eri puolueiden ja puolueettomat lehdet vuonna 1923 (Salokangas 1987, 207)

20-luku saattoi alkaa verraten onnellisissakin merkeissä. Joka tapauksessa se päättyi paljon alkuaan murheellisemmin, nimittäin vuoden 1929 pörssiromahdukseen, jota voi pitää noina aikoina alkaneen sitkeän globaalin talouslaman symbolina. Tuolloisen käänteen jälkeen markkinaprosesseihin ja -voimiin ei enää luotettu talouden ja yhteiskunnan järjestymisperusteena ensinkään siinä mitassa kuin aikaisemmin. Päinvastoin pidettiin yleisesti välttämättömänä, että valtioiden hallitukset puuttuvat taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan sääntelytoimin. Yhdysvalloissa ohjelman nimeksi tuli *New Deal*, Italiassa fasismi, Saksassa kansallissosialismi, Neuvostoliitossa suunnitelmatalous. Baltian maissa, Espanjassa, Portugalissa ja Japanissa syntyivät omat autoritaarisen regiimin versionsa. Ainakin osaa näistä muodoista voi pitää sinä yhteiskunnan itsepuolustuksena, johon kapitalistisen talouden ja markkinoiden saatanallisen myllyn uhkaamat väestöryhmät ryhtyivät tai ajautuivat.

Mutta kohtalaisen saatanallinen mylly syntyi yhteiskunnan itsepuolustuksestakin. Paitsi autoritaarisia ja totalitaarisia regiimejä saatiin toinen maailmansota. Sekin sota oli kuten sodat Ranskan suuresta vallankumouksesta lähtien kansansota (*guerre du peuple*), jossa, niin kuin Michael Mannin yleistys sanoo, kansa – siis se kansa, jonka enemmistönä

oli maataloudessa ja teollisuudessa työtä tekevä väestönosa, työkinsä – kylläkin “uhrautui, mutta ei vastikkeetta. Solmittiin sopimus, koko lailla avoimesti: sodan päätyttyä laajennettaisiin poliittista kansalaisuutta [...] ja toteutettaisiin hyvinvointireformeja” (Mann 1987, 65).

Niin tapahtui Suomessakin, jonka sodanjälkeisestä väestörakenteesta on sanottu seuraavaa (Oikeusministeriö 2003, 43):

Heti toisen maailmansodan jälkeen suomalainen yhteiskunta oli ennen kaikkea niin sanottu vähäväkisten yhteiskunta, jonka väestöllisessä rakenteessa työväestöllä ja talonpojilla ja yleisemminkin ruumiillisen työn tekijöillä oli suhteellisesti suurin osuus. Työväestön ja talonpoikien osuus perheiden päähenkilöistä oli lähes neljä viidennestä kun yhteiskunnan keskikerrokset olivat pieniä ja ylimmät kerrokset hyvin vähäisiä. Maatalouden palveluksessa oli vielä puolet kansasta.

Kansa, vähäväkinen väestö siis odotti ja edellytti Mannin yleistyksen mukaisesti sodan jälkeen sekä laajempaa poliittista kansalaisuutta että hyvinvointireformeja. Näistä odotuksista ja vaatimuksista sai alkunsa järjestelmällinen yhteiskuntapolitiikka eli, kuten Paukkunen sanoo (1967, 7), pyrkimys “järjestää yhteiskunnan olot siten kuin pidetään tarkoituksenmukaisena ja oikeana.” Sai alkunsa yhteiskuntasuunnittelu tavoitteenaan, kuten Vuorela hehkuttaa, “yhteisvoimin rakennettu onnellinen yhteiskunta, joka tasapuolisesti jakaa antejaan” (1968, 9).

Jos ja kun sodan jälkeen edellytettiin laajempaa poliittista kansalaisuutta, niin ilmeisesti Snellmanin aavistelema porvarillisesta yhteiskunnasta erottuva kansalaisyhteiskunta ei ollut vielä valmis tai kehittynyt täyteen mittaansa: kaikki eivät vielä olleet yhtäläisesti yhteiskunnan kansalaisosallisia. Ei vielä oltu saavutettu riittävästi sitä modernia tilaa, jossa – kuten Heiskala kirjoittaa (1996, 73) – “yhteiskunnat [...] organisoituvat perustavassa mielessä keskenään tasa-arvoisten kansalaisten formaalin tasa-arvoisuuden varaan”.¹⁰¹ Kuitenkin vähäväkisen eli köyhän kansan oloissa, sellaisissa kuin Suomessa heti toisen maailmansodan jälkeen, juuri poliittinen kansalaisuus antaa yleisen mahdollisuuden

---

101 Heiskala toteaa, että “porvariston kehittämä persoonan tai kansalaisen käsite” ulotettiin vasta taistelujen tuloksena sellaisiin ryhmiin kuin naiset ja työläiset. Viimeisimpiä tähän lajiin kuuluvia kamppailuja on käyty lasten ja eläinten kansalaisoikeuksista (ss. 82–3).

yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja osallistumiseen, nimittäin niillekin, joilla ei muita resursseja ole kuin henkilönsä.

Poliittisen kansalaisuuden laajennus oli edellytys Mannin mainitseman yhteiskuntasopimuksen toisen kohdan eli hyvinvointireformien toteuttamiselle. Sodan jälkeinen kehitys kohti hyvinvointivaltiota on siis kaiken kaikkiaan “edellyttänyt vapausoikeuksien rinnalla myös tosiasiallisen tasa-arvon sekä taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien turvaamista” (Hallberg 1999).

Joukkoviestintäkin kuuluu siihen toimialojen kompleksiin, johon kohdistui uusia odotuksia kansalais- ja hyvinvointioikeuksien laajentamisen nimessä. Joukkoviestinnältä alettiin aikaisempaa selvemmin ja voimakkaammin edellyttää julkista palvelua, yleisen tehtävän toteuttamista.

Objektiivisen joukkotiedotuksen toteutus. – Paras esimerkki julkisen palvelun eli yleisen tehtävän tielle lähteneestä joukkoviestinnästä Suomessa on Yleisradio.¹⁰² Sen sodanjälkeinen kausi alkoi vallankumouksella, kun sodan aikana elinkaudeksi kuritushuoneeseen tuomittu Hella Wuolijoki valittiin Yleisradion pääjohtajaksi 1945. Vallankumousta seurasi vastavallankumous eli Einar Sundströmin pääjohtajuus 1950–64. Sundströmin kauden jälkeen, Eino S. Revon tultua pääjohtajaksi 1965 Yleisradion suunta sai aivan uuden kurssin, nimittäin kääntyi tietoisien suunnittelun tielle: lähdettiin etsimään suuntia ja päättämään niistä.

Revon kaudella alkanutta suuntausta voi pitää juuri sellaisena pyrkimyksenä laajentaa poliittista *kansalaisuutta* (pikemmin sitä kuin *poliittista* kansalaisuutta), jonka Mann näkee siksi vastikkeeksi, jota vastaan kansa osallistuu kansansotaan. Suunnittelu käynnistyi heti Revon tultua Yleisradion pääjohtajaksi: “Käsite pitkän tähtäimen suunnittelu tuli ajankohtaiseksi Oy. Yleisradio Ab:n piirissä noin puolitoista vuotta sitten”, kertoo suunnittelun kulmakiveksi asettuneen, PTS-toimikunnan laatiman

---

102 Luulisin myös tuonaikaisen lehdistön nähneen tehtävänsä sosiaalisen vastuun mukaisesti julkiseksi palveluksi. Julkinen palvelu on käsitteellisesti eri asia kuin markkinoiden välityksellä toteutuva palvelu; jälkimmäistä voi pitää yksityisenä palveluna. Mediaoppien kausi merkitsee siirtymää julkisesta yksityiseen palveluun.

Yleisradion suunta -mietinnön ensimmäisen osan esipuhe helmikuussa 1967 (Repo ja muut 1967, 7). Mietintö jatkaa: “Oli kertynyt runsaasti ohjelmapoliittisia sekä niihin liittyviä taloudellisia, teknisiä ja organisatorisia ongelmia, jotka vaativat pikaista mutta samalla harkittua ja kokonaisnäkemykselle rakentuvaa ratkaisua.” Mikä neuvoksi? Suunnittelu: “Pyrkimyksenä on siis *tieteellisen tutkimuksen, yleisradiofilosofisen pohdinnan sekä kootun käytännön kokemuksen ja tiedon* perusteella selvittää suomalaisen yleisradiotoiminnan suuntaviivoja lähitulevia vuosikymmeniä silmällä pitäen” (s. 9).

Joukkoviestintä piti siis suunnitella järkiperaisesti. Hankkeessa olivat mukana yhteiskuntatieteetkin. Suunnittelun tueksi kaavailtu tutkimus oli sitä tiedotustutkimusta, joka, kuten Veikko Pietilä raportoi (1982, 3), “alkoi versoa [...] 1960-luvun alkuvuosina ja joka pääsi kukoistukseensa sen puolivälissä ennen muuta sen laajan, ihmisten tiedotusvälinekäyttäytymistä koskeneen tutkimusprojektin myötä, jonka Yleisradio käynnisti keväällä 1965.” Suunnitellussa yhteiskunnassa joukkoviestinnällä, etenkin radiolla ja televisiolla on, kuten Revon ja kumppanien *Yleisradion suunta* katsoi (s. 12), suuri yhteiskunnallinen tehtävä ja vastuu. Vastuustaan tietoisien yleisradiotoiminnan päätavoitteeksi asetettiin “oikeisiin tietoihin ja tosiasioihin perustuvan maailmankuvan tarjoaminen, kuvan, joka muuttuu sitä mukaa kuin maailman muuttuu ja kuin tietomme siitä lisääntyvät, muuttuvat tai täydellistyvät” (Repo ym., s. 13). Tarkoitus ei ollut istuttaa yhden- tai toisensuuntaista maailmankuvaa yleisöön, vaan tarjota sille maailmankuvan omakohtaisen rakennuksen aineksia.¹⁰³ Siis objektiivista, “oikeisiin tietoihin ja tosiasioihin” perustuvaa joukkoviestintää kansalaisoikeutena kansalaisyhteiskunnan kansalaisille. Tämä saattoi olla

---

103 Veikko Pietilän väitöskirja (1972) antoi viitteitä siitä, että joukkoviestinnän kentässä kyllä tapahtui sitä maailmankuvan istuttamista, josta *Yleisradion suunta* sanoutui irti. Nimittäin jossakin määrin näytti käyneen niin, että se lehdistö, joka oli ottanut Revon pääjohtajakauden Yleisradion hampaisiinsa ja syytti sitä pyrkimyksestä istuttaa vasemmistolainen ja repivä maailmankuva yleisöön, onnistui itse istuttamaan omaan yleisöönsä sellaista maailmankuvaa, jossa Yleisradiota syytettiin ainakin yrityksestä istuttaa vasemmistolainen ja repivä maailmankuva yleisöön. Siitä minulla ei ole tutkimustietoja, pitikö lehdistön syytös paikkansa eli istuttiko Revon kauden Yleisradio vasemmistolaista ja repivää maailmankuvaan yleisöön.

maailmassa melko yleinenkin joukkoviestintädoktriini toisen maailmansodan jälkeisellä kaudella suunnilleen 70-luvun loppuun (ks. esim. Janowitz 1975).

6.4. Tiedotusopista mediatutkimukseen

Tiedotusopin kausi murtuu ja taittuu suunnilleen 70- ja 80-lukujen taitteessa. Mikä silloin taittuu? Taittuu se kehitys, jonka alkumatkalla silloinen pääministeri, myöhemmin tasavallan presidenttinä pitkään toiminut Urho Kekkosen julkaisee poliittisen ohjelmakirjoituksen *Onko maallamme malttia vaurastua?* (1952). Kehityskaaren lopulla voidaan todeta malttia löytyneen ja maan vaurastuneen, niin että väestön suuri enemmistö ei enää ole vähäväkistä työläistöä, vaan vaurastunutta keskiluokkaa. Sen osallisuus yhteiskunnassa ei enää ole vain tai edes ensisijaisesti kansalaisuuden ja kansalaisoikeuksien varassa. Sillä on muutakin, nimittäin sitä varallisuutta, jonka nojalla luokkaan kuuluvat määrittyvät – eli suurin osa meistä määrittyy – ennen muuta kuluttajiksi.

Paitsi vuosikymmentä 70- ja 80-lukujen taitteessa taittuu siis kansalaisyhteiskunta. Jos kansalaisyhteiskunnan jälkeisen kulutusyhteiskunnan ajalle olisi kirjoitettu Kekkosen pamflettia vastaava poliittinen ohjelmakirjoitus, sen nimenä olisi voinut olla *Onko maallamme intoa kuluttaa kuten kuluttaa kuuluu?*¹⁰⁴

---

104 Kun sijoitan joukkoviestintää koskevan ajattelun ja tutkimuksen käänteen vuoden 1980 paikkeille, niin tähän aikaan liittyy yhtä ja toista merkille pantavaa. Silloin (1979) *Tiedotustutkimus*-lehti alkaa ilmestyä varsinaisena tiedejulkaisuna (edellisenä vuotena se oli ilmestynyt Tiedotusopillisen yhdistyksen järjestötiedotteena). Vuonna 1980 ilmestyi Hemánuksen ja Tervosen *Objektiivinen joukkotiedotus*, samoin väitöskirjani (K. Pietilä 1980), joiden kummankin pohjalta alkoi niin sanottu suuri suomalainen journalismikeskustelu. Mutta oli muutakin. Kekkosen kausi loppui; alkoi Mauno Koiviston aika. Uudessa tilanteessa yhteiskunta ei enää ollut vähäväkisten eikä keskiluokka pieni, vaan väestön enemmistö. Edellisen kauden materiaalilaajentuneesta kapitalismista siirryttiin jälkimmäisen kauden finanssilaaantumisen kapitalismiin (Arrighi 1994/1996) eli mitä edellisellä kaudella oli rakennettu, lyötiin rahoiksi. Siirtymä merkitsi kokonaisen aikakauden muutosta ja johti nopeasti 80- ja 90-lukujen taitteen taloudellisesti-sosiaaliseen katastrofiin (siitä kuinka se saatiin aikaan ja ketkä olivat tekijät, ks. S. Konttinen 2008).

Käänte – sille on monta nimeä: kielellinen, diskursiivinen, kulttuurinen, etnografinen, visuaalinen, historiallinen, kontekstuaalinen, ruumiillinen käänne (ks. Koivunen 2008, 5); tässä se on siis käänne tiedotusopista mediatutkimukseen – herättää klassisia kysymyksiä:

Erityisesti on kysymys seuraavanlaisista ongelmista: Onko yhteiskunta inhimillisen olemassaolon tarkoitus vai väline yksilöille? Onko sosiaalisen kehityksen perimmäinen arvo persoonallisuuden vai assosiaation muodostuksessa? Ovatko mieli ja tarkoitus ylimalkaankaan yhteiskunnallisissa muodostumissa sellaisinaan vai toteutuvatko nämä käsitteet vain yksilöselussa? (Simmel 1908/1917/1999, 95–6.)

Käänteän jälkeen kävi pian ilmeiseksi liikkeen yleinen suunta. Sen ajatuksen tilalle, että yhteiskunta on inhimillisen olemassaolon tarkoitus (sehän oli ollut vallalla tiedotusopillisella kaudella: joukkoviestintä toteuttaa yleistä yhteiskunnallista tehtävää), omaksutaan suuntaus, jossa yhteiskunta, jos siitä on tarvis puhua ensinkään, on väline yksilöille eli jossa mieli ja tarkoitus toteutuvat yksilöselussa. Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tilalle saatiin kulttuurintutkimus eli se tapa lähestyä sosiaalista todellisuutta, jossa keskeistä on ennen kaikkea merkitysten tutkiminen. Suurin osa alan tutkijoista heitti hyvästit yhteiskunnalle ja tunnusti sen asemesta yksilön, merkityksen ja kulttuurin. Tiedotusopin tilalle käänne toi mediatutkimuksen, kirjavan joukon mediaoppeja.¹⁰⁵

Hyvä esimerkki dominantiksi muodostuneesta suuntauksesta on Ismo Silvon artikkeli “Puheaktit ja joukkoviestintä” *Tiedotustutkimus*-lehdessä eli tutkimusote, “joka kohdentaa tarkastelunsa tekstiin, ja jonka mielestä vaikutuksen sekä merkityksenmuodostuksen problematiikka on ennen kaikkea tulkitsevan subjektin ja tekstin välisessä vuorovaikutuksessa” (Silvo 1986, 3–11). Paradigmaattinen uuden suunnan tarkastelu on vaikkapa Mikko Lehtosen *Merkitysten maailma* (1996/2004), jonka takakansi asettaa kirjalle tehtävän näin: “Mistä puhumme, kun puhumme merkityksistä? Mitä tapahtuu, kun tekstit, kontekstit ja lukijat kohtaavat?”

---

105 Tähän suuntaan en voinut itse lähteä. En voinut, koska olin yhteiskuntatieteilijä. Toisaalta ei voinut palata entiseen. Oli siis pakko keksiä jotakin. En ehkä erityisemmin keksinyt mitään, mutta löysin sosiologian, mikä löytö on ensimmäisen kerran ylöpantuna tekstissä “Joukkotiedotuksen sosiologiaa pelastamassa” (K. Pietilä 1985, 1–12).

Kuinka merkitykset muodostuvat? Ja kuinka niitä voi tutkia?”¹⁰⁶

Asetelmassa on kaksi peruselementtiä vastakkain, lukija ja teksti (tai ihminen ja merkki). Toista ihmistä ei ole. Lukija eli minä on kääntynyt pois yhteiskunnasta ja kansalaisuudesta itseän, joka on merkkien, ennen kaikkea tavaroiden maailmassa ja miettii merkityksiään: minä kääntyy itseensä ja miettii itseään.

*

Siitä, että viestintätutkimuksessa tapahtuu 1970-luvun jälkeen käänne, vallitsee melko yleinen yksimielisyys. Malmberg toteaa, että “[s]uomalaisessa joukkoviestintätutkimuksessa tapahtui 1980-luvulla suuri paradigmanmuutos. Vuosikymmen kuluessa jätettiin jäähyväiset marxismille, niin että seuraavalle vuosikymmenelle tultaessa alan perusmaisema on tyystin toinen.” (2008, 38.) Millainen maisema 1980-luvulta alkaen sitten rakennetaan? Monimuotoinen, voisi olla ensimmäinen vastaukseni, tavattoman monimuotoinen. Monimuotoisuudesta huolimatta joitakin yhdistäviä tendenssejä saattaa löytyä.

Malmberg katsoo 80-luvun merkinneen jäähyväisiä marxismille. Minulle se tarkoitti jäähyväisiä yhteiskunnalle. Monille se oli siirtymä selittämisestä ymmärtämiseen. Uudessa suuntauksessa pyritään toimijoista riippumattomiin syihin perustuvan selittämisen asemesta ymmärtämään ihmisten toimintaa niiden merkitysten valossa, joita he itse tekstejä tai teksteiksi ymmärrettyjä esineitä, tapahtumia, prosesseja, tilanteita yms. tulkiten toiminnalleen antavat.

Ymmärtävä ote sinänsä ei ole mikään uusi keksintö, vaan palautuu ainakin Weberin ymmärtävään (*verstehende*) sosiologiaan ja sen taustoihin. Vähän lähempänä nykyaikaa Peter Winch on ymmärtävän ihmistieteen keskeisiä filosofeja. Hänen käsityksensä yhteiskuntatieteilijälle avautuvasta kentästä on, että tutkittavana olevien ihmisten suhteet toisiinsa ovat

---

106 Toinen esimerkki samasta suuntauksesta, Vesa Heikkisen toimittama *Tekstien arki* ilmoittaa takakannessaan sisältävänsä saman tapaista aineistoa kuin Lehtosen opus: “Kielen-, kulttuurin- ja yhteiskunnantutkijat etsivät teoksessa vastauksia kysymyksiin, joita ei yleensä ole tapana kysyä: Miksi kaikki nämä tekstit? Mitä jokapäiväiset tekstimme meille ja meissä tekevät? Mitä me teemme teksteillämme?” (Heikkinen 2005.) Päinvastoin kuin Heikkinen uskoo tai väittää, hänen kysymyksensä ovat lähes ainoita ihmistieteiden nykykysymyksiä.

olemassa vain heidän omien omaa toimintaa koskevien käsitteittensä kautta (Winch 1958/1979, 116). Yhteiskunta ja sosiaaliset elämänmuodot ylimalkaan perustuvat ihmisten käsitteisiin ja merkityksiin (ei siis niin päin, että heidän käsitteensä ja merkityksensä perustuisivat heidän yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin elämänmuotoihinsa). Yhteiskuntatieteilijän omat asianmukaiset käsitteet ovat vain teknisiä:

[V]aikka yhteiskunnan tai jonkin tietyn sosiaalisen elämänmuodon harkitseva tutkija saattaa pitää välttämättömänä sellaisten käsitteiden käyttöä, jotka eivät ole peräisin hänen tutkimiansa toimintamuotojen piiristä, vaan pikemmin hänen oman tutkimuksena yhteydestä, nämä hänen tekniset käsitteensä viittaavat niiden toisten, tutkittavaan toimintaan liittyvien käsitteiden aiempaan ymmärtämiseen. (Winch, s. 89.)

Juuri tällainen metodologia on tullut hallitsevaksi 80-luvun alun käänteeseen jälkeen. Yhteiskunta-, kulttuuri- ja ihmistieteissä on tapahtunut tieteellinen vallankumous, joka on nostanut hallitsevaksi paradigmaksi niin sanotun sosiaalisen konstruktivismin (Karvonen 2000). Sosiaalinen konstruktivismi tutkii keskeisesti “jaettuja merkityksiä ja niiden luomista” ja se perustuu käsitykseen, että “inhimillinen maailma ja todellisuus rakennetaan sosiaalisesti ja erityisesti kielen kautta” (Pentikäinen 1999).¹⁰⁷

---

107 Ainakin itse olen joutunut kielellisen käänteeseen ymmärtämisessä vaikeuksiin. Winchin mukaan ihmisillä on suhteita toisiinsa vain heidän toimintaansa koskevien käsitteiden kautta. Ajatuksen voi kääntää pääläelleen (tai kuten Marx olisi voinut sanoa: pääläeltaan jaloilleen) sanomalla, että ihmisillä on keskinäisiä suhteita vain keskinäisen toimintansa kautta ja että toiminta on käsitteisiinkin nähden primaaria. – Sosiaalisen konstruktionismin idea, että inhimillinen todellisuus rakennetaan sosiaalisesti ja erityisesti kielen kautta, jää hämäräksi erityisesti sille tyypillisen partikkelin (postposition) *kautta* vuoksi: Mitä se tarkoittaa, että todellisuus rakennetaan kielen kautta? Vaikka Suomen kielen perussanakirja sanoo *kautta*-postposition ilmaisevan ainakin kolmea eri asiaa: paikkaa, välittäjää tai keinoa, sillä merkittään todellisuudessa aina jotakin välissä olevaa. Kieli, jonka ‘kautta’ todellisuus rakennetaan, olisi siis rakentajan ja rakennetun todellisuuden välissä, välittäjä. Yleensä rakentajan ja rakennetun väliin kuitenkin ajatellaan rakentava toiminta. Kieli tietysti voi olla toimintaa, yksinkertaisimmillaan puheteko, joka tapahtuu puhujan ja kuulijan välissä. Puhuja on silloin rakentaja. Mitä hän rakentaa? Hän puhuu jostakin asiasta. Asia ei todellisuutena muutu puhumisesta miksikään. Hän puhuu asiasta kuulijalle. Hänen suhteensa kuulijaan ei ole puheteon jälkeen enää aivan sama kuin sitä ennen. Sitä hän siis on rakentanut. Sosiaalisen todellisuuden kielellisestä rakentamisesta ei kuitenkaan

Kielellisen käänteän jälkeisen kulttuurintutkimuksen metodologia on paitsi ymmärtävä myös laadullinen ja lähestyy sosiaalista todellisuutta sellaisin metodein kuin merkitystutkimus, diskurssianalyysi, retoriikka, narratologia, keskusteluanalyysi, toimintatutkimus ja etnografia. Uuden suuntauksen laadullisuus palautuu pitkälti ymmärtämisen pyrkimykseen.¹⁰⁸ Suuntauksen keskeisimmät käsitteet ovat kulttuuri ja merkitys. Alasuutarin mukaan “laadullinen analyysi ruotii aina kulttuurin käsitettä ja pyrkii selittämään merkityksellistä toimintaa” (1993/1999, 24.) Se näet, “miten reagoimme kohtaamiimme [asioihin], riippuu niistä tekemistämme tulkinnoista. Siten yhteiskuntaelämä ja yhteiskunnallinen toiminta pohjautuu merkityksenantoon ja riippuu siitä. Juuri sen vuoksi yhteiskuntatieteellinen tutkimus on kulttuurintutkimuksen näkökulmasta merkitysten tutkimista” (s. 63). Kulttuurintutkimus eli suuntaus, “joka ottaa merkityksen käsitteen ja yhteiskuntaelämän merkitysvälitteisyyden vakavasti” (s. 56), on tätä nykyä valtavirta ei ainoastaan joukkoviestinnän tutkimuksessa vaan ihmis- ja yhteiskuntatieteissä ylimalkaan.

Kontrasti edellisen eli tiedotusopin kauden perusasetelmaan eli sen viestinnän ideaan on selvä. Yleisradiotoiminnan 60-lukulaisten suunnittelijoiden ajatuksissahan “tiedottaminen – viestintä, kommunikaatio – on sitä, että yksilö sanoo jotakin jollekin toiselle yksilölle. Se on ymmärtämistä ja ymmärretyksi tulemistä. Se on ajatusten eli erilaisten merkitysten siirtämistä ihmiseltä toiselle.” (Stormbom 1969, 11–12.) Näiden suunnittelijoiden kieli- ja viestintäkäsitys oli melko tarkalleen sama kuin oppikoulussa käyttämäni suomen kielen oppikirjan, joka alkaa näin:

Kun tahdot toiselle ilmoittaa, mitä ajattelet, niin sinä tavallisesti *sanot* eli *virkat* sen hänelle. Sinä lausut erinäisiä ääniä, jotka toinen kuulee ja ymmärtää, s.o. sinä *puhut* ja toinen *ymmärtää*. ...Näillä ihmisillä, jotka tällä tavoin osaavat toisilleen selittää ajatuksensa, niin että toiset ne ymmärtävät, sanotaan olevan yhteinen *kieli*. (Setälä ja Nieminen 1956, 5.)

---

pääse ensinkään perille tutkimalla merkityksiä. Sen selvittämiseksi tarvitsee tutkia kielelliseen kommunikaatioon osallisten kanssakäymistä ja suhteita.

108 Ymmärtäminen on erikoisella tavalla ei-sosiaalista toisin kuin vaikkapa selittäminen. Selittää voi paitsi itselleen myös toisille. Mutta toisille ei voi ymmärtää. Jokainen ymmärtää, minkä ymmärtää, itse ja itselleen.

Tämä on tavallaan itsestään selvä tapa ymmärtää, mistä on kysymys, kun ihmiset käyttävät kieltä: Jollakulla on jotakin mielessään, ja hän haluaa toisten tietävän sen. Niinpä hän puhuu. Toiset kuulevat, mitä hän sanoo, ja ymmärtävät, mitä hänellä on mielessään. Syntyy yhteinen ymmärrys (jolla ei tarvitse olla mitään tekemistä yksimielisyyden kanssa, sillä erimielisyyskin edellyttää yhteistä ymmärrystä).

Asetan tätä kielenkäytön mallia vastaan toisen. Teatteri- ja elokuvamies Jouko Turkka käyttää kieltä lehtihaastattelussa:

Entinen tapa [ehkä suuri sellainen, joka Setälällä oli mielessään] tehdä 'kohtauksia' ja kirjoittaa dialogia ei enää pelaa. Nykyinen aika on tehnyt ihmisistä niin yksilökeskeisiä, ettei kukaan enää ymmärrä dialogia. Kukaan ei koe olevansa osapuolena suhteessa, on vain yksilö. Siksi minä teen työtä monologin kautta. (Turkka *Helsingin Sanomissa* 22.1.1986.)

Turkan ajatus on jotakin vallan muuta kuin Setälän idea kielestä ja kommunikaatiosta. Hänen yksilökeskeiset ihmisensä, joilla ei enää ole suhteita, ovat identiteettiongelmaisia. Niiden tarpeisiin median 90-lukulaiset suunnittelijat (sellaiset kuin juuri Silvo, 2000-luvulla Yleisradion strategia- ja kehitysjohtaja) kaavailevat niin Yleisradiota kuin muutakin mediaa. He työskentelevät pikemmin Turkan metodilla kuin Setälän mallilla. Ja metodi lähtee siitä, että esimerkiksi televisio-ohjelman tekijä

ei voi televisio-ohjelmassa siirtää joitakin valmiita merkityksiä katselijoille [ja että] televisio-ohjelma tekstuaalisena ilmaisuna [...] ei voi kantaa merkityksiä. (Silvo 1984.)

Nämä suunnittelijat eivät enää suhtaudu kommunikaatioon Setälän mutkattomalla tavalla: Sanot jotakin, ja toinen jo ymmärtää, mitä ajattelet. Sanoja ja kuulija, esittäjä ja katsoja irtautuvat keskinäisestä suhteestaan ja suuntautuvat kumpikin toisen asemesta itseän. Nyt kuuntelen edelleen Silvoa (kyllä kai sentään Silvoa? vai merkkiä? ja ymmärrätkö? vai onko hän minulle 'ilmaisu joistakin toisista ilmaisuista'?):

[Televisio-ohjelmassa] ohjelman tekijä muodostaa itselleen joitakin merkityksiä. Katsojalle televisio-ohjelma on kuitenkin ilmaisu joistakin toisista ilmaisuista ja hän muodostaa merkitykset vasta siitä tekstuaalisesta tasosta, joka ruudussa hänen edessään näyttäytyy.

Jos G.H. Meadin teoria mielestä, minuudesta ja yhteiskunnasta pitää osapuilleen paikkansa, näillä ihmisillä, joille uuden suunnan suunnittelijat muokkaavat mediaa (kuten varmaan suunnittelijoilla itsellään), on vaikeuksia niin mielen, minuuden kuin yhteiskunnankin kanssa. Minuus (*self*) näet “syntyy sosiaalisen kokemuksen ja toiminnan prosessissa, se on, kehittyy tietyssä yksilössä tuloksena hänen suhteistaan tuohon prosessiin kokonaisuudessaan ja siihen kuuluviin toisiin yksilöihin” (Mead 1934, 135). Eli kuten Coser tiivistää, “ei voi olla minuutta erillään yhteiskunnasta, ei minätietoisuutta eikä kommunikaatiota.” Ja puolestaan yhteiskunta “täytyy ymmärtää rakenteeksi, joka syntyy kommunikatiivisten sosiaalisten tekojen jatkuvan prosessin eli toisiinsa suuntautuneiden henkilöiden keskinäisten toimien kautta.” (Coser 1971/1977, 334.) Ihmisillä, jotka eivät katso olevansa eivätkä halua olla “osapuolena suhteessa”, on otaksuttavasti pysyvää vaikeutta minuuden, kommunikaation ja yhteiskunnan kanssa.

Silvon oma ilmaisu, joka siis on strategia- ja kehitysjohtajan, ei enää tutkijan esitys, on hyvä esimerkki siitä, miten identiteettiongelmaiset työskentelevät merkkimateriaalin kanssa (sen asemesta, että työskentelisivät ajattelun tasossa). Yhtäältä hän näet sanoo kulttuuri-identiteetin rakentuvan “yhteisten merkitysten ja kertomuksien kautta”; tuloksena syntyy “yhtenäisidentiteettiä” (Silvo 2005). Tällaisesta minuudesta Mead puhui sanoessaan, että sitä “organisoi yhteisöä tai sosiaaliryhmää, joka antaa yksilön minälle sen yhtenäisyyden, voidaan kutsua ‘yleistyneeksi toiseksi’. Yleistyneen toisen asenne on koko yhteisön asenne.” (Mead, s. 154.) Silvo kuitenkin arvelee digitaaliajan ajaneen yhtenäisidentiteetin ohi. Hän määrittelee kulttuuri-identiteetin uudestaan nykyajan mukaiseksi, jolloin se “on moninaisuuksien summa, osiensa kokoelma, eräänlainen keitos.” Paino ei ole enää yhteisessä eikä yhtenäisessä. Nykyaika “korostaa osien merkitystä kiinteän ja jäsentyneen kulttuuri-identiteetin kustannuksella.” Tämän voi tulkita niin, että identiteettinä on se, ettei identiteettiä ole. Kuten Saaristo ja Jokinen kirjoittavat Erving Goffmanin pohjalta: “Meillä ei ole mitään pysyvää

minuutta” (2005, 61). Olisimme tilanteessa, jossa aikuistuminen ei olisi enää mahdollista tai ainakaan todennäköistä.¹⁰⁹

90-luvun ajattelu haluaa nimenomaisesti irtautua edellisen kauden johtoajatuksesta. Näet kulttuurisessa suuntauksessa keskeinen

‘diskurssin’ käsite on kriittisessä suhteessa ajatukseen kielestä kommunikaationa, jossa kieli käsitetään kutakuinkin läpinäkyväksi kommunikaation ‘välikkappaleeksi’ ja ‘subjekti’ ymmärretään ‘yksilöksi’, joka on olemassa kielen ulkopuolella ja viestii kielen välityksellä siitä riippumattomia ajatuksiaan ja tuntemuksiaan. (Lehtonen, s. 69.)

Aivan samaa edellisen kauden terävää kieltoa merkitsee Koivusen kehoitus ottaa tunne ja kokemus eli affekti vakavasti, sillä “[v]ain näin on mahdollista irrottautua poliittisen modernismin perinnöstä ja sitä halvaannuttavasta tunteen epäilystä” (Koivunen, s. 19).

6.5. Journalistiprofessio mediatutkimuksen kaudella

Kuinka uudessa tilanteessa on journalistiprofession laita?

Dokumentoin aluksi vielä muutosta itseään. Heikki Heikkilä teki väitöskirjaansa varten toimittajahaastatteluja, joita hän kuvaa yleisesti näin (2001, 125): “Käytännössä kaikki haastateltavat määrittävät journalismin tärkeimmäksi tehtäväksi tiedonvälityksen. Tämän jälkeen he ryhtyvät tuottamaan tiedonvälitykselle erilaisia merkityksiä, minkä seurauksena tiedonvälitystehtävälle alkaa asettua erilaisia esteitä ja samalla sen rinnalle aletaan muotoilla muitakin tehtäviä.” Tiedonvälitys sai Heikkilän analyysin

---

109 Silvon tekstin otsikko puhuu mediasta kulttuuri-identiteetin rakentajana ja näkee siirtymän “totuuksista dialogiin”. Totuuksilla Silvo luullakseni viittaa siihen kauteen, jolloin informatiivisen ja objektiivisen joukkoviestinnän periaatteiden pohjalta pidettiin oikeana “oikeisiin tietoihin ja tosiasioihin perustuvan maailmankuvan tarjoamista.” Jos tästä oltaisiin todella siirtymässä dialogiin, niin aina parempi, sillä tiedot, tosiasiat ja tulkinnat joutuisivat silloin ottamaan mittaa toisistaan. Mutta kun Silvo sanoo, että “[f]iktiivisestä kerronnallisesta audiovisuaalisesta viestinnästä (televisio, lataukset laajakaistaiselta internetiltä, yksilöllistyvä musiikkarkisto) on tullut nuorison tärkein kulttuuri-identiteetin rakennusaines,” niin siinä ei ole dialogista elementtiä ensinkään. Joukkoviestintä on pelkkää merkkimateriaalia (tavaramuotoista), joka on tarjolla kuluttajille eri tavoin käytettäväksi.

mukaan kolmenlaisia merkityksiä: peruskouludiskurssi, tavaratalodiskurssi ja saneerausdiskurssi. Ensimmäinen eli peruskouludiskurssi asettaa “journalismin tehtäväksi tarjota *ihmisille rakennuspalikoita yhteiskunnallisten toimintojen analysointiin*” (s. 127). Tämä on lähellä edellä kuvattua objektiivisuusajattelua ja professionaalista journalismia. Siinä journalismin tehtäväksi nähdään “yhteiskunnallisesti virittyneen tärkeän tiedon välittäminen. Toimittajalla katsotaan olevan keskeinen rooli tuon tiedon etsimisessä ja esittämisessä” (s. 131).

Tavaratalodiskurssin tarkoittama journalismi¹¹⁰ nousee 70- ja 80-lukujen taitteen käänneessä peruskoulujournalismin ohi hallitsevaksi: “Nykyisin toimittajatkin tunnustavat avoimesti, että sanomalehti on tuote, jonka sisältöjä on arvioitava myös sen perusteella, mitä yleisö haluaa lukea tai mitä sen oletetaan lehdeltään haluavan” (Heikkilä, s. 132). Tämän voi yleistää: “[M]arkkinakeskeinen diskurssi on tullut mediapolitiikassa siinä määrin hallitsevaksi, että myös julkisen palvelun instituutioiden on täytynyt sopeutua siihen” (Karppinen 2005, 34). Idean ydin löytyy Alasuutarilta: “Sanomalehti on muuttunut torikokouksesta markkinatoriksi. [...] Miten ihmiset käyttävät lehtiä, radiota ja televisiota [...] tarkastellaan vastaavalla tavalla kuin sitä, miten he käyttävät pesukonetta, levysoitinta ja saunaa” (1992, 54).¹¹¹ Joukkoviestinnän vastaanottajia ei enää nähdä yleisönä, vaan ne nähdään asiakkaiksi (kuluttajiksi), joista kullakin on juuri hänelle ominaiset palvelutarpeet, joihin sitten pyritään vastaamaan mahdollisimman hyvin. Yleistä, kokonaisuudesta johdettua ja kokonaisuutta muodostavaa tehtävää (sellaista kuin terveys, oikeus, totuus tai, kuten Suova yksinkertaisesti esitti, uutisvälitys) ei ole. Niin ollen ei voi

---

110 Heikkilän tavaratalodiskurssia ei tule sekoittaa Neronen ja Barnhurstin samannimiseen sanomalehtityyppiin. Pikemmin se vastaa heidän indeksi-ideaalia toteuttavaa konsernilehtityyppiään (*corporate paper*; ks. luku 4 edellä).

111 Tyyppin metaforaksi saattaisi tavarataloa paremmin sopia palvelu. Kun mediakonsultti Edward D. Miller USA:sta käy kouluttamassa *Aamulehden* julkaisijakonsernin Alma Median ihmisiä, niin ydinsanoma on: “Lukijan palvelu on Ed Millerille tärkein sanomalehden tehtävistä.” Konsultin omin sanoin: “Tärkein kysymys lehden toimittamisessa kuuluu, mitä voimme tehdä lukijan hyväksi.” Millerin tyyppi lienee lähellä Neronen ja Barnhurstin *corporate paperia* ja *indexiä*, sillä olennaista on “reagointi jo tiedossa oleviin, tuleviin tapahtumiin” (*Aamulehti* 19.11.2007).

olla professionaalista journalismiakaan idean entisessä mielessä. Palvelutuottajien joukko näet ei sellaisenaan ole sama kuin professionaalien luokka. Jyri Lindénin alakerran otsikko *Aamulehdessä* tiivistää olennaisen: “Kutsumus meni, palkkatyö tuli” (23.11.2007).

Sama kehitys kuin journalismissa näyttää koskevan professioita yleisemminkin. Yleisenä tendenssinä näet esiintyy deprofessionalisaatiota, niin että entistä professionaalista toimialaa ei niinkään nähdä jotakin yhteiskuntakokonaisuutta konstituivana, vaan asiakkaille suunnattuna palveluna. Heiskala sanoo Beckin ja kumppaneiden pohjalta, että jälkitraditionaalissa eli 80-luvun käänteen jälkeisessä yhteiskunnassa “asiantuntijat menettävät tendenssinomaisesti asemansa [kulttuuritradition] vartijoina”. Yksilöt “vastaavat itse niiden traditioiden valinnasta joihin ovat halukkaita sitoutumaan, eikä näille valintapäätöksille voida antaa asiantuntija-apua kuin teknisessä mielessä.” (Heiskala 1996, 154; Beck 1986; Beck, Giddens ja Lash 1994.)

Toisaalta esiintyy kuitenkin myös yleisen tehtävän ja sosiaalisen vastuun, siis professionalismin korostamista. Konttinen on kirjoittanut ammattikuntien luoneen

kapeita erikoisaloja professionaalista statusta tavoitellessaan ja sitä vahvistaakseen. Riskiyhteiskunta haastaa juuri tämän pyrkimyksen. Paineet asiantuntijuuden uudelleenpolitisoinniseksi tulevat kaikkialta sieltä, missä tietoisuus riskiyhteiskunnasta kasvaa [...]: ekspertti ei ole vastuussa enää pelkästään asiakkaalleen, vaan sen lisäksi yhteisölleen ja koko ihmiskunnalle. (Konttinen 1998, 43.)¹¹²

Konttinen arvelee: “Perustavanlaatuisia muutoksia näyttäisi olevan tapahtumassa.” Muutosten suuntaa on kuitenkin vaikea veikata: “Professionalisaatiota tai deprofessionalisaatiota?” (s. 42 ja 40).

Journalismissa saattaa Heikkilän tavaratalodiskurssin mukainen deprofessionalisaation tendenssi olla hallitseva. Suuntausta tukee se alan

---

112 Olisi siis käynyt niin, että tehtävä-professiot olisivat tavallaan rapautuneet sisältäpäin ja muuttuneet omasta voimastaan kilpailu-professioiksi (jotka siis eivät ole professioita sanan Parsons-mielessä). Profioiden rapautumista seuraisi sitten restauraatiopyrkimys eli ammattien legitimointi professioiksi yleisen tehtävän perusteella.

tieteen murros, jonka jälkeisessä tilanteessa journalismia on vaikea käsitteellistää tietoa välittäväksi toiminnaksi. Itse asiassa tendenssinä on journalismin häipyminen kerta kaikkiaan tiedotusopin ja sen sukulaisalojen tematiikasta. Joukkoviestinnän idea ei sekään kuulu intellektuaalista mielenkiintoa eniten herättäviin teemoihin. Sikäli kuin siitä puhutaan ja sitä tutkitaan, niin lähinnä sellaisen merkkimateriaalian tuotantona, jota vastaanottajat/kuluttajat voivat käyttää omiin yksilöllisiin tarkoituksiinsa.

Heikkilä löysi kyllä toimittajahaastetteluista kolmannenkin diskurssin, saneerausdiskurssin. Se näkee sanomalehden välineeksi, “josta kansalaiset voivat paitsi saada itselleen merkittävää informaatiota, myös kertoa mielipiteistään julkisesti ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin”, niin että journalismi olisi “ihmisten toiminnan julkinen voimavara, kansalaisten toiminnan katalysaattori” (s. 138). Tässä näkökulmassa on myös tehty journalismia, ainakin koemielessä; lajityyppiä kutsutaan kansalaisjournalismiksi (Heikkilän väitöskirjan luvut 8 ja 9, ss. 205–80 selostavat kansalaisjournalismikokeiluja, joissa kirjoittaja oli itse mukana). Tyypillistä – ja samalla ongelmallista – näille yrityksille ja hankkeille on pyrkimys palata historillisesti aikaisempien kausien muotoihin, siihen kansalaisyhteiskunnan aikaan (vieläpä aivan sen alkuun, klassiseen porvarilliseen julkisuuteen), jonka nousua ja rappiota Habermas tarkastelee *Julkisuuden rakennemuutos* -teoksessaan (1962/1990/2004). Itse pitäisin kansalaisyhteiskuntaa peruuttamattomasti hajonneena (porvarillisesta puhumattakaan). Peruuttamattomasti tarkoittaa: siihen ei voi palata. Kuten Polanyi (ss. 250–1) sanoo, “menneisyyden palauttaminen on yhtä mahdotonta kuin vaikeuksiemme siirtäminen toiselle planeetalle.” Kansalaisyhteiskunnan tilalla on nyt kulutusyhteiskunta. Aika tästä eteenpäin – mutta ei siis taaksepäin! – on tosin avoin eli nykyolot eivät deterministisesti määrää meille vain yhdenlaista tulevaisuutta, vaan tulevaisuus on teoistamme kiinni. Se voi olla katastrofi – ja omakohtaisesti uskon, että se myös on, niin että nykyisen kulutusyhteiskunnan jälkeen ei enää seuraavaa yhteiskuntamuotoa tule. En erityisemmin usko, että journalismi tai joukkoviestintää tutkiva tiede vaikuttaisivat asiassa merkittävästi suuntaan tai toiseen.

Kirjallisuus

- Aaltio, Eino A. (1927). *Sanomalehdistön synty*. Vaasa.
- Aarnio, Aulis (1988). *Laintulkinnan teoria*. Yleisen oikeustieteen oppikirja. Porvoo ym., Werner Söderström.
- Abbott, Andrew (1988). *The system of professions*. Lontoo, University of Chicago Press.
- Adorno, Theodor W. ja Max Horkheimer (1944/1979). *Dialectic of enlightenment*. (Engl. John Cummings.) Lontoo, Verso.
- Ahla, Eino J. (1923). Painovapaus, ss. 1–6 teoksessa Leo Harmaja ym. (toim.). *Valtiotieteiden käsikirja*. Aakkosellinen tietoteos, 3. osa. Helsinki, Tietosanakirja-Osakeyhtiö.
- Alasuutari, Pertti (1992). Tori vai levykauppa? *Tiedotustutkimus* 15 (1), 53–7.
- (1993/1999). *Laadullinen tutkimus*. 3. p. Tampere, Vastapaino.
- Aldridge, Meryl ja Julia Evetts (2003). Rethinking the concept of professionalism: the case of journalism. *British Journal of Sociology* 54 (4), 547–64.
- Alexy, Robert (1989). On necessary relations between law and morality. *Ratio Juris* 2 (2), 167–83.
- Anders Chydenius -säätö (i.v.). Kuka oli Anders Chydenius? <http://www.chydenius.net/historia/elama/ruotsi_vapaudenajalla.asp> [31.10.2007].
- Archwamety, Rena (2004). Bleyer built j-school to shape democracy. *The Wisconsin Journalist* 4 (3), 1–2.
- Arrighi, Giovanni (1994/1996). *The long twentieth century*. Money, power, and the origins of our times. Lontoo ja New York, Verso.
- Arwidsson, Adolf Ivar (1821/1909). Painovapaus ja julkisuus, ss. 140–75 teoksessa Adolf Ivar Arwidsson. *Tutkimuksia ja kirjoitelmia*. (Suom. Severi Nuormaa ja Edv. Rein.) Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Baran, Stanley J. ja Dennis K. Davis (2000). *Mass communication theory*. Foundations, ferment, and future. 2. p. Belmont etc., Wadsworth/Thomson Learning.
- Barnhurst, Kevin G. ja John Nerone (2001). *The form of news*. A history. New York, Guilford Press.
- Barrat, David (1986). *Media sociology*. Lontoo ja New York, Tavistock Publications.
- Beck, Ulrich (1986). *Risikogesellschaft*. Auf dem Weg in eine andere Moderne. Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- , Anthony Giddens ja Scott Lash (1994). *Reflexive modernization*. Politics, tradition and aesthetics in the modern social order. Cambridge, Polity Press.
- Beveridge, William (1960). *The London School of Economics and its problems 1919–1937*. Lontoo, Allen & Unwin.

- Bjork, Ulf Jonas (2005). "Scrupulous integrity and moderation." The first international organization for journalists and the promotion of professional behavior, 1894–1914. *American Journalism* 22 (1), 95–112.
- Brint, Steven (1994). *In an age of experts*. The changing role of professionals in politics and public life. Princeton, Princeton University Press.
- Brubaker, Rogers (1984). *The limits of rationality*. En essay on the social and moral thought of Max Weber. Lontoo ym., Allen & Unwin.
- Bulygin, Eugenio (2000). Alexy's thesis of the necessary connection between law and morality. *Ratio Juris* 13 (2), 133–7.
- Carr-Saunders, Alexander M. ja P.A. Wilson (1933). *The professions*. Oxford, Clarendon Press.
- Chydenius, Antti (1765/1929). Mietintö kirjoitus- ja painovapaudesta, ss. 165–71 teoksessa Antti Chydenius. *Valitut kirjoitukset*. (Suom. V. Malinen.) Porvoo, WSOY.
- Coser, Lewis A. (1956). *The functions of social conflict*. Glencoe, The Free Press.
- (1971/1977). *Masters of sociological thought*. Ideas in historical and social context. San Diego ym., Harcourt Brace Jovanovich.
- Danielson-Kalmari, J.R. (1932). *Suomen valtio- ja yhteiskuntaelämää 18:nnella ja 19:nnellä vuosisadalla*. Piirteitä vapaudenajalta. Toinen osa: Yhteiskunnallisia virtauksia. Porvoo, WSOY.
- Davies, John, Thomas Weko, Lillemor Kim ja Erik Thulstrup (2006). Thematic review of tertiary education. Finland: country note.
<<http://www.oecd.org/dataoecd/51/29/37474463.pdf>> [18.3.2008].
- Demers, François ja Florence Le Cam (2006). The fundamental role played by unionism in the self-structuring of professional journalists from Quebec. *Canadian Journal of Communication* 31 (3), 659–674.
- Dickson, Thomas (2000). *Mass media education in transition*. Preparing for the 21st century. Mahwah, Erlbaum.
- ja Ralph L. Sellmeyer (1992). Green eyeshades v. chi squares revisited: Editors' and JMC administrators' perceptions of major issues in journalism education. Paper presented at the Annual Meeting of the Association for Education in Journalism and Mass Communication. Montreal, Quebec, Canada.
<http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/12/cd/91.pdf> [3.12.2007].
- Durbin, Elizabeth (1985). *New Jerusalems*. The Labour party and the economics of democratic socialism. Lontoo ym., Routledge & Kegan Paul.
- Ekecranz, Jan ja Tom Olsson (1994). *Det redigerade samhället*. Om journalistikens, beskrivningsmaktens och der informerades förnuftets historia. Tukholma, Carlsson.
- Elliott, Philip (1978). Professional ideology and organisational change: the journalist since 1800, ss. 172–191 teoksessa George Boyce, James Curran ja Pauline Wingate

- (toim.). *Newspaper history from the seventeenth century to the present day*. Lontoo ja Beverly Hills, Constable ja Sage.
- Elsaka, Nadia (2005). New Zealand journalists and the appeal of “professionalism” as a model of organisation: an historical analysis. *Journalism Studies* 6 (1), 73–86.
- EthicNet (2008). EthicNet – collection of codes of journalism ethics in Europe. <<http://ethicnet.uta.fi/>> [19.8.2008].
- Forsskål, Pehr (1759/1989). Tankar om borgerliga friheten. *Tiede & edistys* 14 (1), 27–31.
- Fraser, Nancy (1992). Rethinking the public sphere. A contribution to the critique of actually existing democracy, ss. 109–42 teoksessa Craig Calhoun (toim.). *Habermas and the public sphere*. Cambridge, MIT Press.
- Freidson, Eliot (1994). *Professionalism reborn*. Theory, prophecy, and policy. Cambridge, Polity Press.
- Frisby, David (1981). *Sociological impressionism*. A reassessment of Georg Simmel’s social theory. Lontoo, Heinemann.
- Garaj, Patrik (2004). “Ein Miniaturbild des Gesellschaftsideals”, ss. 33–49 teoksessa Almut Todorow, Ulrike Landfester ja Christian Sinn (toim.). *Unbegrifflichkeit*. Ein Paradigma der Moderne. Tübingen, Gunter Narr.
- Gerhardt, Uta (1993). Introduction: Talcott Parsons’s sociology of National Socialism, ss. 1–77 teoksessa Uta Gerhardt (toim.). *Talcott Parsons on National Socialism*. New York, de Gruyter.
- Gibbons, Michael, Camille Limoges, Helga Nowotny, Simon Schwartzman, Peter Scott ja Martin Trow (1994/2006). *The new production of knowledge*. The dynamics of science and research in contemporary societies. Lontoo, Sage.
- Giddens, Anthony (1984). *The constitution of society*. Outline of the theory of structuration. Cambridge, Polity Press.
- Groth, Otto (1913/1915). *Die politische Presse Württembergs*. Staatswissenschaftliche Dissertation. Tübingen ja Stuttgart, Scheufele.
- (1928–30). *Die Zeitung*. Ein System der Zeitungskunde (Journalistik). Osat I–IV. Mannheim, Berliini ja Leipzig, J. Bensheimer.
- (1960–72). *Die unerkannte Kulturmacht*. Grundlegung der Zeitungswissenschaft (Periodik). Osat 1–7. Berliini, de Gruyter.
- Habermas, Jürgen (1962/1990/2004). *Julkisuuden rakennemuutos*. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta. Tampere, Vastapaino.
- Hakala, Johanna (2008). The future of academic calling? Junior researchers in the entrepreneurial university. *Higher Education Online* <<http://www.springerlink.com/content/e62p3154w1275224/fulltext.pdf>> [14.8.2008].
- (ilmestyy). Socialization of junior researchers in new academic research environments: two case studies from Finland. *Studies in Higher Education*.

- ja Oili-Helena Ylijoki (2001). Research for whom? Research orientations in three academic cultures. *Organization* 8 (2), 373–80.
- Halila, Aimo ym. (1954). *Yhteiskunta*. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun vuosikirja V. Helsinki, Yhteiskunnallinen Korkeakoulu.
- Hallberg, Pekka (1999). Perusoikeuksien merkitys. Kunniatohtoriesitelmä Joensuun yliopistossa 16.9.1999. <<http://www.kho.fi/21901.htm>> [16.10.2007].
- Halliday, Terence C. (1985). Knowledge mandates: collective influence by scientific, normative and syncretic professions. *British Journal of Sociology* 36 (3), 421–47.
- (1987). *Beyond monopoly*. Lawyers, state crises, and professional empowerment. Chicago, Chicago University Press.
- Hardt, Hanno (1979). *Social theories of the press*. Early German and American perspectives. Beverly Hills ja Lontoo, Sage.
- Heikkilä, Heikki (2001). *Ohut ja vankka journalismi*. Kansalaisuus suomalaisen uutisjournalismin käytännössä 1990-luvulla. Tampere, Tampere University Press.
- Heikkinen, Vesa (toim.; 2005). *Tekstien arki*. Tutkimusmatkoja jokapäiväisiin merkityksiimme. Helsinki, Gaudeamus.
- Heiskala, Risto (1996). *Kohti keinoteokoista yhteiskuntaa*. Helsinki, Gaudeamus.
- Helander, Voitto (1993). *Professiot ja julkisvalta*. Helsinki, Valtionhallinnon kehittämiskeskus.
- Hemánus, Pertti (1981). *Massmedierna och objektiviteten*. (Ruots. Nils Holmqvist.) Tukholma, Almqvist & Wiksell.
- ja Ilkka Tervonen (1980). *Objektiivinen joukkotiedotus*. Helsinki, Otava.
- Hendell, Lauri ja V. A. Vuorio (1942). *Kirja ja kirjapainotaito*. Koho- eli kirjapaino, laakapaino, syväpaino, paperin valmistus, kirjansidonta. Helsinki, Otava.
- Highton, Jake (1967). Green eyeshades vs. chi squares. *Quill* 54 (?), 10–3.
- Hoenisch, Steve (1997–2000) Max Weber's view of objectivity in social science. <<http://www.criticism.com/md/weber1.html>> [5 October 2002].
- Holmberg, Claes-Göran, Ingemar Oscarsson ja Per Rydén (1983). *En svensk presshistoria*. Stockholm, Norstedt.
- Hujanen, Taisto (2004). Radio- ja TV-tutkimus Suomessa: yleisradiotutkimuksesta radio- ja tv-opin kautta mediatutkimukseen, ss. 1–20 monisteessa Kaarle Nordenstreng ja Iris Ruoho (toim.). *Tiedotusopin peruskurssin lukemisto*. Tampereen yliopisto, tiedotuopin laitos, julkaisu D 46.
- Hume, David (1739–40/2004). *A treatise of human nature: being an attempt to introduce the experimental method of reasoning into moral subjects*. <<http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/hume/treatise3.html>> [18.9.2006].
- Humen giljotiini (iv). <http://www.skepsis.fi/ihmeellinen/humen_giljotiini.html> [16.11.2004].

- Hämäläinen, Mari (2008). Inducible nitric oxide synthase as a target of anti-inflammatory treatment modalities. *Lehdistötiedote*.
<<http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/vaitokset/2008071.html>> [18.8.2008].
- Jaeger, Karl (1926). *Von der Zeitungskunde zur publizistischen Wissenschaft*. Jena, Gustav Fischer.
- Janowitz, Morris (1972). Professionalization of sociology. *The American Journal of Sociology* 78 (1), 105–35.
- (1975). Professional models in journalism: the gatekeeper and the advocate. *Journalism Quarterly* 52 (4), 1975, 618–626+662.
- Johansen, Peter, David H. Weaver ja Christopher Dornan (2001). Journalism education in the United States and Canada: not merely clones. *Journalism Studies* 2 (4), 469–83.
- Junnila, Olavi (1992). Arwidsson Ruotsissa, ss. 93–152 teoksessa Mauno Jokipii (toim.). *Adolf Ivar Arwidsson*. Näkijä ja tekijä. Jyväskylä, Atena.
- Juntunen, Matti ja Lauri Mehtonen (1977). *Ihmistieteiden filosofiset perusteet*. Jyväskylä, Gummerus.
- Kangas, Risto (2001). *Yhteiskunta*. Tutkielmia yhteiskunnasta, yhteiskunnan käsitteestä ja sosiologiasta. Helsinki, Tutkijaliitto.
- Kant, Immanuel (1781/1974). *Kritik der reinen Vernunft*. Osa 1. Werkausgabe III. (Toim. Wilhelm Weischedel.) Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- (1795/1947). *Zum ewigen Frieden*. Bern, Alfred Scherz.
- Karppinen, Kari (2005). Mediadiversiteetti ja mitaamisen politiikka. *Tiedotustutkimus* 28 (2), 28–43.
- Karvonen, Erkki (2000). Johdatus viestintätieteisiin.
<<http://internetix.fi/opinnot/opintojaksot/0viestinta/tiedotusoppi/johdatusviestintatieteisiin/luento1.html>> [12.10.2004]
- Kekkonen, Urho (1952). *Onko maallamme malttia vaurastua?* Helsinki, Otava.
- Kelsen, Hans (1934/1960). *Reine Rechtslehre*. 2. p. Wien, Franz Deuticke. (Suomeksi *Puhdas oikeusoppi*. [Suom. Olli Nikkola.] Porvoo, Werner Söderström.)
- Koivunen, Anu (2008). Affektin paluu? Tunneongelma suomalaisessa mediatutkimuksessa. *Tiedotustutkimus* 31 (3), 5–24.
- Konttinen, Esa (1998). Profioiden aikakausi?, ss. 29–47 teoksessa Juri Mykkänen ja Ilpo Koskinen (toim.). *Asiantuntemuksen politiikka*. Profiitot ja julkisvalta Suomessa. Helsinki, Yliopistopaino.
- Konttinen, Seppo (2008). *Salainen pankkituki*. Kuinka velallista kyykytettiin. Helsinki, Tammi.
- Koskinen, Ilpo ja Juri Mykkänen (1998). Johdanto, ss. 1–28 teoksessa Juri Mykkänen ja Ilpo Koskinen (toim.). *Asiantuntemuksen politiikka*. Profiitot ja julkisvalta Suomessa. Helsinki, Yliopistopaino.

- Kuhn, Thomas S. (1962/1975). *The structure of scientific revolutions*. 2., laaj. p. Chicago ja Lontoo, The University of Chicago Press.
- Lahtinen, Mikko (2006). *Snellmanin Suomi*. Tampere, Vastapaino.
- Langenbucher, Wolfgang R. (2006). [Rezension von Meyen & Löblich: Klassiker der Kommunikationswissenschaft]. *Humanities. Sozial- und Kulturgeschichte* <<http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/2006-4-099>> [25.10.2007].
- Larsmo, Ola (2007). Tryckfriheten. <<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=2502&a=681801>> [2.10.2007].
- Lee, Daniel (2000). The society of society: the grand finale of Niklas Luhmann. *Sociological Theory* 18 (2), 320–30.
- Lehén, Tuure (1952). *Kansa ja valtio*. Luentoja marxilaisen valtio-opin alkeista. Helsinki, Kansankulttuuri.
- Lehtonen, Mikko (1996/2004). *Merkitysten maailma*. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Tampere, Vastapaino.
- Lepenies, Wolf (1985). *Die drei Kulturen*. Soziologie zwischen Litteratur und Wissenschaft. München ja Wien, Hanser.
- Lindén, Jyri (2002). *Opettajuuden sosiaalinen rakentuminen*. Näkökulmia opettajan ammatillisuuteen, autonomiaan ja identiteettiööhön. (Lisensiaatintutkimus.) <<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/lisuri00010.pdf>> [27.11.2007].
- Luhmann, Niklas (1980). *Gesellschaftsstruktur und Semantik*. Studien zur Wissenssoziologie der modernen Gesellschaft, osa I. Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- (1986/2004). *Ekologinen kommunikaatio*. (Suom. Sam Krause ja Seppo Raiski.) Helsinki, Gaudeamus.
- (1993). “Was ist der Fall?” und “Was steckt dahinter?” Die zwei Soziologien und die Gesellschaftstheorie. *Zeitschrift für Soziologie* 22 (4), 245–60.
- (1995/1996). *Die Realität der Massenmedien*. 2. p. Opladen, Westdeutscher Verlag.
- Macdonald, Keith M. (1995). *The sociology of the professions*. Lontoo ym., Sage.
- Malmberg, Tarmo (1988). *Tiedotusopin rakenne*. Acta Universitatis Tamperensis, A 241.
- (1988). Marxisin ja kulttuurintutkimuksen välissä: Ilkka Heiskanen mediatutkimuksen kahdeksankymmenluvulla. *Tiedotustutkimus* 31 (3), 38–54.
- Mann, Michael (1987). War and social theory: into battle with classes, nations and states, ss. 54–72 teoksessa Colin Creighton ja Martin Shaw (toim.). *The sociology of war and peace*. Basingstoke ja Lontoo, Macmillan.
- (1993/1995). *The sources of social power*, osa 2: The rise of classes and nation-states, 1760–1914. Cambridge, Cambridge University Press.
- Marr, Andrew (2004). *My trade*. A short history of British journalism. Lontoo, Pan Books.

- Marshall, T.H. (1939). The recent history of professionalism in relation to social structure and social policy. *The Canadian Journal of Economics and Political Science/Revue canadienne d'Economique et de Science politique* 5 (3), 325–340.
- McQuail, Denis (1983/2002). *McQuail's mass communication theory*. 4th ed. Lontoo jne., Sage.
- Mead, George H. (1934). *Mind, self & society from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago, The University of Chicago Press.
- Media Accountability Systems (iv). Codes of ethics. <<http://www.media-accountability.org/html/frameset.php?page=library2>> [19.8.2008].
- Merton, Robert K. (1949/1958). *Social theory and social structure*. Tark. ja laaj. p. Glencoe, The Free Press.
- Meumann, Ernst (1919). *System der Aesthetik*. 3. p. Leipzig, Quelle & Meyer.
- Meyen, Michael ja Maria Löblich (2006). *Klassiker der Kommunikationswissenschaft. Fach- und Theoriegeschichte in Deutschland*. Konstanz, UVK.
- Millerson, Geoffrey (1964). *The qualifying associations*. Lontoo, Routledge & Kegan Paul.
- Mills, C. Wright (1959/1982). *Sosiologinen mielikuvitus*. Helsinki, Gaudeamus.
- Murphy, Raymond (1988). *Social closure*. The theory of monopolization and exclusion. Oxford, Clarendon Press.
- Nerone, John ja Kevin G. Barnhurst (2004). US newspaper types, the newsroom, and the division of labor, 1750–2000. *Journalism Studies* 4 (4), 435–49.
- Nordenstreng, Kaarle (1975). *Tiedotusoppi*. Johdatus yhteiskunnallisten viestintäprosessien tutkimukseen. Helsinki, Otava.
- (1977). Kommunikationsteori om massmedierna on kunnskapsprocessen in samhället. (Ruots. Nils-Börje Stormbom.) Tukholma, Almqvist & Wiksell.
- Oikeusministeriö (2003). Tuomioistuinelaitoksen kehittämiskomitean mietintö. <<http://www.om.fi/uploads/ft5gdxsa.pdf>> [5.4.2006].
- Olkinuora, Hannu (2006). *Minne menet media?* Helsinki, Elinkeinoelämän valtuuskunta/Taloustieto.
- Opetusministeriö (2007). Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen ja innovaatioyliopiston perustaminen. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/artikkelit/Yliopistolaitoksen_uudistaminen/liitteet/Iltakoulu_21__11.2007.pdf> [18.3.2008].
- Ortega y Gasset, José (1930/1952). *Massojen kapina*. Helsinki, Otava.
- Parsons, Talcott (1937). Remarks on education and the professions. *International Journal of Ethics* 47 (3), 365–9.
- (1937/1949). *The structure of social action*. 2. p. Glencoe, The Free Press.
- (1939/1958). The professions and social structure, ss. 34–49 teoksessa Talcott Parsons. *Essays in sociological theory*. Uud. p. Glencoe, The Free Press.
- (1951/1970). *The social system*. Glencoe, The Free Press.

- (1952/1958). A sociologist looks at the legal profession, ss. 370–85 teoksessa Talcott Parsons. *Essays in sociological theory*. Uud. p. Glencoe, The Free Press.
- Patoluoto, Ilkka (1989). Forsskålin ajattelun tausta ja luonne. *Tiede & edistys* 14 (1), 32–6.
- Paukkunen, Leo (1967). *Sosiaalipolitiikka – yhteiskuntapolitiikka – yhteiskuntasuunnittelu*. Käsitteellistä selvittelyä. Jyväskylän yliopisto,
- Pentikäinen, Anu (1999). Sosiaalipsykologian peruskurssi.
<<http://www.uta.fi/tyt/avoin/verkko-opinnot/sosiaalipsykologia/historia.html>> [12.10.2004].
- Peters, John Durham (1999). *Speaking into the air*. A history of the idea of communication. Chicago ja Lontoo, The University of Chicago Press.
- Pietilä, Kauko (1980). *Formation of the newspaper: a theory*. Acta Universitatis Tamperensis A 119.
- (1985). Joukkotiedotuksen sosiologiaa pelastamassa. *Tiedotustutkimus* 8 (3), 1–12.
- ja Klaus Sondermann (1994). *Sanomalehden yhteiskunta*. Tampere, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos ja Vastapaino.
- Pietilä, Veikko (1972). *Lehdistökirjoittelu ja mielipiteenmuodostus*. Tutkimus lehdistökirjoittelun vaikutuksista yleisön käsityksiin Yleisradion ohjelmapolitiikan oikeisto- tai vasemmistosuuntaisuudesta 1960-luvun loppuvuosina. Tampereen yliopiston tutkimuslaitos, A 41.
- (1982). *Tiedotustutkimus: teitä ja tienviittoja*. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitoksen julkaisuja C nro 3. Tampere.
- (1997). *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä*. Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä. Tampere, Vastapaino.
- (2008). Arkkivaarit. Forsskål, Chydenius, Arwidsson ja Snellman sanavapaus- ja julkisuuskysymysten äärellä. *Tiedotustutkimus* 31 (3), 55–72.
- Plaisance, Patrick Lee (2005). A gang of Peckniffs grows up: the evolution of journalism ethics discourse in *The Journalist and Editor and Publisher*. *Journalism Studies* 6 (4), 470–91.
- Polanyi, Karl (1944/1957). *The great transformation*. The political and economic origins of our times. Boston, Beacon Press.
- Portis, Edward Bryan (1986). *Max Weber and political commitment*. Science, politics, and personality. Philadelphia, Temple University Press.
- Pursiainen, Terho (1998/2006). *Kymmenen [uutta] käskyä nykyajalle*. Käskyt, selitykset, syvennykset. Helsinki, Kirjapaja. (Verkkopainos: <<http://www.terhopursiainen.fi/kymmenen.htm>> [30.8.2007].)
- Putnam, Hilary (1981). *Reason, truth and history*. Cambridge ym., Cambridge University Press.

- Rantakari, K.N. (1923). Sanomalehdistö, ss. 312–28 teoksessa Leo Harmaja ym. (toim.). *Valtiotieteiden käsikirja*. Aakkosellinen tietoteos, 3. osa. Helsinki, Tietosanakirja-Osakeyhtiö.
- Rantanen, Terhi (1996). Sanomalehtiopista tiedotusoppiin. *Tiedotustutkimus* 19 (1), 40–52.
- Rasila, Viljo (1973). *Yhteiskunnallinen Korkeakoulu 1925–1966*. Acta Universitatis Tamperensis, B 7.
- Repo, Eino S., Kari Ilmonen, N-B. Stormbom, Mauno Tamminen ja Ville Zilliacus (1967). *Yleisradion suunta*. Yleisradiotoiminnan tehtävät ja tavoitteet. Helsinki, Weilin+Göös.
- Ridell, Seija (2008). Top university – downhill for humanities? Policing the future of higher education in the Finnish mainstream media. *European Educational Research Journal* 7 (3), 289–307. <<http://dx.doi.org/10.2304/eeerj.2008.7.3.289>>.
- Rommi, Pirkko (1992). Tienhaarassa – nuoren Arwidssonin poliittinen toiminta, ss. 9–24 teoksessa Mauno Jokipii (toim.). *Adolf Ivar Arwidsson*. Näkijä ja tekijä. Jyväskylä, Atena.
- Routavaara, Akseli (1944). *Minusta tulee toimittaja*. Alkeistietoa sanomalehtialalta Jyväskylä, Gummerus.
- Ruuth, Yrjö (1925). *Kysymys kansalaiskorkeakoulun perustamisesta* (ylipainos Sosialisesta Aikakauskirjasta). Helsinki, Kansalaiskorkeakoulun Kannatus-Oy.
- Ruutu, Yrjö (1950). Yhteiskunnallinen Korkeakoulu ja yhteiskuntatieteet, ss. 20–7 teoksessa Urpo Harva ym. (toim.). *Yhteiskunta*. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun vuosikirja II (25-vuotisjuhlajulkaisu). Helsinki.
- (1956). Muistelmia Yhteiskunnallisen Korkeakoulun perustamiskaudelta 1924–1953 (käsikirjoituksen kopio).
- Saaristo, Kimmo ja Kimmo Jokinen (2005). *Sosiologia*. Helsinki, WSOY.
- Salmelin, Pentti (1985). Sanomalehtitutkinnosta toimittajatutkintoo, ss. 5–19 teoksessa Kaarle Nordenstreng (toim.). *60 vuotta toimittajakoulutusta*. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, C 7.
- Salokangas, Raimo (1987). Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla, ss. 167–411 teoksessa Päiviö Tommila (toim.). *Suomen lehdistön historia 2*. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan. Kuopio, Kustannuskiila.
- Sanoma (2006). Sanoman missio, visio ja strategiset tavoitteet <<http://www.sanoma.fi/Content.aspx?f=2199>> [2.3.2007].
- Schelsky, Helmut (1981). *Rückblicke eines 'Anti-Soziologen'*. Opladen, Westdeutscher Verlag.
- Schleiermacher, Friedrich (1799/1984). Versuch einer Theorie des geselligen Betragens, ss. 163--84 teoksessa Friedrich Schleiermacher. *Kritische Gesamtausgabe*, osa 2: Schriften aus der Berliner Zeit 1796--1799. (Toim. Günter Meckenstock.) Berliini ja New York, Walter de Gruyter.

- Setälä, E.N. ja Kaarlo Nieminen (1956). *Suomen kielen oppikirja*. 9. p. Helsinki, Otava.
- Siebert, Fredrick S., Theodore Peterson ja Wilbur Schramm (1956). *Four theories of the press*. The authoritarian, libertarian, social responsibility, and Soviet communist concepts of what the press should be and do. Urbana, University of Illinois Press.
- Silvo, Ismo (1984). Vaikuttamisen vaikeus – televisio-ohjelmien reduktiivisen luennon mahdollisuus. Esitelmä *Tiedotustutkimuksen päivillä 23.–24.11.1984* Turun yliopistossa.
- (1986). Puheaktit ja joukkoviestintä. *Tiedotustutkimus* 9 (1), 3–11.
- (2005). Media kulttuuri-identiteetin rakentajana – totuuksista dialogiin. <<http://www.uta.fi/laitokset/sosio/argumenta/htm/silvo3011.pdf>> [18.4.2008].
- Simmel, Georg (1900/1989). Philosophie des Geldes. *Gesamtausgabe*, osa 6. (Toim. David P. Frisby ja Klaus Christian Köhnke.) Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- (1908). *Soziologie*. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung. Leipzig, Duncker & Humblot.
- (1908/1917/1999). *Pieni sosiologia*. (Suom. Kauko Pietilä.) Helsinki, Tutkijaliitto.
- Sloan, Wm. David (ed.; 1990). *Makers of the media mind*. Journalism educators and their ideas. Hillsdale, Erlbaum.
- Smyth, John, Alastair Dow, Robert Hattam, Alan Reid ja Geoffrey Shacklock (2000). *Teachers' work in a globalizing economy*. Lontoo, Falmer Press.
- Snellman, J.V. (1844a/2005). Julkinen sana (Saima nrot 20 ja 21/1844), ss. 304–312 teoksessa J.V. Snellman. *Kootut teokset*, osa 6. Helsinki, opetusministeriö. <http://www.snellman200.fi/kootut_teokset/pdf/Osa_6.pdf> [17.8.2005].
- (1844b/2005). Suomalainen sanomalehtikirjallisuus (Saima nro 25/1844), ss. 367–373 teoksessa J.V. Snellman. *Kootut teokset*, osa 6. Helsinki, opetusministeriö. <http://www.snellman200.fi/kootut_teokset/pdf/Osa_6.pdf> [17.8.2005].
- (1846a/2005). Yleinen mielipide (Saima nrot 20 ja 21/1846), ss. 92–97 teoksessa J.V. Snellman. *Kootut teokset*, osa 9. Helsinki, opetusministeriö. <http://www.snellman200.fi/kootut_teokset/pdf/Osa_9.pdf> [17.8.2005].
- (1846b/2005). Artikkeleihin yleisestä mielipiteestä (Saima nro 24/1846), ss. 118–25 teoksessa J.V. Snellman. *Kootut teokset*, osa 9. Helsinki, opetusministeriö. <http://www.snellman200.fi/kootut_teokset/pdf/Osa_9.pdf> [13.9.2007].
- (1862a/2005). Sananvapaudesta (Litteraturblad nro 3/1862), ss. 401–11 teoksessa J.V. Snellman. *Kootut teokset*, osa 18. Helsinki, opetusministeriö. <http://www.snellman200.fi/kootut_teokset/pdf/Osa_18.pdf> [13.9.2007].
- (1862b/2005). Painovapaudesta Suomessa (Litteraturblad nro 4/1862), ss. 413–29 teoksessa J.V. Snellman. *Kootut teokset*, osa 18. Helsinki, opetusministeriö. <http://www.snellman200.fi/kootut_teokset/pdf/Osa_18.pdf> [13.9.2007].
- (1862c/2005). Mielipiteitä kotimaisesta sanomalehdistöstä (Litteraturblad nro 5/1862), ss. 441–50 teoksessa J.V. Snellman. *Kootut teokset*, osa 18. Helsinki,

- opetusministeriö. <http://www.snellman200.fi/kootut_teokset/pdf/Osa_18.pdf> [13.9.2007].
- (1871/2005). Puhe Suomen sanomalehdistön satavuorisjuhlassa (Hufvustadsbladet nro 14/1871), ss. 96–101 teoksessa J.V. Snellman. *Kootut teokset*, osa 23. Helsinki, opetusministeriö. <http://www.snellman200.fi/kootut_teokset/pdf/Osa_23.pdf> [13.9.2007].
- (1872/2005). Totuus lehdistölainsäädännöstämme, luultavasti epämieluisa (Morgonbladet nrot 302 ja 303/1872), ss. 204–13 teoksessa J.V. Snellman. *Kootut teokset*, osa 23. Helsinki, opetusministeriö. <http://www.snellman200.fi/kootut_teokset/pdf/Osa_23.pdf> [13.9.2007].
- Steuer, Max (2003). *The scientific study of society*. Boston, Dordrecht ja Lontoo, Kluwer.
- Stormbom, Nils-Börje (toim.) (1969). *Yleisradion suunta*. Ohjelmatoiminta. Helsinki, Weilin+Göös.
- Suomen Journalistiliitto (2008). Uudet journalistin ohjeet. <<https://www.journalistiliitto.fi/Resource.phx/sivut/sivut-journalistiliitto/pelisaannot/journalistinohjeet/uudet.htx>> [31.3.2008].
- Suova, Eino (1949). Oikaisut sanomalehdissä, ss. 102–116 teoksessa Jussi Teljo ym. (toim.). *Yhteiskunta*. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun vuosikirja I. Helsinki.
- (1950a). 1600- ja 1700-lukujen sanomalehtikollegiot, ss. 138–163 teoksessa Urpo Harva ym. (toim.). *Yhteiskunta*. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun vuosikirja II. Helsinki.
- (1950b). Ensirivi, ss. 164–191 teoksessa Urpo Harva ym. (toim.). *Yhteiskunta*. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun vuosikirja II. Helsinki.
- (1951). Kartat sanomalehtien kuvituksessa, ss. 100–158 teoksessa Urpo Harva ym. (toim.). *Yhteiskunta*. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun vuosikirja III. Helsinki.
- (1952a). *Aurora-seuran sanomalehti 1771–78*. Sanomalehtiopillinen tutkimus. Turun yliopiston julkaisuja, sarja B, osa XLII.
- (1952b). Sanoma- ja aikakauslehden ero. *Suomen Lehdistö* 23 (8), 45–6.
- (1953a). Henkilöesittelyt sanomalehdissä, ss. 93–144 teoksessa Urpo Harva ym. (toim.). *Yhteiskunta*. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun vuosikirja IV. Helsinki.
- (1953b). “Sanomien Turusta” lakkautuminen, ss. 145–189 teoksessa Urpo Harva ym. (toim.). *Yhteiskunta*. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun vuosikirja IV. Helsinki.
- (1953c). Valtiopäiväselostusten historiaa, ss. 190–204 teoksessa Urpo Harva ym. (toim.). *Yhteiskunta*. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun vuosikirja IV. Helsinki.
- (1954). “Uljaan” taipaleelle lähtö, ss. 63–82 teoksessa Aimo Halila ym. (toim.). *Yhteiskunta*. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun vuosikirja V. Forssa.
- (1956a/1982). *Sanomalehtitiede valinkauhassa*. Tiedotustutkimus 5 (4), 25–37.
- (1956b). Sanomalehden roomalaiset edeltäjät. *Historiallinen aikakauskirja* 54 (4), 233–235.

- (1957). *Suomen sanomalehtimiesten yhteistoiminnan alkuvaiheet*. Helsinki, Yhteiskunnallinen Korkeakoulu, julkaisu nro 8.
- Suttles, Gerald. D. (1985). A tribute to Morris Janowitz, ss. 3–12 teoksessa Gerald D. Suttles ja Mayer N. Zald (toim.). *The challenge of social control: citizenship and institution building in modern society*. Essays in honor of Morris Janowitz. Norwood, Ablex.
- ja Mayer N. Zald (toim.; 1985). *The challenge of social control: citizenship and institution building in modern society*. Essays in honor of Morris Janowitz. Norwood, Ablex.
- Tawney, R.H. (1920). *The acquisitive society*. Rahway (USA), Harcourt, Brace and Howe.
- Tenbruck, Friedrich (1984). *Die unbewältigten Sozialwissenschaften oder Die Abschaffung des Menschen*. Graz, Wien ja Köln, Verlag Styria.
- Tiedotusopin laitos (2008). Tiedotusopin laitos – Department of Journalism and Mass Communication. <<http://www.uta.fi/laitokset/tiedotus/laitos/esittely.html>> [25.3.2008].
- Todorow, Almut, Ulrike Landfester ja Christian Sinn (toim.; 2004). *Unbegrifflichkeit*. Ein Paradigma der Moderne. Tübingen, Gunter Narr.
- Tommila, Päiviö (1971). Lehdistön politisoitumisen kausi, ss. 26–35 teoksessa Päiviö Tommila ja Touko Perko. *200 vuotta julkista sanaa*. Turun yliopisto, Suomen historian laitos, eripainossarja nro XII.
- (1987–8). *Suomen lehdistön historia 1*. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905 ja *Suomen lehdistön historia 2*. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan. Kuopio, Kustannuskiila.
- (1988). Tutkimussuunnitelma ja sen toteuttaminen, ss. 10–22 teoksessa Päiviö Tommila (toim.). *Suomen lehdistön historia 1*. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905. Kuopio, Kustannuskiila.
- Tontti, Jarkko (1998). Oikeuskansleri-instituution traditio ja muutos. *Kanava* 26 (7), 400–3.
- Traub, Hans (1933). *Grundbegriffe des Zeitungswesens*. Kritische Einführung in die Methode der Zeitungswissenschaft. Stuttgart, C.E. Poeschel.
- Tuomela, Raimo ja Ari Peuhu (1997). Onko maailma pelkkää ainetta? Tieteen menetelmä olevaisen mittana. <<http://pp.kpnet.fi/seirioa/pelkkaa.htm#Raimo>> [17.10.2007].
- Tuori, Kaarlo (1996a). Interests and the legitimacy of law, ss. 89–107 teoksessa Aulis Aarnio, Kauko Pietilä ja Jyrki Uusitalo (toim.). *Interests, morality and the law*. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, julkaisu nro 14.
- (1996b). Law is a many-splendoured thing. Legal science as/and social science, ss. 91–108 teoksessa Sinikka Hakala, Klaus Sondermann ja Timo Uusitupa (toim.).

- Mutta missä on yhteiskunta?* Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, julkaisu nro 13.
- (1997a). Towards a multi-layered view of modern law, ss. 427–42 teoksessa Aulis Aarnio, Robert Alexy ja Gunnar Bergholtz (toim.). *Justice, morality and society*. A tribute to Aleksander Peczenik on the occasion of his 60th birthday 16 November 1997. Lund, Juristförlaget i Lund.
  - (1997b). Oikeustieteen ajattomuus. *Lakimies* 97 (3), 399–408.
  - (1998). EC law: an independent legal order or a post-modern Jack-in-the-box?, ss. 225–48 teoksessa Iain Cameron ja Alessandro Simoni (toim.). *Dealing with intergration*. Osa 2: Perspectives from seminars on European law 1996–98. Uppsala, Iustus Förlag.
- Työelämän tutkimuskeskus (2005). Työelämän tutkimuskeskus pähkinänkuoressa. <<http://www.uta.fi/laitokset/tyoelama/>> [14.9.2005].
- Tönnies, Ferdinand (1887/1922). *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Grundbegriffe der reinen Soziologie. 4. ja 5. p. Berliini, Karl Curtius.
- Töttö, Pertti (2000). *Pirullisen positivismin paluu*. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua. Tampere, Vastapaino.
- Vasenius, Valfrid (1894). *Sanomalehdistön suhde yleisöön*. Yhteiskunnallisia kysymyksiä 4. Helsinki, Otava.
- Vehkavaara, Tommi (1999). *Toimintatieto laajennettuna tietokäsityksenä*. Miten ja miksi meillä on taito toimia tarkoituksenmukaisesti? Filosofian lisensiaattityö. Tampereen yliopisto, matematiikan, tilastotieteen ja filosofian laitos. <<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00012.pdf>> [12.9.2006].
- Vehmas, Raino (1964/1982). Lehdistö- ja tiedotusopin tavoitteista. *Tiedotustutkimus* 5 (4), 38–47.
- Viranko, Allan (1966). *Suomen sanomalehdistö vakaannuttaa asemaansa*. Suomen Sanomalehdenkustantajain Liitto – Finlands Tidningsförläggareförbund, Sanomalehtien Liitto – Tidningarnas Förbund 1916–1966. Vaasa, Sanomalehtien Liitto ry.
- Vuorela, Toivo (1968). Avajaissanat 7.6.1966, ss. 9–10 teoksessa Kauko Sipponen ja Teuvo Lagerstedt (toim.). *Yhteiskuntasuunnittelu II*. Etelä-Pohjanmaan kesäyliopisto, Seinäjoki.
- Weber, Max (1904/1951). Die “Objektivität” sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis, ss. 146–214 teoksessa Max Weber. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. 2. p. (Toim. Johannes Winckelmann.) Tübingen, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).
- (1904–5/1980). *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. (Suom. Timo Kyntäjä.) Porvoo, Helsinki ja Juva, Werner Söderström.
  - (1917/1951). Der Sinn der “Wertfreiheit” der soziologischen und ökonomischen Wissenschaften, ss. 475–526 teoksessa Max Weber. *Gesammelte Aufsätze zur*

- Wissenschaftslehre*. 2. p. (Toim. Johannes Winckelmann.) Tübingen, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).
- (1919/1992) *Wissenschaft als Beruf*. 9.p. Berliini, Duncker & Humblot.
- (1924/1988). Geschäftsbericht und Diskussionsreden auf den deutschen soziologischen Tagungen (1910, 1912). Rede auf dem ersten Deutschen Soziologientage in Frankfurt 1910, ss. 431–49 teoksessa Max Weber. *Gesammelte Aufsätze zur Soziologie und Sozialpolitik*. (Toim. Marianne Weber.) Tübingen, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).
- Westley, Bruce H. ja Malcolm S. MacLean (1957). A conceptual model for mass communication research. *Journalism Quarterly* 34 (1), 31–8.
- Williams, Raymond (1962). *Communications*. Lontoo, Penguin.
- Winch, Peter (1958/1979). *Yhteiskuntatieteet ja filosofia*. Jyväskylä, Gummerus.
- Zilliacus, Clas ja Henrik Knif (1985). *Opiniones tryck*. En studie över pressens bildningsskede i Finland. Helsinki, Svenska Litteratursällskapet i Finland.